

The Project Gutenberg eBook of Martva I, by Maiju Lassila

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Martva I

Author: Maiju Lassila

Release date: August 1, 2016 [EBook #52688]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MARTVA I ***

Produced by Juhani Kärkkäinen and Tapio Riikonen

MARTVA I

Kirj.

Irmari Rantamala [Algot Untola]

Helsingissä, Suomalainen Kustannus Oy Kansa, 1909.

A. W. Leinosen kirjapaino, Hämeenlinna.

HARHAMA

Toinen jakso

Synti aseena ihmisellä on myrkyllisin käärme.

SISÄLLYS:

Alkulauluja.

Taivaassa.

Uusia elämänkukkia.

Ensimmäiset valkeat linnut.

Martva.

Kun tyttö lupasi Luojassa pysyä.

Litvan laulu.

1. Maassa.

2. Korkeudessa.

Ranniston talo.

1. Maassa.

2. Korkeudessa.

Tuukkala.

1. Maassa.

2. Korkeudessa.

Kun tyttö tuli kiikulta kotiin.

Kun enkeli tuli tytön turvaksi.

Kun kaksi runoa alkoi solua rinnatusten.

Kun lempi jo kukalle pääsi.

Kun lempi kypsyi jo neidon povessa.

Outoja satamavaloja.

Matka tytöstä morsiameksi.

1. Maassa.

2. Korkeudessa.

Kun tienhaara jo oli edessä.

Mutta jo nousi musta lippu.

Kun alkoivat näkyä kiehtovat hämärät.

1. Maassa.

2. Korkeudessa.

Kun elämänkoski vei jo venettä.

Ja tyttö se uudisti lupauksensa.

ALKULAULUJA

Taivaassa.

Pakene syntiä kuin käärmettä!...

Huono ihminen on syntiäkin vaarallisempi...

Taivas huikesi omaan kirkkauteensa. Tulvillaan tulvi se Jumalan kunniaa. Enkelit veisasivat Hänen ylistystänsä:

— "Pyhä, pyhä, pyhä, Herra Zebaot!"

* * * * *

Hohteena helisi kaikki. Kaikki säteili sädesuihkuna. Auringon kehän kirkkautta oli ilma. Valo-uhkuna hehkui se kuin itse auringon sisusta. Kuin armain luomis-aamu hohti kaikki värähtämättä. Kaikki välkkyi, kaikki kimalsi. Kaikki hohti kunniata Jumalalle. Kaikkeuden kaikki auringot paistoivat valo-uhkuun uponneina ja enkelilaulu leijaili kirkkaana sävelpilvenä korkeudessa.

Kirkkaat ovat Jumalan asunnot.

Hartaina viskoivat vuoret huippujansa korkeuteen. Punakirkkautena paistoivat ne yleisen valon sakeudesta.

Rinne hohti. Kivensyy oli täynnä jumaluutta ja huippua kruunasi Hänen henkensä.

Valoisat ovat Hänen asuinsijansa. Tulvana tulvii Hänestä valo.

Pimeydeksi hupeni kaikki muu valo taivaan kirkkauden rinnalla. Hänen valonsa huikaisi auringot sammuksiin. Ne hukkuivat hänen valonsa paljouteen kuin tähdet päivällä auringon valomereen. Kuin sammuneet tuhanhitukset kierivät ne Hänen kirkkaudessaan. Tomupilvenä tanssivat siinä tähdet, kuut haihtuivat mitättömyydeksi ja Hänen valonsa lakaisi kaiken pimeydeksi.

Ei mikään voi himmentää Jumalan kirkkautta. Ei mikään voi hänen kunniaansa pois ottaa.

Ikisinenä paistoivat vedet vuorien välissä. Ne hohtivat pyhyttä suuren kirkkauden sekaan. Autuutena hymyilivät ne Hänen jalkojensa juuressa, kuvastaen Hänen kirkkauttansa. Ranta oli rauhan maata, virranvyö puhtautta. Ei ollut tahraa, ei syntiä, ei pimeyttä pilkkuna valolla, ja onneensa ja hurskauteensa huikesi kaikki.

Pyhät ovat taivaat, joissa Jumala asuu.

* * * * *

Valo puhkesi kirkkaammaksi. Jumalan henki liikkui taivaassa vetten päällä. Ihmeen armaana hymyili Hänen ijankaikkinen luomispäivänsä aamu.

Seitsemän Ilmestyskirjan enkeliä seisoivat sadesuihkussa, veden selällä. Heidän edessään seisoivat enkelit Mikael, Gabriel ja Raphael ja takana loistavat Cherubimien ja Seraphimien enkelijoukot. Hartaina katselivat he Jumalan suurta luomistyötä. He ihmettelivät Hänen suuruuttansa. Hänen valtansa ja voimansa ihastutti heitä, kuin aurinko pitkästä pimeydestä sen valoon pääsystä vankia. Pieni aurinko oli astinlautana jokaisella, ja kädessä kirkas salamantuli. Heidän kirkkautensa oli suurempi sitä, jossa he säteilivät, niin että heidät erotti siitä. Kuin kirkkaassa kylvyssä seisoivat he siinä suuressa valossa. Rauhan kellot soivat. Autuus oli kaunis kukka.

Jumalan henki avasi silloin enkeleillensä kaikkeuden näköalaksi. Riemulaululla kiittivät enkelit Häntä ja tervehtivät suurta kaikkeuden näkyä. Sitä osottaen selitti enkeli Gabriel:

— "Äärettömänä avautuu eteemme maailman kaikkeus. Olemattoman lyhyinä haihtuvat siihen kaiken ajatuksen kantomatkat. Tomuhitusta vähempi on siinä ihmispoloisen mielikuvituksen karkelopiiri.

"Rajattomana ja rannattomana ilmestyy Jumalan henki."

Mikael (jatkaa näköalaa osottaen):

— "Kirkkaana tähtipalona avautuu maailmoiden ikilento. Silmän-kantama on meillä nyt rajaton. Tähti kiiluu tähden, aurinko auringon takana, niin ettei rakoa jää välille. Kaikkeus hohtaa yhtenä kirkkaana tulena, yhtenä aurinkona.

"Jumalan kunnia ja kirkkaus täyttävät koko äärettömyyden."

Raphael:

— "Huimaten heittäytyvät tähdet radoillansa. Tuhannet sisarustähdet yhtyvät eri maailmoiksi, karkeloiden toistensa keralla. Tuhannet niin muodostuneet maailmat yhtyvät maailmakunniksi. Miljoonine tähtinensä kierivät ne toisten maailmakuntien seassa. Tuhannet maailmakunnat yhtyvät maailmaryhmiksi. Hirmulaitteina syöksyvät ne toisten maailmaryhmien lomitse. Uudet loppumattomat ryhmitykset alkavat. Kaikki suurenee äärettömiin. Lukemattomat maailmayhtymät muodostavat kokonaisuutensa kukin. Ne kiertävät toisiansa, muodostavat loppumattomiin suurenevia yhtymiä, sillä kaikkeus on yksi kokonaisuus. Ei mikään ole yksin. Kaikki kiertää kaiken mukana ja kaiken osana. Kaikki yhdessä on kaikkeus. Kaikki viskautuvat toistensa ympäri yksitellen ja kaiken osana. Ja se kaikki on tomuhitunen Jumalan edessä.

"Suuri on Jumala. Äärettömyys pakahtuu Hänen suuruudestaan."

Gabriel:

— "Eikä yksikään aurinko, ei kuu, ei tähti kierrä ainoastaan omaa rataansa: Kukin syöksyy kaikkeuden jokaisen kierron mukana, aina määrättömyyttä myöten, sillä kaikkeus on kokonainen.

Lukematonta tietä kirmaa jokainen samalla. Siksi on kunkin, hetken haihtuvimmassakin osassa kulkema matka määrätön, ja mittaamattoman rajaton niiden lennon nopeus. Eikä yksikään Hänestä pois pääse. Kaikkialla on Jumala mukana.

"Kaikkialla läsnäoleva on Jumala. Kaikkeus säteilee Hänestä pienenä kehänä, niinkuin valo auringosta."

Mikael:

— "Kaikki löytävät tiensä, vaikka on vauhti rajaton, kiertämät lukua vailla ja edessä pilkkosen-pimeä. Lintusen emo tietää aikansa; sen puoliso ei erehdy laulussansa, ja nurmen ruoho tuntee elämänlakinsa. Ei myöhästy koskaan päivännousu. Kuu tietää hetkensä ja tähdet syttyvät taivaan tuliksi oikealla ajallansa. Kaikkea johtaa Jumalan sormi.

"Viisas ja kaikkivoipa on Jumala. Hän lainaa kaikelle valonsa. Hänestä virtaa ijäinen voima."

Raphael:

— "Eikä mikään voi olla ijankaikkinen, ei mikään muu kuin Hän. Rajaton luku maailmoita häviää joka hetki. Auringot ehtyvät Hänen päiviinsä verraten nopeammin kuin sammuksiin tuikahtava kynttilä. Koko kaikkeus kiteilee niiden sammunnasta kuin tuikkiva tulivilinä. Yhtä rajaton luku syttyy alati uusia auringolta. Äärettömyys kipinöi niiden sytyntästä yhtenä tulikipinä. Kaikki häviää. Kaikki syntyy häviöstänsä uudestaan. Eikä yksikään tiedä miksi, eikä voi kohtalollensa tietä osottaa, ei sille määrää panna.

"Tutkimaton on Hän ja syvä. Hänen viisautensa on mittaamaton."

Gabriel:

— "Hänessä kiertävät kaikki väärätkin polut. Hän on kaiken ojennus. Rangaistus puhkeaa rikoksesta kuin hedelmä kukkien kevätsuudelmasta. Onni seuraa hyvintekoa, kuin rauhallinen kuolema hyvää elämää.

"Vanhurskas on Jumala. Ei ainoatakaan rikosta jätä Hän rankaisematta, ei hyvää tekoa palkitsematta."

Mikael:

— "Hän lyö erehtyneen rangaistuksella takaisin luoksensa. Hän armahtaa sitä, joka Häneen palaa. Hän kuulee salaisen rukouksen ja huomaa tuskanhuudon. Hän ohjaa maailmojen kiertoa ja johtaa hyttysen lentoa.

"Armollinen ja hyvä on Hän."

* * * * *

Auringot, jotka olivat astinlautoina enkeleillä, alkoivat hiljaa kohota. Kun hopea valkeassa tulella loistivat ne ja enkelit niillä... Ylinnä leijailivat Seraphimien ja Cherubimien enkelijoukot ihanassa pilvessä, kirkkaat pasuunat kädessä... He puhalsivat jalointa, puhtainta säveltä, armasta kuin kaunis uni... Kuuluvat kauniit kaiut... Armaimmat laulut hymisivät... Kirkkaus oli itse aurinkoa... Tuskin erotti siitä silmä enkeleitä.

Auringot kohottivat enkeleitä ylemmä. Surren katselivat enkelit maan ihmisten elämää, joka avautui heidän edessänsä. Maantomussa hääri ihmishenki, pyrkien kumminkin siitä ylenemään. Vapaana harhaili se kuin tuuli ja kumminkin oli se vanki, sillä tulitutkain oli joka askeleella edessä. Se oli ainoa vapaa ja se oli samalla suurin vanki. Myrskyt nousivat ja lakkasivat orjina... Salammat syttyivät ja sammuiivat käskystä... Kukka totteli elämänsä lakia ja lintu hautoi luonnonsäännöstä ikäänkuin sen pakottamana. Kaikkein teot ja elämä olivat ennalta säädetyt ja riippuivat niiden elämänlaista... Ihmishenki sai itse vaikuttimensa valita... Hän sai vapaasti valita siunauksen tai kirouksen...

Hänelle oli suotu vapaus kulkea Häneen joko ruoskan tai armon, onnen tai onnettomuuden alitse. Näkyä osottaen lausui Gabriel:

"Vinhasti säätämänsä rataa kirmaavat auringot ja kuut. Vaan orjina ne kaikki mataa, ja kaikkeuden ihmeet muut. Vain ihmishenki — paitsi meitä — vapaasti tietään käydä saa: Saa kulkea hän harhanteitä tai oikeata vaelttaa."

Mikael:

"Vaan vaikka aatossiivin vinhoihin hän harhanteillään harhaileis pois Hänen luotaan, Häntä

inhoin, niin matka Häneen aina veis. Ei luotaan koskaan päästä taida, kun hän on myöskin harhantie. 'Tie laaja' sekä 'polku kaita' Hänestä alkaa, Häneen vie,"

Raphael:

"Vaan niin kuin maailmoiden lento on yksi kaikkeus rajaton, niin myöskin ihmishenki hento toiseensa kytkettynä on. Kuin käärme taikka turman vaajat toiselle toisen rikos lie: se harhanteille joukot taajat muassaan sortumahan vie."

Kolmin:

"Kaikk' kierii kyllä toisen mukaan ja harhanteille johdattaa, mut harhaan Hält' ei joudu kukaan. Vapaasti ihmishenki saa sentähden käydä harhanteitä. Ei oo niin suurta harhamaa, jot' ei Hän armollansa peitä, aikansa konsa valkeaa."

Armain ilta-aurinko punasi koko kaikkeuden. Kauniina, kuin olematonta äärtänsä ikävöiden, avautui se ihmishengen harhanmaaksi. Vapaana värisi siinä punapalossa ihmishenki, kun kaikki muu kulki kahleissansa. Näkymättömäksi osaksi, harha-ajatukseksi haihtui se kaikkeuden iltapunaan, itse etsien teitänsä siinä. Seitsemän enkeliä ylisti silloin ihmishengen vapautta, lausuen:

"Kahleissa kulkee myrskyn pauhut ja maa ja päivä, sekä kuut ja alku-usvain suuret sauhut, salammat, kuolot, kaikki muut. On ihmishenki yksin vapaa, se, Korkein-Korkein, tahtos' on. Työn laatua sen, etkä tapaa, sä itse määrää, Verraton."

Kaikki enkelijoukot yhdessä:

"Vapaasti siksi harhantöillä harhailkoon hän! Se tahtos' on. Sun luokses toki päivin, öillä hän käy kuin vanki kahleeton. Vapaasti: suoraan — kautta mutkain hän saakoon aina haihattaa, kun aina kohtaa tulitutkain jokaista pahaa, harhamaa!"

Silloin kuului Jumalan ääni... Ihana punainen pilvi laskeusi enkelien ympärille... Siinä säteilivät he kirkkauteen kirkkauden seassa... Jalka otti hiljaa aurinkoastuinlautaansa, siipi pilven punaan... Aurinko liiteli hiljaa, autuaiden unena, pilvi enkelilauluna... Vuori hohti, vesi välkkyi... Jumalan kunnia kirkasti kirkkaudenkin.

Jo soivat suuret laulut. Maat julistivat Jumalan kunniaa, taivas kantoi Hänelle kiitosta. Kaikkeus ylisti Häntä ja aika vieräsi Hänen virtenänsä.

Enkelien eteen avautui taas kaikkeus maailmantulena. Valkeni ijankaikkinen luomis-aamu, joka ei koskaan päiväksikään kerkeä. Riemuiten ylistivät enkelit Häntä. Kuin armain onni puhkesi heistä ihastus. He lausuvat vuoroonsa:

Gabriel:

"Taas tänään, niin kuin kerran ennen Sun luomisaamus' armastaa. Tietänsä vinhoin siivin mennen rataansa mailmat pauhoaa. Taivaalla vuoroon päiväyt kierii, tai synkin pilvi salamoii, taas vuoroon kuuhut siellä vierii, tai tulvaa sieltä aamunkoi."

Mikael:

"*Sun* käskystäsi kaikki soi: auringot kiertää radoillaan ja pilvi tulta salamoipi, tai vuotaa vettä tulvanaan. Sa luot ja murskaat maailmoita, Sa kostat kaikkein pahat työt. Et salli huonees pilkkaajoina. Tomuksi eteesi ne lyöt."

Raphael:

"Kuin kotka kannat maailmoita ylitse kuiluun hirveimpäin, ja jotka käyvät harhansoita Sa johdat hiljaa Itsees päin. Sa ohjaat hurjan tähdenlennon ja ihmis-aatteen siiven myös. Sa hoidat linnunpojan hennon. On ihmeen suuri Sinun työs."

Kaikkeus vapisi. Pauhu kulki äärettömyyden äärtä etsiskellen. Kirkkaat salamatulot valaisivat sen tietä. Vinhemmin kuin arka aatos pauhasi jo ukkonen tulinsensa pitkäisen tietä. Jumala kutsui erehtyneitä.

Cherubimien ja Seraphimien enkelijoukot soittivat silloin pasuunillansa Jumalan kunniaa. Ihana soiton pauhu vyöryi kirkkaana sävelpilvenä. Yhdeksän enkeliä veisasivat sen säestyksellä:

"On ihmeen suuri Sinun virkas. Kaikkeus on työtäs tulvillaan. Ei koskaan sammuu päiväs kirkas, ei pilves kuivu milloinkaan. Käy pauhu: Kaikkeuden rantaa pitkäisenä äänes pauhoaa. Suo enkeleisi halpaim kantaa näin Sulle aina kunniaa!"

Uusia elämäkukkia.

Henget häilähtelivät. Pidot olivat kuoleman kotiperillä. Kivensyy on saloja täynnä. Mitä on silloin kaikkeudessa!

On maasta tuhannen tuhatta mielikuvituksen kantomatkaa.

Sammunut maailmakunta kirmaa ikuisessa pimeydessä tuhansine tähtinensä, kuinensa ja päivinensä. Ei välähdä valo sen omista auringoista, ei kannan se sinne sisarmaailmoista. Mykkinä pyörivät pallot Jumalan käden varassa. Sokkoina syöksyvät ne toinen toisensa lomitse, Kaikkivoivan käskyjä orjina totellen. Matkamaa on haudanpimeä, valoton oma olemus, ja kulku käy hautojen lomitse rihmakaitaa tietä myöten: Jos ken radaltansa hairahtuisi, se suistuisi oitis turman suuhun.

Mykkänä painautui siksi kaikki Hänen varaansa, kuin lapsi äitinsä povelle pelon häneen tarttuessa, kulkiessa pimeään huoneen läpi, mielessä satujen peikot.

Aurinko, sammunut valon ja elämän jakaja, liikkuu ryhmyisenä röykkiönä, oman avaruus-onkalonsa hirviönä, kaikkeuden hitusena. Vuoret viskovat huippujansa yli ihmissilmän kantamarajojen. Ne ikäänkuin tapailevat sitä valoa, joka on heiltä ijäksi paennut, kurottautuvat ikävöidyn jälestä sadasti ylemmä, kuin vuoret pienessä maassa, huippenevat, saavuttavat matkansa määrän häviössänsä kuin savupatsas nousemarajansa, tuntevat mitättömyytensä ja ylettymänsä lyhyiden kaikkeuden loppumattomassa suuruudessa.

Pimeys vavahti. Oudot valot välähtivät.

Korkeimman vuoren huipulla seisoi Perkele, katsellen rajatonta kaikkeutta, joka kihisi maailmatomia täynnä, tahti kunakin tomuhituna. Kiteinä kimaltelivat hänen edesssä kuut ja tähdet. Pölynä kiertelivät ne toisiansa ja kipinäparvena loisti rajaton määrä auringolta loistavan tähtitomon seasta. Yhdet sammuiivat, toiset syttyivät riemastuneena kipunasuihkuna sijalle. Kaikki loisti, kaikki hohti, kaikki tunnusti Jumalan kaikkivaltaa. Kaikki totteli Häntä, veisasi kiitosta ja kunniaa Hänelle. Kademielin katseli Perkele näköä.

Äkkiä puhalsi hän suustansa vihaisen salaman. Oitis ilmestyi hänen ympärillensä enkelien ihana lauma. Ruumiina oli niillä outo punainen valo, pukuina varjo, käsissä tummantuliset kukat. Kauniina häilähtelivät punaiset varjot pimeydessä. Salaperäisinä tuikkivat tulikukat. Katse kiehtoi, ääni oli kuin laulunhyminä. Näky oli satusaarien lumoa.

Perkele rypisti silmiänsä ja korkeuteen, hänen päänsä kohdalle lensi loistava meteori, pysähtyi siihen kruunuksi ja valoi valoansa vaipaksi Perkeleen hartioille. Vaipan loistavien liepeiden leimahdelleessa osotti Perkele enkeleillensä kaikkeuden suuruuden ja sen kirkkaan tulitanssin, lausuen ylpeänä:

— "Tuo kaikki on minun."

Kuin kukka nupustansa puhkesi enkelijoukosta ihana ylistyslaulu. Sadoilta vuorenhuipuilta säestivät sitä suuret kaikukellot. Sen hyminä lymyytyi rotkoihin ja onkaloihin kauniina kuin armain lapsi pahaa, arka neito miestä piiloon.

Mutta viha välähti Perkeleen silmissä ja hän lisäsi:

— "Sen kaiken on Jehova minulta *anastanut*... Mutta..."

— "Mutta sillä on Hän oman turmionsa valmistanut, sillä maailmanlaki on se, että vääryyden täytyy tuhota se, joka siihen aseeseen on tarttunut", — kiirehti Piru keskeyttämään.

— "Se aika, jonka Jehovan valta on kestävä, on vähempi kuin silmänräpäys ijankaikkisuuteen verrattuna. Koko muu ijankaikkisuus jää sinun valtavuodeksesi", — lisäsi Kehno.

— "Sinä kukistat Jehovan meidän, palvelijoitteesi kädellä, sillä sinun voimasi on ääretöntäkin äärettömämpi, koska sinä suljet itseesi äärettömyydenkin, jonka olet synnyttänyt, ennen kun meidät loit", — ylisti Horna.

Perkele kuunteli ylistystä, ylpeyden eleiden hänen kasvojansa kirkastaessa. Hetken mietittyänsä oikaisi hän:

— "Yksi on kumminkin vieläkin äärettömämpi..."

Enkelit hämmästyivät. Uudet eleet ilmestyivät

Perkeleen kasvoille ja hän selitti:

— "Ettekö tiedä, että Jehovan vääryys on äärettömin kaikista?"

Ja osottaen kaikkeuteen, sanoi Piru esimerkin:

— "Hän opettaa ihmiselle: 'Jos joku ottaa sinulta hameen, salli hänelle myös muukin vaate!'... Mutta onko Hän itse sinulle luovuttanut *omaasikaan*, kaikkeutta, kun sinä olet tahtonut ottaa häneltä hameen?... Onko Hän vapaaehtoisesti luovuttanut sinulle viheliästä Harhamaakaan?"

— "Hän on kuten monet hänen pappinsakin, ne, jotka tavaraa kootessansa opettavat: 'Mene ja jaa tavarasi vaivaisille!' Sillä antaako Hän sinulle omaasikaan?... Hän on vääryyden henki", — lisäsi Hiisi.

Perkele alensi äänensä kavalaksi ja lausui:

— "Juuri sen kautta ovat hänen semmoiset pappinsa minun palvelijoitani: Heidän esimerkkinsä on se siemen, joka itää, ja heidän sanansa ovat kuivia lehtiä, jotka varisevat tyhmien lampaiden ravinnoksi. Se kaikki todistaa, että minun henkeni on koko kaikkeuden perus-olio."

Vallan ja voiman viimat suitsusivat Perkeleestä. Riemastunut enkelijoukko veisasi hänen ylistystänsä täysin rinnoin:

"Kaikki kaikkeuden pielet, perustukset sekä ääret todistavat, julistavat kunniaasi, mahtiasi. Jos sa loppuisit, niin silloin haihtuis koko kaikkeus niin kuin henki kuolevasta, kun sen silmä ummistuu."

— "Sen me tiedämme... Me olemme oppineet sen tuntemaan taistellesamme Häntä vastaan", — todisti enkelijoukko.

Sävel vierii vyörynä ikipimeydessä. Kuilujen pohjilta nousi kumea kaiku. Laulun vaiettua lausui Piru:

— "Siksi onkin sinun voimasi Jehovan vääryyttäkin suurempi. Sillä jos se ei sitä suurempi olisi, et sinä voisi sitä hävittää. Mutta nyt sinä hävität sen ja tuhoat Hänen valtansa, Hänen joka ei noudata omia, ihmisille säätämiänsä siveellisiä lakeja..."

Enkelien veisatessa mahtavaa ylistyslaulua lausui Perkele itseksensä merkilliset sanansa:

— "Meillä jumalilla, Jehovalla ja minulla, ei voi olla kahleina mitään siveellisiä lakeja, joita tarvitaan ihmisille... Meidän täytyy luoda ja murskata, synnyttää, ja hävittää armotta kuolemalla... Meillä ei voi olla muuta siveellistäkään lakia kuin oma ääretön olemuksemme... Kuten luonnonlaki ei voi alistua säälintunteen alle, sen mukaan toimimaan, niin emme me jumalatkaan..."

Ja katsahtaen taas kaikkeuteen, joka tunnusti Jumalan kaikkivaltaa, raivostui hän, muisti suuren taistelunsa ja vihaa leimahdellen lausui:

— "Jehovan, ja kaiken mikä Hänestä on: ihmisen, täytyy joko kääntyä minuun, tai sitten tuhoutua... Se on luonnonlain muuttumaton viime ehto. He seisovat minun olemukseni järkähtämättömän, armottoman lain edessä, jota en minä itsekään voi muuttaa, sillä ei mikään voi itse omaa olemustansa luoda, muuttaa ja hävittää..."

Hänen äänensä jyrisi pauhuna kuolonkolkossa pimeydessä. Sen kaiku ulisi mittaamattoman syvissä rotkoissa ja onkaloissa. Valtaavin laulun ja soiton sävelmyrsky säesti sen pauhua ja kumeata kaikua... Sen vaietessa, etäällä hymistessä, puhui taas Perkele:

— "Jehova vaanii kavalana kaikkialla... Hän on räökkäämällä pakottanut palvelijani Harhaman lankeamaan Hänen kirkkonsa permannolle... Hän on pakottanut hänet vääryytensä palvelukseen ja..."

Hänestä suitsusi viha, kun hän lopetti:

— "Ja Harhama on *hetkeksi* langennut... Hän on yrittänyt raukkana antautua Hänelle..."

Vavistus kävi enkelijoukon läpi. Laulunhyminä muuttui rukoilevaksi. Enkelit anoivat armoa Harhamalle, rukoilivat Perkelettä pelastamaan hänet takaisin itsellensä. Perkele jatkoi, sanat vihan salamoina:

— "Hän on ollut suurempi raukka kuin Adam: Hän on ryöminyt Jehovan kirkonlattialla polvillansa. Hän ei uskaltanut edes eukon hameen taa piilottaautua, tai viikunalehtiin peittäytyä."

— "Mihin Jehova on väärän henkensä puhaltanut, sen on vaikea Hänestä irtautua ja nousta sinuun, oikeaan", — todisti Piru.

Silloin Perkele kohosi oman kiukkunsa huipulle. Katsellen kaikkeuden huikaisevaa tulitanssia, nähden kuinka loppumattomat maailmapaljoudet julistivat Jumalan ijankaikkista kunniaa, totellen Hänen tahtoansa, sen hivelevän ajatuksen huikaisemana, että se kaikki voisi totella häntä, vannoi Perkele:

— "Mutta Harhama on ja on oleva minun enkelini edelleenkin, silloinkin kun hän on palvelevinansa Jehovaa. Hän kulkee minun verkkoni silmästä sen toiseen silmään. Hänen täytyy minun verkkooni sotkeutua ja vielä uudestaan edessäni palvelijani polvistua!"

— "Sinä voit kaiken muun, paitsi itseäsi ja valtaasi lopettaa", — todistivat vapisevat enkelit.

Perkeleen vihjauksesta ilmestyi Harhaman haamu enkelijoukon keskelle, istuen pöydän ääressä. Hänen vierellensä seisoi enkeli Iiranto, ruumiina aistillisuuden armaidimmat houkuttimet, kädessä aistipunakukka. Perkele katsoi haamua käärmekavalana ja lausui matelevalla äänellä:

— "Hän aikoo Jehovaa palvellessansa paljastaa elämänsä... Se tapahtukoon!... Hänen elämänsä on *minun* henkeni hedelmä ja sillä hän aikoo lääkitä niitä, jotka ovat sairaita Jehovan edessä. Jokaisena hänen tekonsa siemenenä olen ollut minä: hänessä asuvan pahan voima ja olemus. Siksi täytyy jokaisen, joka maistaa hänen henkensä hedelmää, saada *minun* henkeni..."

Hän käveli ylpeänä, enkelien riemuitessa, ja lisäsi:

— "Hänen henkensä hedelmiä maistettuansa on heille käypä kuin Adamille ja Evalle hedelmän syötyänsä: He pakenevat Jehovaa ja heidän hedelmästänsä on syntyvä jo uusi Kain."

— "Se on totisesti tapahtuva", — vannoivat enkelit.

Perkele lisäsi Harhamaa tarkottaen:

— "Hän antaa Jehovan sairaille vahvan annoksen taudinsiemeniä... Hän pesee Jehovan puhtaat lapset elämällensä, joka on *Jehovan* edessä saastaa..."

Hän alensi äänensä maata-matavaksi ja lopetti silmissä piruntuli, kasvoilla kavalin ele:

— "Ja kun hän tulee maljoinensa Jehovan kirkon permannolta, niin ihmiset eivät tiedä pitää varaansa, vaan luulevat hänen astiaansa rippikalkiksi... Sillä Jehovan Mosesta ja profeetoita eivät ihmiset usko, mutta kun fariseus sanoo, että hän on publikaani, joka muka tulee Abrahamin helmasta, niin kaikki seuraavat häntä."

Mietteissänsä lopetti hän vannovalla äänellä:

— "Minä olen Harhamasta nähnyt niin paljon vaivaa, etten minä enää voi häntä käsistäni päästää. Hänen hetkellinen lankeemisensa Jehovaan oli pakollinen, sairauden puuska, eikä siis siveellinen, sillä ainoastaan vapaaehtoinen on minun ja Jehovan edessä siveellistä ja oikeaa."

Rajaton riemu täytti enkelien rinnat. He veisasivat herransa kavaluuden ylistystä:

"Konsanansa pirun-ansa katketa ei taida. Jospa lie kenen tie leveä tai kaita, kumpikin ne paulaas johtaa. Kaikki siinä sinut kohtaa. Viekkahalla, kavalalla, ne on sulia paulanrihmat hienot niinkuin valovihmat, joit' ei kukaan hoksaa kiertää, kosk' ei silmä niitä nää."

Sävel vieräsi virsimerenä. Perkeleen vihjauksesta ilmestyi korkeuteen hänen kohdallensa tuhatmäärin enkeleitä, tuliset seppeleet päässä, käsissä hohtavat pasuunat. He seisoivat tulisten kotkien seljässä, puhaltuen ylistysvirttä Perkeleelle. Sävel valui sateena alas. Soittajajoukot loistivat tulipilvenä seppeleittänsä ja kotkain tulesta. Perkeleen edessä veisasi enkelijoukko soiton säestyksellä suuren herransa ylistystä. Perkele itse puhui taas, kaiun hänen sanojansa säestäessä:

— "Tuhannet piispat, jotka ovat nuhteettomat Jehovan edessä, kirjoittavat kirjoja, eikä maailma niitä lue, mutta palvelijani Harhama, joka paljastaa minun henkeni hedelmiä, on saava ihailijoita. Minun henkeni, *paha*, on sen kautta osottautuva taas oikeaksi ja Jehovan henki vääräksi."

Tuliset kotkat levittivät ylhäällä siipiänsä levälle... Korkeus kohisi... Enkelit puhalsivat pasuuniinsa... Sävel pauhasi kuin vuoren vieremän kaiku... Alhaalla veisasivat enkelit sen säestyksellä:

"Sinun kaikkivaltiuttas maa ja taivas tunnustaa. Sinun suurta voittoaasi kaikki tyyni ennustaa... Koko kaikkeuden pauhu Sulle kantaa kunniaa. Halki maailmain kuin kauhu äänes suuri pauhoaa. Kaikki sua kumartaa, kun sun aikas' armas saa."

Pöydälle, Harhaman eteen, ilmestyi pieni punainen käärme, joka Perkeleen vihjauksesta muuttui

kynäksi. Enkeli Iiranto antoi sen Harhaman haamun käteen. Kaikki odottivat, haventa hievauttamatta. Kamalan kolkko äänettämyys ikäänkuin kauhuna istui pilkkopimeillä kymmenen peninkulman korkuisilla vuorenhuipuilla, lymysi vastaavan syvissä rotkoissa kuin hiiviskelevä kuolema, kyyristeli onkaloissa ja kyykötti sammuneiden tulivuorien aukkojen syvyydessä kuin peikkojoukko pesässänsä. Soitto oli vaiennut. Kotkat kantoivat kuormaansa, siipeä liikahduttamatta.

Harhaman haamu alkoi työnsä. Silloin räjähti ylhäällä pasuunan soitto. Ihastunut enkelilauma alkoi palvella Perkelettä kauniilla laululla, jota suuri soitto säesti. He tanssivat laulun tahdissa, rukoillen Perkelettä valamaan henkensä Harhaman kirjaan, ja antamaan viisautta ja voimaa Iirannolle, joka johti uutta työtä seisten Harhaman haamun takana. Iki-pimeydessä, johon tulvi valoa soittajien seppeleistä ja kotkien siipien tulesta, häilähtelivät enkelien punaiset varjot sulavina lumokuvina... Ne notkahtelivat tummina tuli valoina, joista ei valo kauvemmas omaa ihoa levinnyt... Polvi taipui kauneutena... käsi kukkana... vartalo sulona... Tanssitanhua oli taikamaana, jossa henget karkeloivat satukaunista kisailua. Soitto pauhasi korkeudessa. Enkelit lauloivat rukousta tanssinsa muaksi:

"Oi herra kaikkivoipaisin! Näin karkeloiden, laulaen me palvelemme sinua, anellen suita armoa. Kuin uni kaikkein ihanin näin edessäsi pyörimme sun ylistystäs kehräten ja kiitostasi kiertäen, rihmoiksi sitä kerraten. Kuin armain tuulen henkäys, näin häilähdämme. Nopsina taas kiepahdamme kauniisti, kuin perho kukkaa kaartaan, kun kukan tuoksukylvyssä se mairerielin karkeloi kukalle, mieli metenä ja elo siiven-värinä."

Näky oli saarekasta satumaata, missä henget ajavat aalloilla, haahtena kaunis sävel, kaiku sen kaiken satamana ja kannel soi kivellä, sormen siihen koskematta... Saarella asuvat ihanat neitokset, leikkien ikävän keralla... Lumme on lumoa, kaisla neidon kaipausta ja valo kuutamovaloa. Harhaman haamu jatkoi työtänsä, Iiranto seljän takana, kädellään Harhaman kynästä pidellen. Perkele säteili voitonriemua. Enkelit jatkoivat hänen palvelustansa laulaen ja tehden sanoja vastaavat liikkeet:

"Kuin kaunis lintu varvulleen me polvin siroin, sulavin nyt polvistumme eteesi. Ensiksi polvi oikea! Kas näin!... Nyt taas sulava, pieni kiemahdus sun kunniakses, herramme! Nyt vasen polvi vuoron saa jo notkistua eessä sun. Oi, sitä suurta armoa ja kunniaa, kun saamme näin eteesi polvin molemmin nojata maahan kauniisti, kuin alli, joka painaltuu rinnalle armaan emonsa."

Enkelien varjot polvistuivat Perkeleen eteen, josta säkenöi viisaus, voima ja valta. Hän katseli näkyä, katseli sitä ja maailmoiden suurta ikilentoa. Enkelit jatkoivat rukoustansa:

"Sun puoleesi nyt rukous kauniisti meistä kohoaa, kuin kukkasesta tuoksu: Suo Harhamalle henkesi! Sen anna kautta Iirannon niin vuotaa ihmiskurjahan kuin veden vesisieneen. Tai jos hän, raukka, ennestään jo henkeäsi täynnä on, niin salli että Iiranto vaan sientä sitä puristaa, niin että henkesi kynästä kurjan Harhama lehdille kirjan aiotun herkuksi muille vuotaa! Näin sadon satakertaisen se kasvaa sulle kerran."

Harhaman haamu jatkoi kirjoitustansa käärmekynällä, Sanat vuotivat käärmeen suusta. Iiranto ohjasi työtä, kirjoittajan olennon pahana... Kauneimmat aistipunakukat kukoistivat... Ne helähtelivät kaikkeuden pimeydessä, loistivat verenvärisinä, huumasivat hermot... Niiden tuoksusta syntyivät pienet punaiset pilvenkielet... Ne häilähtelivät ja karisivat, haihtuen kuin linnun soidinlaulu... Kaikki todisti Perkeleen voimaa ja hänen henkensä, pahan, valtaa Harhamassa...

Laulu kohisi. Soitto kuohui. Korkeudessa liitelivät tuhannet tuliset kotkat, kauniit soittajat seljässä... Polvistuneet enkelit nousivat ja jatkoivat tarutanssiansa, laulaen sen muaksi:

"Nyt oikeaan... Nyt vasempaan näin kumarramme sinulle kuin kukka päivän valolle, kun pikku teriönsä sen suuteloille kääntää se, odottain valoanninta. Nyt kättä kaartain pyörimme, hartaasti rukoillen: Suo Harhamalle taitoa, niin että kirjan lehdelle hän sinun henkesi kukiksi voisi pukea ja perhosiksi loihtia! Kas silloin kokonaan Jehovan väärä raamattu monelta syrjään jää. Nyt pari pientä askelta: kaks' eteen... yksi taaksepäin...! Nyt oikeaan... ja vasempaan...! Nyt pieni polven notkahdus sinulle, herramme!"

Sulo läikkyi lammekkeena... Sävel ajeli allina sen selällä... Enkelit häilyivät koreina pimeänkukkasina. Perkele nautti voimastansa, tarkaten samalla Harhaman työtä.

Enkelien käsiin ilmestyivät hehkuvat aistipunakukat. Niitä ilmaan heittäen ja taas kiinni kokoillen, jatkoivat he palvelustansa tanssien ja laulaen:

"Nyt kukkaiskesä alkakoon Sun kunniaksesi...! Noin aistipunakukkien keralla, sua palvellen, kuin perhot kisailemme, rukoillen sulta vielä: Sä asettasi Harhamaa nyt käytä koko terältään, ja hänen sielustansa lumoiksi kirjanlehdille suo aistipunakukkaa puhjeta kokonaisia kauniita kukkamaita! Ne on sun parhaat ansasi, ei perho puhdasmielisin sen kukan

aistituoksua voi kestää... Siipi pienoinen vie väkisinkin perhosen sen kukan ihmepauloihin, kun vain sen tuoksun tuntee."

Perkeleen katseesta säteili tyytyväisyys ja voitonilo. Pimeys kohisi... Soiton pauhatessa laskeutui Perkeleen eteen meteorihohhteinen valta-istuun, tulisten enkelien kantamana... Hän nousi sille ylpeänä ja katseli äärettömyyttä kruunun valosäteen hänen hartioilleen valuessa... Hänen takanansa seisoi kaksitoista enkeliä, tuliset keihäät kädessä.

Enkelit jatkoivat rukoustansa... Perkele antoi merkin ja oitis nousi syvyydestä tuliroihu... Roihun keskellä liiteli ylhäällä enkeli ja alempana lieskassa istui kymmenen pientä enkeliä harput siroissa käsissä... Ne soittivat harppua ja ylempänä leijaileva enkeli vastasi rukoukseen herransa puolesta:

"On oiva rukouksenne. Se itsestään jo kuulluksi on tuleva, kun Harhama on kukka minun henkeni: Hänessä pahan-aarteheet on aivan ehtymättömät. Ja aistipunakukkia niin kasvaa hänen sielunsa kuin lava hyvin höystetty. Hän himon, valheen, pahuuden on paras taimitarha. (*Iirannolle*;) Vaan kuinka työ nyt luonnistaa?"

Iiranto (*Perkeleeseen kääntyen*):

"Se luistaa sinun rataasi, kuin päivän pyörä tietänsä: niin varmasti ja oikein päin. Ja silmä liittyy silmähän ja verkko valmistuu. Vaan joka silmän solmuna on sinun henkesi: On aistipunakukkia ja paljon muutakin... On verkko kaunis... Kenpä ei rientäisi siihen, sillä sen jokainen silmä, puikkari ja paula sekä paino on hempeintä liekkumaa."

Harput säestivät Iirannon puhetta... Enkelit tanssivat sen kestäessä tanssiansa, hiljaa, salaperäisinä, uinaillen Perkeleen vallan lumoissa...

Perkeleen tulinen katse tunki syvälle Harhaman sieluun, tutkien sen salaisimmat ajatukset. Ne nähden puhalsi hän ne enkeliensä nähtäväksi, lausuen kylmänä:

— "Hän ei ole unohtanut, mitä minä olen hänelle näyttänyt Korkealtavuorelta ja tempelinharjalta kerran."

Laulun ja soiton pauhu nousi riemuisana myrskynä Harhaman haamun luo, oli ilmaantunut varjona hänen oma itsensä, joka valitteli, ettei kirja tule tuottamaan kylliksi kultaa... Hän himoitsi sitä... Hän oli jo lähdössä kaivamaan teoksensa maasta ja heittämään sen valittajalle... Hän epäröi, punnitsi, taisteli... Vielä heilahti mainen seppele... Kirkkaista salamoista taottu kruunu hohti seppeleenä... Enkelit riemuitsivat. Laulu raukesi... Harhaman silmistä tuikki kumma, himokas katse... Korpikosken kultapuro hyrskähti vielä kerran, kuohuna kultavaahto... Näkyi valkeita lintuja... Tuntui suloiselta kohota kuviteltuna nerona luuloteltujen loukkaajien yläpuolelle... Perkele odotti marmorikovana...

Mutta Harhama muisti jotakin. Hän kuuli mitä povi sykähti. Hän muisti myös, että oli äitinsä kautta vannonut, ettei hän teostansa koskaan maasta nosta... Hän muisti isoisänsä, joka oli luvannut ennen nälkään kuolla kuin aarteensa maasta kaivaa. Perkele tarkkasi häntä koko olemus ikäänkuin yhtenä silmänä.

Hetkeksi taukosi laulu ja korkeudesta tuleva soitto. Ainoastaan pienet harput soivat lieskassa hiljaa. Iiranto puhui niiden säestämänä Harhaman epäilyä tarkottaen:

"Hän katsoo omaatuntoaan
kuin juutalainen rabbini
se ois! Hän oikeassa on."

Kaikki enkelit seurasivat Harhaman eleitä. Kuiskaukset kulkivat enkelistä toiseen. Lieskassa leijaileva enkeli vastasi Iirannolle herransa puolesta:

"Näyttää kuin siitä tuntuisi pitävän kaivaa haudasta mädännyt Ritvan ruumis ja myytäväksi heittää se. Hän, rahjus, ihmishengeksi on heikko. Hän on varmaankin nahjusten suurin nahjus."

Harhama mietti yhä... Hän tarttui lapioon ja taas heitti sen pois... Viimein voitti hän itsensä ja halunsa ja viskasi lapion luotansa. Hän tarttui taas kynään ja jatkoi. Perkele leimahti vihan rovioksi:

"Jehovan juonta katalaa. Vaan olkoon! Minun orjanain taas raataa kurja Harhama, jos pettäöksensä Jehovaa hän käykin toista tietä kuin kulki muinoin. Jehova on houkutellut rahjuksen verkkoonsa, tielle kaidalle! Hän varmaan uskoi, Tyhmyri, etten mä sinne mahdu. Hän erehtyi kuin ainakin. Polulla kapeimmallakin mä kuljen niin kuin kotonain. Vaan jatka työtäs, Iiranto!"

Soitto pauhahti taas korkeudessa. Vuorien halkeamissa pauhasi sävel kuin suuret vesiputoukset... Enkelit sitoivat aistipunakukasta kauniit seppeleet ja koristivat niillä päänsä. Heidän käsiinsä ilmestyivät tuliset käärmeet, käyristyivät kauneiksi vanteiksi, hohtivat punatulina jäisessä pimeydessä. Enkelit heittelivät niitä ilmaan, antoivat niiden uudestansa käsiinsä pudota. Ja alkoivat lumokauniin karkelonsa, laulaen:

"On suuri sinun voimasi. Kauniisti sua palvella taas tahdomme. Nyt käärme vanteet heitämme korkeelle ikipimeään, ja itse sievin askelin edessä tanssimme. Takaisin käärmekiemurat kätösin kaunein kokoomme ja kolmin pyörimme... Taas käärme ilmaan kohotkoon... Nyt itse nelin kierrämme, sinulle kumarramme... Kädessä rengas taaskin on... Nyt viisin etees astumme... Taas kumarrus!... Nyt taaksepäin! Nyt pieni polven notkahdus!... Kumarrus!... Askel vasempaan!... Ja kaunis liike käärmeellä... Nyt askel oikeaan!... Taas käärmekiekka ilmahan ja itse kuusin piirissä sinulle karkeloimme. Eteesi polvistumme taas, kädessä punakukkainen ja kaunis käärmevanne. Me rukoilemme sinua: Suo Harhamalle henkesi, niin että kirjan lehdille hän valaa voisi viljalta sun suuren henkes aarteita, kuin myrkkyyä kyykäärmehen, mi kylvää sitä kautta maan, mi pahan parhain siemen on ja kylvö kaikkein jaloin. Suo sirotella kaikki se taas aistipunakukilla, niin nousee laiho verraton, mi ajallansa heilimöi ja hedelmöitty, valmistuu. Se moni-tuhatkertaisen sinulle sadon kantaa."

Laulu ja soitto vyöryi sävelmerenä... Sen ryöpyissä karkeloivat ihanat enkelit... Meteorivalot huikaisivat tulirovion tulihöhteen, jossa kaunis enkeli istui hopeanheleän pallon päällä... Kotkaparvet risteilivät korkeudessa, kannellen sävelmeriä, jotka tulvivat pasuunista...

Perkele nousi valta-istumellensa. Meteorikruunu laskeutui ylhäältä hänen päähänsä, valaen hänet huikeimmalla valolla. Hän avasi taas enkeliensä nähtäväksi koko kaikkeuden. Soiton sijalle ilmestyi yleinen suuri maailman-pauhu. Äärettömyys puhkui synnytyskivuissansa ja kuolintuskissa samalla. Sen säestämänä lausui Perkele:

— "Teidän rukouksenne on kuultu. Harhama on teoillansa kohoava minun enkelikseni, yrittäköön hän mitä hyvänsä. Jehovan muukin täytyy tunnustaa minun voimani. Eikä yksin Harhama, vaan koko kaikkeus on palveleva ja totteleva minua, sillä se on minun... Mutta lähtekäämme täältä."

Enkeleille ilmestyivät tuliset vaipat, valta-istumelle tuliset vaunut. Ihastuneet enkelit alkoivat veisata Perkeleen ylistystä ja koko joukko lensi meteorin nopeudella halki kaikkeuden, ylistyslaulu ihanana sävelpyrstönä.

Ensimmäiset valkeat linnut.

Harhama oli hiljakkoin kirjoittanut ja julkaissut elämästensä muutamia kohtia, niitä mitä voi, vetämättä julkisuuteen henkilöitä, joita hän ei tahtonut paljastaa maailman häväistäväksi. Kirjan nimi oli "Varotushuuto". Siinä oli lähes seitsemänsataa sivua. Hänelle syntyperäisellä taipumuksella, joka on jokaiselle rikolliselle ominaista, oli hän vaistomaisesti värittänyt rikoksensa omaksi eduksensa.

Oli sydänkesän valorikkain päivä. Kuuma auringonkehrä ikäänkuin kahlas taivaan sini-uhkussa. Kukkamaalla kisailivat perhot. Tuulihenki oli nukahtanut, vierähtänyt rasvatyyneksi. Autere oli muuttunut kuumaksi, kuivaksi päivänsavuksi ja peitti kukkaansa puhkeavan kesän kuin morsiusuhuntu. Nurmi oli kirjava värikukista ja valkeista päivänkakkaroista. Kukka tuoksui, lintu lauloi ja perho kilpaili korkeudessa kukan kanssa.

Ikivanhojen poppeliin vilpoisessa varjossa, ruiskukissa koreilevan Venäjän vilja-ulan rannalla lymysi pienoinen huvila, onnellisena, vaatimattomana kuin pääskynen tutun räystään alla. Sen päivänpuoleisella, keltaisilla verhoilla suojatulla portaikolla istui Anna Pawlowna keskustellen munkki Pietarin kanssa.

Avonaisen, eteiseen johtavan huoneen läpi kuului äkkiä ovikellon soitto ja kohta sen jälkeen palvelijattarelle tehty kysymys:

— "Onko rouva Vronskaja kotona?"

Palvelija ei ehtinyt vielä vastata, kun jo portaikolta kuului vastaukseksi kysyjälle näkymättömän Anna Pawlownan huudahdus:

— "*C'est monsieur Harhama!... Oui!... Je suis à la maison... Entrez!... Je Vous en prie...*" ["Se on herra Harhama. Kyllä minä olen kotona. Pyydän astumaan sisään."]

Harhama astui portaikolle ikäänkuin hieman arastellen. Anna Pawlowna ojensi hänelle tapansa mukaan kätensä suudeltavaksi katsoen häneen tutkivasti, surullisesti ja lausui:

— "Minä tunsin jo äänestä... No vihdoinkin! *Bienvenu.*"
[Tervetuloa.]

Mutta Harhama ei tarttunut ojennettuun käteen, vaan kumarsi syvään ja lausui:

— "Anteeksi!... En ole kelvollinen..."

Ja kumartaen munkki Pietarille jatkoi hän:

— "Ja Tekin, isä Pietari, anteeksi! En ole edessäänne edes syntinen vaimo tai tuhlaajapoika!"

Munkki Pietari siunasi hänet kaukaa ristinmerkillä lausuen:

— "Jumala siunatkoon tulosi! — Toistemme edessä me ihmiset olemme samoja. Ainoastaan Jumalan edessä me olemme sitä, mitä todellisuudessa olemme."

Syntyi hetkisen kestävä jonkunlainen hämi, ikäänkuin ei tiedettäisi mistä alkaa puhelu. Anna Pawlowna vetäisi raukeasti pienen tuolin rinnallensa ja sitä osottaen lausui hiljaa Harhamalle:

— "Istukaa tänne rinnalleni!"

Harhama istahti. Äskeinen äänettömyys jatkui. Kaikki kolme katsahivat toinen toiseensa. Niissä katseissa oli jotain, jonka jokainen ymmärsi ja samalla oli niissä jotain epäselvää, kysyvää ja selittämätöntä. Harhamasta näytti kaikki toiselta kuin ennen: Molempien ystävien kasvonpiirteet näyttivät hienontuneilta, jalostuneilta, hieman laihtuneilta, heidän katseissansa oli hän näkevinänsä jotain syvää ja surullista ja kummankin silmäkulmissa huomasi hän pari hienoa rypynyä, joita hän ei ennen muistanut huomanneensa. Hän masentui. Mieli musteni. Hän tiesi, että ystäviensä surunilmeet olivat johtuneet säälistä häntä kohtaan, sillä kirkosta lähdettyänsä oli hän kertonut heille elämänsä lian: varkautensa, vankeutensa, väkivallantekonsa, kiristyksensä, ilmiantonsa ja kaiken muun. Ja hän oli kaiken kertonut miltei jo oikeilla väreillä, niillä, joilla tiesi maailman niitä katselevan, sillä vihdoinkin oli hän alkanut käsittää, että hän itse on itsensäkin edessä jäävi tuomitsemaan omassa asiassansa ja maailman tuomio on ainoa oikea ja puolueeton, sen silmät näkevät asian oikeassa valossa.

Hetken kuluttua alkoi Anna Pawlowna puhua äkkiä hieman painuksiin menneellä äänellä:

— "*Mon Dieu!* [Herra Isä!...] Siitähän on puoli vuotta, kun taas hävisitte. Olen sillä ajalla saanut Teiltä kaiken kaikkiaan yhden kirjeen, jossa ilmoititte aikovanne kirjoittaa jonkun kirjan. Mutta kirjeessänne ette edes ilmoittanut osotettanne, joten en voinut vastata."

— "Silloin" — tarttui Harhama — "on tullut erehdys, jonka pyydän nyt anteeksi. Osotteeni on jäänyt epähuomiossa pois. Mainitsemaanne julkaisua valmistessa unohtui hyvin usein kaikki muu."

Anna Pawlowna otti pienen käsityönsä ja puheli työhönsä katsoen:

— "Minä taas — anteeksi epäluuloni — luulin, että epäkohtelias peittäytymisenne johtuu tavallisesta venäläisvihasta."

Harhama kävi miettiväksi. Hän oli viime aikoina aivan kaivannut näitä kahta ihmistä, joita hän piti ystävinänsä vieläkin. Häntä olivat aina houkutelleet Venäjän suuret lakeudet, joissa oli ajatuksille ja katseille tilaa ja joissa taivaanrannan siniviiva hupeni näkyvistä kun poiskiitävä kaunis unelma. Siellä olivat ne ainoat ihmiset, joiden äänessä hän vielä luuli kuulevansa ystävänsä ääntä, eikä ollut siellä ketään, joille hän olisi ollut katkera edes entisinä katkeruutensakaan hetkinä. Kotimaassansa hän oli alkanut tuntea olevansa täysi muukalainen. Siellä oli hänen mielensä väärä katkeruus kerran kääntynyt kaikkia kohtaan. Tohtori Nordman, joka oli häntä tukenut, silloin kun hänet vankeudesta päästyään karkotettiin kaikkialta, oli viime aikoina ainoa, jota hän uskalsi lähestyä, mutta hänenkin edessänsä värisi hänen epäluuloinen sielunsa kuin lapsi, kun se vapisten odottelee peljätyn aaveen tuloa. Kun hän oli kirjansa julkaissut ja väsyneet ajatukset jäivät hetkeksi työttömiksi, tunsikin hän olevansa isänmaassansa niin yksin kuin haudasta noussut aave, joka kulkee kisakentän halki, missä väki karkeloi, mielet hääilona, elämä kukkana edessä. Viulut soivat, tytöt tanssivat, mutta kaikki vaikeneisi ja väistyisi, jos tietäisivät hänen, haudasta nousseen haamun kulkevan heidän lomitseensa, huono elämä kalman kylmänä hajuna hartioilla.

Semmoisina hetkinä hän kaipasi Venäjää ja kärsi, kun tiesi olevansa ennenkaikkea *suomalaisen* kansallisuuden Kain, sen häpeä ja siksi muukalainen Suomessa. Hän tunsikin kulkevansa siellä tulisella poltin-oralla lyöty leima otsassa, itikka ainoana ystävänsä, sekin ainoastaan siksi, kunnes on saanut hänestä mahansatäyden. Terveinä hetkinänsä hän taas väärin kuvitteli, että siihen äärimäiseen pelkoon

muka olisi syynä hänen luonteensa ääretön herkkyyks, joka oli häntä vaivannut sylilapsesta lähtien. Jo silloin koski viattominkin iva häneen niin, että hän kerrankin sitä paeten kätkeytyi paremman piilon puutteessa piirongin laatikkoon, sulki sen jotenkin ja, hisahdusta päästämättä, pysytteli siellä koko päivän, kunnes hätäytyneet etsijät hänet sattumalta löysivät. Kun hän siitä luonteensa piirteestä etsi nyt selitystä epäluuloillensa, ei se — luonnollisesti — ollut muuta kuin hänessä piilevän alhaisen taipumuksen ilmaus selittää itsensä syyttömäksi, jopa marttyyriksi.

Kaikki ne ajatukset kävivät nyt mieleen nopeina. Ja niin halpa ja alhainen kuin hän olikin, ystävyyttä hän *ei voinut* koskaan unohtaa. Se ehkä riippui hänen koiramaisesta luonteestaan, joka liehakoitsee ystävänsä. Samaten hän aina värisi jalouden edessä, niinkuin ainakin olento, joka vaistomaisesti tuntee ja tunnustaa alemmuutensa ylevän edessä, kuten koira isäntänsä edessä. Niinpä nytkin: Ajatellen ja muistellen venäläisten hänelle osottamaa jaloutta hän vastasi hitaalla äänellä Anna Pawlownalle:

— "Jos sen sanojana ette olisi Te, niin minä loukkautuisin. Jos tämän-hetkisen ajatukseni sanon rehellisesti, niin minä olen pikemmin venäläinen kuin suomalainen, sillä kaikki hyvät muistot vetävät tänne ja täällä ei minua kenenkään tarvitse *omanaan* hävetä, kuten suomalaisten täytyy. Mutta siinä on jotain selittämätöntä, siinä isänmaantunteessa, niin että siitä vain ei pääse kaikin ajoin irti. Te ymmärrätte runoutta... Muistan kuinka kerran sanoitte, että yksinäisessä ruiskukassa on runoutta enemmän kun räikeän värisissä, rehentelevissä ruusuissa... Minä sanon sentähden sattuvan esimerkin isänmaantunteesta: Pienenä lapsena minä löin varpaani sormenpään kokoiseen kivennastaan, uimatiellä juostessani. Kolmenkymmenen vuoden kuluttua, kun nyt pari päivää kuljin samaa tietä, minä vaistomaisesti varoin sitä kiveä, kun tulin sille kohdalle, ja silloin se kivi tuntui minusta kultavuoren arvoiselta... Semmoisesta kivennastasta ei ihminen pääse irti!"

Portaikolle tuulahti hellä tuuli. Jokainen muisti omat lapsipolkunsa. Isänmaan hellät kielet soivat, sen kauniit lampisilmät hymyilivät salojen keskellä kyynelissä. Kuikka hautoi rantamättäällä ja sirkka aherteli ruohon juurella. Puro tanssi, päivä paistoi. Tuttu koivu puhkoi lehtisilmikoitansa ja vanha tuuliviiri hymyili katolla. Oli kuin olisi tullut sisälle pieni kaunis lapsi, kaikkien yhteinen lemmikki. Se oli tullut, hymyili armaasti, kainosteli, rypisteli pikkupuseroansa, sormi sievässä suussa, kasvojen koristeena sievä kihara.

Se oli isänmaa.

Anna Pawlowna katseli kukkalasikkoa, jossa tuoksui pari veteen pistettyä kukkaa. Kauniiden kellojen yhä vielä soidessa kysyi hän lopuksi Harhamalta:

— "Onko kirjanne julkaisusta sitten tullut täysi tosi?"

— "Kyllä", — vastasi Harhama epäröiden.

Anna Pawlowna laski käsityönsä helmaansa ja kiirehti lausumaan:

— "Siis kirjailija! Toivotan onnea."

Kiusallinen tunne viilsi Harhamaa: Mustana aaveena nousi hänessä muisto siitä, kuinka hän Ritvan haudalla oli kironnut jokaisen, joka häntä ivallakaan kirjailijaksi mainitsee. Hänen kirouksensa olivat jääneet hänelle pysyväiseksi hartiaain painoksi, jota hän tyytyväisenä kantoi. Hän joutui hämilleen, hapuili ja vaiken.

Anna Pawlowna ikäänkuin odotti vastausta. Hänen poskillensa oli noussut tuskin huomattava punahehku, Harhama huomasi, että hänen, samoin kuin munkki Pietarinkin, katseessa oli jotain äärimäisen sääliivää ja surullista.

— "Oletteko väsynyt?" — kysyi viimein Anna Pawlowna kuin arkaillen, tahtoen saada Harhaman jotain puhumaan, mutta samalla peljäten sanovansa jonkun varomattomuuden.

— "No, en... Ja anteeksi, etten kiitä onnentoivotuksestanne. Se säädyttömyyteni johtuu siitä, etten ole kirjailija, enkä niin ollen ole oikeutettu onnitteluunne", — vastasi Harhama miettivänä ja hiukan alakuloisena.

— "Kuinka Te ette ole kirjailija, kun olette julkaissut kirjan?" — tarttui Anna Pawlowna, syventyen vain puoleksi työhönsä, salataksensa sillä mielenkiintonsa.

— "En ole kirjoittanut romaania, en novellia, en runoa. Olen kirjoittanut" — hän tapaili sopivaa sanaa — "'painettavaa'... tai korkeintaan 'luettavaa'... tai ehkä oikeuden väärennetyn 'pöytäkirjan'... omasta elämästäni olen kirjoittanut ja se ei ole romaani eikä runo", — selitteli Harhama. Hän koetti olla sanoissansa rehellinen, sillä hän oli alkanut tuntea, että jokainen rehellinen sana vyörytti hänen

hartioiltansa pois myllynkiviä.

Anna Pawlowna tapaili jotain ajatuksen päätä, mutta ei jaksanut saada kiinni mitään selvää. Ilmoitus, että Harhama oli kirjoittanut omasta elämästensä, oli hänelle yllätys. Hän pelkäsi jotain aavistamatonta. Oli kuin olisi hän istunut huoneessa, jossa on äsken ollut kuolleen ruumis, ja hän pelkäisi sen haamua samalla käsittäen ettei sitä ole. Avuttomana katsahti hän munkki Pietariin, jonka surunvoittoisesta katseesta levisi joku vanhurskauden hohde ja rauha. Hän näytti pyhimykseltä, joka katselee hirmumyrskyäkin tyynenä.

— "*Something is rotten in the state of Denmark* [Jotain mädännyttä on Tanskan valtiossa] tekisi mieleni sanoa", — huokasi Anna Pawlowna lopuksi. Harhama kiirehti oikaisemaan:

— "Ei ainoastaan '*something*' [jotain], vaan *all is rotten*."
[Kaikki on mädännyttä.]

Palvelija toi teen. Tyhjentäen sille pöytää selitteli Anna Pawlowna:

— "Isä Pietarin tulon johdosta juomme tänään *five o'clock tea'n*
[Kello viiden teen] kello yksi."

Munkki Pietari käänsi puheen hetkeksi muihin asioihin, kysellen aluksi Harhaman vointia. Mutta se ei onnistunut pitkäksi aikaa. Anna Pawlownan sielussa kummitteli edelleenkin haamu, ilmestyen häilähtelevänä varjona. Kesken puheen pyysi hän kuin ohi menneen heikolla äänellä:

— "Ettekö tahdo lukea meille jotain kirjastanne?... Joku kappale sieltä täältä."

Epäröiden, mitään vastaamatta nouti Harhama hetken kuluttua kirjansa. Ja kun hänen piti alkaa, muistivat hänen mieleensä ne menneet päivät, jolloin hän oli Anna Pawlownan kanssa joskus lukenut maailman kirjallisuuden merkkiteoksia ja niistä keskustellut. Ne muistot ilmestyivät nyt surullisina, kelmeinä, kuin syksyn värjäämän metsän tunnelma, kun sinne sattuu poikkeamaan ja mieleen muistuvat kesäiset päivät, jolloin päivänpaiste riippui harsoina puiden lehtevillä oksilla, lämpö herkutteli kuusen ja koivun tuoksujen ääressä, sirkka sirisi, lintu lauloi riemusta ja kaikki nautti hedelmöitymisestensä.

Anna Pawlownalta solahti käsityö helmaan ja hän imeytyi kaikella ajatuksellaan Harhamaan, kun tämä alkoi kääntää muutamia kohtia kirjastansa. Siinä oli hyvin paljon samaa, kuin mitä tämän kirjan ensimmäisessä osassa, muun muassa pari kolme kuvausta Perkeleen tarustosta, samantapaisina kuin ne ovat otetut "Harhaman" ensimmäiseen osaan. Lisäksi kuvauksia Harhaman riettaasta elämästä Hiiden myllyssä. Kirja oli kelvoton, kuten kaikki muukin, mitä hän oli yrittänyt ulkopuolella varsinaista teostansa. Kirouksensa muistaen oli hän karttanut kaikkia muotoja y.m. minkä perusteella hänen kirjoituksensa voitaisiin korottaa kaunokirjalliseksi ja hänet siten nostaa kirjailijoiden joukkoon, niiden häpeäksi. Samalla oli siihen vaikuttanut vaistomainen, sairaloinen "*Dichterlein*"-nimen häpeily. Hän oli jo käsittänyt, ettei hänestä voinut Dantea tulla.

Mutta kun hän ei tuntenut estetiikkaa eikä kaunokirjallisuutta, oli siitä kirjallisten muotojen kantelemisesta se seuraus, että hän ymmärtämättömydessänsä olikin tietämättänsä tullut käyttäneeksi sekaisin kaikkia kaunokirjallisia muotoja, symbolismia, romantiikkaa ja kaikkia muita -ismejä ja -tiikkoja, joten kirjallisuuden ja estetiikan tuntijalle oli helppo asia lukea hänet kuuluvaksi mihin kirjallisuuden suuntaan hyvänsä, vieläpä tehdä hänestä suunnan täysverinen edustaja. Ja kaikki ne suunnat oli hän vienyt semmoiseen järjettömyyteen, käyttänyt niitä semmoisella kielteisellä tuloksella, että se milteipä teki koko suunnat toisillekin kirjailijoille kauhistukseksi.

Lisäksi oli kirjan kieli kelvottominta suomea. Estääkseen vieraiden kielien unohtumista, oli hän aivan sairaloisesti karttanut suomalaista kirjallisuutta, käyttäen yksinomaan vieraskielistä ja siitäkin lukien ainoastaan tieteellistä kirjallisuutta, sekä kaunokirjallisuudesta ainoastaan jonkun kaikista kuuluisimman. Oman maansa lahjakkaista kirjailijoista ja kielenkäyttäjistä ei hän ollut lukenut ainoatakaan ja luonnollisena seurauksena siitä oli se, ettei hänellä ollut kieliaistia, "suomenkielen korvaa". Joka lauseessa oli kielellistä mauttomuutta, kuten hänen nimessänsäkin. Entisestä leimuavasta mielikuvituksesta oli jäljellä ainoastaan rippeet, nekin niin vähäiset, ettei ainoakaan kirjailija, jolla ei ole enempiä, olisi kynään tarttunut. Ja niitä rippeitäkin käytti hän kömpelösti aistittomasti. Kirjan yleisenä tyyli-piirteenä oli suhteeton kömpelyys, tyylin suunnaton mauttomuus ja elottomuus, joita vikoja hän oli — silminnähävästi tahallaan — koettanut peittää semmoisten suurten ajatusten riekaleilla, joista hänellä itsellensä ei ollut mitään elävää tietoa. Hänen kirjansa oli tyyli-, kieli- y.m. -harhama. Se oli, kuten koko hänen elämänsä, jonkunlainen Humbert-kaappi, jossa jotkut luulivat olevan aarteen kätkeytyneenä, mutta josta syvälinen tutkijasielu löysi ainoastaan housunnapin.

Kun hän oli jonkun matkaa lukenut, keskeytti hänet Anna Pawlowna osottaakseen kirjan törkeitä vikoja huomauttaen:

— "Tehän olette nyt koonnut kirjaanne kaikki ne viat, joista Te aikoinaan muita kirjailijoita ivailitte..."

Harhama tunsi taas olevansa romaanisankari, muisti kirouksensa, loukkautui ja lausui:

— "Jos minun kirjoituksissani on koskaan rahtuakaan 'romania', niin on se sille viaksi luettava, samoin kuin saappaalle luetaan viaksi se, että se muistuttaakaan Venuksen ihanaa kuvaa... Eihän saapasta voida moittia siitä, että se ei ole hyvästi tehty hattu..."

— "Nyt Te taas loukkaannuitte," — kiirehti Anna Pawlowna lisäten: "Mutta oletteko Te ajatellut, että kirjoititte *muita*, ettekä itseänne varten? Ja jos sen myönnätte, niin onko Teillä oikeus ostatuttaa ihmisillä kirjaa, jossa esimerkiksi onkin vain pari lausetta, mutta ne toistettu tuhat kertaa?"

Hän syventyi työhönsä katsomaan ja lisäsi sitä tehdessänsä:

— "Teidän pitäisi olla kiitollinen niille, jotka vikojanne huomauttavat. Niitä ihminen tuskin koskaan itse löytää, sillä niin sanottu nero on ainoa, jonka ihminen itse itsessään huomaa, ja senkin ainoastaan se ihminen, joka ei nero ole..."

Harhama ajatteli hetken, etsien sanoja vastaukseksi. Kirjaansa selvitellen jupisi hän lopuksi:

— "En minä ketään pakota kirjojani ostamaan enkä lukemaan. Miksi ette minulle silloin myönnä oikeutta kirjoittaa mitä tahdon..."

— "Taas hullu päänäpistö!" — lausui Anna Pawlowna hätä-hätää kuultavasti ja huoaten. Harhama huomasi sen ja hänen sielussansa välähti ajatus, että hän on hullu. Siihen hänessä oli ihmisten viimeaikaisista huomautteluista valmistunutta maaperää.

Hän alkoi salaman nopeasti laskea tekojansa, huomasi niissä mielipuolen töitä ja laski, että hulluus on hänessä perinnöllistä. Hän oli usein tarkastellut sukuansa ja uskoi löytäneensä siinä hulluutensa selvät lähteet. Isä oli ollut hyvin kummallinen ja oli häntä pidetty hulluna. Iso-isä ei suostunut ilmaisemaan suurta raha-aarrettansa, vaikka itse oli jo puutteeseen vajonnut. Eräs mies-sukulainen oli ollut hermosairas. Joku naissukulainen oli koppihullu. Luonteen omituisuudet olivat yleisiä. Viime vuosina oli suvussa ilmennyt uskonnollista hartautta, jopa kiihkoakin. Sairaloiset unennäöt olivat tavallisia. Eräs täti oli kerran hänelle kirjoittanut nähneensä hänet unissa, onnettomuuteen vajoamassa. Ja todellakin oli hän juuri samana päivänä kietoutunut ikävään asiaan, josta hän ainoastaan vaivoin pelastui. Ja aivan äsken, kolme päivää sitten, oli hän laivamatkalle varustautuessaan nähnyt unen, että tätinsä kutsui häntä erääseen hotelliin. Oudostuneena meni hän, seuraavana päivänä, osotettuun paikkaan ja todellakin tapasi siellä tätinsä, joka kertoi juuri samana yönä unessa nähneensä hänet menemässä erääseen laivaan, pyytäneensä kääntymään ja tulemaan häntä tapaamaan, sekä sitten rukoilleensa Jumalaa tuomaan hänet luoksensa. Lisäksi kertoi tämä täti näkevänsä unia lapsensa elämästä taivaassa, ja taivaan kauneista pihamaista. Hän muisti entisiä unennäköjensä, joita hän salasi ja häpeili.

Iso-isän veli oli ollut kuusikymmenvuotias kuollessansa, eikä vielä kertaakaan käynyt likimmässä naapuritalossa, ei poistunut kotipihosta askeltakaan. Kaiken sen luuli hän olevan hänessä ilmenevän perinnöllisen hulluuden ilmiötä ja sitä uskoa vahvisti jälleen Anna Pawlownan huudahdus. Tämä jatkoi:

— "Ja lisäksi: Teidänkin maassanne on, luultavasti kait, kuuluisia, lahjakkaita kirjailijoita, jotka ovat tehneet työtä kehittääksensä kansanne kielikorvaa ja esteettistä makua... Oletteko Te silloin oikeutettu astumaan heidän työnsä tulosta turmelemaan?"

Harhama ei vastannut. Hän väänteli kylmeneviä käsiänsä hermostuneesti ja tunsi kasvoihinsa ilmestyvän katkeruuden väreen. Munkki Pietari katseli Harhamaa, näki hänen sisäiset ajatuksensa ja lausui lempeästi:

— "Veli Harhama! Sinä erehdyt. Ei yksikään lintu ole oikeutettu laulamaan muuta säveltä kuin sen, mikä on oikea ja minkä Jumala on säätänyt, Jokaisesta sanasta, minkä puhut, olet sinä kerran tiliä tekevä."

Portaikun tyyneessä katveessa tuntui leijailevan joku selittämätön ihanuus, kuten kirkossa, kun urut ovat lakanneet soimasta, hieno hyminä kiertelee vielä holveissa ja kirkkoväki kumartuu rukoukseen, odottaen hurskaan papin julistamaa siunausta ja lupausta syntien anteeksi-annosta. Harhamasta tuntui kuin olisi hän pitkällisen poudan kuluttua äkkiä päässyt lämpimän sateen virkistävään valeeseen. Hän istui jonkun aikaa ääneti ja antoi munkki Pietarin sanojen lauhduttaa palohaavojansa.

Mutta sitten muistui hän mieleensä taas pohjolaisnoidan ennustus valkeista linnuista. Hän uskoi, että kaikki kääntyy hänelle päinvastaiseksi: valkeat linnut muuttuvat mustiksi korpeiksi, ja itseksensä hän ajatteli:

— "Minä en *koskaan* kirjoitakaan mitään romania ja kumminkin jo lentelevät mustat linnut."

Anna Pawlowna nypisteli sormiansa hermostuneena. Poskille oli kohonnut kuumemainen hehku ja hän lausui huoaten:

— *"At every word a reputation dies."* [Jokainen sana "tappaa" hyvän maineen.]

Harhaman mielenkatkeruus yltyi. Hän luuli täyttäneensä velvollisuutensa, kun oli elämänsä liian vetänyt julkisuuteen, ja nyt hänestä tuntui kuin olisi siitä sama seuraus, kuin siitä, että hän sylilapsena oli ilmottanut isällensä katkaisseensa veitsen kärjen, joutuen siitä pahoinpideltäväksi. Hän oli sitä jo aavistanut, sillä isänsä pahoinpitelystä lähtien oli hänessä aina kytenyt siihen aavistukseen johtava epäluulo. Siksi oli hän julkaistuansa kirjansa alkanut paeta kaikkea, joka siitä hänelle muistuttaisi: karttaa sanomalehtiä ja muita. Siitä huolimatta oli hänelle väkisinkin tietoja toimitettu. Ja vaikka hänen mielikuvituksensa olikin rampa, voi se sairaloisuuden puuskien sattuessa vielä joskus leimahtaa salamannopeaksi tapauksien väritauluksi. Niinpä hän nytkin silmänräpäyksessä muisti ja näki edessään lihallistuneina kaikki kirjansa julkaisusta johtuneet tapaukset: Toimittaja Arjanne oli hänelle jalomielisesti, käsikirjoitetuilla lisäyksillä ja vigneteillä varustettuna lähettänyt hienoa arvosteluansa useampiakin kappaleita ja eräs tuttava oli juuri päivää ennen kirjoittanut hänelle:

"Kerrotaan sinun kirjoittaneen kirjan 'Varotushuuto'. Tekosi ei ole ollut harkittu ja on tuottanut kärsimyksiä syyttömille. Paria henkilöä on ollut pakko herjata sen luuloteltuina avustajina. Lisäksi on eräs tunnettu arvostelija — ijkäs ja syvämietteinen estetiikan professori Rosendahl samaisen kirjasi johdosta ollut pakotettu nerokkaassa arvostelussaan pahasti pitelemään m.m. erästä rahalaitosta, arvostellen sen sivistystä (vaikka se todistettavasti on pidellyt kirjailijoiden käsikirjoituksia sadasti ankarammin kuin sinä — ikävä kyllä — omaasi), muutamaa osakeyhtiötä ja — mikä ikävää — muuatta vanhaa arvokasta senaattoria, joka on suomalaisen kirjallisuuden hyväksi tehnyt enemmän kuin sata sinunlaistasi kirjailija-humpuukimestaria. — Etkö tahdo ilmoittaa, että *sinä* olet syyllinen kirjaasi, eivätkä muut? Ikävä, että sinäkin puolestasi olet taas osottanut meidän suomalaisten luonteen alhaisuutta: olet kirjoittanut kirjan, josta monia syyttömiä vanhuksiakin on ollut pakko pahoin kohdella. Jos olisit ottanut huomioon, että jo hellenien jalo kauneus-aisti asetti kauneuden ja koko estetiikan ensi vaatimukseksi harmaiden hiuksien ja suoritun elämäntyön kunnioittamisen ja toisten häpäisemisen karttamisen — eihän runoilu Alkibiadeskaan häväissyt muuta kuin koiranhäntiä — niin et varmaankaan olisi ottanut käteesi kynää, jolla olet nyt saattanut syyttömille häpeää. Olisi sinun pitänyt myös muistaa, että meidän halveksimamme juutalaisetkin pitivät vanhuuden kunnioitusta estetiikan kauneuden ja jalouden ensi vaatimuksena, kuten huomaat Jeesuksestakin Hänen ollessaan kaksitoistavuotiaana tempelissä, jossa *Hän*, joka oli Jumala, nöyränä kuunteli vanhoja ja kyseli heiltä.

"Kirjasi on myös huomattu niin epäsiiveelliseksi, että vapaamielisetkin arvostelijat ovat olleet pakotetut vaatimaan kirkonkuri-toimenpiteitä. Korjaa nyt asia. Samalla voisit korjata väärinkäytökset, joihin päivänselvästi olet tehnyt itsesi syyppäiksi arvostelijoita kohtaan. Vieläpä ovat rumat tekosi menneet sitäkin pitemmälle: Olet itse — kuten esteetikko Silvander on julkisuudessaakin jo ilmottanut — likaisine sorminesi kirjoittanut eräät arvostelut sanomalehteen. Se on jo meidän suomalaisten tunnetun 'jalomielisyyden' huippu, jota olet velvollinen julkisuudessa anteeksipyytämään. En näet usko, että voit syyttömyytesi toteen näyttää. Herra Silvanderin luonteenjalous ja nimi on jo takeena siitä, sillä hän ei olisi tehnyt niin raskaita syyttöksiä, jollei hänellä olisi ollut selvät todistukset asiasta. Vähäinen rikos ei ole sekään, että pilatessasi yleisön kirjallisen maun, samalla joudut niiden häpeäksi. Huomannet kai itsekkin jo, että sinun oikea kätesi onkin 'väärä' käsi. Ja jos et voi sitä pois hakata, voinet sen ainakin kiinni sitoa. Ainoa valopuoli mielestäni on se, että arvostelijat ovat ottaneet arvostellakseen siiveellisytesi. Kirjasi on siten aiheuttanut ensi askeleen parantajien oman terveydentilan tutkimiseen ja siitä on jo pakko astua itsearvosteluun, jonka sinä olet unohtanut. Kiittävästä arvosteluista en puhu, sillä niitä pitänet itsekkin ivana. Yleensä ovat arvostelijat, jotka ovat ilmottaneet edustavansa ainoastaan korkeaa eli n.s. kylmää järkeä eikä puolueellisuutta ja ymmärtämättömyyttä, tuominneet kirjasi sen linotypillisiä virheitä myöten. Puhutaan myös, että olet saattanut kiusalliseen asemaan kirjailijamme. Kukaan heistä ei näet hienoussyistä voi nousta tuomaan julki, että sinä pilaat heidän luomansa esteettisen maun. Semmoista tekoa näet voisivat ei-kulttuuri-ihmiset pitää heidän oman tavaransa suosituksena sinun mallikirjaksesi ja muille luettavaksi.

"Mutta pahin on vielä jällellä. Herra Rosendahl on tosiasioilla osottanut, että kirjasi on alhainen petos, nuotta, jolla olet vetänyt onnistuneen apajan kirkollismielisten kannatusta. Istut siis taas syytettyjen penkillä syytettynä vieläkin törkeämmästä rikoksesta kuin varkaus. Muut herra Rosendahlin y.m. esteetikkojen todistamat syytökset jääkööt mainitsematta, koska niitä ajatellessa muste jo hyytyy kynässä säälistä sinua kohtaan."

Kaikki nämä muistot välähtivät Harhamalle nyt mustana salamana. Kirjansa kirjoitettuaan oli hän ollut äärimäisyyteen asti väsynyt, tylsistynyt, eikä siis ollut jaksanut panna tuskin mitään huomiota niihin arvosteluihin, joita hänelle oli ystävällisesti toimitettu. Hän oli niitä lukiessansa, väsyneenä ollen, ollut aivan samassa mielentilassa kuin vaatimaton, nöyrä talonpoikaisnainen, joka välinpitämättömästi pyyhkii pöydältä pois työnsä tomuja, leivinjauhoja tai semmoisia. Mutta nyt, kun ne tuntuivat

uusiutuvan Anna Pawlownan ja munkki Pietarin lausumina, niiden, joita hän rajattomasti, sairaloisesti kunnioitti, alkoivat ne jäytää hänen sieluansa kuin kirvelevä syöpä. Lisäksi tuli se hänen elämänsä onnettomuus, että hän ei ollut syvällinen *tutkija*, joka voi löytää ehdottoman, absoluutisen totuuden, vaan oli hän ehdoton epäilijä, joka *jokaikisessa* asiassa etsi myös vastakohtan, vieläpä aivan äärimäisen. Siksi hänen kirjansa kuvauksissakin esiintyivät vastakohtat mitä jyrkimpinä, ristiriitaisimpina. Se äärimäisten vastakohtien etsiminen oli hänen epäilynsä tulos, hänen narrimaisen totuuden etsimisensä surullinen hedelmä. Se vaikutti, ettei hän ollut ainoankaan tekonsa oikeudesta vakuutettu, vaan epäili sitä ja epäröi ja kadotti siten näkyvistänsä oikean ja väärän rajan, sulatti ne tavallaan samaksi.

Niinpä hän nyt, kun kuuli munkki Pietarin ja Anna Pawlownan puheet, alkoi epäillä tekonsa oikeutta, koettaen kumminkin sitä puolustaa. Hänen mielensä katkeruus puhkesi sanoiksi:

— "Minulta voi jokainen vaatia tiliä siitä *mitä* minä sanon, mutta ei siitä *miten* minä sanon. Se muru minulle toki täytyy elämästä jättää, että itse saan valita tavan ja kieltäytyä kirjailija-arvonimestä."

Anna Pawlownan suupielessä näkyi tuskallinen väännähdys. Hän olisi tahtonut oikaista Harhamaa, mutta sääli tukahdutti äänen. Munkki Pietari katseli erästä kirjaa ja huomautti:

— "Ei ole meidän ihmisten mielivaltaan jätetty tavankaan valitseminen. Hyvänsä asian edistämiseksi me emme saa käyttää huonoja menettelytapoja. Sinä itse kerran sanoit minulle, että Venäjän hallitus tekee väärin, jos se käyttää hirsipuuta, vaikkapa toisten kansalaisten turvaksi. Sinä, veljeni, tuskin hyväksyisit, jos isäsi sinua hyväksi ihmiseksi kasvattaessansa käyttäisi vitsaa lempeyden sijasta..."

Harhama mykistyi. Vast'ikään oli hän tavallaan tuominut isäänsä juuri *tavasta*. Hänen järkeilynsä lakkasi kuin vasaran lyömänä. Munkki Pietarin olemuksesta tuntui taas tulevan jumalallinen viisus kirkkaana ja ihanana ja vuolaana kuin auringon valomeri, joka aamusilla tulvii idästä länttä kohti, huuhdellen tieltänsä pimeyden ja yön valot: tähtikylvön ja kuun. Koko maailma tuntui olevan oikeassa, huokuvan oikeaa ja hyvää, ja hän yksin väärässä. Hän tunsu suupielessä ilmestyvän tuskan ja katkeruuden väreen. Anna Pawlowna huomasi sen ja kiirehti johtamaan ajatukset muuanne, pyytäen:

— "No jätetään nyt se asia. Emme kait me kaikki ihmiset ole muotojenkaan tuomareiksi oikeutetut... Jatkakaa nyt lukemistanne, mutta älkää vain lukeko mitään siitä kauheasta asiasta, vankeudestanne ja muusta!"

Harhama ryhtyi jatkamaan lukemistansa käyttäen eri kielistä poimituita sanoja, aina sen mukaan mistä sopivimman muisti. Hän luki kappaleita sieltä täältä. Sitä tehdessä oli päivä kallistunut illankorvalle. Lintulaumat olivat virkistyneet ja iltaviileys valui maille lauhkeana kuin merenhenki, joka rasvatyynenä poutapäivänä tuulahtaa rantaa lähestyvän, rasittuneen kulkijan helteiselle iholle. Jostain kuului kaivonvintin hiljainen narahdus, vähän etäämpää karjankellojen yksitoikkoinen ääni, tullen niin kaukaa, että sen heikkenevä ääni ainoastaan hipaisi korvaa, hyväili sitä hetkisen ja riutui kuin uneen, itikan raukean laulun sitä säestäessä. Tuntui kuin olisivat kaikki kolme palanneet väsyneinä joltain epäonnistuneelta matkalta, jolla kohdannutta pettymystä jokainen salaili, luullen etteivät toiset sitä ole huomanneet. Harhama tuijotti kirjansa kansikuvaan kuin etsien siitä jotain tarkastettavaa.

Anna Pawlowna hädisti kiusottelevaa kärpistä kädellensä, lausuen hiljaisen hermostuneena:

— "Äs, tuota!"

Ja käskettyään palvelijan alkaa kattaa päivällispöytää, lausui hän Harhamalle:

— "Minä en käsitä mikä on kirjanne tarkoitus."

Harhama kiiruhti selittämään:

— "Sen tarkoitus on nimensä mukainen: varotushuuto. Se on minulle sama kuin kello ruton kaulassa, että ihmiset tietävät karttaa minua kuin ruttoa... Tai toisin sanoen:... Antaa tietä kuin kuninkaalle", — lopetti hän katkerasti.

Anna Pawlowna huokasi ja lausui puoli itseksensä:

— "*C'est le commencement de la fin.*" [Se on jo lopun alkua.]

Munkki Pietari tarkkasi Harhamaa, katseessa taivaallinen rauha ja lempeys, ja kysyi kuin Jeesus syntiseltä, jota Hän sääli:

— "Voitko levollisesti kuulla, mitä mitä minä sinulle sanon?"

Harhaman silmissä vilahti jo musta lintuparvi, mutta nyt hän toivoi sen tulevan ja laskeutuvan räpyttelemään hänen ympärillensä. Hän toivoi kuulevansa munkki Pietarin hienon, musertavan ja samalla rauhottavan tuomion. Rauhallisena ja rehellisesti vastasi hän:

— "Te, isä Pietari, tiedätte, että minä kunnioitan Teitä sairaloisesti ja rajattomasti. Se kunnioitus on suuruutensa kautta aivan rikollinen, sillä monesti minä olen Teidän äänessänne huomannut Jumalan, enkä ihmisen äänen. Teidän jokainen moittivakin sananne on minulle kuorma kultaa."

— "Minä uskon rehellisyyteesi", — alkoi munkki Pietari, Anna Pawlownan koko sielun alkaessa vetäytyi vireeseen. Lempeällä, hienolla äänellä jatkoi hän:

— "Minä en puhu kirjasi ulkonaisesta muodosta, sen tyylistä, sillä jokainen ulkonainen muoto on oikea, kun sen henki on oikea. Koukkuisimmankin puron uoma on purtta kantamaan yhtä oikeutettu kuin suoran, jos se johtaa purjehtijan puhtaille meren vesille, eikä likaisiin lammikkoihin, joissa tauti pesii. Mutta sinun kirjassasi, veli Harhama, on tulisia kukkia, jotka johtavat monen perhon siipensä polttamaan."

Hänen sanojensa lempeä, jalo sävy helisi Harhaman korvissa kuin kirkonkellon kirkas ääni, joka on juuri haihtumaisillaan lauvantai-illan tyyneen kesäiseen ilmaan, etäällä veden siniselällä. Harhama arvasi mitä munkki Pietari tarkotti, mutta puhujan äänen jalo kaiku rauhotti häntä taas ja painoi kiusalliset tunteet taltuksiin. Munkki Pietari jatkoi:

— "Minä tarkoitan sen aistillisia kuvauksia. Oletko ajatellut, miten arka puhtaan ihmisen sielu on juuri sille kukalle, jota sanot aistikukaksi ja miten tarttuva on sen kukan tuoksu?"

Harhama tunsu otsansa kylmenevän. Hän ei todellakaan ollut sitä niin tarkoin punninnut. Munkki Pietarin jalo puheen sävy humisi hänen korvissansa kuin kaunis laulu, joka tulee niin etäältä, että väsy ja häviää kuulumattomaksi juuri korvaan saapuessaan. Mietteissensä selitti hän:

— "Minä olen etupäässä tahtonut paljastaa oman sieluni likaa ja kuvannut oman sieluni tilaa. Sillä kun kirjoitin kirjaani, inhotti minua jokainen aistillisuuden värähdys, ja minä luulin, että muissa, jotka ovat tuhannesti puhtaammat minua, se herättää vieläkin suuremman inhon."

Hän pysähtyi ja riensi oikaisemaan:

— "Tai ehkä ei aivan niinkään... Siinä oli niin monenlaisia ajatuksia. Tämä on toinen lisävaikutin: Minä olin varma, että kun minä paljastan oman sieluni aistillisuuden, osotan miten se on ollut elämäni päätekipä ja mihin eläimellisyyteen se on johtanut, minä tulen varottavaksi, inhottavaksi esikuvaksi, kuten Nero, jonka elämä ei houkuttele hänelle seuraajia."

Puheen aiheesta tuoksusi outo lemu luonnon puhtauden ja elämän jaloimman runouden sekaan, runouden, joka väräisi munkki Pietarin sanoissa. Anna Pawlowna syventyi työhönsä, peittäen oudot, vastahakoiset tunteensa. Munkki Pietari kysyi rauhallisena:

— "Mutta miksi olet sitten aistillisuuden, joka on ihmis-olemuksen ilkeintä ja ruminta, kuvannut kauniiksi ja kiehtovaksi? Miksi olet pannut ilkeimmän ruton kaulaan houkuttelevan helmen?"

Harhama tuskastui ja hätäytyi huomattessansa, että munkki Pietari muka ei ymmärrä häntä ja ikäänkuin ahdistelee häntä kysymyksinänsä. Hän jatkoi selittelyänsä:

— "Olisiko minun sitten pitänyt olla epärehellinen: kuvata aistillisuuden houkutus minulle muka vastenmieliseksi, inhoa herättäväksi, ja kumminkin myöntää kulkeneeni sen kahleissa? Minä tahdoin vain rehellisesti osottaa, että minulla on ollut niin *saastainen* sielu, että aistillisuus on ollut minun elämäni ja eläimellistymiseni suurin tekijä, että se on *minulle* ollut houkutteleva ja kaunis juuri minun sieluni lian tähden."

Anna Pawlowna varjosti silmiänsä käsillensä. Munkki Pietari kysyi nopeasti:

— "Ja miksi tahdoit sen osottaa?"

— "Luulin muiden sitä silloin karttavan, kun samalla osotan sen hedelmän: oman elukkamaisuuteni", vastasi Harhama avoimesti, lisäten: "Jos olen rehellinen ja uskallan arvostella muitakin — johon tosin en ole oikeutettu — niin on ajatukseni se, että aistillisuus on yleensä koko elämän suurimpia tekijöitä ja kaiken kurjuuden alku ja lähde. Se muuttaa ihmisiä laumoittain eläimiksi, joiden tekoja ohjaa halu kiihottaa vain viettejä... Kerron Teille yhden tapauksen."

Hän aikoi kertoa kohtausten Hiiden myllyn talvipuistosta, kun hän Nikitinin seurassa ollessansa huomasi itseensäkin kehittyneen epäinhimillisen, koiramaisen vainun. Mutta se muisto puistatti häntä ja hän lopetti:

— "No, olkoon... Ei se maksa vaivaa kertoa..."

Munkki Pietarin kasvoille levisi entistä suurempi rauha. Hän oli kuin nuori, puhdassydäminen pappi, joka astuu ensikertaa tunnustamaan Jumalansa suuruutta ja armoa ja tuntee ikäänkuin hänen kiharoitansa koristaisi autuuden kuihtumaton seppäle, jota taivaan enkeli niille asettaa seisten hänen takanansa, vyöllä armon avaimet ja uumenilla taivaan valkovaippa.

Hän puhui lempeällä äänellä, kuten Jeesus suurta syntistä kutsuessaan:

— "Sinä puhut oikein tunnustaessasi aistillisuuden voiman, sen suuruuden ja merkityksen elämässä ja varsinkin sen petteävän kiehteen. Mutta kun sinä menet sen houkuttelua paljastamaan ihmisille, etkö ole verrattava mieheen, joka aistillisuutta hävittäessään meni siveellisyyden nimessä nostelemaan porton helmoja kokemattoman, puhtaan nuorukaisen edessä? Eikö aistillisuus kukoista niin turmiollisena kukkana juuri siksi, että ne portot *jo itsekin* paljastelevat rintojansa? Ja jos sen myönnät, eikö velvollisuutesi olisi silloin ollut sitä alastomuutta peittää, eikä sitä vielä enemmän paljastaa?"

Anna Pawlowna hengitti raskaasti, tuskastuneesti. Katse oli surullinen ja hän veteli hermostuneesti sormistansa "sakkoja", pieniä nisahduksia. Harhama katsoi maahan neuvottomana. Jotain kumoamatonta huokui ja tuulahti munkki Pietarin jalosävyisestä puheesta. Usko niiden sanojen oikeuteen johtui osaksi siitä rajattomasta kunnioituksesta, jolla hän katseli munkki Pietaria. Mieli masentui. Hän muisti taas äsken mainitun kirjeen, jossa kerrottiin kuinka oli jo täytynyt pyytää papiston apua hänen kirjansa turmelevaa vaikutusta vastaan. Sielun voimat alkoivat väsyä kuin painostavan kuumuuden raukaisemina. Pienen vaiti-olon jälkeen puhui hän alakuloisena:

— "En minä, isä Pietari, ole pahaa tarkottanut. Jos Jumala näkee sydämeen, niin Hän tietää, että olen tahtonut paljastaa, että olen se korven käärme, jonka hengityksen tunnettuaan ihmisen täytyy jo vaistomaisesti katsoa Vaskikäärmeeseen, eikä kiintyä siihen petolliseen rapaan missä minun elämällisyyteni on siinnyt!... Olen lisäksi tahtonut itseni siinä tarkoituksessa paljastaa, ettei *muiden*: asianajajain, sanomalehtien ja semmoisten, tarvitsisi *enää* itseänsä vaivata minun elämäni paljastamisella, jota ne olivat pakotetut tähän asti tekemään... Olihan se tehtävä heille aivan saman arvoinen kuin koiran korvista vetäminen... Olisiko minun pitänyt pakottaa heidät ikänsä minua paljastelemaan, eli olemaan niin kuin se, joka koira korvista vetää?"

Hetken vaiettuansa ja muistaen munkki Pietarin sanat lopetti hän:

— "Sanoittehan itse että: 'Syntikin on ase Jumalan kädessä.' Minähän olen antanut Hänelle sen asean."

Munkki Pietari huokasi. Suru täytti hänen sydämensä, huomattuansa, että Harhama oli häntä niin väärin ymmärtänyt. Hän katsoi Harhamaan tutkivasti, lempeästi, ja selitti:

— "Kyllä. Mutta minä sanoin sinulle, että synti on ase *Jumalan* kädessä, ei siis ihmisten. Sillä jos synti olisi annettu aseksi *ihmisten* käteen, eivätkö silloin portot ja varkaat olisi Jumalan parhaita palvelijoita? Eivätkö rikosromaanit ja aistilliset kirjat olisi raamatuita? Käärmeet korvessa olivat aseita *Jumalan* kädessä, mutta oletko sinä oikeutettu viemään kyykäärmeen lähimäisesi rauhalliseen majaan, tai oletko itse oikeutettu sinne kyykäärmeenä matelemaan?"

Harhama hikosi. Mustat "valkeat linnut" lentelivät hänen silmissänsä. Munkki Pietari jatkoi:

— "Jos lähimäisesi majaan semmoisena matelet, etkö ole käärme, ase Perkeleen kädessä, joka hiivit lähimäisesi paratiisiin? Siellä on vaimo hurskas, tytär puhdas kukka ja poika ihailee Herran auringon kirkkautta, kun se aamusilla kohoaa valoantiminensa. Mielen rauha on siellä väreetön kuin runollisen metsälammin tyyni pinta. Ja lamppu palaa rauhallisena kodin runona Jumalan kuvan edessä. Mutta sinä tulet kirjoinesi, paljastat lihan herkullisuuden ja puhtaaseen sieluun ilmestyy väre: Onko totta, että tällaisista näin ihanaa on olemassa? Ja kun se väre on ilmestynyt, ilmestyy toinen, joka kuiskaa: 'Jona päivänä syöt, aukenevat sinulle onnen-ulapat.'"

Anna Pawlowna katseli tuskaisena Harhamaa, joka masentui kokoon. Munkki Pietarin sanoista säteili totuus ja jalo runous kuin auringosta helle ja valo. Hän jatkoi suurena, vlevänä:

— "Tutki omaa elämäsi, eikö sinun kulkusi ole alkanut samaa tietä? Eikö Hiiden mylly ole ollut turmiosi? Ja onko Hiiden mylly tehnyt muuta kuin sinä kirjassasi: paljastellut lihan herkkua?"

Systemusta salama juoksi silloin Harhaman silmien ohi mustana, loppumattoman pitkänä käärmeuikaleena. Vuori litisti häntä rakoonsa. Hänen rampa, maassa rapisteleva mielikuvituksensa leimahti taas salamasateiseksi äärettömyydeksi, ja silmänräpäyksessä oli hän loihtinut eteensä kuvan kirjansa kantamista hedelmistä: Sadat ja tuhannet huusivat jo häpeästä, huomattuansa että ovat alasti.

Jokaisen edessä hohti tuliomenana se hedelmä, johon he olivat tarttuneet hänen kirjansa vietteleinä. Onnettomien lihakset vääntyivät tuskasta ja ne huusivat kirousta hänelle. Hän huokasi ja kuivasi kylmän hien otsaltansa. Itseksensä jupisi hän epätoivoisena:

— "Itse minä teoistani vastaan."

Mutta munkki Pietari kuuli kuiskauksen ja oikaisi:

— "Et sinä voi sitä tehdä. Ei kukaan maailmassa voi teoistansa vastata."

Anna Pawlownakin oudostui. Munkki Pietari selitti silloin:

— "Jos joku sinut johtaa harhaan, tai lyö sinut raajarikoksi, onko mielestäsi asia sillä sovitettu, että hän ehkä istuu ikänsä vankina, sinun taakkanasi?"

Harhama vaikenä. Kysyjä jatkoi:

— "Tai jos se joka sinun lapsesi turmelee, tai sen ainoastaan tappaa, kärsii siitä kuolemanrangaistuksen, onko paha sillä sovitettu?"

Harhama ei voinut vastata. Munkki Pietari teki johtopäätöksensä:

— "Ihminen kykenee keskimäärin ainoastansa oman itsensä elättämään. Hän ei voi siis mistään vastata. Jos hän rahoillakin vastaa jostain pahasta teostansa, eikö hän vastaa siis *vierailla* rahoilla, koska oma työnsä hänelle ainoastansa leiväksi riittää?"

Pakostakin täytyi Harhaman myöntää, että munkki Pietari oli lausunut totuuden, jota ei voida kumota. Hän synkistyi synkistymistensä. Anna Pawlowna huomasi hänen tuskansa, ja tahtoen johdattaa keskustelun rauhallisemmille aloille, ja löytämättä siihen aihetta, huudahti hän tuskallisena:

— "Eikö se päivällinenkään joudu?"

Pienen äänettömyyden katkaisi taas munkki Pietarin lempeä ääni:

— "Emme me ihmiset saa maailmaa lääkitä omilla synneillämme. Ei Jeesus Kristuskaan parantanut pahaa pahalla, ei hän lausunut siveetöntä sanaa, eikä paljastanut synnin herkkuisuutta... Jokaisesta Hänen sanastansa huokuu puhdas, jalo runous, kuin hurskaan äidin laulamasta kehtolaulusta."

Harhama nousi ylös ja käveli portaikon pariin kertaan edestakaisin, rauhattaaksensa itseänsä. Sitten istahti hän taas ja lausui alakuloisena:

— "Kiitos, isä Pietari, sanoistanne. Tällä hetkellä minä tunnen niin elävästi, että Te olette oikeassa, kun tuomitsette kirjani."

Munkki Pietari tarttui puheeseen, kuten rippi-isä, joka armon-astiat kädessä julistaa sairaalle rauhan maille lähtevälle Jumalan ijankaikkisen tuomion ja armon samalla kertaa. Hän lausui:

— "Tuomio on Jumalan, vaikkapa Hän sen lausuisi minun, halvan munkkinsa suulla. Jos se on tuomio, ja oikea tuomio, on se Hänen äänensä, joka on lähtenyt minusta, kuin ääni kellon kuparista. Mutta minä uskon, että kirjasi on kantava sinulle karvaita hedelmiä ja jokaisen täytyy *itsensäkin* niittää se, mitä on muille turmioksi kylvänyt. Minä uskon, että kirjasi on elämäsi suuri erehdys ja rikos. Se kirja on nimesi mukaan *harhama*: elämäsi suuri erehdys."

Syvät rypyt nousivat Harhaman otsalle ja hän tunsu katseestansa tuskan säteilevän. Munkki Pietari jatkoi puoli-itseksensä:

— "Jos meissä ei ole Jumalan henki, niin me olemme auringotta, joista sairauden itiöt säteilevät. Perunakin kyllä voi itää ja kasvaa ituja karsinan pimeydessäkin, mutta se ei voi terveellistä hedelmää kasvaa, ellei se ime ravintoansa Jumalan luomasta valonlähteestä."

Harhama vaipui kokonaan kokoon, mustien lintujen lennellässä avaruuden täydeltä. Hän näki, kuinka Anna Pawlownan käsi vapisi, poskella hehkui sairaloinen puna, ja kuinka hän joskus arastellen, mutta tutkivasti katsahti Harhamaan, seuraten hänen sielunliikutustansa. Munkki Pietari otti pöydältä jonkun kirjan, selaili sitä ja lausui surullisena:

— "Synti, kuten sanoin, on ase *Jumalan* kädessä. Hän on sillä sinutkin jo kerran painanut jalkoihinsa puhdistumaan, jalostumaan ja rauhottumaan. Mutta *synti, aseena ihmisellä, on myrkyllisin käärme.*"

Ja selittääksensä edelleen väitettänsä, hän ikäänkuin murskasi Harhaman, kysyen, joka sana rauhaa ja lempeyttä täynnä:

— "Sillä jos sinulla on lapsi, jota rakastat, kasvatatko sinä häntä jaloksi paljastelemalla porttojen elämää? Niiden elämälläkö sinä luulet lapsesi sielun puhdistuvan? Eikö mielestäsi sitä varten ole Jeesuksen elämä, joka painuu lapsesi sieluun puhtaana kuin päivänkuva lammensilmään?"

Harhaman kädet hikosivat. Hän oli muserretty. Hän väenteli tuskissaan kirjaansa torveksi. Munkki Pietari jatkoi ikäänkuin toiseen asiaan menen ja puoli itseksensä:

— "Minä uskon sen ajan tulevan, jolloin ihmiskunnan on pakko säätää kirjallinen kieltolaki, ainakin osittainen, sillä moni kirjailija levittää turmelusta enemmän kuin kapakoitsija."

Harhamasta se tuntui liian kovalta tuomiolta, joka oli *hänen* kirjansa johdosta lausuttu kirjailijoista, joihin hän ei kuulunut. Hän yritti huomauttaa:

— "Minusta se on liian paljon sanottu..."

— "Ei ollenkaan liian paljon", — keskeytti munkki Pietari. — "Tarkasta vain elämää ja todellisuutta, niin huomaat, että mikä on tänään mahdotonta, se on kerran välttämätön. Keskiajan ritarit, joille pystytettiin muistomerkkejä ja joita runoilijat lauluillansa ylistivät, eivät olisi uskoneet, että heidän jälkeläisiensä hävitetään turmiollisina ammattilaisina. Eikä se esimerkki ole ainoa."

Harhama punnitsi tekoansa. Sitä tehdessään muisti hän erään alhaisuutensa: Kun sanomalehdet hänen vankeudesta päästyään häntä nuhtelivat hänen riettaan elämänsä johdosta, oli hän alkanut koota tietoja sanomalehtiä lähellä olevien henkilöiden ja toimittajien elämästä, voidakseen "antaa vastaan". Tavaton muistinsa ja varsinkin se suuri tuttavajoukko renttuilevia herroja, jonka hän oli retkuillessansa hankkinut, olivat hänelle silloin oivat apulaiset. Hän palkkasi miehen hankkimaan tarkat tiedot kapakoiden ja porttoloiden kätköistä ja kohta oli hänellä ääretön aineisto. Mutta kun hänen piti sitä käyttää, oli hänestä aina tuntunut liialta semmoisen, muka saastan, paljastaminen. Nyt huomasi hän paljastaneensa omaa elämäänsä, jonka rinnalla näiden toisten elämä oli toki pelkkää hurskautta. Sitä ajatellessaan hän masentui ja ajatukset tylsistyivät. Anna Pawlowna huomautti aralla, äkkiä painuksiin menneellä tai väsyneellä äänellä:

— "Minua siinä kirjassa oudostuttaa yksi asia... No, Te loukkaannutte... Olkoon sentähden sanomatta", — lopetti hän nopeasti.

Mutta Harhama tahtoi kuulla kaiken. Kun hän pyysi jatkoi Anna Pawlowna:

— "Ettekö Te huomaa miten epäritarillinen Te olette ollut, kun elämänne yhteydessä olette paljastanut toisia, muun muassa naisen, jonka suhde Teihin oli salainen? Samaten olette paljastanut majuri Velikodushofin. Se ei ole kaunis teko."

Se tuntui liian katkeralta Harhamasta. Synkkänä mielti hän hetken vastatako, vaiko vaieta. Viimein mutisi hän:

— "Voinko minä peittää kaupungin, jonka toiset ovat tahtoneet väkisinkin, minun rukouksistani ja hengestäniikin välittämättä, vuorelle rakentaa? Tai voinko minä sen hartioilleni nostaa ja laaksoon kantaa..."

— "Kuinka ne ovat tahtoneet sen vuorelle rakentaa? Te vain uskottelette", — ihmetteli Anna Pawlowna.

Harhama ojensi hänelle sen sähkösanoman, jonka majuri Velikodushof oli lähettänyt Schuvalovaan rouva Esempiolle, keskustelunsa jälkeen herra Edelmuthin kanssa, ja pyysi lukemaan. Anna Pawlowna luki:

— "Anna paikalla valtakirja asianajajalle! Harhaman elämä ehdottomasti julkisuuteen!"

Lisäksi antoi Harhama kirjeen, jossa kerrottiin erään hänen kirjeensä kohtalosta: Hän oli pelastaakseen puolueensa ja äitinsä häpeästä kirjoittanut rouva Esempiolle, vedoten siihen, että häpeä on surman-isku hänen äidillensä ja pyytänyt häntä säälin nimessä säästämään syyttömän ja salaamaan varkauden. Kirje oli omituisella tavalla joutunut herra Edelmuthin ja hänen ystävänsä, majuri Velikodushofin käsiin ja saanut heidät kauhistumaan ja luennoimaankin siinä lausutusta alhaisuudesta, jolla Harhama yritti päästä rikoksestansa vastaamasta suojautuen säälin varjolla äitinsäkin nimen turviin.

Anna Pawlowna luki kirjeet ja mielti kauvan. Hänen suhteensa Harhamaan oli henkinen äidinsuhde. Hän ei siis voinut salata totuutta, ei miellytellä. Hän puhui Harhamalle aina jalona kuin äiti lapselleen. Pitkään ajateltuaan hän lausui hitaasti, mietteissään:

— "Tekonne vain rumenee, jos tällä sitä puolustatte... tai silläkään, että rouva Esempio itse oli julkaissut asiasta kirjoituksen... Hänellä olivat ehkä omat polttavat syynsä... Käyhän se ilmi hänen kirjoituksestansakin, jossa hän kuvaa, kuinka poliisivoimakaan ei kyennyt häntä suojelemaan teidän väkivallaltanne ja pakottamiseltanne."

Vihlova, tuskallinen äänettömyys, joka syntyi, leikkeli Harhamaa. Sen lopetti Anna Pawlowna lausuen heikolla äänellä:

— "Jokaisella kansalla on oma käsityksensä kunnian ja ritarillisuudesta... Minä tiedän, että minun mieheni *ei* olisi tämmöisissä asioissa päästänyt naista... vaimoansa näkyviin, eikä asiaa oikeuteen... Ennen hän olisi valinnut kuoleman. Teillä suomalaisilla ovat omat käsityksenne... Te nähtävästi kärjäitte naisista, miehet peittäytyvät naisten hameen suojiin... Muualla yleensä miehet ratkaisevat semmoiset asiat kahden kesken."

Harhama huokasi raskaasti. Hän huomasi taas miten koko kansa saa hävetä hänen tähtensä. Ikäänkuin tuskissaan hän lausui jonkun katkeran sanan. Munkki Pietari, joka oli kuunnellut rauhallisena, tarttui nyt puheeseen, huomauttaen:

— "Sinä olit taas väärässä: Sanoit että et voi peittää vuorelle väkisin rakennettua kaupunkia. Mutta jos rutto tai muu vaara uhkaa naapuriasi, etkö ole velvollinen yrittämään sitä estää, vaikkapa tiedätkin voimasi vähiksi? Sinä tosin yritit, vaikka ikävä kyllä et *asian*, vaan *itsesi* ja — sanojesi mukaan — puolueesi tähden, mutta jos et siinä onnistunut, olitko silloin jo oikeutettu *lisäämään* pahaa?"

Harhama katsoi maahan sanattomana, synkkänä. Munkki Pietari kysyi edelleen:

— "Sanoit, että majuri Velikodushof *tahtoi* julkisuutta väkisin ja sinä muka et ollut oikeutettu estämään. Minä kysyn sinulta: Jos näet jonkun aikovan heikkona hetkenänsä syöksyä turmioon tai hulluuksiin — tai vaikka harkitenkin sitä aikovan — kumpi on velvollisuutesi: Antaa hänen se tehdä, vieläpä olla siinä teossa avullinen, vaiko estää sitä voimiesi mukaan, ja jos et voi estää, ainakin lieventää sen seurauksia, etteivät ne tule tekijällensä vieläkin turmiollisemmiksi?"

Harhama painautui tuoliinsa ja supisi itseksensä:

— "Jokainen, joka minuun on kätensä satuttanut, on saanut minusta tahrin, ja jokainen tekoni ja sanani näkyy muuttuvan kiroussateeksi muille..."

Hänen eteensä levittäytyi tietoisuus omasta alhaisuudestaan ja rikoksestaan, kuten ainakin rikoksia tehneelle.

Silloin hän iloitsi siitä, ettei kukaan tuntenut Anna Pawlownaa ja niitä, joita hän ei tahtonut paljastaa pilkattavaksi. Se onni oli johtunut siitä, että hän ei ollut heidän nimiänsäkään uskaltanut mainita kenellekään, ei rouva Esempiollekaan, vaan salasi, peljäten sekottavansa heidät vallankumoukseen, jos se tulisi ilmi. Jos hän oli kenestä puhunut, oli hän aina käyttänyt väärää nimeä ja salannut huolellisesti tuttavuutensaakin. Se oli ainoa valoisa teko, jonka hän itsestänsä nyt löysi ja sekin oli johtunut salailemisesta ja sen alhaisista syistä. Näkymättömät tulivuoret vyöryivät hänen hartioillensa. Munkki Pietari lisäsi lempeänä:

— "Tekosi on siinäkin ollut harhama, samoin on ollut koko kirjasi. Sillä miten sinä luulet: Eikö elämäntehtäväsi ole *elää* elämäsi oikein, kuten nurmen kukka, joka alistuu seuraamaan elämän siveellisiä, runollisia lakeja?"

Kun Harhama ei vastannut lopetti munkki Pietari:

— "Koska siis tämän myönnät, niin miksi olet ryhtynyt väärään tehtävään: *paljastamaan* elämääsi? Elämänsä siveelliseksi runoksi *eläminen* on ihmisen elämän tehtävä, eikä sen epäsideellisyysien paljasteleminen. Väärin on kirjoittaa siitä siveellisiäkään runoja, jos sitä tehdessä lyö laimin elämän *elämisen* runoksi... Sillä katso jaloimpia ihmishenkiä! Katso jo pakanallista Sokratesta: Ryhtyikö hän runoista, tai kivistä, tai puusta luomaan esteettistä ihmistä? Kirjoittiko hän runoja, paransiko hän muita? Eikö hän *omasta itsestänsä* luonut runoa? Ja eikö se runo ole kuolematon, kun kaikki muut unohtuvat arvottomina? Ainoastaan korkein hyve ja luonteen jalous on kaunista, esteettistä taidetta. Missä ei niitä ole, siellä ei ole oikeutta estetiikasta puhuaakaan."

Jokainen hänen sanansa leikkeli Harhamaa kuin armoton lääkärin leikkuuveitsi. Anna Pawlowna oli tuskaisen näköinen. Munkki Pietari lisäsi pienen hengähdyksen lopussa:

— "Jos taas paljastat elämäsi tunnustukseksi, on kirjasi silloinkin harhama, sillä sovitus on Jumalassa eikä ihmisissä. Hänen edessänsä piti sinun tunnustaa ja rukoilla sovituksista ja Hän olisi sinua kuullut ilman kirjaasi... Ei Paavali ja Jeesuksen opetuslapset kirjoittaneet paljastuksia, vaikka heidänkin alku-

elämässänsä ehkä on syntiä ja likaa ollut."

Anna Pawlowna yritti puhua Harhaman puolesta. Kun hän oli lausunut muutaman sanan ja pysähtynyt, tarttui munkki Pietari puheeseen, selittäen:

— "Ei. Herääminen ja rukous on tehtävä suljetussa kammiossa, vaikka kyllä se suljettu kammio voi olla kaikkialla, väkijoukon keskelläkin. Koko kaikkeus voi olla sinä. Jollei niin tehdä, eikö herääjä ja rukoilija ole verrattava niihin, jotka heräävät kujilla ja katujenkulmissa? Ja eikö silloin ole herääjällä itsellensä kiusauksena se ajatus, että esimerkiksi Rousseau on *tämmöisellä* heräämisellä ansainnut kunniaa? Ja autuus eikä kunnia on oikean heräämisen tarkoitus, sillä oikea herääminen on juuri ihmishengen autuaaksi tulemistä. Jeesus Getsemanessa erkani opetuslapsistansa, kun lähestyi isäänsä. Eikä Paavali ole kirjoittanut Augustinuksen eikä Rousseau'n *Confession'ia* [Tunnustuksia], joilla on niin paljon seuraajia. Että semmoinen paraati-kääntyminen ei ole oikea, sen osottaa se, että niitä herääjiä ihailevat ainoastaan ne, jotka eivät Jumalasta eivätkä siis kääntymisestä mitään välitä, kun taas heränneet joukot liittyvät hiljaisuudessa kääntyneihin, kuten uskonpuhdistuksen ajan reformaattoreihin."

Harhama synkkeni. Ijankaikkinen totuus paistoi häneen munkki Pietarin sanoista taas kuin auringon valo valon-arkaan yölintuun. Se oli kuvaamatonta, selvää, kirkasta. Munkki Pietari lisäsi, ikäänkuin itseksensä puhuen:

— "Ei lapsi voi sopia isänsä kanssa siten, että menee kylälle kertomaan pahoja tekojansa, eikä merestä poistunut vesi pääse takaisin meren yhteyteen, jos se ei *sinne* pyri, vaan lähtee purona kiertelemään ja polvittelemaan nurmea, joka tarjoaa sille kukkapenkereitä rannoiksi ja koristukseksi tuomia ja pihlajoita, jotka vetävät katselijan silmän sitä ihailemaan. Ei myös ihmiskunnalla ole varoja kustantaa juhlaulkaisua jokaisen syntisen kääntymisestä."

Harhama synkistyi ja painautui henkisesti kokoon. Munkki Pietari jatkoi Jumalan palvelijan vanhurskaalla suoruudella, joka ei pahaa kaunistele:

— "Puhuit äidistäsi ja puolueesta, joihin olet vedonnut. Mutta myönnätkö itse oikeudelle vallan sääliä syyllistä äidin tähden? Eikö se turva johtaisi ja houkuttelisi ihmisiä rikoksien teille? Ei Jeesus vetäytynyt äitinsä turviin. Ja kummatko olisivat mielestäsi oikeimmin tehneet: nekö, jotka äidin tähden olisivat antaneet Nerolle täyden vapauden, vaiko ne, jotka astuivat häntä rankaisemaan?"

Syntyi hiljaisuus. Kaikki näyttivät ikäänkuin väsyneiltä. Harhama tunsi taas elämänsä kohoavan hänen edessään hartioillensa vuorena, josta kiroukset salamoivat ja jylysi tuomio. Hän muisti, kuinka oli kironnut itsensä Ritvan haudalla, ja nyt tuntui todellakin, että hänen askeleensa ja tekonsa satavat kuumina kirouksina hänen päällensä. Hän muisti vanhan ennustuksen valkeista linnuista, mutta päinvastaisessa hengessä. Hän oli kokoon kutistumaisillansa. Elämän suuri ristiriita, jonka hän luuli jo selkenevän, alkoikin nyt entistä enemmän sotkeutua.

Ja ikäänkuin ponnistautuaksensa pois hirmupaineen alta, oikaisi hän itsensä, näki valkeat lintunsa, heittäytyi nojatuolin selkämää vasten huolettoman näköisenä, rentona, ja nauroi hermostuneesti, katkeran ilkkuvasti ja pitkään.

— "Mille Te nauratte?" kysyi Anna Pawlowna hämmästyneenä.

— "Noille mustille, 'valkeille linnuille', joilla on kirous seppeleenä nokassa... Noille, joita on avaruus täynnä... Hah... hah... hah... hah", — vastasi Harhama osottaen avaruutta.

Anna Pawlowna sävähti marmorivalkeaksi. Munkki Pietari teki ristinmerkin ja molempien hätääntyneistä katseista luki Harhama sanan:

— "Hullu?"

Hän purskahti itkunsekaiseen, katkeraan nauruun, ja nauroi, että portaikko helisi.

Kun tyttö lupasi Luojassa pysyä.

Taivaan rauha ja maan ihanuus ylistivät Jumalan kaikkivaltaa ja hyvyyttä, kaikkeus Hänen suuruuttansa. Järvenselkä helisi soutajan laulusta yhtenä vesirunona. Nurmi nosti kukkaa, metsä oli lihava puunmehusta, rantalumpeikossa sikisi ja varttui vedenvilja, ja koko luonnon kauneuden päällä helisi lintujen kirkas, heleä laulupilvi, riippuen ilmassa kuin sävelharso.

Vedenhengessä, niemekkeellä lymyili Litvan pieni puukirkko metsänsilmässä, vanhan koivikon sisällä. Se koreili siinä kuivana metsäkukkana, pujotellen ristiänsä puiden latvojen lomitse, tuskin ylemmät niitä. Katolla viherti siellä täällä pehmeä sammal. Suurehkot ikkunat kimaltelivat auringon heijasteesta surullisina, mutta kirkkaina, kuin huikaisisi se valo niitä, kuten puolipäivän paahde silmiä. Räystäs riippui, risti kohosi runona. Seinällä riippui koivun varjo repaleena ja oven ränsistynyt pihtipieliilautta ja rappusen lahonnut hirsi kertoivat vanhaa, kaunista runotarua, julistaen häviön ja kuoleman suuruutta kuin harmaat hapset.

Äkkiä helähti tornista kirkonkellon pehmeä messinkisävel, haihtuen järvenselälle soutajan laulun sekaan.

Kuin enkelien kantamana lasi se siellä vesille ja rantamille levälle, vieden Litvan hurskaalle väelle kutsun Jumalan eteen. Rauha seurasi soiton jäljestä, ylensi ihmismielen, valoi rintaan hurskautta ja kohotti sielun ylemmät maantomuja. Heti muuttui ihmissilmä: ranta näytti nyt rauhallisemmalta, ruiskukka kainommalta, eikä kuulunut enää järveltä airon ääni, ei soutajan laulu, vaan autiona rauhanmaana hymyili sen sininen vesiselkä. Oli kuin istuisi siellä enkeli, itkien salassa ihmispoloisen suruja. Ahven pulahti. Rannalla risahti oksa arkailien ja lintu tirskahti lyhyen:

— "Tvirrrr!"

Ääni hiljeni. Lintu asettui siimekseen päivän kuumuutta pitämään. Sotka keskeytti uintinsa, hauki asettui levolle ja katiskassa nukkui sinne eksynyt kuha.

Litvan hurskas väki oli jo koolla Jumalanhuoneessa. Matalassa holvissa tuntui vielä kiertelevän kirkon kellojen messinkipehmeä ääni, koivikon maukkaaseen tuoksuun sekoittuneena. Ikkuna tulvi täydeltänsä auringon kirkasta valoa. Kirkkomaan tuntui olevan täynnä jumaluutta; enkeli joka oksalla, joka kukassa Herran sormien jäljet ja joka ruoho Jumalan työtä. Aurinko paistoi Hänen armoansa ja kirkossa kokoili enkeli ihmismielistä suruja. Mieli kepeni. Povi oli rauhaa täynnä, sielu oli puhdas kuin kesäisen pyhäpäivän kirkko-aika.

Urkuparvelta alkoi kuulua pienten urkujen soitto, rauhallisena kuin yksinäisen vaeltajan laulu metsäpolulta, metsän hiljaisuuden ja kesäisen lauvantairauhan sitä hiljaa kuunnellessa. Harras kirkkoväki yhtyi siihen, veisaten:

"Jo joutui armas aika ja suvi suloinen."

Ja silloin tuntui kuin olisi todellakin kirkkoon tulvannut valovirtana uusi, armas aika, avautuen ihmissielulle ijankaikkisuuden suurena rauhana. Elämän karut kankaat hävisivät muistosta ja niiden sijalle levittäytyivät ihmishengen ikävöimät ahot, joissa päivin kukka koristi kaiken, öisin juhannuskokko, joka paloi uhritulena, vartioiden nukkuvia ja vieden niiden kiitosta korkeuteen. Täysin rinnoin kuin enkelijoukko Jumalan istuimen edessä veisasi Litvan hurskas väki, sitä ihanuutta ajatellessansa, Jumalalle kiitosta vakuuttaen:

— "Kaikki, kaikki todistaa Sinun hyvyyttäsi ja Sinun suuruuttasi... Sitä todistavat viheriäpukuiset puut... ylpeät yrttitarhat... kukkaniitty... hedelmöityvä vainio... kalaa kasvava lammin aalto ja linturikas metsä, jossa turvattomat lintuparvet hautovat Sinun kaikkivoivan kätesi suojelemina..."

Ja ihmisrinnassa puhkesi silloin kaunis kaipuu kuin pikku uruista pillahtava soitto, kaipuu: "Miksi en minä ole yhtä hyvä ja armollinen ja laupias? Miksi eivät minun povessani aukene ne lähteet, joista vuotaisi Sinun henkesi ja toisi rauhan ja tyydytyksen, kuten Sinä niitylle armaan kukka-ajan, linnuille pesimis- ja hautomis-onnen ja kukille kauniin heilimäjuhlan? Miksi ei minussa puhkea se jumaluus, joka korottaisi minun henkeäni Sinun olemuksesi osaksi, pois maantomuista ja taisteluista?"

Ja kun laulu oli loppunut ja pienet urut soivat vielä, ikäänkuin korvessa laulajan kaikuna, kumartui harras väki sen Jumalan edessä, jonka kaipuu on ihmissielun jaloin ja puhtain, ihmisen olemuksen kaunein kukka, se ainoa, joka erottaa hänet eläimestä ja korottaa hänet yläpuolelle kaikkea.

Oli rippipyhä.

Litvan pienen seurakunnan tytöt ja pojat kokoontuivat alttarin eteen lupaamaan Jumalan ja ihmisten edessä, että he eivät luovu Jumalasta, eivät nouse sitä Jumalaa vastaan, jonka alttarin edessä he nyt

seisovat ihmis-elämän kevätkukkina, vaan nöyrinä alistuvat Hänen edesssä. Vanhemmat katselivat silloin puhdasta lapsijoukkoansa kuin ihaninta kukkamaata, jonka päällä helskyvät, ikäänkuin lintujen lauluharsoina, isän ja äidin siunaus ja onni lapsestansa, elämänsä kalleimmasta kukasta, tulevaisuudentoiveet välkkyvät auringon valona ja vanhuuden-ilo kisailee perhosparvena. He muistivat sitä katsellessansa sitä aikaa, jolloin itse olivat kukoistaneet kukkina, elämä tulvillaan tulevaisuuden toiveita, mieli puhtaana päivänpaisteena, polut hopeaisina ja elämäntyö pyhä-ilona. He muistivat sitä, näkivät edesssä puhtaat lapsensa, oman elämänkukkansa kantamat kauniit hedelmät, ja he kumartuivat entistä syvempään sen Jumalan eteen, jonka hyvyttä todistaa viheriäverhoinen puu, auringon ehtymätön valohopea, koti-onni, lapsiparvi ja kaikki, mikä on olemassa. Koko elämä kirkastui ainaiseksi armaaksi ajaksi, juhannusjuhlaaksi, jolloin kaikki ylistää Jumalan hyvyttä, joka vuotaa yli luonnon auringon valona, kasvuvoimana, kukkien äitiytymislahjana, neidon kauneutena, linnun hautomis-onnena, lauluna ja ihmispuven onnentunteena.

Rippilapsien joukossa oli Litvan varakkaimman talon, Ranniston, ainoa tytär, Martva. Hän oli koko seudun lemmikki, hurskaan isänsä ilo, äitinsä unelma ja kaikkien silmäterä. Hän oli puhdas kuin enkeli, viaton lapsi, jonka elämä oli pyhävirttä, unet ja unelmat hartautta. Hänen puhdas sielunsa oli kukka, johon ei perhokaan olisi raaskinut siivellänsä koskea, peljäten siihen pilkun jäävän. Taivaan sini oli hänelle sitä, mitä on kuvastin muille tytöille. Siitä katseli hän Jumalan suuruutta. Kukassa ihaili hän Hänen hyvyttensä, eikä itsensä kukan väriä, ja elämän-onni oli hänelle puhjennut sielun puhtaudesta kuin sielun rauha oikeasta rukouksesta.

Nyt seiso i hän alttarin edessä Jumalan lapsena. Armaissa silmissä liekehti kainous ja puhtaus, jumaluuden kaipuu, rauha ja hyvä omatunto Hänen ja koko maailman edessä. Mustasta, silkkihienosta tukasta oli pari kiharaa solahtanut otsalle, silmikkona ilakoimaan. Avonaisessa katseessa oli kainous ja puhtaus kukalla, verhiöinä kauniit mustat silmäripset ja ihmeen-kauneilla kasvoilla helotti nuoruuden helein puna yhdessä sielun jalouden kanssa. Hän oli korven kukka ja metsän lähde, lehdon runo, ahojen armas tuuli ja kotirantojen kaunis laulu.

Kun hän astui ensimmäisenä alttarin eteen, katsoi koko Litvan väki häneen ihastuneena, ylpeänä, ja isä ja äiti laskeutuivat polvillensa, kiittivät Jumalaa tyttärestänsä, antaen onnenkyyneleensä vuotaa Hänelle uhriksi ja vastalahjaksi. Elämän-onni, mielenrauha ja jalo kiitollisuuden tunne täytti heidän sielunsa ja kirkasti heille maailman kuin Jumalan kunnia, joka tulvii korkeudesta valovirtana kaiken yli.

Heille oli joutunut isän ja äidin armas aika.

* * * * *

Litvan kirkossa saarnasi sinä pyhänä nuori, hurskas pappi, todellinen Jumalan palvelija, pastori Aamusto. Hän oli juuri papiksi vihitty ja astui nyt ensi kertaa Jumalan alttarille todistamaan uskoansa ja vannottamaan muita. Vaatimattomana polvistui hän alttarille ja rukoili hartaasti:

— "Rakas Isä! Suo Sinun puhtautesi ilmestyä tällä hetkellä minun sydämeeni, niin kuin kirkas iltatähti puhkeaa sinestä taivaalle, joka auringon mailleen mentyä on autioksi jäänyt. Anna minulle voimaa ja uskoa valaa sitä puhtautta niiden puhtaisiin sieluihin, jotka nyt seisovat alttarisi edessä nuoruutensa kukka-ajassa, julistamassa Sinun hyvyttäsi poskiensa punalla, elämänsä kevätkauneudella, onnellansa ja runollisilla toiveillansa! Suo minun olla kirkas aamutähti, joka sinun valollasi valaisee täällä murheen maassa vaeltavan, luoksesi pyrkivän ihmishengen elämän aamunsarastuksen Sinun kirkkaaksi päiväkseeni."

Kasvoilla nuoruuden puna ja sydän iltatähden puhtaana valona kääntyi hän rippilapsiin päin. Hänestä tuntui, kuin seisoi Jumalan enkeli hänen takanansa, kuten Jeesuksen takana Getsemanessa, vahvistamassa häntä. Pieni kirkko näytti hänestä nyt Jumalan valtaistuinsalilta ja hän oli seisovinansa sen valtaistuimen alustimella, julistamassa Jumalan kunniaa ja hyvyttä. Litvan väki näytti hänestä Jumalan valituilta, jotka odottivat hänen suustansa korkeaa sanaa. Rippilapset muuttuivat hänen silmissänsä enkelijoukoksi, joka katselee Jumalan kirkkautta ihastuneena, kuin aamu-unesta havahtunut neito kesäisen auringon runopunaista nousua metsän alta järven kauneiden vesien takaa. Mieli yleni. Sydän puhdistui, ja pienten urkujen vaatimaton hyminä leijaili holvissa enkelilauluna, kohotellen ihmisajatusta pois maan murheista. Kirkkaalla, lempeällä äänellä alkoi hän saarnata:

— "Autuaat ovat puhtaat sydämeistä, sillä he saavat nähdä Jumalan."

Ääni ja sanojen ajatus helähti kirkkoon kuin kirkas päivänpaiste pilven takaa keväturmelle. Ranniston Martva nosti katseensa maasta. Kirkkailla silmillänsä katsoi hän nuoreen pappiin avonaisesti kuin Neitsyt Maria enkeliin, joka hänelle ilmoitti naisen onnesta suurimman: äitiyden nurmenkukkien runollisen lemmen tietä: ilman aistillisuutta, luonnon käskystä. Hänen sielunsa värisee puhtaudelle kuin talvinen hangella kasvava runojen lumikukka auringon puhtaalle, kylmälle valolle. Nuori pappi puhui lämmöllä, sydän posken punaa puhtaampana. Hän saarnasi:

— "Sydämen puhtaus on se ainoa onnenkukka, josta kasvaa oikea hedelmä: pysyvä, todellinen onni. Älkää siis lähtekö onnen hakuun niille kukkamaille, joita maailma ja sen elämä teille levittävät, vaan vaalikaa sitä kukkaa, jonka Jumala on teihin istuttanut: sydämenne puhtautta!"

Kirkossa hymisi sanojen henki säveleenä. Martva kuunteli sitä, korva herkkänä kuin hentovärisin valkokukka auringon ihanuudelle. Poski hehkui, veri sykähteli puhtautta. Pappi jatkoi:

— "Kun teillä on jumalallinen sydämen puhtaus, niin on teillä kaikki. Joka aamu puhkeaa teille silloin onni uutena. Se on teille maatumennessänne armas äiti, joka istuu vuoteenne vierellä, viihdyttää teidät uneen, laulaen mieleen lohdutusta. Se levittäytyy ylitsenne mielenrauhana, kun silmänne ummistuvat. Yöllä se on teille armas uni ja aamusilla mielenvirkeys."

Monet isät ja äidit kuivasivat vettyviä silmiänsä. Martvasta tuntui kuin huokuisi nuoren papin sanoista Jumalan armo, hyväillen hänen olemustansa, kuten tuulenhengähdys helteistä poskea poudan sitä paahtaessa. Eikä hän peljännyt, sillä hän tiesi olevansa puhdas ja antautui valon suuteloille, niitä ollenkaan arastelematta. Pappi jatkoi:

— "Jos sydämenne on puhdas, ei siihen laskeudu paha ajatus eikä himo, jotka kääntävät ajatukset syntiin ja nostavat viimein käden rikokseen. Sydämen puhtaus on siis teille kuin talven puhdas hanki, jolle ei himon perhonen laskeudu, vaan etsii kukkaa, jonka väri on sille altis."

Martvan äiti ja isä katsahivat tyttärensä. Kun he näkivät hänen avonaiset, viattomat enkelinsilmänsä puristivat he hiljaa toisiensa käsiä, kiitokseksi siitä, että tytär oli puhdas. He olivat varmat, ettei hän ole altis väärälle perhoselle: himolle ja synnille. He lausuvat toisillensa hellällä katseella:

— "Kiitos sinulle, puolisoni, sillä hän on sinun sydämesi ja olemuksesi puhtaudesta puhjennut kukka!"

Pappi jatkoi:

— "Ja kun teillä on sydämen puhtaudesta puhjennut mielen rauha, on teillä myös kaikki maallinen, ulkonainen onni. Halpa majanne on rikkaampi onnen-aarteista kuin kuninkaiden palatsit. Sillä katsokaa: Eikö Johannes Kastaja ollut kamelinkarvaisessa puvussansa onnellisempi kuin purppurapukuiset kuninkaat, ja olisiko hän vuoteensa korvessa vaihtanut kuninkaiden loistaviin linnoihin?"

Kaikki myönsivät nuoren papin puhuvan oikein. Erämaa ja Johannes Kastaja ilmestyivät heille kuvina. Litvan metsät ikäänkuin muuttuivat taivaallisiksi puutarhoiksi, joissa luonto on puhtainta runoa täynnä.

Pappi jatkoi ylevää runoiluansa:

— "Teillä on myös silloin kaikki maallinen kunniakin, mitä ylevä ihmishenki voi toivoa. Sillä kuninkaatkin, joiden päitä kruunut koristavat, kadehtivat Johannes Kastajaa, jonka sydän oli puhdas..."

Sanoista vuoti ylevä runo kuin puhdas sävel soittimista. Kyyneleet valuivat. Nuori pappi availi sydäntä siksi lähteeksi, jonka puhtaudesta vuotaa ikuinen onni ja rauha. Martva tunsikin nyt olevansa rikas. Hänen sydämensä oli tulvillaan puhtautta kuin lähde vettä. Jumalan hyvyys ja kunnia kuvastuivat siinä kuin taivaan sini lähteessä, jonka pintaa ei peitä ainoakaan sille varissut lehti.

Pappi jatkoi:

— "Sillä maan multaa ovat teille rikkaudet, jos sydämenne ei ole puhdas, vaan on johtanut teidät himojen kautta paheeseen ja hävittänyt siten mielenrauhanne. Ettekö te silloin olisi kuin mies, jota levottomuus tulena polttaa hänen istuessaan rikkauksiensa keskelläkin?"

Rauhallisena kuunteli puhetta Ranniston Martva. Hän lupasi Jumalalle olla aina puhdas. Silmä kirkkaana ajatteli hän, miten rauhaisaa hänen elämänsä tulee olemaan ja miten onnellista: Tyytyväisenä nukahtaa hän vaikka korven sammalvuoteelle, puhtaana kuin kukka, jalona kuin Johannes Kastaja. Isä ja äiti itkivät onnesta ja ilosta. Litvan väki nyhkytti. Arki-elämä unohtui. Ihmishenki leijaili jo korkeuksien mailla. Pappi jatkoi:

— "Ei mikään muu kuin jumalallinen sydämen puhtaus voi teitä maailmassa pahaan vajoomasta suojella. Maallinen laki on teille kerjäläissauva: Sen varassa voi kerjäläinen kulkea, mutta siihen nojaten hän ei voi pelastua köyhyydestä. Kaikki maailman kieltolait ovat teille semmoisia kerjäläissauvoja, jos sydämenne ei ole puhdas."

Hän innostui. Ääni kohosi ja hän otti esimerkkejä elämästä, jatkaen:

— "Eikö meillä ole jo kieltolaki varkautta, murhaa, haureutta ja muita paheita vastaan?"

Hän pysähtyi. Kuulijat hämmästyivät kysymyksen terävyyttä. Pappi kysyi edelleen:

— "Mutta ovatko ne voineet suojella niitä, joiden sydän ei ole ollut puhdas? Ovatko ne voineet pahan maailmasta lopettaa?"

Väki kuunteli uutta pappiansa ihastuneena. Hän tuntui oikealta Jumalan palvelijalta, jota he olivat odottaneet kuin Israel Vapahtajaa. He hämmästyivät. Nuori pappi tuntui puhuvan maailman syvintä viisautta, syvää juuri yksinkertaisuutensa kautta, joka on kaiken oikean, syvällisen viisauden, filosofian tunnusmerkki. Pappi jatkoi:

— "Samoin eivät voi uudet kieltolait teitä suojella, jos sydämenne ei ole puhdas. Kieltolait ovat kansakunnankin kerjäläissauvoja. Ja onnettomuus on vielä siinä, että ei voida säätää kieltolakia, joka kieltäisi kansan millä hetkellä hyvänsä lyömästä poikki senkin sauvansa: kumoamaan kieltolakisensa, jonka se eilen sääsi. Sillä jos teidän ja koko kansan sydän on paha, eikö se murra niitä esteitä, joita lait sen pahoille taipumuksille asettavat? Eikö se kumoa kieltolakejansa, tai jätä niitä hyljättyiksi vanhempien neuvoiksi tai unohdetuiksi hautakummuiksi?"

Martva katseli nuorta pappia kuin tyttö lähteensilmää, josta pulppuaa totuus kirkkaina vesikuplina. Ja Litvan väestä tuntui kuin olisi nuori saarnaaja avannut heille elämäkirjasta lehden, josta tuoksuaa viisaus niin armaana ja tuttuna kuin kodinmuisto, kun se johtuu mieleen vieraalla maalla kauvan vaeltaneelle, kun elämäväsymys äkkiä painaa mielen maahan, koti-ikävä alkaa ja ystävät tuntuvat ventovierailta. Pappi jatkoi:

— "Vaalikaa siis sydämenne jumalallista puhtautta, älkääkään perustako turvaanne kieltolakeihin, joiden säätäminen ja taas kumoaminen ei riipu yksin teistä. Älkää perustako onneanne, henkistä rikkauttanne kerjäläissauvaan, vaan sydämen aarteeseen! Vaalikaa sitä kuin hurskas äiti armasta tytärtänsä, kun se suojelee sen puhdasta sielua maailman himokkailta silmiltä! Silloin ovat leveätkin tiet teille vaarattomia. Joka kivi voi olla kiusauksena, ettekä te siihen jalkaanne loukkaa. Te voitte astua paheen luoliin langenneita pelastamaan ja palaatte tehtävästänne rauha mielessä, kuten Jeesus aterialta publikaanin luota."

Akkunasta, hänen vasemmalta puoleltansa tuleva auringonvalokuvio oli kääntynyt ja kohosi nyt hänen pappispukuansa myöten ylös, valaisi hänen kasvonsa ja puki lopulta hänet kokonansa valopukuun. Litvan väestä näytti hän nyt Jumalan kirkastamalta. Valotulvan toinen pää siirtyi hiljaa Martvan päälle, joka nyt seisoi kuin enkeli Jumalan edessä, hohtaen taivaallisen kirkkauden sädesuihkussa, kukkapuhtaana kuin lapsen viaton uni. Ja väki oli hiljaa kuin odottaen Jumalan tuloa. Ihmissielu joi sillä hetkellä rauhan ja onnen täyttä siemausta, kuten oikea rippivieras, koskiessaan huulillansa rippikalkkiin. Se oli onnenhetki, jota ei maailman kullalla voida ostaa.

Nuori saarnaaja itse tunsu Jumalan enkelin seisovan takanansa, kädessä elämän kruunu ja huulilla kuiskahdus: "Ole aina yhtä puhdas, luja ja uskollinen, niin tämä kruunu on kerran kiharoitasi kaunistava!" Ja hän sai uutta voimaa ja puhui sielu hehkua täynnä. Hän todisti Jeesuksesta opetuslapsen uskolla ja kehotti nuoria kuulijoihinsa ammentamaan sydämensä puhtautta Hänestä, eikä ihmisten opeista. Lopulta hän siirtyi puhumaan taas elämästä, erittäinkin kirjallisuudesta. Hän kuvasi Jeesuksen ihanan, puhtaan olemuksen auringon kirkkailla väreillä, vertaili Häntä aikamme vääriin kirjailijoihin, jotka kohottautuvat Hänen sijallensa maailman opettajaksi, ja kysyi:

— "Kenen heistä, *vääristä* kirjailijoista Te voitte asettaa Hänen rinnallensa?"

Kuulijat ajattelivat, eivätkä muistaneet ainoatakaan, pappi jatkoi:

— "Eivätkö he, kuten kaikki ihmiset, ole mullan tahraamia pikku kiviä sen kirkkaan helmen rinnalla, joka on Jeesus Kristus?"

Vertaus tuntui kaikista oikeutetulta. Kysymys jatkui:

— "Jos tarkastatte, ettekö huomaa, että hekin ovat lisäksi, kuten yleensä ihmiset, palkkapappeja, jotka joka hetki valittavat palkkansa pienuutta?"

Litvan väki huomasi pappiansa puhuvan totta. He olivat tottuneet elämään suurta elämärunoansa omin voimin, nurisematta vuoden sadon vähyyttä ja kerjäälemättä toisilta palkka-apua.

— "Ja voiko yksikään heistä sanoa Jeesuksen tavoin: 'Minä annoin teille esikuvan, että te niin tekisitte, kuin minä teille tein'?"

Ja luettuansa kuulijoihinsa kasvoilta vastauksen, jatkoi hän:

— "Kuka heistä pakenee kunniaa kuten Jesus, kun ihmiset tahtoivat tehdä Hänet kuninkaaksi? Ja kuka heistä on Johannes Kastajana korpeen vuoteensa valmistanut? Eivätkö monet heistä valita yötä ja päivää sitä, että ihmiset eivät ymmärrä heitä ja kruunaa heitä neron ja siveellisuuden kuninkaiksi? Ja jos

he siis niin hylkäävät ihmisen korkean avun, jota ilman ei runokaan sanoista synny, vaan jäävät sanat sanapöyhkeilyksi: jos he unohtavat ikikauniin, hienon vaatimattomuuden ja nöyryyden oman itsensä, Jumalan ja ihmisten edessä, ovatko he kelvollisia astumaan Jeesuksen sijalle Teitä ja teidän lapsianne kasvattamaan?"

Miehekkäästä, vaatimattomasta väestä se oli oikein sanottu. Litvan miehekäs väki oli oppinut tuntemaan, että ylvästely ei ole miehuutta, vaan sen vastakohtaa. Pappi lisäsi vielä:

— "En minä puhu oikeista, vaan vääristä kirjailijoista, joiden oikea käsi on heidän turmioksensa ja muiden onnettomuudeksi annettu."

Hän puhui vielä kauvan. Jokainen olisi voinut esimerkeillä todistaa sanat tosiksi. Kirkko oli tulvillansa totuuden ja nöyryyden henkeä. Väki ihaili pappiansa. Rippilapset katselivat häneen kuin pieni lapsi aamuurinkoon, kun sen valo tulvaa juuri unesta raottuneeseen silmään.

Pappi jatkoi auringon valokehästä:

— "Jos siis hylkäätte Hänet ja lähдете sydämenne puhtautta noutamaan aikamme lukemattomilta palkka-Jeesuksilta, ettekö te ole verrattavat siihen, joka vaihtaa kirkkaan helmensä mullan tahrataan kivisiruun, tai siihen, joka hylkää auringon valon ja lähtee valoa etsimään karsinan pimeydestä?"

Kaikki oli taas niin kumoamatonta kuin auringon valo, jota ei voida sammuttaa, vaikkapa se voidaankin hetkeksi pilvillä peittää, tai sitä varjoon paeta.

Pappi puhui vielä pitkältä ja kauniisti. Lopuksi kääntyi hän vanhan väen puoleen ja uskoi nuoret oppilaansa heille. Hän varotti heitä:

— "Jokaiselle, joka pahentaa yhden näistä, olisi parempi, että myllynkivi ripustettaisiin hänen kaulaansa ja hän upotettaisiin meren syvyyteen." Hän jatkoi:

— "Jos näiden puhtaisiin sydämiin puhallatte tunteen, joka sen saastuttaa, ettekö ole verrattavat mieheen, joka vie ruton siemenet naapurinsa kotiin? Ja jollette *estä* käärmettä, joka matelee lähimäisenne kartanolle, ettekö ole yhtä syyllinen kuin se, joka sen sinne veisi?"

Kirkossa kuului itkua ja nyhkytyksiä. Papin ääni nousi ja sai voimaa ja lempeyttä. Hän puhui taas kirjallisuudesta ja sen edustamasta inhimillisestä siveellisyydestä. Verraten sitä jumalalliseen siveellisyyteen jatkoi hän:

— "Inhimillinen siveellisyys on tuulta, joka tänään puhaltaa idästä, huomenna lännestä, riippuen siitä, mikä milloinkin kaupaksi menee. Eikö nimittäin kukin kirjoittelija kilpaile toisen kanssa, koettaen tuottaa markkinoille n.s. 'uutta'?"

Sen oli jokainen huomannut. Pappi jatkoi kysymystensä:

— "Mutta voiko totuus olla muuta kuin yksi, joita joka päivä paistaa samana kuin aurinko taivaalla?"

Jokaisesta oli se niin luonnollista, ettei ainoakaan sydän yrittänyt sitä kieltää. Pappi puhui aistillisesta kirjallisuudesta ja sen ylistämästä sukupuolirakkauden luonnontilasta. Hän saarnasi:

— "Eivätkö he korota eläimellistä himoa rakkauden alttarille, kuten Molokin papit, ja kehota ihmisiä: 'Uhraa tälle vapaasti, sillä tämä onkin rakkautta'? Eivätkö he, toisin sanoen, ole Molokin pappeja, jotka leipäänsä ansaitessaan seisovat Molokin alttarilla houkutellessa kansaa kantamaan sinne uhrejansa? Kuka Teistä siis raaskisi noutaa lapsensa pois Jeesuksen luota ja viedä hänet heidän jalkojensa juureen? Jos niin teette, olette vanhempia, jotka noutavat lapsensa vanhan, viisaan ja lempeän isoisän luota ja vievät heidät sinne, missä käärmee vaanii jokaisessa kivenkolossa ja houkuttelevat virvatulet viettelevät niille harhateille, jotka päättyvät paheen pesien portaiden edessä. Älkää niin tehkö, vaan viekää lapsenne joka aamu Jeesuksen luo. Poistakaa pois se kalkki, jolla ihmiset ovat Hänet aikojen kuluessa sivelleet, ja hän avautuu teidän lastenne eteen ihanana erämaan kosteikkona, jossa runous pulppuaa totuuden lähteestä, kauniimpana kuin se on koskaan ihmissielusta heijastanut!"

Ja sitten alkoi hän kuvailla Jeesuksen ihanaa olemusta, Jeesus ilmestyi hänen sanoistansa kuulijoiden eteen taivaan tähtenä, joka tuikkii taivaanlaella täynnä jalointa, puhtainta runoutta ja totuutta. Hän suureni, kirkastui ja muuttui hymyileväksi joulukuuseksi, josta tuoksusi raikas, puhdas havuntuoksu ja jonka oksilla kynttilät tuikkivat kuin muistot lapsuuden leikkimailta.

Silloin tuntui kuin soisivat pienet urut itseksensä jossain kaukana ja kumminkin aivan likellä. Kirkkokoivikossa istui joka oksanpäässä pieni lintu, katseli Jeesuksen kirkkautta ja lauloi Hänen ylistystensä täysin äänin. Nurmi oli kaunis, laakso kukista korea, järvenselkä sinestä, ja jokainen vaara tuntui Öljymäeltä, jonka juurella pieni kylä hymyili pyhänä Jerusalemina Joka puro oli Kidron, joka

lampi oli Bethesdan lampi ja harppuna oli Suomen kannel. Maa kantoi hedelmää, luonto ylisti Jumalaa, järvellä liiteli kirkonkellosta päässyt kumahdus kirkkaana sävelenä ja kotipihalta nouseva lehmisavu tuntui Israelin aikaiselta uhrisavulta. Päivä oli onnea, yö lepoa, sillä jokainen oli onnellinen ylkä tai morsian, joka odottaa armaansa, Jumalan tuloa.

Litvan väen sydämet olivat sillä hetkellä puhtaat, kuten Martvan sydän. Siksi oli heidän rintansa rauhaa ja heidän onnensa sen johdosta täydellinen. He olivat näkevinänsä ihmishengen ijäti kaivatun: Jumalan, ja he todistivat todeksi papin sanat: "Autuaat ovat puhdassydämiset, sillä he saavat nähdä oman onnensa: Jumalan."

* * * * *

Saarnakellot olivat soineet, saarna loppunut ja Isämeidän rukous oli avannut ihmisten eteen elämänrunouden aapislehden. Siitä olivat tuoksahtaneet kullekin ne päivät, jolloin hän itse oli sitä rukousta etsinyt aapisen sivuilta yhtä viattomana ja avoimin mielin kuin oli katsottu aapisen kukkoa.

Urut pillahtivat taas soimaan kauniisti, viattomina, kuten pikkulapsi kätkyessä keinuen laulelee vanhaa virttä, jota on kuullut äidin veisaavan lypsäessään lehmää veräjällä. Alttarilla seisoi jo nuori pappi rippiastiat kädessä. Väen mieli oli hartautta, äiti itki onnesta ja isän hartioilta vierivät pois elämän huolet. Siinä oli samalla iloa ja surua, kuten lintuparilla, jonka poikue on lentoon lähtemässä: Pesuuden elantohuolet olivat lopussa, mutta lopussa oli myös vanhemman onni saada olla lapsensa tukena. Ja surua lisäsi se tieto, että pesä ei ole enää lapsen suojana, kun on lapsi lähdössä avaran maailman varaan.

Jo polvistuivat nuoret alttarin eteen, Martva muita ennen. Alttaritaulusta katseli kärsivä Ristiinnaulitun kuva suoraan häneen, kyljessä verta vuotava haava katse rakkautta ja sääliä täynnä, tiukkuva veri armonantimena. Urut soivat entistä kovemmin ja väki veisasi, rukoillen onnea omillensa:

"Jumalan Karitsa! Sinä joka pois otat maailman synnit! Armahda meitä!"

Ja laulu ja rukous kertautuivat ja humisivat kirkon matalassa puuholvissa kuin kaunis iltakaiku etäisessä kalliossa, kun se sieltä takaisin palaa lehtipehmeän kotikoivikon syliin. Koko kirkko hymisi täynnä urkujen säestämää rukousta: "Jumalan Karitsa... Jumalan Karitsa!... Armahda meitä synninlapsia!"

Ja silloin tuntui Martvasta kuin olisi koko maailma lempeä kuin äidin syli, kaikki tiet pehmeitä kuin vihtakoivu, kaikki polut marjateitä, päivät kaunista kaikua ja koko elämä Pohjolan lumipuhtautta. Ja kun hän silloin nosti avonaiset silmänsä rukouksesta, valmistautuen juomaan sitä siemausta, joka on niin monelle särkyneelle rauhan tuonut, ja kun hänen katseensa silloin kohtasi alttaritaulun Vapahtajan, tuntui taivas olevan hänelle armoa täynnä, ja lähettävän enkelit varjelemaan, ettei hän jalkaansa mihinkään loukkaa. Ei hän silloin surrut sitäkään, että Jeesus oli hänen tähtensä ristille astunut, — sillä hän olisi siinä surussansa nähnyt ikäänkuin isänsä viisaiden tekojen luvatonta arvostelemista. Hän oli todellinen lapsi, jommoisena Jeesus oli sanonut ihmisen täytyvän tulla Hänen luoksensa. Eikä hurskas Rannisto ja hänen vaimonsa olleet koskaan niin hartaasti rukoilleet Jumalan Karitsan armoa, kuin tällä onnen ja autuuden hetkellä, jolloin heidän elämänsä ilo ja kukka ensi kertaa koski huulillansa rippiastiaan ja jumalaapelkääväinen pappi siunasi hänet, vakuuttaen hänelle Jumalan ijankaikkista armoa ja rauhaa pienien urkujen soiton hävitessä veisaavan väen rukoukseen, kuin runon surusävy sen sanojen sekaan.

* * * * *

Jo veisasi väki lähtövirttä. Martva suuteli äitiänsä ja isäänsä, kiittäen koko olemuksellansa, katseellansa ja kaikella:

— "Kiitos sinulle äiti ja isä, elämästäni, nuoruudestani, onnestani ja kaikesta! Kiitos lapsuuden iloisista päivistä, kirkkomatkoista, makeisista, nukeista, pesuista, puhtaista vaatteista ja joulukuusista! Kiitos Jumalasta, jonka minulle osotit! Kiitos äiti sylistä, kehtolauluistasi! Kiitos isä polvestasi, jolla keinutit, taruistasi, joita kerroit, aapisistasi, kuvakirjoistasi ja hyvästä esimerkistäsi, jonka annoit! Minä palkitsen ne tulemalla iltasi iloksi, kotisi kunniaksi ja sinun hyväksi, puhtaaksi tytöksesi!"

Silloin saivat Ranniston ja hänen vaimonsa kyyneleet vapaasti vuotaa, sillä ne olivat onnenkyyneleitä, kuten äidin synnytyskiput ovat onnenkipuja. Sanattomina suutelivat he enkelityttönsä puhdasta otsaa ja kiittivät Jumalaa ja sitten toistanensa sydämen sanoilla:

— "Kiitos yhteisestä lapsesta, huolestasi, rakkaudestasi ja uskollisuudestasi! Kiitos yhdessä eletyistä onnenpäivistä: öisistä valvomisista lapsemme ääressä, sen hellimisestä ja Jumalan luo johtamisesta!"

Ja sulkien tyttärensä syliinsä, kuiskasi onnellinen isä:

— "Kiitos, lapseni, kuuliaisuudestasi ja niistä onnenhetkistä, joita olet minulle ja äidillesi valmistanut! Jumala olkoon isäsi ja äitisi, päiviesi päivä ja öitteesi kuuvalo!"

Jo soivat lähtökellot, mutta yhä istui Ranniston Martva kirkon penkissä. Hän katseli alttaritaulua ja hänestä tuntui kuin olisi hän tänä päivänä astunut äidin sylistä ja isän polvelta uuden isän hoiviin kuin linnunpoika, joka pesästänsä ensi kertaa varvulle lennähtää. Joku rauhallinen, mutta kaihoisa tunne täytti nuoren mielen. Hän aavisti ja tajusi, että lintu ei voi pesänsä palata, eikä tyttö äitinsä syliin, sitten kun on pesä pieneksi, syli ahtaaksi käynyt. Hän mietti sitä, silmät alttarikuvaan kiintyneinä. Hän muisteli isän polvea, josta hän nyt tajusi astuneensa neidon keinuihin eikä voinut enää uudestaan lapseksi tulla ja polvien keinuihin palata. Se ajatus heräsi hänessä kuin lintusessa, kun siipi on sen luonnon käskystä varvulle kantanut ja pesä näyttää autiolta.

Jo oli muu väki poistunut, vaan vielä istui Martva, istui ja ajatteli, isän ja äidin odottamana.

— "Tule, lapseni!" — kehotti viimein äiti hellästi.

Martva mietti, katsoi äitinsä silmiin ja pyysi kauniisti:

— "Menkää, isä ja äiti, edeltä! Minä jään hetkeksi yksin."

Rannisto katsoi häneen kysyvästi. Martva ymmärsi kysymyksen ja lisäsi hiukan arkaillen:

— "Minä rukoilisin yksinäni."

— "Jumala kuulkoon rukouksesi!" — toivotti Rannisto ja lähti vaimonsa keralla. Suntion, joka tuli sisälle, pyysi hän tulemaan myöhemmin sulkemaan kirkon oven.

Jo oli kirkko typötyhjä. Martva nousi, astui alttarin eteen, laskeusi polvillensa ja katsoi alttarikuvaa, kuin olisi siinä elävä Jumala edessä aivan silmin nähtävänä. Ja kaikki kirkastui Martvalle... Kirkko hävisi, taivas aukeni kirkon sijalle... Puhdas sielu nousi korkeuteen... Hän unohti oitis missä oli, ja kulki jo taivaan tiellä, käyskeli sen poluilla, souteli sen vesillä, ohjaajina enkeleitä, alttarikuva aina edessä Jumalana... Silmissä siinsi rauha ja ikävä, pienen kyöneleen koristamina... Mieli oli koti-ikävä, sydän lapsen rukouksena.

Jo kulki sielu taivaan lehtoloissa, joissa autuaat asuvat... Lehto on kaunis, puu ihana... Ei liiku oksa, ei väre vierähdä... Tuuli on mielentyyntä tynempätä, päivä perhosen kevät-iloa.

Eivät muistu mieleen maan murheet, kun on ihmishenki tomua ylemmä noussut...

Ääneti katsoi Martva Häneen, jota kohti sielu kulki... Hän tunsu Häneen hajoavansa... Oli niin suloista särkyä tomuksi ja laskea rukouksena Häneen kuin uni silmään iltasella, kun on lasna koko päivän poiminut marjoja aholta, juossut kilpaa perhojen keralla ja etsinyt onnenkukkaa apilamaalta...

Ja silloin hän sulsi kuin vaha, ja läikkyi kuin vedenvälke. Niin kuin hän oli pienenä lapsena pyytänyt isältänsä jotakin, silmä sinenä, sydän avoinna ja herkkänä kuin otsalle solunut kutri, jota joka liike heilahduttaa, niin kääntyi hän nyt uuden Isänsä puoleen... Se oli vain erona, että hän kääntyi Häneen neidoksi jo varttuneena, puhtaana kuin hurskas nunna, jolla on ylkänä Jeesus ja aisti-elämän rumat tuiki-tuntemattomia. Hän oli yhtenä rukouksena, sanellen sydämensä lumipuhtaita toiveita. Hän rukoili:

— "Rakas Jumala! Suo minun tuoda Sinulle puhtain kukka, mitä on kasvattanut se nuoruuteni kevät, jonka minulle annoit ja jonka päivät Sinä siunasit päivänpaisteellasi ja perhosillasi ja yöt rauhallisilla unillasi! Suo minun tuoda Sinulle kiitos isästä ja äidistä, joiden kädellä olet onnea poluilleni kylvänyt ja minua hoitanut kuin turvatonta varpusenpoikaa!"

Silloin Perkele ilmestyi alttarille näkymättömänä. Hänen takanansa seisoi kaksi enkeliä, elävä käärme vyöllä, seppele päässä, pidellen kruunua hänen päänsä päällä. Hänen ympärillensä parveili sata pientä enkeliä, leijaillen somien siipien varassa, ruumiina siro lapsiruumis... Jokainen jäsen oli kuin kaunista tarua, jokainen muoto pienen lapsen armautta... Kullakin oli kukat käsissä. Vyöstä riippui soma käärme... Armaana lapsiparvena karkeloivat he Perkeleen edessä kaunista keijukaistanssiansa.

Perkele katseli rukoilevaa Martvaa ahnain silmin, täynnä pohjatonta ilkeyttä. Martvan lausuttua äskeiset sanansa alkoi Perkele järkeilynsä:

"Kuin kaunis tyttö Jehovalle on tänään tullut uhraamaan! Hän taaskin kantapäätänsä alle mun päätäin vaanii. Tyttö vaan on Hällä ase. Pala oiva hän onkin. Vaan ei ilkamoiva oo voitostansa mulle Hän."

Martvan puhdas sielu vaelsi yhä etemmä taivaan lehtoloissa... Hän näki sinne ylenneen ihmisen onnen... Kukka nukkuu siellä kedolla, lintu varpukeinussansa, pikku siipinä taivaan sineä... Puunrunko

on hopeanhelettä, lehdet taivaan tähden kirkkautta ja hedelmänä hohtaa auringon heloa... Ei hisahda, ei risahda... Ääni etsii korvaa äänetönnä, hiipien hiljaa kuin äiti nukkuvan lapsen kehdon luona, sillä ajatus ei kaipaakaan sanoja tullaksensa tajutuksi... Laulu on äänetön unelma, kaiku hiljainen, sanaton rukous...

Kaunis on puhtaan tytön sielu... Ylevä on viattoman neidon rukous ja ajatus.

Martva rukoili edelleen:

— "Ole Sinä nyt isäni ja äitini ilona! Tee heidän elämänsä ehtoo lauantai-illaksi! Sirottele tuoreilla havuilla heidän tiensä!... Puhkaise jokainen uusi aamu heille kukkana yöstä, anna päivän lentää perhosena ja muuta jokainen ilta valoisaksi joulukuuseksi, josta kauneimmat kynttilät tuikkivat, ja seulo heihin yöksi rauhallisimmat unesi!"

Perkele katseli rukoilijata kuin haukka puhtainta pulmusepoikaa, kun se heiluu turvatonna hienon koivunvarvun varassa, siipi heikkona, eikä ole emä elossa ja isä on joutunut pyydystäjän paulaan. Katse kavalana, käsi leuvassa, järkeili hän ivallisesti:

"Se naikkonen Sun temppeleiksi kuin ansaan houkuteltu on... Vaan sitten en oo enää hiisi, jos moinen saalis verraton ei täällä suoraan mulle paulaan kuin kypsä tyttö pojan kaulaan lennähdä!... Ah, sä lintunen!"

Enkelit kuulivat herransa puheen... Pienet, kauniit posket puhkesivat silloin kauneutensa kukkaterälle. He keinuivat näkymättömistä keinuissansa, yhdet nuora-, toiset lauta-, kolmannet varpukeinuloissa, laulellen keinunnan muaksi herrallensa ylistystä:

"Sun kunniaas keinu nyt heilahtakoon näin kauniisti!... Korkeelle!... Nyt alas taas! Nyt keinuissa seisten, kauniisti, näin saa taipua polvi sun kunniaksesi... Vaan silloinkin heilukoon keinu! Maan tyttönen siellä! Sä kiinni jo oot. Kun herramme tahtoo, me viemme sun pois. Saat kanssamme keinua kohta. Nyt suukoksen sormelta, herramme suur, kuin lintusen luoksesi laitamme näin... Ja keinut ne keinuvat aina..."

Martvan sielu kulki etemmä taivaan vedenselälle... Virta vei venettä sinne kuin iltatyyni laulunhyminätä... Ranta on nunnan mielenrauhaa, virta kauniin kirkkomatkan muistelmata... Kaisla on tarua, lumme laulua ja metsässä asuvat autuaiden henget, elämä yhtenä ilona... Heillä on maja kaikkialla, kuten varpu lintusella, metsän jumalalla mätäsvuode... Ruumis on heillä kauneutta, puku puhtautta.

Kauniit ovat ne kuvat, jotka kumpuavat puhtaan neidon povesta...

Martva rukoili, olemus yhtenä hartautena:

— "Pidä Sinä minun sydämeni puhtaana! Pese minua joka aamu päiväsi kirkkaudella! Anna koko elämäni olla kirkkomatkaa, joka johtaa tänne Sinun huoneeseesi! Suo kaikkien toimieni olla polvistumista Sinun alttarisi edessä, jossa ei ole synnille oksaa, mille istahtaa, vaanimaan turvatonta linnunpoikaasi!"

Kauniit keinut keinuivat Perkeleen edessä ja laulu hyväili hänen korviansa. Leuka kädessä, katse ivahymynä, kynnet iskuun vedettyinä tarkasteli hän rukoukseen vaipunutta, järkeillen sen rukouksen kuultoansa:

"Voi miekkonen! Voi lintu arka, mi perhos-usko sulla on! Niin monen moni pappiparka, kun alttarilla, kunnoton, kiitosta hoilaa Jehovalle, siin' itse kauhtanansa alle mun temppeleihin rakentaa!"

Yhä enemmän ihastuivat enkelit herransa voimaa ja viisautta. Hiljaa heiluivat kukkaiskeinut... Pienet jalat notkahtelivat sulavina... Polvi oli taipuisa, pohje lapsen pehmeä pohje... Lautakeinut nousivat ja laskivat ihmissilmään näkymättöminä, ilma ainoana varana... Oksakeinut notkahtelivat, lehtevinä, vihreissä kevätpuvuissa... Taas heilauttivat enkelit keinunsa korkealle laulaen ylistystä, toisillensa kukkia heitellen:

"Sun valtasi, voimasi verraton on. Nain keinuen laulamme kiitosta ain'. Nyt kukkia viskomme kauniisti, näin... Nyt ensiksi pienoinen pyörähdys!... Nyt kumarrus sulle, sa tutkimaton! Me viskellen vaihdamme kukkia taas... Ja riemusta keinu nyt heilahtakoon, kun joukkoomme korjaat lapsosen maan pois verkoista Jehovan viekkaan! Näin kauniisti kiitosta kannamme sulle kuin kukkanen kukalle antiaan, kun tullut on kosinta-aika."

Yhä yleni Martvan sielu... Hän souteli jo taivaan vedenselillä... Vesi on siellä puhtautta, aalto on ijäksi nukkunut... Rauhallisena kuin lapsi iltauneen, on se vaipunut järvensä vesisyliin... Ranta on runoa,

metsät hohtavat valohelyinä... Alli nukkuu laulussansa... Ei havahdu joutsenen laulu...

Valo välkkyi, ranta suutelee vedenrajaa... Autuaat nukkuvat aallon povella... Ne elävät vedenselällä, vapaina kuin vesilintu metsälammikon vedessä... Ne ripsehtivät rantakaislikoissa, keinuvat oksakeinuissansa kuin pulmunen pihlajan varvunpäässä... Kaikki kukkii Jumalalle, hiljaa kuin kukka auringon valolle.

Jalo on nuoren tytön sielu, kun se on vielä puhdas... Se päilyttelee puhtaita kuvia kuin metsälampi läikettänsä, kun se hymyilee rannan riippakoivikolle, joka on juuri lehteensä kerinnyt.

Martva rukoili:

— "Ole Sinä päivin päivänäni, öisin kuunvalonani! Ole minulle uusi isän polvi, uusi äidin syli! Anna elämän olla minulle armas äiti, joka valvoo puhtauttani ja johtaa minua luoksesi! Lähetä enkelisi minun elämän-oppaakseni!"

Perkele (ivallisesti):

"Vai enkeli!... Vaan maltas! Siksi jo moni luulee Harhamaa!... Hän Jehovasi enkeliksi, sun turvaksesi tulla saa! Jehovan häll' on kaapu... Loimet ja kuteet, eleet, työt ja toimet on minun... Mulle raataa hän."

Martva:

— "Minä en luotasi luovu milloinkaan!"

Viha leimahti Perkeleen silmissä. Tulena säteili katse. Enkelit pysäyttivät keinuntansa. Perkele teki uhkaavan liikkeen ja lausui ivallisesti:

"Voi naikkonen!... *Mun* paulassani viserrät moista vannontaa! Vai et sä luovu!... Kaulassani sä kohta riiput!... Koko maa on mulle tomu, astinlauta: Ei ansastani mikään auta nyt sua pois... Sä minun oot."

Hän leimahti ylpeytenä, voimana ja viisautena, kruunun sädesuihkun häntä vaellessa. Enkelien riemu nousi rajattomaksi. Keinut hävisivät. Keinujat alkoivat kauniin karkelon, pyörien piireissä, kukat ja käärmeet käsissä, laulaen karkelon soitoksi Perkeleelle kunniaa:

"Me tanssimme ja keinumme. Kuin kukka sulle kunniaa me kannamme. Ensiksi kaksin pyörimme... ja kukkaa suutelemme... Nyt piirit uudet muodostuu. Me kolmin niissä pyörimme... Nyt nelin... viisin... kuusin ja... niin aina edespäin... Näin kaunis käsi kaartele, kädessä kukka tuoksuva. Kumarrus sievin sulle nyt ja polventaivahdus! Sä annat sievää tyttöä Jehovan valko-enkelin sun keinuihisi johdattaa ja niissä keinuttaa. Siis kannan siitä kiitos nyt: tää kaunis polven notkahdus... pyörähdys... armas kumarrus ja täysi polvistus!"

— "En koskaan, en koskaan minä luovu Sinusta. Sinun on valtakunta, voima ja kunnia!" — lopetti Martva, toistaen lupauksensa, nousi ylös ja poistui kirkosta rauhallisena. Keinukepeänä, mielessä rauhan aarre, astui hän kirkkokoivikon halki, missä jokainen koivu hymyili hänelle vanhana tätinä. Nurmen kastikainen katseli häntä kallellapäin, voikukka kademielin ja lintunen tirskautti ihmettelevän tvirrinsä.

Venerannassa odottivat jo Litvan vesikansan veneet, soutajat valmiina tuhdoilla istumassa, keula selälle käännettynä. Yksikään vene ei lähtenyt ennen Ranniston venettä, sillä kaikki odottivat Martvaa, Litvan ylpeyttä, sen kauniin järven purjetuulta ja rantojen pyhää lintua. Nyt hän tuli kuin laulu tietä myöten, koivuntuoksu hartioilla, ja istui isänsä veneeseen. Voimakkaat aironvedot vetäisivät veneen lumpeikon läpi seinälle vedelle. Veneistö hajosi, ohjaten kukin kotirantaansa kohti. Ja kun oli selälle päästy, kuului Ranniston veneestä harras veisuu. Siihen yhtyi koko veneistön väki ympäri sinistä järven selkää ja ihana laulu liittyi taivaan kauneuteen, veden rikkauteen ja maan viljavuuteen, ylistäen Jumalaa korkeudessa.

Litvan laulu.

1. Maassa.

On taas sunnuntai, iltapäivä.

Hedelmä valmistuu kerkeimmillään herkullisen lämmön ja valon käsissä. Ruis on jo vesijyvällä,

peruna pulpukalla, ohra vihneellä ja linnunpojat ensi lentoon lähteneinä. Ilma on työntä tulvillansa, luonto kukkeimman kesän hajua ja aurinko vierii valoseulana iltaista alamäkeensä.

Pieni vene soluu suksena Litvanjokea myöten, joka laskee Litvanjärveen Ranniston talon luona. Molemmat joenrannat kohoavat korkeahkoina kalliovaaroina aivan vesirajasta, kupeet sekametsän peittäminä, Rantimaiset riippakoivut kallistuvat virran yli, ikäänkuin kurotellen oksaa antamaan vastarannan koivuille. Ne muodostavat miltei umpeen menevän holvin, jonka kuvanen riippuu syvällä joen vedessä vihreänä altaana, missä Litvan vesi valuu hiljaa joensuuta kohti. Siellä täällä, koivujen välissä kukkii pihlaja ja tuomi. Vesiranta on lumetta levällänsä, maaranta putkikkona. Paikoin koristaa lumpeikkaa vedenkukka ja maalla punaa rehevä orjantappurapensas toiset paikat aivan punaisiksi.

Veneen soututeljolla istui Ranniston Martva, aivot kauneissa käsissä, tukka irti solahtaneena. Perässä istui paitahihassillansa nuori mies, Ranniston naapurin Tuukkalan ainoa poika Oolavi, kaunis, miehekkään näköinen mies, hiukan vanhempi Martvaa. Hän piti perää näön vuoksi. Melan tylsä reuna leikkasi vettä, viiltäen siinä laiskasti, pehmeästi, kuin kylläinen hauki kaislikon matalikossa. Päivänpaiste pujottelihe lehtiholvin läpi, putoellen sieltä pilkuiksi soutajien veneeseen ja joen vesivyölle.

Soutajat olivat vaiti, virran vesi levolla. Vene solui soutamatta, paikalta tuskin yhtään edeten. Martvan airo ei ottanut veteen. Hän piteli airoja ikäänkuin ajan kuluksi tai kuin veneen koristuksena.

Veneen kupeelle osui kaksi valkeaa vedenruusua. Oolavi kurottautui ja taittoi kukat.

— "Sinun onneksesi, Martva!... Koetappa, saatko kiinni!" — huudahti hän heittäen kukan Martvalle.

— "Kiitos!" — huudahti Martva, siepaten kukan ilmasta käteensä.

— "No sepä kävi somasti!... Otit kuin ilmasta säveleen... niin sievästi... Siitä pitää antaa sinulle paras palkinto", — innostui Oolavi. Ja kumartuen heittämään toista vedenruusua jatkoi hän:

— "Mutta sekin pitää sinun ilmasta sievästi nopsata... No!... Hopsis!"

— "Oooh!" — huudahti Martva ilosta, sieppasi taas ilmasta kukan, katkaisi kiharan hiuksistansa, sitoi sillä molemmat kukat yhteen ja kiinnitti ne rintaansa.

Sen tehtyensä nyökkäsi hän sievästi nuorelle miehelle ja kiitti:

— "Kiitos, Oolavi!... Ne olivat varmaankin onnenkukkia, kun kasvoivat keskellä virtaa vieretysten..."

Nuori Oolavi katseli ihastuneena kaunista tyttöä, jota vedenruusu puki aivan enkeliksi. Ja kun Martva nyökäytti päätänsä vielä toisen kerran kiitokseksi ja heidän katseensa kohtasivat toisensa, tuntui kuin olisi onnenkukka helahtanut keskelle kesän kukkeinta kauneutta. Kumpikin huomasi sen, eikä kumpikaan tajunnut, mikä se kukka oli. Arka mieli ei uskaltanut sanoa, että se oli lemменkukka, joka arkailleen raotti nappuansa. Sen terälehdet koskettivat arastellen, ensi kerran, auringon valoa, värähtivät hentona värinä ja sulkeutuivat uudelleen kuin lapsen silmä liian aikaisin havahtaessa.

Ja kumminkin oli siinä katseessa paljon vaistomaisesti tajuttuakin. Yhdessä olivat he pieninä valinneet rannasta noppakiviä, kahlailleet vedestä pulpukoita, olleet talosilla ja piilosilla. Sitten olivat he laitelleet tuohesta marjatuutteja ja tuohkosia, käyneet marjassa, vaihtaneet marjoja toistensa kanssa, koristaneet toisiaan keltakukkasepeleillä keväisin, kesin ruiskukilla, juosseet leskeä, käyneet koulua ja kiikkuneet kylän muun nuorison kisoissa. Koko elämänsä iän olivat he niin katsoneet toinen toisensa silmiin, eivätkä olleet koskaan tunteneet sitä, mitä nyt veri oli sanonut. Mutta se kaikki oli puhdasta, jaloa, kuin lapsen suruton hautajaismieli.

Silloin helahti kesäinen pyhä-ilta kauniimmaksi. Jokaiselle muistomaalle nousi kukista perhosparvi. Jokainen tuttu mahlakoivu hymyili, kuusi kertoi vanhaa tarua ja pihlajikko punotti muistojen mailla marjoista aivan yhtenä punana.

Molempien katse painui hetkeksi alas. Syntyi hiljaisuus. Ei vierähtänyt väre veden pinnalla, ja vaiti istui lintu. Ainoastaan jostain kaukaa kuului tytön kaunis lemменlaulu. Molemmat kuuntelivat sitä sanattomina. Eivät he ennen olleet sitä laulua niin kauniiksi huomanneet, eivätkä maata niin runolliseksi. Se laulu nousi nyt ikäänkuin tuoksuna kukastansa, jona oli laulajan kulkema metsä.

Martva oli päästänyt aivot käsistänsä. Ne viilsivät nyt veneen kupeella joutilaina. Itse hän otti pienen kanteleen polvillensa ja näppäsi siitä jonkun säveleen etäisen laulajan laulun sekaan. Ja kun laulu oli loppunut ja sen sävel haihtunut kuin itäinen taivaanranta sen sineksi haihtuessa, laski hän kätensä kanteleelle kuin väsyneenä ja katseli avonaisilla silmillänsä, itse tajuamatta mitä. Oolavi katseli häntä sanattomana, unohti veneen, eikä enää muistanut, että on mela kädessä.

Hetken mentyä näppäsi Martva taas jonkun säveleen kanteleesta, ikäänkuin illan ratoksi. Sävel osui "Litvan laulu"-nimisestä laulusta. Kuka oli sen laulun sanojen seppä, sitä ei kukaan tiennyt. Se laulu oli ilmestynyt Litvaan kuin kukka kankaalle, samaan aikaan Martvan kanssa, ja se oli metsässä kulkijan toveri, paimenen päivänkulu, soutajan airon tahtilaulu, ikävöivän tytön hely ja nuorison kisalaulu. Olavi yhtyi hyräilemään "Litvan laulun" sanoja soiton mukana, puoliääneen, kuin vain ilman-edestä. Hän hyräili:

"Karill' on vedennainen.
Hän on niin murheissaan.
Sen miel' on kummanlainen:
Hän kaipaa kuvaistaan."

Vene ei tuntunut etemmä soluvan... Se oli vain ollaksensa, virrankalvon koristeena... Se kuunteli paikoillansa kaunista Litvan laulua, aivot laiskoina sivuilla... Hauki torkkui kaislikossa, evä velttona, elämä vedenhaaleutena... Ahven lepäsi matalikolla kivien kolossa, ja särki ihaili suomujensa hopeanhelettä. Oolavi hyräili edelleen kauniista vedennaisesta, joka istuu Litvan järven karilla:

"Niin kaunis olla halaa, kuin kuvaisensa on. Yöt, päivät itkee salaa ja niin on onneton."

Vene koreili kukkana... Sen kuvainen riippui sitäkin kauniimpana syvällä koivujen kuvaisten seassa... Virta kaartui polvekkeena... Tyttö soitti, poski punotti... Rintaa koristi kukka ja kihara korvallista. Laulu jatkui:

"Kurottuu aaltoon — pettyy.
Kuvansa sinne jää.
Poloisen poski vettyy.
On kumma taru tää.
Se kari Litvanselkää
salassa kaunistaa.
Jokainen sitä pelkää
ja — luo sen haluaa."

Metsä kuunteli laulua kukkana... Rantavaara lellitteli kaikua kuin pientä arkaa linnunpoikaa... Vene seisoi joen helynä... Särki pulahti, kaisla nuokahti... Elämä oli kuin veneen tyyntä vesitietä, johon ei raaski airo ottaa.

Silloin värähti Martvan mieli. Vaisto sanoi hänen istuvan karilla, katsoen "Litvan laulusta" kuvaistansa, Eikä hän tiennyt miksi nyt niin oli. Hän mietti vain, mitä mieli käski. Samoin oli Oolavinkin. Kannel herkesi soimasta. Laulu loppui. Oli kuin ei olisi uskaltanut katsoa syvemmä veden saloihin. Mieli hetyneenä istui Martva miettien jotakin.

Mutta rannalla istui tyttönen, vierellä mansikkarove täynnä marjoja. Hän oli kuunnellut laulua ja jatkoi nyt sitä kuin sovitellen helmiä kauniin illan koruiksi. Hän laului:

"Ja kumma nainen siellä se Litvan laulu on ja joka purren tiellä miel'teko verraton.

Hän Litvan helmi korein ja kaunein kaiku on, sen virsi hartain, sorein ja kukka tahraton."

Oolavi oli huomaavinansa, että Litvan laulua, sen laulun kaunista veden naista kantoi se vene, jonka perää hän piti... Sen soututeljolla kukki Litvan puhtain kukka, rinnassa vedenruusu onnenkukkana... Hiljaa vei vene kaunista kuormaansa... Ääneti avautui pehmeä tie sen kulun edessä... Lehtiholvi hymyili... Kaislikko oli muuttunut kortteikoksi, ranta jyrkemmäksi... Tyttö jatkoi taruansa:

"Hän monta neito-vuotta, kuin kukka karillaan kuvaistaan kaipaa suotta. Se asuu aallossaan.

Se suuren, puhtaan kaippuu
vie voimat, turman tuo.
Epäilyyn raukka vaippuu
ja tuskanmaljan juo.

Ei kukaan luokse tohdi...
Vaan vihdoin poika maan
karia kummaa kohti
jo painuu purrestaan.

Hän rohkein mielin soutaa.
Karille kulku vie.

Veen naisen sieltä noutaa...
Nyt alkaa paluutie."

Veneessä olijat kuuntelivat tytön laulamaa tarua entistä hartaampina... Arkana värisi Martvan mieli... Hän ikäänkuin aavisti tarun olevan elämäntarina, aavisti ja oli sitä tajuamatta... Elämä hymyili ympärillä viisaana ja lempeänä kuin vanha naavakuusi, jonka kätköt ovat satuja täynnä... Sydän sykähti... Se pyysi kuusta kertomaan tarunsa... Ja kuusi kuuli. Tyttö jatkoi lauluansa:

"Vaana onnenpurren noita rannalta silloin vie. Ja Litvan aallokoita ei halo kulkutie.

Keskellä Litvan selkää
on nainen turvaton
ja poika, jota pelkää,
turvansa ainut on."

Laulun sanoista tuoksui suru, sävelestä kesäisen pyhä-illan kaiho.
Taru jatkui:

"Vaana poika neito-parkaa,
jok' itkee, arkailee,
kuin linnunpoikaa arkaa
näin neuvoin rukoilee:

'Sä ällös suotta emmi!
On varma onnentie.
Pois heitä pelko! Lemmi!
Se tie sun onneen vie.

Nääs, päässä suukon heiton
on ranta onnenmaan' —
niin lausuu poika neidon
edessä polvillaan.

Yön mustan tuo nyt noita
hevoksi kohtalon.
Ja sitä näyttäin poika
taas lausuu pelvoton:

'Nyt vara valikoida
jo liian myöhä on.
Siis ällös pakoon koita
käsistä kohtalon!

Suo huulen onnen maisen
huulelta ottaa vaan!' —
Sen lausuttuaan naisen
hän nostaa satulaan."

Martva oli tarttunut airoihin ja nostanut ne levälle... Valmis oli airo ottamaan virran veteen, vaan yhä jäi se tekemättä... Korva kokosi ennustusta... Mieli etsi siitä selitystä kuin pääskynen pesän paikkaa... Katse oli taivaan puhdasta sineä, mieli koti-ikävästä... Rannalla risahti oksa... Laulu etsi kaikuansa ja vene solui levällä-airoin. Tyttönen jatkoi:

"Vaana sääli neito-rukkaa!
Hän lausuu mietteissään:
'Ei kohtaloaan hukkaan
voi siirtää yksikään.'

Kuvansa aaltoon heittää
ja suostuu suudelmaan...
Karinsa aalto peittää
on siitä muisto vaan.

Vaana Litvan vesivyöhyt
nyt onkin harhanmaa.
Hevoisna synkkä yöhyt
hän siellä ratsastaa.

Ei löydy koskaan rantaa.
Kuin tuuli rauhaton
heponsa häntä kantaa,
hän on niin onneton.

Kuin haamu ajaa yöllä
vavisten harhaa yö.
Hän itse käärmevyöllä
hevostaan hurjaa lyö."

Laulu loppui, taru oli kerrottu... Lehtivaara keräili kaiunrippeet koloihinsa ja tyttönen lähti tuohkosinensa nousemaan polkua myöten mäelle... Mutta Martva ei nyt tajunnut mitä herkkä mieli läikähteli. Hän sitaisi kiharan korvalliselta tukkalaitteeseen takaisin. Aironlapa painui hiljaa veteen. Pieni aalto pulahti sen ottamasta ja vene liikahti hiljaa eteenpäin. Venerantaan oli enää airon-ote. Oolavi melasi voimakkaan vedon ja vene suhahti rantahietikkoon. Oolavi nousi, otti Martvaa, Litvan laulua, käsin kainaloista ja nosti hänet kuin lapsen rannan ruohikolle.

— "Kiitos, Oolavi!" — nyökäytti Martva, ja sillä aikaa kun Oolavi veti veneen teloillensa, taittoi hän kaksi kukkaista, sitoi ne ruoholla ja ojentaen ne Oolaville, lausui:

— "Onnenkukistasi!"

— "Onniko onnenkukista?" — tarttui Oolavi puheeseen.

Nuori tyttö nyökkäsi hänelle myöntävästi, katsoi hänen silmiinsä avoimin silmin ja lausui:

— "Mennään nyt kotiin!"

Ja kuten sisar ja veli alkoivat he nousta rantavaaran rinnettä, puiden alitse kiertelevää polkua myöten. Mäen päällä oli veräjä. Nopeasti hyppäsi Oolavi sen yli, ja kun Martva oli ehtinyt nousta veräjän selälle, sieppasi hän hänet syliinsä, nosti maahan kuin pienen tyttösen ja huolettomina lähtivät he astumaan Ranniston taloon ruispellon halki tallattua kapeata oikotietä myöten. Polku oli aivan tukossa pitkäkasvuisesta rukiista, ja peitti kulkijat kokonansa.

— "Ai!... En minä enää löydä tietä... Minä jo eksyn", — huudahti edellä kulkeva Martva rukiin sisästä, kun muutamassa paikassa oli tie kokonaan umpeen mennyt.

— "Annas kun minä kuljen edellä, niin et eksy!" — lausui siihen Oolavi, astui edelle ja alkoi jakailla tietä rukiin läpi, kysyen leikillä:

— "Vieläkö nyt eksyt?"

Martva naurahti herttaisesti ja vakuutti:

— "En minä sinun jäljessäsi kulkiessani koskaan eksyisi... en missään ruispellossa..."

Hän oli lausunut nämä rohkeat sanansa juuri silloin, kun astui pois rukiin sisästä. Siinä ruispellossa ei hän ollut eksynyt Oolavin jäljestä kulkiessansa. Mutta edessä oli vielä toinen ruisvainio: suuri, tutkimaton elämän vainio, jonka polut ovat usein hämäriä tutkimattomia, ilman suuntaa ja tienviittaa, usein umpeen menneitä, joskus taas avautuen aukioksi, erämaaksi, josta ei löydä tienpäättä, eikä sen suuntaa.

2. Korkeudessa.

Käy pauhu. Kaikkeuden halki sävähti ihme salamana; salasta nous' se, salaan löi.

Kun kuulun "Litvan laulun" kaunis sävel kisaili kirkkaan kaukokaiun kanssa rinteillä Litvan vaarain lehteväin ja aatos laulun sanain surullisten ennusti siten ihmiskohtaloita kuin noita, joka taikahöyryistänsä armotta niitä ennustelee muille kuin säätäisi hän itse ihmis-onnen, niin: sillä aikaa Litvan-joen pinta sävähti ihmis-silmän huomaamatta, kun siitä henki suuren Perkeleen irtausi. Niin kuin aatos kaikkein hurjin hän pauhun suuren kantamana lensi kaikkeuden halki. Kirkkaat meteoorit antoivat hälle tietä. Ylpeänä pysähtyi taakse synkän kaukaisuuden hän kylmään nokimustaan eetteriin. Hän loisti siinä yksinvaltiaana, päässänsä kirkas, kaunis tulikruunu, jalkainsa alla meteoorin hohde ja verivaippa hartioilla sekä kädessä kuuma tulikäärme, jolla hän antoi tuli-merkin. Oitis lensi ylt'ympäriille parvi enkeleitä kohisten niinkuin aava sävelmeri, mi vyöryy halki koko kaikkeuden kuin vesipaljous suuri, hirmuisin. Kädessä kullakin ol' uljas keihäs, min varsi oli tulta kuumimpaa ja kärki salamaa, mi kipinöitsi ja liekehtien hehkui levotonna vartensa tulipäässä, vavahdellen kuin iskuun

valmistunut petolintu, mi nälkäisenä, verenhimoisena latvasta kuivan hongan joka hetki on saaliin niskaan iskemäisillään...

Valtaava näky aukes' ulappana: Ain' taakse ihmissilmän mittamatkan ulottui tulikirkas piikkimetsä. Kauniisti hohtaen ja tasaisesti sen metsän tulikeihäät parvittaisin toistensa ohi ristiin rastiin liikkui, kun miljoonittain enkelien parvet toistensa ohi kaunokulussansa edessä Perkeleen nyt marsiksivat, hänelle tehden siten kunniata valtaavan riemulaulun pauhatessa, Pääenkelit ne tulivaipoissansa seisovat kahden puolen Perkelettä. kädessä tulikäärme, joka suustaan savua punertavaa suitsutteli, mi hienoon, pyhään utupunapilveen nyt peitti, kietoi suuren Perkeleen.

Taas kävi viima. Oitis korkeuteen ilmausi toinen parvi enkeleitä, pukuina tulivaipat, käsissänsä kaikilla suuret, käärmemäiset torvet ja päässä kirkkaat tuliseppeleet. Se parvi hohti siellä pimeydessä kuin tulipilvi, joka hohteellansa pimeyden punaa, kuten iltarusko yön pimeyttä punaa loistollansa.

Välähti merkki. Silloin korkealta laskeusi suuri, vuolas sävelvirta, mi tuli miljoonista pasuunoista kuin rankin sade. Sulosointuisena se ukkoskova sävelpauhu vyöryi pilvestä tulisesta. Riemurinnoin nyt enkelien suuret laumat siellä puhalsi käärmepasuuniin. Kun sitten se kuiva sävelsade pauhinalla saavutti enkelien sotajoukot edessä Perkeleen, niin riemuissansa sen pauhun säesteellä ylistystä ne Perkeleelle, kaikkivaltiaalleen nyt ratkesivat riemuin veisaamaan. Pimeys kuohui. Tyhjä vavahteli ja tulikeihäsmetsät värisivät, kun satamiljoonainen sotajoukko nyt herrallensa veisaeli näin:

"Pilvi säveleitä sataa sulle, verraton ja suuri, kaikkeuden alkujuuri. Ei oo sulla suuntaa, rataa. Kuljet niinkuin vapaa tuuli, minne tahtos kantaa vaan. Tulvillaan kaikki on kunniaasi... Rauhaton on sun vihollisesi. Turvaa hän ei mistään saa. Sua kaikki palvoaa."

Kuin ukkos-ilma silloin raikui soitto miljoonain enkelien. Rajusäänä seottui siihen suuri kuorolaulu sulaen aivan sulopauhinaksi, mi vyöryi, kaukupohjaksensa etsi kaikkeuden rantaa, joka ranta aina itseensä haihtuu. Ase-metsä välkkyi. Etäällä ihmis-silmän siintämissä toistensa ohi tulikeihäsmetsät tahdissa laulun sekä suuren soiton kohisten liikkuiivat, kun enkel-joukot herralleen siten kunniata tehden jatkoivat suurta kaunokulkuaan.

Jo taukos suuri sävel vihjauksesta ja sotajoukot hiljaa paikoillansa nyt seisovat taas eessä Perkeleen, jok' ylpeänä, majesteetillisna nyt nähtäväksi loihti paratiisiin, miss' ihmishenki ikinä onnellisna Jumalan yhteydessä oli, toimi. Avautui näky ihmeen kaunis, armas: Kuin nöyrä orja raatoi suuri luonto hyväksi ihmisen. Puu aina vehree hedelmää kantoi, riemuin, onnellisna, kuin äiti kantaa lasta sydän-allaan iloiten taakastansa... Päivä paistoi, kuu öisin antoi tenhohohdettansa iloiten, kun saa sitä runsain mitoin jaella ihmiselle, kuten neito on onnellinen, kun saa suloansa jaella viljoin mielitietyllensä onneksi sen. Ja yhtä onnellisna valmisti ihmiselle siimeen lehto ja sammal hienoimmaksi untuvaksi vuoteeksi hälle kasvoi. Kauneudellaan koristi kukka nurmet häntä varten sadoilla loistavilla väreillään.

Niin loisti kaikki. Kukkamaiden päällä leijaili tuhatväri-perhospilvi ja peitti kaiken väriharsoon, joka säteistä päivän hohti, leijaellen hiljalleen väri-valokylvyssään. Sen kaiken yli kauniit lintuparvet kutoivat suurta sävelverhoansa, mi peitti sointuihinsa kaiken, kuten. runoiltu harso peittää ihanuutta. Sen sävelharson alla ihmiselle antautui koko luonto morsiana tarjoillen hälle aina parhaitaan. Kuin konsanansa Jumalalle kantoi niin koko luomakunta uhriaan.

On kaikki hiljaa. Ihmeen kaunis näky huikaisi enkeleitä Perkeleen. On paratiisi rauhaa tulvillansa. Jänistä armasteli jalopeura kuin äiti lastaan. Tiikeri ja kauris nukkuivat rauhallisna vieretysten kuin lapsipari. Suuri ihmishenki, mi puhdasta ol' aivan jumaluutta, sai sopusointuun kaiken. Koko luonto tajusi jumaluuden ihmisessä sen tunnustain ja aivan vaistomaisna, kuin lapset suuren vieraan läsnäollen talttuivat pedot. Kaikki aherteli kuin eessä sen, jot' ei voi vastaan nousta, ei suututtaa. Keskellä paratiisiin elämänpuu hedelmätaakkaa kantoi, kuin jalo, hurskas äiti, jonka rinnat jalointa, ylevintä ravintoaan armaalle lapsoselle valmistavat, ja äiti itse sitä tehdessänsä jalostuu, puhdistuu ja henki nousee korkeuteen, kuten uhraajan, mi kantaa jalointaan antimiksi Korkeimmalle. Runoksi ihanaksi kaikki sointui. Ei tuullut. Tuuli oli nukkununna; se oli lapsen viatonta unta ja morsiamen armaan ikävää. Varpuista vaali ahnas petohaukka kuin kana poikiansa siiven alla ja lintu lauloi pedon nukuksiin.

Niin loisti paratiisi. Ihmishenki siellä eli onnellisna, autuaana, puhtaana, korkeana. Jumaluutta kuvasti katse, käynti, korkea otsa. Kuin majesteetti siellä ylevänä, keskellä petoparviin hän kulki Jumala-ihmisnä. Ja Jumalaansa hän puhtain mielin suhtautui kuin lapsi,

mi luottain painuu armaan äidin rintaan, kun miel' on puhdas, rikos tuntematon, ja syyllisyydentunne tuiki outo. Hän puhtain mielin, avoimena, saattoi lähettä Jumalaa, kuin veljeään. Ol' yksi ainut hänelle tuntematon: Ei tiennyt *pahaa* hän. Kuin puhdas lapsi hän tunsu hyvän vain. Ei halpa rikos viel' ollut hänelle pahan olemusta tutuksi tehnyt. Siksi ei hän tiennyt, mi hyvän pahuudesta erottaa. Ei tiennyt hän myös mit' on onnettomuus ja tuska, kärsimys, kun onni, rauha hyvästä suhteestansa Jumalaan hänelle puhkesi kuin aamuvalo, mi helähtää kuin armain lapsen nauru. yön aamuruskaisesta hymyilystä kirkkaaksi hohteeks' yli kaiken maan. Vaan paratiisin puista kauneimpana kukoisti hyvän-, pahantiedon puu. Se siellä hohti tuli-omenissaan, loisteellaan houkutellessa, niin kuin tyttö, mi kiehtoo miestä ulkokuorellansa, peitellessä sillä muun, kuin syötti ongen. Sen joka oksa, maasta latvaan asti, makeinta, kiehtovinta herkkua tarjoili syötäväksi ihmiselle ja kutsui niinkuin vietin kiihotin, mi valittuaan kutsuu nautintoon. Jokaisen oksan päässä lauloi lintu säveltä hekkumaista soidin-ajan: se sävel lemмен herkkuisuutta kertoi, sekottuun lehden tuoksuun huumaavaan. Kuin kaunein morsian se hohti siinä yllänsä paratiisin valovaippa, hohteena aistipuna, helyinänsä makeimmat laulut, joilla lintuparvi sen helmitteli helmiin hempeimpiin.

Ylhäältä kuiva, vuolas sävelvirta yhäti tulvi joukkoon Perkeleen. Hän itse suurna, mutta kademieliin silmäili, kuinka iki-onnellisna el' ihminen ja kiintyi paratiisiin, ja koko luonto raatoi rauhallisna ja täyttä onnen siemausta joi. Hän yksin oli rauhaton, hän, joka on kaiken Luojan luoman vihamies ja vaanii hetkeänsä, kavalana kuin käärme, joka pelokkaana mataa pensaassa piilotellen, rauhatonna saalista väijyy, kaikkein vainoomana. Sen tuntien, nyt kateutetaan peittäin hän lausui enkeleilleen seuraavasti:

"Tuo kaikki työt' on Jehovan. Mut nähkää: koreinna, sekä herkullisimpana keskellä siellä kohoaa se puu, mi hedelmissään minun henkein kantaa ja pahan ihanuuden kirkastaa."

Ja silloin suuri sävel riemukkaana joukosta enkelien nousu kuin myrsky, mi vimmittuna nousee siivilleen. Nyt sotajoukko suuri veisas näin:

"Aamuruskon purppuraan sinä pukeudut, Vihollistas kostamaan kun sä sukeudut. Sinä laulun sävelissä unelmissa hellimissä niinkuin käärme viisahin madat ihmissydämiin. Nautintoa, hekkumaa maljasi vain vaahtoaa. Henkes kaiken taivuttaa, hekkumoihin vaivuttaa. Ken voi sua vastustaa!"

Ja laulun sekä soiton pauhatessa hän loihti enkelien nähtäväksi sen hetken jolloin ensi ihmisparvi söi heelmän kielletyn ja kauhistuen jo tunsu pahan suuren hirmuisuuden ja näki kuilun, jok' ol' auennunna välille heidän sekä iki-onnen. Lumoista ihmiskatseen jumalaisen nyt pääsi peto oitis vapahaksi, tajuten heti luonnontajullansa, ett' oli poissa ihmisestä voima mi, kuten kahle sitoi, laski luonnon orjaksi nöyrimmäksi ihmisen, sen kulkiessa ihmisjumalana katseessa voima Kaikkivaltiaan. Ei häntä enää luonto totellutkaan. Valtoinna riehuu nyt jo petoparvi, ei myrsky kuullut hänen ääntään nyt, vaan riihatonna riehuu omaa tietään. Pääs' aalto irti. Hirmupauhinnalla vettänsä viskoi riemastunut meri rantaansa vasten. Pilvi salamoita kuin irti päässyt peto sylki maahan, ja riehadellen ärjyi rajusää repien pilviä ja ukkoshuudoin kierrellen korkeuden kuperalla, miss' yhä yltyi sade salamain.

Niin oli luonto valloillensa päässyt ja paratiisi kadotettu. Nyt jo pääsi valloillensa rikkaruoho: Nyt ohdaketta, orjantappuraa maa kasvoi. Niinkuin avuttomat lapset langennut ihmispari erämaassa värjötti kauhun-ilme kasvoillaan. Työ suuri alkoi: paluu jumaluuteen ja vallotus sen luonnon, joka äsken ol' irti päässyt heidän vallastaan...

Jo alkoi paluumatka paratiisiin. Se matka oli raskas, vaivaloinen: Hiellä otsan oli erämaa taas höystettävä, luonto vallattava ja suurin vielä: paha voitettava, mik' uhkas' aina kaiken hävittää ja turhaks tehdä paluun Jumalaan. Vei joka askel taakse saman matkan kuin eteenkin, ja niinkuin kivikuorina pidätti palaajata paha, jonka hän syönyt oli hedelmästä puun. Kuin syöpä lähtemätön sielun pohjaan se oli syöpynyt. Nyt murhemielin elämän kivikuormaa kantoi hän, jok' äsken vielä oli luonnon herra.

Vaan riemu leimahti nyt Perkeleestä.

Näkyjä näyttäin lausui korskeasti:

"Niin sortunut nyt Jehovan on valta... On välimatka liian pitkä jo välillä Hänen sekä ihmishengen ja ihmis-ikä liian lyhyt on semmoisen välimatkan kulkemiseen... Siis onkin turhaa taipaleelle lähtö, kun toivoton on kerran paluutie. Mun henkeni on taakka kulkijalle, sen kanssa kulku liian vitkaan käy, perille että voisi ennättää... Ja takana mun herkkuisimmat heelmäin takaisin kutsuvat kuin Lootin vaimoa..."

Taas nousi riemumyrsky enkeleistä kuin rajusää, mi puhkee tyvenestä. Miljoonat äänet

veisasivat näin:

"Jos vuoritaakkansa maa voisi harteiltaan heittää menemään, tai kaikkeuden ken tyhjäksi loisi aineesta, eivät siltäkään ne voisi henkeäsi poistaa pois ihmisestä. Ijät loistaa se ihmissydämessä suurna sun suuren valtakuntas juurna. Sa olet suuri, verraton. On luotas pääsy mahdoton."

Ylistyslaulun myrskyävä pauhu hyväili ohimoita Perkeleen ja sävelryöppy tulvi ylähältä kuin kosken kuohu laulun pauhinaan. Sen raikuessa miljoonaiset joukot liikkeelle lähti keihäsmetsinsä. käskystä Perkeleen. Hän itse johti säteillen tulen sekä meteoorin valossa huikeimmassa, kruunu päässä ja sävelpilven häntä seurattessa tulisen meren lailla korkeudessa, miss' enkelien äärettömät laumat hänelle kaiuttivat ylistystä. Niin kaikki välkkyi sekä hohti vain ja kertoi suurta valtaa Perkeleen, ja voimaa, joka ihmis-elämätä kuin raskas vuoripaino hallitsee poluilla pahan, tiellä Perkeleen.

Kuin yhtenäinen, suuri ukkospauhu kohisi miljoonainen sotajoukko nyt halki kaikkeuden. Keihäsmetsät liikkivat vinhoin vauhdin pimeässä välkyttäin kärkiänsä: salamoita, sävelten valtavassa pauhinassa. Käy suuri kulku aatosnopeaan, ylhäällä, mistä aatteen siipi yksin vain maahan kantaa. Joukko loistavin kohdalle uuden paratiisin lensi johdolla Perkeleen, jok' ylpeänä kaikkeutta matkallansa silmäeli keskeltä hohteen sekä kunnian.

Jo päättyi suuri matka. Mahtavana kohdalle Litvan joukko pysähtyi jyrkästi, niinkuin ukkos-ilma musta, mi synkän turman varjon maahan heittää. Ja hetken siinä hengähdettyänsä taas enkel'joukot keihäsmetsineen nyt kaunoastunnassa järjestyivät herransa eteen. Litvaa osottaen nyt lausui heille joukon johtaja:

"Näette, tuoll' on uusi paratiisi...
Jehova siellä linnaa rakentaa...
Tok' ei Hän muurilla voi sitä saartaa...
Ja ennen Häntä siellä olen minä."

Niin lausui hän. Ja uuteen paratiisiin miljoonat ahnaat katseet viskautuivat kuin nälistynyt haukka varpuspesään, miss' emo nauttii lapsi-onnestansa, kun pienten siipi alkaa liikahtella ja katse kiittää hellää hoitajaa. Ihastushuuto pääsi enkeleiltä, kun katse ehti Litvan paratiisiin, miss' onnestansa nautti hurskas äiti ja isä, kiittäin Herraa lapsestansa Martvasta, joka koko sielullansa Herralle oli valan vannonut. Ol' ihmis-onni siellä kukassansa. Kuin kaunis virsi solui päivä iltaan, yö kääri kaikki uniin armaimpiin ja aamuin herätteli lintuparvi laulullaan nukkuvia aamunpunaan, jok' idän taivaan reunaa purppuroi. Maa kasvoi viljaa, vesi järven riistaa. Taivaalla kulki päivin valoseula, jok' antimiaan jakoi. Kuuhot öisin taivaisna valvojana vartioitsi, ja pilvi kantoi vettä ajallaan.

Ol' aika, jolloin Oolavi ja Martva veneessä keinuellen kuuntelivat kuuluisan Litvan laulun laulantaa. Herraansa enkelit nyt kuuntelivat:

"Uus' Eeva sekä Aadam Jehovalla taas siellä on... On saalis valmis mulle... Myös valmis paratiisi herkkuiheen... Puu elämän on täynnä hedelmiä: Se kantaa hekkumaa ja nautinnolta... Ja kaiken peittää kaunis lihanrunous kiehteisiin huumaavimpiin. Kuka voisi sen antimia maistamatta olla!"

Ylistyslaulu ukkospauhinana julisti kaikkivaltaa Perkeleen. Keskeltä sävel- sekä hohdepilven hän ylpeänä jatkoi puhettaan:

"Hän Itse tunnustaa jo heikkoutensa: Sinailta lähtien hän tiedon-puuhun jokaiseen oksaan ripustanut on varoitussanat: 'älä tapa... huuraa... varasta!'... Kohta joka asiasta on Hänen pakko kieltää... sillä lailla valtansa perusteesta tunnustaa, se ett' on pelkkää karjaa, jot' on pakko jo aidoin suojella ja ruoskin ajaa. mieluista Hälle tietä kulkemaan... On Sinain käskyt pelkkä karja-aita ja tunnustus ett' on mun vallallani perustus vankka *Hänen kuvassansa...* Voimaani ihmishenki tunnustaa..."

Tulisten keihäsmetsäin hohtehesta pauhahti taaskin laulu valtaavin ylistäin Perkelettä. Kunniaksi editse hänen kulki taajat joukot herransa suurta voimaa tunnustaen. Sen loputtua kuului "Litvan laulu" rannalta Litvanjoen. Tyttö siellä nyt lauloi ihmishengen tarinaa. Sen loputtua mahtavana taaskin joukoilleen puhui Perkele nyt näin:

"Jehovan kynsiin uudelleen ne halaa... Niin siellä kertoo laulu tyttösen... Vaan näätte, kuink' on pitkä välimatka... Sen pituus mulle oiva ase on: Se väsyttää sen, joka sille lähtee... Hän joutuu epätoivoon... Hurjistuen hän silloin hylkää turhan taistelunsa ja ottaa lahjan herkkuisimman, jonka mä hänelle tuon... Hän silloin huomaa jo. ett' onkin liian lyhyt ihmis-ikä..."

viisainta siis, kun nauttii aikanaan."

Niin lausui hän, tuo henki rauhaton, joll' ei oo kaikkeudessa lepopaikkaa. Nähdessään ihmis-onnen, hurskauden, jok' eessä hänen silmiensä taaskin todisti kaikkivaltaa Jumalan, hän kateutta sekä vimmaa täynnä katseensa ahneen, kiukkuisen ja julman nyt heitti Martvaan sekä Oolaviin, kuin ahnas peto arkaan karitsaan, mi heikon emäparan suojiin rientää hädissään, väristen ja avutonna kyyristyy maahan iskun välttäöksensä. Sen nähden vannoi henki rauhaton:

"On turhaa Sinain karja-aidat, ruoskat! Ei mikään estää voi mun voittoain. Vuos toinen aikaa: Litvan paratiisi on valmis mulle. Erämaahan taas saa ajaa sieltä uuden ihmisparin Se Julmuri, jok' ansoihinsa heidät on houkutellet. Sinne tarvitaan nyt käärme, joka puusta kielletystä hedelmän näyttää, Joukot Kaldean saa viedä pojjes ukko Jobin kullan: Hän liian vanha puusta syömään on..."

Taas laulun pauhu raikui kaikkeudessa muodostain ihmeen suuren sävelsveerin, mi pauhinalla läksi lentämään käskystä tuon. Se kaikkeuden halki nyt syöksyi niin kuin maa, mi radallansa ijaistä hirmulentoansa syöksyy kaikkeuden yössä. Keihäsmetsä hohti, kuin sävelpallo aatosnopsin lennoin raivoisin vauhdin syöksyi eteenpäin. Se syöksyi suoraan taakse kaukaisuuden, miss' alku-usvat tulisina kierii tiivistyin spiraaleiksi. Niiden halki käy sotajoukon kulku. Kohinalla se laskee kohti uutta maailmata, miss' ihmishenki vielä synnitönnä rauhassa kiitti Herraa taivaan, maan. Kuin vuolas valovirta maille tulvii nyt laskee sinne suuri sotajoukko sävelten pauhinassa perustamaan taas siellä jylhää valtaa Perkeleen.

Ranniston talo.

1. Maassa.

Ranniston talo on joen rantatöyräällä, siinä missä Litvanjoki laskee Litvanjärven lyhyeen, tylppään lahteen, jota lehtevät vaararannat reunustavat. Suoraan talon ikkunoista näkyy saarilla siroteltu järvenselkä. Likemmät saaret kohoavat vedestä pieninä metsäkumpuina, tyynellä kuvain riippumetsänä vedessä. Kaukaisemmat näyttävät jo uivan veden varassa ja etäisimmät aivan uppoavat veteen, lelluen veden kantamina. Talon kohdalla, vastaisella rannalla, joka kaukaisuutensa johdosta aivan painuu veden sineen, sulaen siihen viheriänä reunaviivana, on koivikkoon lymyytynyt Litvan kirkko. Sekin näyttää olevan aallokkoon uppoamaisillansa, nousten siitä kuin pyhä vedenkukka.

Talon suuri asuinrakennus, kivinavetta, riihet, saunat ja ladot, ilmottavat tulijalle jo kaukaa, että talo on hyvissä varoissa. Hyvin hoidetut pellot purkavat viljaa kapaleen täydeltä, ja niityillä on mehevä heinä laossa aitavieriä myöten, kertoen isännän toimeliaisuutta. Ja kun vieras tulee taloon kesällä illansuussa, jolloin kylläinen karja palaa heinäisiltä syöttömailta, utaret miltei maata viistävinä, niin huomaa hän silmänheitolla, että talossa on emäntänä kuningatar, joka voi työstänsä ylpeillä enemmän kuin ne sadat, joille maailma hänenkin maassansa seppeleitä kantaa, tai jotka niillä itse itseänsä kruunaavat. Talon pihamaata koristavat suuret, vanhat koivut, ryytimaan sivulla hymyilee herttainen pihlajikko ja kartanon päätypuolella seisoo talon ylpeys, satavuotia elänyt kuusi, risti latvassa, viskaten latvansa kahden kuusen korkeuteen ja levittäen naavaisia oksiansa koko talon leveydelle. Talon taustana kohoavat sen kolmella puolella vehmaat vaarat, joiden rinteillä pihlaja, tuomi ja riippakoivu taistelevat jokaisesta kämmenen-alasta, koristaen rinnettä kilpaa ja peittäen sen lehti- ja kukkarikkauksella.

Yli kaksisataa vuotta oli jo Ranniston suku taloa asunut. Sen ensimmäinen isäntä oli saapunut paikalle nuoren vaimonsa keralla kirves ja kuokka olalla ja raamattu kainalossa, ja selässä talon omaisuus: tuohikontti, jossa oli pari petäjäleipää. Paikka oli silloin asumatonta karua kangasta, josta hän oli vuokrannut torpanpaikan. Ensi tehtäväksensä avasi hän raamatun ja luki kuusen juurella vaimollensa:

— "Jos ei Herra huonetta rakenna, niin turhaan ne työtä tekevät, jotka sitä rakentavat."

Ja vaimo tajusi silloin miehen mielen. Enempää puhumatta laskeutuivat he polvillensa saman kuusen juurelle, joka vielä seisoo talon päätyseinän edessä, rukoillen Jumalan apua, ja veisaten Hänelle virren. Ja rukous rohkaisi mielen ja se vahvisti käsivartta. Mies kiipesi kuuseen, satoi ristin sen latvaan ja antoi sitten maan maistaa kuokkaa, puunkyljen kirvestä. Vaimo koloi sillä aikaa petäjän kuorta tulevan talven leivän lisäksi.

Ja kun sitten ilta tuli, kiittivät molemmat yhdessä Jumalaa eletystä päivästä ja nukkuivat Hänen suojaansa, nuotiotulen ääreen kuusen juurelle, lehdeksiä pään alla, vuoteena korven kuiva, pehmeä sammal ja kattona Jumalan luoma kaikkeuden ääretön laki.

Sen kuusen juuri oli Ranniston talon ensimmäinen asunto ja kirkko samalla. Siitä päivin on sen latvassa aina risti taivaalle kohonnut. Sen kuusen tarina oli ollut ensimmäinen taru, mitä nykyinen Ranniston isäntä oli Martvalle kertonut, istuen sen juurella paljain päin, raamattu polvella, Martva toisella ja onnellinen äiti rinnallansa. Sen kuusen juurella oli Martva ensimmäisen rukouksensa rukoillut. Sille oli hän joka tuohkosestansa mehevimmän marjan uhrannut, ja aina oli hän sitä puhutellut "kuusi-sedäksi". Se kuusi oli vieläkin talon kirkko, sen juuri se huone, jonne astuessaan jokainen paljasti päänsä.

Mutta palatkaamme vielä Ranniston suvun alkutarinaan.

Kun seuraavana aamuna varhaisin lintu tirskahtutti ensimmäisen säveleensä päivän punaisen silmän taivaan rannalla raottuessa, nousi Rannisto ja veisasi taas virren vaimonsa keralla. Ihmeissänsä kuuntelivat sitä heräävät lintuparvet, heleä korpi ja kirkas, aamuvalon punaama Litvanselkä. Rannassa heräsi hauki kauniiseen lauluun, sorsa havahtui ja sujahti kaislikon läpi selvälle vedelle, räpytellen siellä, ikäänkuin unta siivistänsä karistellen ja painautuen sitten rauhalliseen uintiinsa, halkomaan sinistä vedentyyntä.

Niin solui päivä päivän tieltä. Korpi kaatui kaskeksi. Kirves helskytteli puuta virsilaulun ja rukouksen säestämänä. Vaimo taittoi parhaimmista rauduskoivuista vihdaksia, riipi hakatuiden haapojen ja raitojen lehdet talven varaksi ja kokoili heiniä joen ja järven rannoilta. Leivässä oli viljaa puoleksi petäjäisen seassa. Lähde antoi raitista vettä palanpainoksi, koivu tuohta virsuiksi ja kuusen oksista kyhätty maja nukkuessa suojaa tuulta ja sadetta vastaan.

Ja kun syyspuoli lähestyi sateinensa, kohosi jo tuvansalvos kosken vierellä. Heinäpieles nousi talon rikkautena, katiska kokosi kaloja järvestä ja linnunrihma metsästä teeriä ja koppeloita. Syyssateiden alkaessa lämpisi jo oma tupa, saunasavu nousi maasaunasta ja koskesta kolotut tarvepuut kuivuivat matalan tuvan orsilla. Jo kohosi kaivonvintti. Jo nousi riuku tuvan katolla, väkkärä tuuliviirinä. Jo valmistui pieni lääväpahainen ja ennen ensi lumia ammui siellä vieras, eläkelehmä, josta voi meni omistajalle, kirnumaito jäi särpimeksi Ranniston torppaan.

Niin päästiin päivästä toiseen. Mies kävi kylän töissä ja asui torppaa levätessänsä, vaimo kehräili kylän kehruita ja kävi välistä puimassa vierasta riittä. Seuraavana keväänä poltettiin kaski paloksi. Kesällä oli se jo otrahuuhtana, pääsi putkelle, puhkesi vihneelle ja tuotti osan talven leipää. Huhdan reunassa kukki pieni lanttupenkki ja palanen naurismaata, ja tuvan ikkunan alustaa koristi torpan ryytimaana pieni tilkku pellavamata. Mies raatoi kahden, rukoili monen edestä ja vaimo kilpaili hänen kerallaan yhteisen kuorman kannannassa.

Mutta havutemppele seisoivat aina avoinna ja sen juurella palveli mies vaimoinensa Jumalaa kesäisinä sunnuntaina, sillä kirkkoa ei ollut lähettyvillä. Vuosi vuodelta laajeni viljelys ja kävi kirjavammaksi: Ruishuuhta heilimöi ja otramaan vieressä kauramaalla kimaltelivat kauranripset, auringon valo joka ripsen päässä kyyneleenä, ja tattari rehoitti toisaalla, värjäten pienen maatilkkunsa ruskeaksi. Kului aika. Huhda muuttui pelloksi, aitovieri pientareeksi ja mehevä mullikko pihamaan edustalla oli kaalimaana.

Jo kuului oman lehmän kello aholla, ja lammas tuli vuoninensa iltapalalle. Lapset kävivät kesäisin mansikassa ja mustikassa, syksymmällä sienessä ja puolassa. Jo tekivät ne työt isän ja äidin apuna: Tyttö kitki pellavata, poika kasteli kaalia, tai ahertivat ne jotakin muuta, ja joka ilta ja aamu rukoilivat isän ja äidin mukana.

Mutta pahat päivät tulivat: karhu repi lehmän.

— "Jäihän Jumala vielä", — mietti Rannisto ja antoi karhun maksaa nahan nahalla.

Tuli halla ja pani kaikki kesäviljat. Rannisto kiitti Jumalaa ja lausui vaimollensa:

— "Ilman Jumalan apua olisimme nyt hukassa, mutta Hän on varannut meille petäjikön täyteen talvenleipää. Ja lampaalla saamme uuden siemenen alun."

Sanattomana kuunteli silloin aina vaimo suuren miehensä puhetta, kuivasi salaa kyyneleensä ja kiitti miehestänsä Jumalaa.

Niin alkoi Rannisto harva se vuosi aina alusta ja aina kulki hän yhä pitemmän matkan eteenpäin. Kun lehmä oli mahona, lypsi lähde.

— "Jumala ei anna sen koskaan ehtyä, ei mahoksi jäädä", — lausui Rannisto tyytyväisenä ja jatkoi:

— "Koivusta ei lopu virsutuohi, auringosta valo ja maasta kasvukyky, kun on Hän niiden hoitajana."

Jo oli vanhin poika työ-ijässä. Jo lämpisi oma riihi ja peltoa koristivat kuhilaat, otrakuusikot ja

kauraviisikot. Mutta sota kulki mailla. Poika vietiin sotaväkeen ja kaatui siellä kohta.

— "Herra antoi ja Herra otti. Kiitetty olkoon Hän!" — lausuivat isä ja äiti lähtiessänsä taas yksin taipaleelle, tukena ja mielenrohkaisijana se Jumala, jonka käden alle he miehekkäinä alistuivat.

Ja taas mentiin eteenpäin. Jo koristi ylpeä ruiskeko keltasänkistä peltoa, josta lapset keräsivät tähkiä, ja kauranärte seiso riihen oven edessä. Jo kuului oman hevosen kello ja lehmäkarjassa oli kaksi omaa lypsävää. Tupa oli saanut eteisen, sauna kodan ja riihi korsun. Kukka kukki akkunalla ja raamattu oli pöydällä yhtä tavallinen kuin petäjänsekainen leipäkin. Selvä leipä oli vieläkin jouluherkkua. Jos olikin viljaa, niin säästettiin sitä pahan päivän varaksi, korvaten sen petäjikön antimilla.

Mutta ei ollut vielä Ranniston käsivarsi kylliksi karaistu, ei miehen mieli terästetty. Se tarvitsi vielä Jumalan kiirastulta. Ja se tulikin: kasakkaparvi risteili saloja, merkiten tiensä palavien talojen tulilla.

Ja eräänä sunnuntaina, kun Rannisto luki raamattuansa, kuului pihalta lasten huuto:

— "Kasakat!"

Se oli taivaasta iskenyt tulinen salama. Parahtaan riensi vaimo pelastamaan pienintänsä. Mies syöksyi vaimon mukana, raamattu kainalossa, sieppasi kaksi lasta syliinsä ja pakeni tuvan taitse kuusikkoon. Hetken kuluttua nousi koko talosta, kauranärteestä, ruiskeosta ja heinäpieleksestä savu ja punainen lieska, ja hevonen ja lehmät seurasivat kasakkaparvea.

Ilta tuli. Perhe palasi piilostansa ja kokoontui havutemppeliinsä, kuusen juurelle. Siinä veisasivat he virren, rukoilivat ja alistuivat nöyrinä näkymättömän käden alle. Siinä kiitti Rannisto Jumalaa siitä, että oli voinut perheensä mukana pelastaa kalleimman aarteensa: raamatun, Häntä kiittäen lausui hän vaimollensa:

— "Miten hyvä ja viisas Hän on!... Jos Hän olisi lainannut minulle enemmän käsivarren voimaa, olisin minä kaatanut korven kauvemaksi tuvasta, ja silloin olisi pelastuksemme ollut mahdoton... Hänelle olkoon kiitos ja kunnia!"

Ja vaimo kiitti taas vuorostansa Jumalaa suuresta miehestänsä.

Ja kuten alussa, niin lähtivät he nytkin tielle saman kuusen juurelta. Sen juurella nukkuivat he yönsä, lämpönä talon kekäleistä tehty nuotiotuli, peitteenä kuusenlehvä, vuoteena maa ja raamattu ainoana omaisuutena. Huomen-aamuna varhain rukoili mies rukouksensa ja lähti ainaiseen elo-aittaansa: petäjikköön. Illemmällä palasi hän uusi vakka täynnä petäjäistä ja alkoi vielä kerran alusta. Vaimollensa hän lausui:

— "Anna sinä anteeksi minulle, että en ole elämäsi polulle voinut ruusuja ja kukkia sirotella!... Olisithan sinä voinut rikkaitakin saada... Mutta tottapa se on Jumalan tahto..."

Silloin vuotivat kyöneleet vaimon silmistä ja itkuun painautuen lausui hän:

— "Mitä olisivat minulle maailman kukkatarhat ilman sinua! Ja mitä ovat tämän maailman kukat mielenhurskauden rinnalla, joka joka aamu puhkeaa uutena ja antaa minulle mielenrauhan ja onnen..."

Niin kirjoitti Ranniston suku omaa historiaansa. Niin loi se paratiisin keskelle synkintä korpea.

Ja Jumala-uskosta puhkesi heihin aina uusi voima ja mielenrohkeus, kuten hyvä omatunto hyvin eletystä elämästä. Koettelemukset muuttuivat kalliiksi taakaksi, suureksi opetuksiksi ja karkaisutuleksi. Uusi asunto kohosi kohta entistä uhkeampana. Ja kun sitten Rannisto seitsemänkymmenen vuotiaana laskeutui vuoteelle, ei enää itse noustaksensa, veti taas oma hevonen auraa. Neljä lehmää söi mehevää äpärikköä. Pellavariihi lämpisi. Riittä ympäröivät ruis- ja kaurakeot ja kauranärteet. Varsa kisaili nurmella ja aitassa oli jyväsälvo täynnä vanhaa viljaa katovuosien varaksi. Tyttäret olivat naimisissa. Kukin oli saanut isältä myötäjäiset talouden aluksi. Lähestyi jo elämän lauvantai-ilta. Poika oli ottanut työtaakan isän, hänen vaimonsa äidin hartioilta ja näiden tytär kulki jo seudun kuuluna morsiamena, ja poika varttui nuorukaisen esikuvana.

Silloin kutsui Rannisto perheensä ympärillensä, kiitti sitä rakkaudesta, yhteisistä kärsimyksistä ja kaikesta ja lausui pojallensa:

— "Minä lähden tilille Jumalan eteen... Sinulle en minä voi jättää mitään maallista. Sillä torppa ja sen tavarat ovat savua, jonka tuuli vie. Mutta minä jätän sinulle sen peruskiven, jolle torppa on rakennettu: raamatun tuolta pöydältä... Älä siitä luovu, sillä se on kultavuori elämässäsi ja pelastus, jolla seisten et myrskyissäkään hätäydy ja aaltoon vajoa. Sinun torppasi pysyy, niin kauvan kuin se aarre on sen peruskivenä. Hoida sitä ja jätä se perintönä tuleville polville!"

Se oli hänen suuri testamenttinsa. Pari päivää myöhemmin lepäsi hän arkussa kuusen juurella. Hän oli lausunut haluavansa lähteä viimeisellekin matkallensa havutempelistänsä.

* * * * *

Polvi polvelta oli sitten Ranniston suku kulkenut kanta-isän avaamaa latua. Se puristi kultaa kuokanvarresta ja elämän voimaa se ammensi raamatusta. Toinen isäntä jätti jo pojallensa torpan maat omaksi konnuksi. Ja kylläinen karja, hyvin hoidetut hevoset ja monivuotiset kasatut keot todistivatkin, että kuokanvarresta ei lopu kultaa, eikä raamatusta elämänvoimaa. Seuraavan isännän maatesa kuusen juurella arkussa oli talo jo Litvan ensimmäinen. Sen suuri kirkkovene laski joka sunnuntai Litvan kirkkorantaan, täynnä talon omaa väkeä. Kuusen juurella otti jokainen polvi leiviskänsä, Ranniston talon, hoitoonsa ja siinä jätti se sen seuraavalle polvelle kaksinkertaisena. Tilukset laajenivat polvi polvelta. Karja lisääntyi, rakennukset suurenivat, olivat jo maan muhkeimpia. Säästöt kasvoivat ja maine talon rikkaudesta levisi kirkolta kirkolle yli maakunnan.

Ranniston nykyinen isäntä Tuomas, Ranniston Tuomas, kuten häntä sanottiin, oli perinyt talon ollessansa kolmekymmen-vuotias. Samana vuotena toi hän vaimonansa talonsa emännäksi kymmenen vuotta nuoremman Katrin, Litvan kauniin, kaikkien ihaileman helmen. Avioliitosta syntyi kolme lasta, joista vanhimmat, kaksi poikaa, kuolivat nuorina. Kun Rannisto itse oli jo yli neljäkymmenen, syntyi viimeinen lapsista, Martva. Hänestä tuli vanhempiensa aarre, niiden kallein helmi. Hän oli perinyt esi-isänsä puhtaan, jalon sielun ja suuren hengen. Hänessä oli ihmishenkeä enemmän kuin tuhannessa muussa yhteensä. Hän oli lahjakas, vaikka kaikki uinui hänessä vielä kukkanupussa. Ollen vanhempiensa silmäterä, ei häntä oltu päästetty kotoa kouluunkaan, vaan hoitivat hänen kasvatustansa parhaat koti-opettajat. Hän kasvoi ja oppi kotonansa kuin konsanaan ruhtinaan tytär. Jo pienenä lapsena puhui hän ranskaa koti-opettajattarensa kanssa. Maailma, ulkopuolella kotikylää, oli hänelle tuntematon. Hänen sielunsa jalous ja puhtaus oli painanut leimansa koko hänen olemukseensa. Kateinen silmäys ei pystynyt häneen, sillä hänen ylevyytensä karisti hänestä pois kaiken häneen tähdätyn halpamaisuuden, kateuden ja muun, kuten puhtaus hävittää alhaiset syöpäläiset, jotka sikiävät ja viihtyvät liassa. Hän kulki ihmiskukkana, rikkauksien perijättärenä, ja kumminkin kantoi hän kaikkialla hartioillansa ikäänkuin vaippana ystävien ihastuneita silmäyksiä. Hän oli koko Litvan yhteinen tytär, sen ilo ja ylpeys.

Tuomaan aikana alkoi Rannisto vaurastua entistä ripeämmin. Talossa seurattiin tarkoin suvun kantaisän latua. Hänen jättämänsä raamattu tuki entistä lujemmin talon perustusta. Isäntä itse oli työssä ensimmäisenä, levolle mennessä viimeisenä. Ja kun muut syötyänsä makasivat ettonetta, istui hän kirja kädessä, etsien niistä niitä tietoja, joita hän tarvitsi ammatissansa. Hän vertaili niitä omiin kokemuksiinsa, tutki ja valitsi kelvollisen. Taloon ilmestyi uutta elämää. Uudenaikaiset työaseet tulivat vanhojen sijalle. Koneet tekivät työtä, viljelykset laajenivat ja talon varat lisääntyivät sitä mukaa. Harvinaisella terävyydellä ja nerolla oli Ranniston Tuomas myös tutkinut historiaa ja elämän filosofiaa.

Ja hänen rinnallansa seisoivat vaimonsa Katri, käsi aina työssä, kuten miehenkin käsi. Arvokkaana kuin ruhtinatar kulki hän navetassansa ja vaatimattomana hoiteli hän talon kukkia, sekä huolehti palvelijoistansa kuin paras äiti lapsistansa. Hänessä olivat yhtyneet sielunjalous ja hurskaus, arvokkuus ja kainous. Hän oli talon hyvä henki ja Litvan köyhien äiti. Hänen miehensä työhuoneessa oli seinällä taulu, jossa olivat sanat: "Otsasi hiessä pitää sinun syömän leipääsi." Sen taulun eteen asetti hän joka päivä kesällä kukan ja talvella viheriän havun.

Ranniston isäntäväki oli oikea ylimyspari. He olivat palvelijoittensa isä ja äiti ja seutunsa pappi ja kuningas.

Siitä lähtien kuin talossa tarvittiin vierasta väkeä, olivat palvelijat enimmäkseen talon kasvatteja. Kurjia kerjäläispoikia ja -tyttöjä oli otettu hoidettavaksi ja kasvatettu yhdessä talon lapsien kanssa. Vartuttuansa olivat ne perheen jäseniä, ja kun ne perustivat oman kodin, saivat ne talosta torpanmaat ja myötäjäisiksi taloudenalun omien säästöjensä lisäksi, eikä koskaan puuttunut raamattu niistä myötäjäisistä.

Nyt oli Ranniston talo kuuluimmillansa. Sen maine oli levinnyt yli kymmenien kirkkojen. Se oli levinnyt kauniina kuin Litvanselän vedet. Sen tyttärestä puhuttiin kymmeniällä kirkkomailla. Kuin vanha luostari kohosi talo jokitöyräällä. Se levitteli viljelyksiänsä laajalle, viheriöivänä viljajärvenriekaleena, josta metsäiset vaarat saarina kohosivat. Kalavedet kihisivät kaloista, rannat sorsaparvista. Metso- ja teeriparvet kuhertelivat rauhassa koivikoissa. Pyy piipitti sekametsässä ja havumetsässä heilahteli orava joka kuusen oksalle. Kaikki oli täynnä rikkautta. Koko talo oli kaunista luostaritarua. Takana ja sivulla kohoavat lehtivaarat kylpivät auringon valossa, lintujen laulussa ja käkien kukunnassa, sivulla kaartui Litvanjoki syvällä altaassansa, kattona lehtiholvi, ja edessä avautui saarikukkainen järvenselkä. Se luonnon kauneus, yhdessä talon rikkauden kanssa, ylisti Jumalaa korkeudessa ja todisti Hänen voimaansa siinä, joka Häneen luottaa.

Kun Martva ja Tuukkalan Oolavi saapuivat venematkalta Ranniston pihalle, oli pihalla väki ilonpidossa. Paitsi lukuisata talon palvelusväkeä oli siellä myös joukko seudun nuorisoa. Oltiin hippasilla.

— "Hippa!" — helähti tytön ääni Oolavin sivulla ja huudahtajan käsi koski häneen.

— "Missä on 'talo'?" — huudahti Martva syöksähtäen hipaksi jäänyttä Oolavia pakoon.

— "Täällä!... Täällä!... Täällä!" — helisi vastaus joka taholta ja Oolavin ahdistamana syöksähti Martva taloon.

Syntyi väliaika. Kymmenet kädet tekivät merkkejä, pyytäen toista vaihtamaan taloa, jota tehdessä piti hipan ehtiä lyödä hippa toiseen ja itse päästä taloon.

— "Joutuin!... Joutuin!... Joutuin!" — helähti taas ja kohta joukko syöksyi taloa vaihtamaan. Syntyi yhteentörmäyksiä. Kartano helisi naurusta ja sen seasta kuului loppumaton:

— "Hippa... hippa... hippa!"

Leikki jatkui. Poski hehkui mansikanpunana. Mieli oli kesäkepeä, nuoruus kevätkäen kukkumista.

Rannisto itse ilmautui rappusille, nuorten häntä huomaamatta. Vaikka hän oli vasta kuusikymmenvuotias, oli päässä jo alkanut näkyä suortuva elämän hopeakruunua. Rauhallisena laskeutui hän alas ja kulki leikkivän joukon ohi.

— "Isäntä on hippa!" — helähti silloin tytön ääni Ranniston luota ja huudahtaja, hippana ollut Ranniston palvelija, syöksähti taloon.

— "Isäntä on hippa!... Setä on hippa!... Setä Rannisto on hippa!" — räjähti riemuinen huuto joukosta, sekaantuen kättentaputuksiin.

Nyt oli ilo ylimmillänsä. Rannisto juoksi ja tapaili hippaa ja taloa ja antoi nuorten häntä kiusoitella. Ja aina vain helisi naurun seasta iloinen:

— "Setä on hippana... setä on hippana!"

Rannisto pysähtyi jo ikäänkuin väsyneenä. Oolavi astui silloin hänen eteensä, nosti lakkiansa, kumarsi syvään ja lausui naurussa-suin:

— "Setä väsyi... No hipatkaa nyt sitten!"

Ja Rannisto teki työtä käskettyä, hippasi Oolavia ja kiirehti taloon, alkaen talon vaihdon. Ensimmäisen hän vaihtoi Martvan kanssa.

— "Isä... isä... isä!" — helisi sitä tehdessä Martvan heleä hoputtava ääni.

Talot vaihtuivat. Hippa kulki miehestä mieheen. Pihamaa oli yhtenä touhuna. Pojan poski punotti. Tytön kihara heilui vallatonna.

— "Nyt toista leikkiä!... Sitä 'Täti ja setä'!" — keskeytti äkkiä pienen tyttösen kehotus, pienen hengähdyksen ajalla.

— "'Täti ja setä'!... 'Täti ja setä'!" — säestivät useat äänet.

— "Pois minä lähden teidän joukostanne", — kiirehti Rannisto, joka tunsikin leikin "Täti ja setä".

— "Ee-ii!... ei isä saa mennä!" — ennätti Martva, tarttuen pois yrittävän isänsä käsivarteen. Kymmenkunta muuta riensi Martvan avuksi ja yhdessä he vetivät Ranniston pihamaan keskelle. Sitä tehdessä kuului joukosta touhukasta väittelyä:

— "Ei 'Täti ja setä', vaan sitä uutta, jota Tuukkalassakin leikittiin!"

— "Ei sitä vielä osata", — huomautti joku tyttönen hyvin salaperäisenä.

— "Osataan... Osataan!" — huusivat monet nuoret äänet, lisäten:

— "Joutuin kukkia!... Tahi vaikka mitä!"

Osa joukosta hääräili Ranniston ympärillä. Toiset kokoilivat kukkia. Martvan äiti tuli sillä aikaa pihamaalle, kädessä tarjottimella kahvikalusto.

— "Täti mukaan!... Täti mukaan!" — iloitsi nuori joukko kokoutuen hänen ympärillensä.

— "Enhän minä... Kahvikupit kädessä!... Hullujako te, lapset, olette", — puolustautui emäntä.

Mutta estely ei auttanut. Yhdet ryöstivät häneltä tarjotinta kädestä ja toiset vetivät häntä pihamaan keskelle, yhä toistaessaan:

— "Täti mukaan!... Täti mukaan!"

— "No tule nyt!... Eivät kumminkaan muuten heitä!" — kehotti Rannisto nauraen nuorten ilolle.

Ja tuossa tuokiossa pyöri piiri, joukossa nuoret ja keski-ikäiset, Martvan isän ja äidin ympärillä, laulaen ja leikkien Oolavin sommittelemaa leikkiä:

"Nyt täti Rannistolle näin piiri pyöriköön!... Näin nopsina. Näin... Nyt setä Rannistolle jo toisaanne-päin! Jalka nopsana, silmä kirkasna, mieli reippaana, sydän puhtaana, näin pyöritään. Nyt seisahdutaan."

Rannisto hymyili piirin keskellä ja puheli vaimonsa kanssa. Nuoret muuttivat kisaansa, niijaillen, pyörien ja kumarrellen laulunsa mukaan:

"Nain täti Rannistolle nyt niijataan... Setä Rannistolle sama uudistetaan... Kukin yksinään heille pyörähtäköön, kukka kädessään, käsi pystyssä näin! Kumarrus kaunis nyt! ensin tädille... sitte sedälle. Nyt kaksin pyöritään, mieli raikkaana, kesä kukkana, talvi jouluna Rannistolla aina hymyilköön!"

Kesä oli todellakin nyt kukkana. Elämä oli joulua ja nuoret olivat yhtenä ilona. Mieli onnea tulvillaan katseli Martvan äiti tytärtänsä, joka lauloi toisten mukana silmä kirkkaana ja poskilla lapsen posken puna. Karkelo jatkui:

"Nyt täti Rannistolle kättä annetaan... Nyt setä Rannistolle kättä käpsätään... Taas piiri pyöriköön!... Marjamaana aho, polku kirkkotienä arkipäivä häinä, pyhä juhannuksena heitä aina helliköön! Heidän lapsosensa kodin lintusena heille laulakoon, valkokukkasena heille tuoksukoon! Setä, täti Rannistoa nyt kukkasella kaikki heittäkää. Piirin pyöriessä kaikin huutakaa heille: eläköön!"

Kukkasateeseen, eläköön-huutoon ja iloiseen nauruun loppui kaunis leikki. Martva tarttui isänsä käsivarteen, katsoi hänen silmiinsä ja kysyi viattomana lapsena:

— "Väsykö isä? Ja tiedättekö, isä, että se laulu on Oolavin laatima?"

Rannisto silitti Martvan päätä eikä vastannut mitään. Hän katsahti Oolavia, joka puheli toisten kanssa, ja silloin hänen mielessänsä heräsi jo ennenkin tuikahtanut ajatus, että Martva ja Rannisto olisivat hyvissä käsissä, jos miehekäs kunnan Oolavi hänen kuoltuansa tulisi Ranniston isännäksi.

Martvan äiti oli kuullut tyttärensä sanat ja tajusi miehensä ajatuksen. Se ajatus oli hänenkin ajatuksensa. Martvan puseroa korjaillen lausui hän joukolle:

— "Eikö teitä jo viimeinkin väsytä?... Saatte tulla juomaan kahvia... Martva, mene hakemaan kahvipannu!"

Kohta oli höyryävä kahvipannu ja -kupit pöydällä koivujen juurella. Mutta ennenkun ehdittiin päästä kahviin käsiksi, vingahti viulu ja koko joukko huudahti:

— "Vuorelan Onni viuluinensa!... Setä! Saako 'jenkkaa'?"

Tuskin ehti Rannisto naurahtaa, kun jo taas helisi iloinen oma vastaus:

— "Saa jenkkaa... saa jenkkaa... Setä sanoi, että saa jenkkaa."

— "Eipäs sanonut vielä", — huomautti yksi hälinän ja ilon seasta.

— "Sanoipas setä... sanoipas!... Setä! Sanoittehan, että saa jenkkaa?" — kiirehtivät useat yhtenä helinänä.

— "Sanoin, sanoin", — myönteli Rannisto hymyillen kyselysateen seassa.

— "Jenkkaa, Onni!... Soita jenkkaa!... Setä lupasi jenkkaa", — helisi silloin loppumattomiin.

Ja sitten soi viulu ja parit tanssivat pihamaan nurmella, toisten juodessa vuorollansa kahvia.

Tuukkalan Oolavi kumarsi sievästi Martvalle. Käsivarsi puristi kohta hentoa vartaloa. Martvan siro käsi laskeutui huolettomana Oolavin olalle. Vartalo notkahti. Nuori jalka oli maasta irti ja Oolavi nosteli lapsuutensa leikkiveria kuin kepeää lasta. Martvan jalka tuskin otti pihamaahan. Poski koristautui entistä enemmän punalla. Ja kun tukka solahti hajallensa hartioille ja heilahteli tanssiessa, pysähtyivät muut katselemaan. Jokaisen silmissä loisti silloin ihastus ajatuksena:

— "Hän on kaunis."

— "Ja hän on oikean miehen kainalossa", — ajattelivat toiset.

Ranniston talo, Litvan runollinen luostarilinna oli todellakin uusi paratiisi, jossa ihmis-elämä solui onnenvirtenä, ainaisen luomis-aamun kirkkaassa, puhtaassa valossa.

* * * * *

Äkkiä kilahti Ranniston ruokakello. Tanssi taukosi silmänräpäyksessä, sillä jokainen tiesi, mitä se kellonkilahdus pyhä-iltana merkitsi. Ei kuulunut naurua, ei liioin puheluakaan. Rannisto istui raamattu polvilla penkillä kuusen juurella ja koko väki kokoutui hänen ympärillensä. Joku nouti istuimen itsellensä, muut istuivat ruohokossa. Ei heilahtanut ruohonkorsi, ei liikahtanut kauranripsi. Illantyyne ikäänkuin muuttui hartaudeksi, joka hievahtamatta, herkkänä odottaa kellon kumahdusta.

Alkoi iltahartaus. Tavan mukaan rukoili väki Jumalan apua alkavaa viikkoa varten.

Rannisto alkoi selittää raamattua. Ääni oli jäykkä, koruton. Sanat tulivat harvakseen, mutta niiden ajatus oli kirkas, selvä, kuin kellon kuparista lähtenyt puhdas sävel, joka leviää tyynen vesistön selille, Hän luki raamatusta sanat: "Jumalan sana on vahva linna. Vanhurskas juoksee sinne ja tulee varjelluksi." Niiden sanojen johdosta puhui hän siitä voimasta, jonka jumala-usko antaa ihmiselle.

Monet kuulijat nypistelivät ajatuksissaan kuka kukkaa, kuka heinää. Martvalla oli valkea päivänkakkara ja keltakukka kädessä. Käsikö niitä piteli, vaiko kukka kättä viihdytteli, sitä oli vaikea sanoa. Hän piteli niitä jotakin tehdäkseen, katse isässä ja korva yhtenä kuulona.

Puheensa lopulla Rannisto hieman lämpeni. Ääni kirkastui. Puhe muuttui pieneksi runoksi, ei sanarunoksi, vaan oikeaksi: jossa on ajatuksen yksinkertaisuus ja hienous runoutena. Hän selitti:

— "Jumalaan uskomisen on ihmisille toivo satamasta, kun hän purjehtii merisumussa, laiva korkean aallon varassa ja jokaisessa aallonpohjassa kari. Jos olisi silloin kaikki toivo mennyt myrskyn mukana, eikö käsi herpautuisi ja laiva jäisi oman onnensa nojaan? Usko, että on vielä varma satama, herättää silloin mielenrohkeuden, niinkuin aurinko herättää aamusilla metsän suuret lintuparvet laulamaan valon ihanuudelle. Käsi tarttuu silloin rohkeana peräsimeen ja sumujen halki vilkahtaa näkymätön merituli."

Hänestä tuntui tuoksuavan viisautta kuin havun tuoksu kuusesta, jonka juurella hän istui. Hän jatkoi:

— "Ilman jumala-uskoa on ihminen kuin kukka, joka ei kokoa talven varaksi: Se pysyy niin kauvan kuin elämä on kesää, mutta jo ensimmäinen syystuuli varistelee sen lehdet."

Hän pysähtyi, mietti sanoja ja jatkoi ne löydettyänsä:

— "Ihminen ilman Jumalaa on pahan päivän tultua kuin janoinen kaivon kaivaja, joka kaivaa kaivoa kuivaan hietikkoon, eikö usko vesisuonta syvälläkään olevan. Hän joutuu epätoivoon, hylkää kaivamisen ja näännyttää janoon kaivoksensa reunalle, jonka pohjaa ehkä erotti raikkaasta vesisuonesta ainoastaan lapionterän-mitta."

Kuulijoiden eteen levisi niistä sanoista Ranniston kanta-isän elämäntarina, ilmestyen kuin harmaahapsinen vanhus, joka odottamatta saapuu lapsijoukkoon, sylissä suuri vakka täynnä viisautta. Ikäänkuin sitä osottaen jatkoi Rannisto:

— "Semmoinen kaivon kaivajahan oli minun esi-isäni: Jumalan apuun uskomisen rohkaisi häntä, antoi hänelle voimaa tunkeutua siksi syvälle, että etsitty vesisuoni vihdoin alkoi pulputa kirkasta vettä, joka kohta täytti koko kaivon."

Ranniston talo ja sen historia oli kuulijoiden edessä selvänä todistuksena sanojen oikeudesta. Se oli todellakin kaivo, jonka raikkaat, kuivumattomat vesisuonet oli löydetty Jumala-uskon varassa. Harvakseen sanansa lausuen kertasi Rannisto vielä ajatuksensa:

— "Siten ilmenee Jumala ja jumala-uskon voima meissä. Usko, että Hän on ja että Hänen apunsa ei voi olla ajallansa saapumatta, niinkuin ei päivä voi olla nousematta, kesä tulematta, kun niiden aika ehtii, se usko antaa meille mielenrohkeutta. Se rohkaisee meitä varustautumaan yölläkin uutta päivää,

talvellakin kesää varten, ja toivomaan myrskyssäkin satamaan pääsyä."

Martva haisteli ajatuksissansa keltakukkaa. Isän sanat putoilivat häneen lempeänä kevätsateena. Oolavi katseli puhujaa kuin isoisäänsä, sen kertoessa viisasta satua. Rannisto selaili raamattua ja jatkoi:

— "Mutta jumala-usko antaa enemmänkin. Se antaa kaiken. Täällä esimerkiksi sanotaan: 'Hän lähettää enkelinsä — vartioimaan sinua — ettet jalkaasi kiveen loukkaa.' Tämä ei ole tarua, sillä te tiedätte, että jokaista rikosta seuraa rangaistus: me, toisin sanoen, kärsimme joka kerran, kun jalkamme kiveen lyömme. Mutta jos me uskomme Jumalaan ja tunnustamme Hänen käskynsä, emmekö me silloin karta jokaista rikosta, joka tuo rangaistuksen ja onnettomuuden? Emmekö silloin — välttämättä hänen käskyjensä rikkomista — kierrä joka kiveä, joka voi jalkaamme loukata? Ja eikö silloin Jumalan enkeli ole todellakin ollut meitä suojelemassa?"

Aurinko tuntui paistavan kuusen juurella. Oolavi oli aina ihailnut Ranniston hurskautta ja viisautta. Nyt näytti hän hänestä apostolilta, joka on itse ollut Jeesuksen seurassa. Kuusikirkko oli tulvillansa hartautta. Puhuja jakoi edelleen suurta elämänviisauttansa:

— "Ihmissiveellisyys ei riitä siksi suojelus-enkeliksi. Kuun *oma* valo ei riitä sille itselleenkään, vielä vähemmän maalle jaettavaksi. Sillä eivätkö yhdet ihmisistä opeta, että himon vapaa tyydyttäminen on siveellisyttä? Mutta toiset heistä opettavat vastakkaista. Jos nyt kerran inhimillinen siveellisyys julistettaisiin perustukseksi, eivätkö silloin edelliset olisi oikeassa yhtä suurella oikeudella kuin jälkimäisetkin, sillä ihmisiähän he molemmat ovat?"

Se tuntui kumoamattomalta. Rannisto teki siitä päivän-selvän johtopäätöksensä:

— "Siten on inhimillinen siveellisyys määrittelemätöntä sumua, joka ei itse tiedä, minne sitä tuuli kulloinkin ajaa. Se on perinnä kunkin omaa mielivaltaa, himon vapautta. Ja se, joka nostaa oman määrittelemättömän ihmissiveellisyytensä maailman valoksi, on valoton kuu, joka yrittää valaista maailmaa omalla valollansa ja itse kieppuu voimatonna maailman mukana. Mutta kun pimeä kuu siten tarjoaa itsensä maailman valoksi kirkkaan auringon asemesta, eikö se jo sillä osota olevansa pimeys, joka ei ole kyennyt *omaa itseänsäkään* edes siksi paljon valaisemaan, että olisi silmänsä nähnyt sen pimeyden, joka hänessä on?"

Kuusen juurella paistava päivä kirkastui kirkastumistansa. Sanat painuivat ihmisten sydämiin terävinä tutkaimina, joiden kärkeä vastaan ei mitään voida. Rauhallisena lisäsi Rannisto:

— "Joka siis vaihtaa jumalallisen siveellisuuden heidän tarjoomaansa, hän vaihtaa selvän, valoisan tien pimeään kivikkoon."

Ihmissiveellisyys tuntui kutistuvan jumalallisen siveellisuuden rinnalla, pienemmäksi kuin ruohonkorsi kuusen rinnalla, jonka suippolatva nosti ristiä pilveä tavotellen. Martva istui kukat ja kädet helmassa, katsellen isänsä suuruutta. Sanat painuivat häneen kuin kirkas auringonkuva lammenpohjaan. Jotkut salaiset kielet soivat. Ilta oli ahdaten täynnä harrasta rukousta. Rannisto puhui ajatuksissansa, kuin itseksensä muistellen jotakin kaunista unta:

— "Joskus tulee ihmiselle tarve nöyrtyä, rukoilla. Ne hetket ovat ihmishengen ylevimpiä. Ne ovat raikasvesinen lähde palon reunassa, jossa nokinen viertäjä viertää roviotansa savun ja kuumuuden keskellä. Mutta ketä rukoilisi se, joka on vaihtanut ylevän Jeesuksen ja Isän niihin, jotka leiviksensä astuvat meidän opettajiksemme, kiittäen sitä tehdessään lakkaamalla itseänsä siitä, että he ovat viisaammat ja paremmat muita, eivätkä yhtä tyhmiä ja huonoja kuin me, jotka käymme Jumalan johdolla elämän kovaa koulua?"

Pikkulintu visersi kuusen oksalla lyhyen laulunsa ja lähti sitten siipiensä varaan. Muu kaikki vaikeni. Kuulijoiden mielet ylenivät jo niille maille, joille puhuja oli viitannut. Kärpänen surahti kerran... toisen, ja sitten vaikeni sekin. Martvan mielessä läikkyivät isän opetukset kuin valolumme veden pinnalla. Rannisto jatkoi, kasvoilla miettivä ilme:

— "Tulin tätä ajatelleeksi niiden sanojen johdosta, joita nuori pappimme puhui lasten rippipyhänä kirjallisuudestamme... Minusta tuntuu ihminen aina olevan alinna silloin, kun hän kumartaa kuvaansa tai omaa itseänsä. Nurmen kukka pyrkii auringon valoa kohti, lintu korkeuteen. Ihminen on toki niitä ylevämpi. Pitäisikö hänen silloin ryömiä maan tomussa oman itsensä edessä?"

Martvan mieli läikähti. Isän puheet olivat hänelle kuin vanha tuttu kehtolaulu. Sadat kerrat oli hän niitä kuullut ja tuntenut aina mielensä ylenevän pois maasta. Niiden vaikutuksesta oli hän unissansa ja unelmissansa matkustellut korkeuden ihanuuksien keskellä, ihailen suurta, taivaallista runoutta. Nyt ikävöi hän taas sinne. Poskelle nousi hieno, helteinen kaipuun puna, silmään ikävän hellä sume. Hänen suhteensa Jumalaan oli eheä hyvän lapsen suhde isäänsä.

Rannisto jatkoi viisauttansa:

— "Ihmishengessä tuntuu olevan jotain niin suurta, että se ei saa mielenrauhaa ja tyydytystä maanmullasta. Minusta tuntuu, että jokaisen ylevän sielun tunnusmerkkinä on se, että se pyrkii vapautumaan ennen kaikkea ihmisen omasta itsestä, kuten jostain altaasta, arvottomasta hyönteiskuoresta... Ylevä sielu pyrkii pois oman itsensä jumaloimisesta, kuten kananpoika munankuorestaan, kun sen siipi on varttunut. Se tarvitsee jotain suurta, korkeaa, jotain kotia, johon se voi ikävöidä ja yletä. Ja minä uskon, että jos meillä ei olisi Jumalaa, ihminen sen kuvittelisikin olevan. Niin suuri on ihmisen Jumalan-kaipuu, niin ylevän hengen on Jumala ihmiselle antanut.

"Siitä olkoon Hänelle ijäti kiitos ja kunnia!"

Hän pani rauhallisena raamatun kiinni ja lopetti puheensa. Kuulijat istuivat kuin odottaen, että urut alkaisivat soida ja numerotaulu osoittaisi virren numeron. Ja aivan itsestensä alkoikin virsi. Se alkoi ensin hyminänä... Se lujeni. Yhä useammat yhtyivät siihen. Joku näppäili kanteleesta heikon säveleen laulun sekaan. Laulu koveni. Kohta veisasi Ranniston väki täysin rinnoin. Lehtivaara, vetten rannat ja viljavainiot helisivät virren sävelissä. Vedet välkkyivät, maa viheriöi. Kaikki ylisti Jumalaa. Taivaankansi kohosi Hänelle korkeudessa ja sen kuvain riippui Hänen suuruuttansa julistaen Litvanselän syvyydessä ihanana, valtaavan suurena taivaan sinipatana.

* * * * *

Oli jo maatameno-aika. Kana nukkui yöpuullansa, lintu varvullansa. Pienet kananpojat olivat peitossa emänsä siiven alla. Metsä pukeutui yön hämyihin, notko sumuihin, ahven asettui makuullensa ja hauki yöteloillensa.

Rannisto järjesteli huoneessansa huomis-aamun töitä, kun tuttu koputus kuului ovelta.

— "Martvako se on", — vastasi koputukseen Rannisto. Niin oli hän siihen vastannut joka ilta, aina Martvan lapsi-ijästä lähtien.

Martva astui huoneeseen, syleili isäänsä, suuteli äitiänsä ja sanoi heille: "Hyvää yötä"!

— "Nuku rauhassa, lapseni!" — toivotti äiti tyttärensä kiharoita silitellen.

Mutta kun Martva sulkeutui huoneeseensa, tunsu hän jotain ikävää, eikä hän itse tiennyt mitä kaipasi. Hän istahti akkunalle ja katseli kauniille järvenselälle. Sieltä tuntui kuuluvan "Litvan laulu". Hän kuunteli sitä, ajatus omilla matkoillansa, etsimässä sitä kuulua karia, josta kertoi "Litvan laulu". Se löysi sen jostain järvenselkien piiloista, jonne ei ole vielä pursi koskaan purjehtinut. Hän näki mielikuvissansa siellä veden naisen istuvan karilla, ikävissään, kaipaavan salaperäistä kuvaistansa, kurottuvan aaltoon, pettyvän ja itkevän. Isän puheen johdosta oli mieli herkkä. Kesä-illan salaperäinen kauneus herkytti sitä edelleen. Hän eli tarujen runomailla, jossa jokainen risahdus sai mielen levottomaksi, surulliseksi. Koko sielu värisi. Hän suri veden naisen mukana, sääli sitä, tunsu sen tuskia, kaipasi sen keralla kuvaista. Mikä se kuvain oli, sitä ei hän käsittänyt. Ei hän tajunnut, että hän oli ihmishengen suuren ongelman edessä. Ei tietänyt tyttöparka, että hän eli jo ihmishengen suurta historiaa, jossa tarutkin johtavat oikeaan langanpäähän ja jossa jokainen säije on tuskaa, maailman kirkkainta, jalointa kultaa. Hän värisi kuin kukka. Hän näki neidon joutuvan epätoivoon, näki purren laskevan karia kohti. Se tuli ja odotti neitoa... Jo ilmestyi noita, joka vei purren, loihti mustan yön kohtalon hevoseksi ja antoi käärmeen ruoskaksi... Martva näki neidon epäilyt... näki hänen onnenkaipuunsa, näki kuinka silmään sattui onnenranta, armaan suutelon matkan päästä... Hän näki neidon jo satulassa istumassa, yömusta kohtalo hevosenä... Järven selkä vyöryi jo vaahtoisenä... Onnenranta upposi ulappaan...

Mainen onni on kadonnut... Hurjistuneena ajaa veden nainen, yö ratsunansa... Raivoissansa lyö hän hevostansa käärmeruoskalla. Martva mietti tarun sisältöä ja joutui yhä syvemmälle satujen maille. Saaristoinen järvenselkä muuttui sitä mukaa salaperäisemmän näköiseksi. Koko tienoo peittäytyi kesäyön runollisiin hämyharsoihin. Mieli muuttui araksi. Hän istui tunteet herkkinä kuin lapsi kummitushuoneessa, jossa se joka hetki pelkää peikon ilmestyvän.

Oksa risahti silloin puistikossa yölepakon siiven satunnasta. Martvan ruumis vavahti. Hän tuli äkkiä levottomaksi ja häneltä pääsi heikko hätätyntynyt huudahdus:

— "Herra Jumala!"

Koko hänen ruumiinsa vapisi. Hän pelkäsi jotain, ensi kertaa elämässään. Levotonna avasi hän oven, joka johti vanhempien makuuhuoneeseen ja hiipi varpaisillaan takaisin akkunan luo. Äiti oli kuullut hänen askeleensa ja kysyi:

— "Vieläkö sinä valvot, Martva?"

— "Vielä, äiti", — vastasi Martva, rauhottuen äitinsä äänestä. Pieni vilunväre kävi hänen ruumiinsa läpi. Hän kääriytyi villahuiviin ja istahti. Yölepakko katseli häntä tarkkaavana, silmät tulisina.

Mutta kun hän istui hetken, kävi mieli taaskin hiukan levottomaksi. Hän huomasi yölepakon ja säpsähti. Pieni puistahdus vavahdutti ruumista. Hän ajatteli levottomuutensa syytä, mietti yhtä ja toista, kunnes luuli löytäneensä, uskoi väsyneensä romaania lukiessaan. Hän ajatteli:

— "Minä valvoin ja luin viime yön melkein kokonaan. Aurinko jo nousi, kun pääsin kirjan loppuun... Varmaankin olen väsynyt..."

Siitä johtuivat hänen ajatuksensa isänsä puheeseen kirjallisuudesta, samoin papin rippisaarnaan. Hän mietti niitä, yhä eläen äskeisten haaveiden mailla, järvenselälle katsellen ja hämää "Litvan laulun" naista ajatellen Yölepakko häilähteli milloin siellä milloin täällä. Martvan ajatuksien seasta sukelsi taas levottomuus ja mieleen muistuvat isän ja nuoren papin puheet kirjallisuudesta. Hän mietti niitä entistä vakavammin, jatkaen itsetutkiskeluansa:

— "Minä olen viimeaikoina lukenut paljon... Varmaankin olen lukenut huonoja kirjoja, koska tulin nyt äkkiä levottomaksi."

Hän mietti ja tuli vakuutetuksi, että niin oli, mutta ei tajunnut mitä huonoa hänen lukemissansa kirjoissa oli. Ja silloin hän teki päätöksensä:

— "Nyt minä ensi lukemisekseni valitsen hyvän kirjan... tai pyydän isää sitä valitsemaan ja ostamaan."

Silloin riemastunut Perkele sävähti lepakosta tuulenhengeksi ja alkoi suuren työnsä. Se puhalteli lauhkeana yötuulahduksena akkunasta huoneeseen ja leyhähteli taas ulos iloisena, kuin leikitellen.

Pöydällä, aivan Martvan edessä, oli aikakauskirja "Hengellinen kuukauslehti", jota Ranniston talo oli tilannut jo yli viisikymmentä vuotta. Siinä suositeltiin Harhaman kirjaa "Varotushuutoa". Tuulenhengenä häilähtelevä Perkele liehautti sen lehtiä auki...

Martva ajatteli yhtä ja toista kirjaa: sitä... ja sitä... ja sitä...
Mutta hän ei ollut varma mistään.

Taas kävi tuulenhengi, Perkele, ja avasi "Hengellisen kuukauslehden" aivan auki... Martva vavahti hieman, tuulenhenkäystä pelästyen, mutta ei huomannut vielä lehden avautumista... Hän mietti toisia ja taas toisia kirjoja.

— "En minä löydä mitään", — ajatteli hän jo väsyneenä, unisena.

Tuulenhengi leuhautti silloin "Hengellisen kuukauslehden" pöydältä lattialle, Martva säpsähti ja nosti lehden takaisin pöydälle.

Sitä tehdessä sattui hänen silmiinsä kohta, jossa suositeltiin Harhaman kirjaa. Hän ilostui, luki suositelun ja kiitti Jumalaa, jonka uskoi hänelle lähettäneen hyvän neuvon. Hän päätti pyytää isäänsä ostamaan hänelle Harhaman kirjan. Rauhallisena riisuutui hän, sulki oven, luki rukouksensa ja nukkui kuin lapsi kehtoon, jota Jumalan enkelit vartioivat.

2. Korkeudessa.

Jo nukkui Martva. Tuulenhengähteestä leimahti silloin haamu Perkeleen vierelle vuoteen. Hartioilla hällä hulmuili kuutamosta tehty vaippa ja takanansa seisoi vartijoina kaks' suurta, mustaa käärme-enkeliä, koholla siivet. Niiden käärmeruumis nojasi keskiruumiin paikkeilta riettaaseen kahteen jalkaan luisevaan. Inhoisan ruumiin musta käärme-häntä kiemursi lattialla. Käärmepeäessä paloivat tulisilmät. Auki heillä ammotti suuri kita, josta riippui kaks'-haara kieli veripunaisena. He niinkuin nöyrät koirat vartijoina nyt seurasivat tointa Perkeleen.

Vierellä Martvan vuoteen rauhatonna, kuin tulenlieska helvetistä päässyt nyt häilähteli haamu Perkeleen unia Martvan tutkien. Hän tunki katseensa, niinkuin kuuman poltin-oran syvälle rauhallisna nukkuvaan. Vaan Martva näki unta puhtahinta laulusta Litvan, sekä äskeisistä saarnoista isän, illan miettehistä ja siitä mik' on ihmis-elämässä salaista, epäselvää, ihmeellistä. Hän kulki unissansa Litvanselkää sen tarun vedennaista etsimässä salmista, takaa saarten, jonne konsaan ei tohtinut oo kalastajan pursi aaveitten lymypaikkaan pujahtaa. Sen nähtyänsä, suurna, ilkamoiden, riehahti riemuun haamu Perkeleen:

"On oiva alkua. Vihdoinkin nyt tyttö

jo salaisuuden syihin kurkistaa.
Hän miettii jo... on utelias... kysyy...
Se ensi isku on ja tulitippa
Jehova-uskoon, kurjaan, sokeaan."

Niin lausui hän, ja mustat vartijansa nyt hänen voitostansa riemastuen ain' asti maahan hälle kumarsivat, niin tehden herrallensa kunniaa. Ja Perkele nyt yhä tarkkaavammin tarkasti Martvan unta, vaaniellen kuin julma haukka pientä uhriansa. Kun vihantuli leimahti hän vimmaan, kun näki unen muuttuvan. Nyt Martva jo kulki seurueessa enkelein. Hävinnyt oli Litvan vedennainen. Jo kirkonkello kumahti ja siiloin karille, missä istui vedennainen, ilmausi enkeli ja järven vesi kirkkaaksi sävel-ulapaksi muuttui, mi läikkyi niinkuin päivän valo-uhku huikaisten taivaankannen hohteellaan. Soi kirkonkello. Kirkkaat sävel-aallot sen kumahteista tulvi kautta ilman taas Litvan sävelselkään kirkkauteen. Ja siinä kirkkaudessa Martva kulki unien mailla. Korkeudessa hohti täydeltä taivaan herran enkeleitä, pukuna päivän ikikirkas hohde, käsissä harput, pasuunat tai huilut, ne riemulauluin kiitti Jumalaa.

Nähdessään tulisina salamoivat nyt silmät Perkeleen. Hän raivostui. Kun kuumiin tulikieli helvetistä hänestä julmin vihan lieska löi, kun ihmis-onnen sekä rauhan näki hän, rauhaton, mi niinkuin rajutuuli kaikkeutta ijankaiken risteillyt on levotonna. Eikä hetkeksikään oo hälle suotu rauhan siemausta, mi niin kuin armas uni, kaunis muisto muun kaiken yli joskus laskeutuu. Hän muisti, kuinka kerran Kaikkivoipa välille hänen sekä kaiken muun asetti vainon, polki rikki rauhan häneltä. Niin kuin käärme rauhaton hän siitä lähtein käynyt ain' on sotaa jokaista, koko kaikkeutta vastaan alaisna vainon sekä inhon myös. Kun näki hän nyt Martvan iki-onnen ja rauhan, kun se kulki unten mailla suhtautuin niin kuin lapsi Jumalaan, hän kateutta täynnä, leimahdellen ja käsi julmaan iskuun nostettuna kiukkunsa purki raivoon katkeraan:

"Voi, etten voi mä käsin kiinni käydä taas sinuun, ihmishenki, peruskivi Jehovan vääran vallan päällä maan!"

Ja leimahdellen, niin kuin vihantupru hän kiukkuansa purki edelleen:

"Ei mulla ole voimaa eikä valtaa tuhota häntä, kurjaa, kuolemalla, kun mailman lait ja järjestyksen sen kuin myöskin elon, synnynnän ja kuolon herruuden multa, kaiken Jumalalta on riistänyttä vääräydellä Hän, Se julma, ahnas Henki vääräyden."

Niin, tulimiekka iskuun nostettuna vierellä Martvan vuoteen voimatonna hän suitsi vihaa sekä kateutta. Ja mustat käärmemäiset vartijansa pystyssä seisten tulikidastansa herransa asiasta raivostuen nyt puhalsivat vihan kielekkeitä. Ne sammuivat ja pilveks' yhdistyivät, mi hienon udun lailla leijaeli nyt päällä Martvan sekä Perkeleen.

Vaan rauhallisna aina Martvan henki vaelsi niillä ihanuuden mailla, miss' ihmissielu sointuu Jumalaansa kuin kaiku lauluun, jost' on lähtenynnä vapaana vuoren rintaa etsimään, on löytänyt sen sekä onnellisna taas sointuu, sulaa lauluun: alkuperään, jost' oli saanut synnyn sekä kaiken. Kateisin mielin ihmishengen matkaa tarkasti silmä julman Perkeleen, ja näki kuinka iki-onnellisna karilla "Litvan laulun" istui Martva ihailien sitä suurta Jumalaa, mi täytti maat ja taivaat kunniallaan, kuin päivän valo täyttää kaikkeuden niin kauvas, kuin sen sädekehä kantaa. Ylhäällä soivat harput, pasuunoista kuin pauhu hurskas, sulosointuisena nyt tulvi sävel. Joukko enkelien kuin kirkas pilvi hohti korkeudessa ja riemurinnoin, laulunhyminällä, mi täytti maat, ne Luojan kaikkivaltaa nyt tunnustivat, Hälle laulain näin:

"Taas tänään, niinkuin aina ennen
Sun työsi soluu radoillaan.

Tietänsä säättämääsi mennän kuu kieppuu ympärillä maan. Ja päivää kiertäin maa taas pauhaa. Ken luotas suistuu, häll' ei rauhaa oo kaikkeudessa. Sinä vaan oot rauha, autuus taivaan, maan.

Sä elon loit ja kuolon säädit, Sä säädit kaikkeuden lait. Ei järky se, min kerran päätit, Sa itseltäsi vallan sait. Sä säädit lain tään: 'Rikos kostaa itsensä'. Jos ken miekan nostaa vain vastaan Herraa taivaan maan, hän sortuu miekkaan kokonaan.

Kun viekas käärme petti vaimon ja sai sen luotas lankeemaan, hän sillä teollansa vainon ja inhon nosti. Ainiaan kuin käärme kirottu hän kulkee; ei missään näyttäytyä julkee; vaan salaa vaanii saalistaan... Oot ihmeen viisas, Luoja maan."

Niin lauloi suuri enkelien kuoro. Ja kuullessansa haamu Perkeleen riehahti, kiukun-tuli tulvillansa, ja vannoi suurna, ylpeänä näin:

"Hän ilkkuu vielä... nauttii vääryydestään... Hän, kurja, kerskuu vallan jätteillään, Hän jok' on tuhannesti tunnustanut. mun voimani... Hän joka tekojansa on katunut jo aikaa ennen Noaa, niin tunnustaen, miten suur' oon minä!... Hän kadehtii mun suurta viisauttani..."

Hän tietää, että suuri kavaluus korkeinta on ja suurta viisautta... Vaan lahja se ei ole Hälle suotu, kun kavaluus ei kuulu Olioon, jok' on mun vastakohtani... Ja siksi" — Hän mietti hetken, vihaa leimahdellen kävellen ees-taas. Sitten rauhottuen hän viisain elein lausui lopun näin:

"Hän sanoo: 'Joka miekkaan ryhtyy, hukkuu myös siihen'... Mutta Hällä itsellään kädessä on aina kaksiterä miekka: Ken hänen orjuudestaan riuhtautuu, sen uhkaa armotta Hän maahan lyödä... Se miekka Hänet myös nyt sortakoon mun aseain! Se käypi multa näin: Pois pyrkii ihmishenki orjuudesta ja alta ruoskan, kuten Adam, Kain pois piiloutuivat Hänen näkyvistään, pensaikkoon Adam... kaukaisuuteen Kain... Ei armoa!... Mun täytyy Hänet kaataa ja ihmishenki Häitä riistää pois!... Kaikkeuden herruus siihen perustuu..."

Hän raivostui ja hehkuvinta vihaa taas huokui verikita vartijain ja lattialla niiden mustat hännät käärmeinä lieruilivat, lepytellen herraansa. Ihmevaippa hulmahteli harteilla Perkeleen. Hän houkutellen nyt Martvaan koski. Omaa henkeänsä hän siten koitti toiseen istuttaa.

Vaan turhaan. Martvan ikipuhdas henki vaelsi eelleen autuaitten mailla, miss' enkelien kuorot ylistystä taas Kaikkivaltiaalle veisasivat ja Hänen kunniaansa tunnustaen soi sävel harppuin, huiluin, pasuunien. Vierellä Martvan kulki vartiona kaks' enkeliä. Kirkas risti loisti kädessä kummankin. He Luojan luokse niin johdattivat nukkuvata Martvaa. Sen nähtyänsä haamu Perkeleen mietteissään jatkoi järkeilyään näin:

"Hän mahdoton on vielä tällä kertaa... Hän niin kuin tyhmä lammas kerittäväks käy vielä Hänen viekotuksissansa. Ei tiedä hän, mi hyvä on ja paha, ei tunne pahan suurta ihanuutta, sen herkkuisuutta, eikä vapautta, ei myös sen tarjoilemaa hekkumaa..."

Hän mietti... Sitten jatkoi puhettaan:

"Se naikkonen ei tunne miten maukkaat hedelmät tiedonpuussa odottavat kun nähnyt sitä puut' ei ole vielä... Vaan tänään hän nyt *minun* toimestani on kutsunut jo luokseen Harhamani, mun palveljani... Muut' ei tarvitakaan Hän, valittuin, kun saapuu tänne, oitis on tytön eessä kuulu tiedonpuu: se kirja, joka pahan suloisuuden on maalannunna vielä herkkuisemmaks kuin minä kerran kuulun tiedonpuun..."

Hän seisoi ryhdikkäänä, jumalaisna, kasvoilla riemun-*ele* verraton ja katse tutkivainen heitettyinä ylt' ympär' ihmishengen, joka eelleen vaelsi autuilla onnen mailla ja rauhan suurta siemausta joi. Niin: siellä autuaana niin kuin lapsi rukoili Martvan henki Jumalaa:

"Turvakseni enkelisi mulle suo! Sinun luokses askeleeni aina luo! Ällös armoasi eitä! Ällös mua raukkaa heitä tuulen lailla kulkemaan rauhatonna kautta maan, kuten nainen rauhaton, eksynyt mi raukka on Litvanjärven ulapoille. Ällös heitä harhansoille yksin mua! Pyydän Sua: Ällös hylkää rukousta! Poista luotain käärme musta!"

Vaan kiukkuisena, ikikavalana kiehautti suuri haamu Perkeleen. Hän vannoi riettain elein, armotonna ja julma katse vihantulta täynnä, taas päätöksensä hurjan uudesta:

"Sä kurja ihmishenki, nöyrä orja Jehovan!... Vai sä pelkää käärmettäni! Ei hätää toki!... Käärmettä jos kaihdat, sen nahassa jos et sä mua usko, niin uskot, kun ma kerran kaunihihi pukeudun kätyriini Harhamaan... Kun hänen nahassansa luokses hiivin, niin onnen aika sulle armastaa: Ma herkut hekkumaiset hänen suullaan sinulle kerron... Herras täytyy tuta mun suuri voimain. Suulla Harhamani ma henkeni sun sieluusi, sa kurja, puhallan, kuten kerran Jehovasi puhalsi väärän hengen sieramiisi, niin tehden sinut omaks' orjaksensa, jok' on mun äänelleni kivikova nyt vielä, kun ma sua pelastamaan kynsistä Rääkkääjäsi tullut oon."

Hän antoi tulimerkin vartijoilleen ja nousi niiden kanssa siivillensä. Ja halki kaikkeuden vinhoihin vauhdin hän lensi, niin kuin hurja tähdenlento mi tietään tuntematta ilmaa halkoo tuhansin vuosin. Hänen ympärilleen kohahti pimeästä sotajoukko, mi riemuhuudoin, soiton raikuessa, nyt herrallensa kantoi kunniaa.

1. Maassa.

Jonkun matkan päässä Ranniston talosta ylöspäin pitkin Litvanjärven rantaa kuljettua tullaan Tuukkalan taloon. Joki leviää siinä poukamaksi, pieneksi lammiksi, jota vaaraiset rannat ympäröivät. Poukamasta viskautuvat joen vedet pienen putouksen kautta pitkäkhöön koskeen, jonka kivikkoa pitkin ne vallattomina hyrskivät tyventöön. Aivan koskenkorvalla on Tuukkalan talo.

Sen kosken rannalla oli kasvanut Oolavi ja siksi oli hänen mielensä rohkea kuin kosken vedet. Hän oli veneessä sen kuohuja tuhannesti laskenut ja siksi oli käsivarressa voimaa. Koski oli laulellut hänelle kehtolauluja ja niistä oli mieli jo nuorena läikähdellyt rauhattomana.

Tuukkalan talon kanta-isä oli tullut Ranniston taloon kerjäläispoikana. Hän oli yötä talossa, sairastui ja jäi talon hoidettavaksi. Kun hän oli parantunut, oli talvi kovimmillansa, eikä talon väki hennonnut laskea häntä maantielle. Niin jäi hän taloon, teki mitä voi ja söi samassa pöydässä talon väen kanssa. Keväällä kävi hän paimenessa, kesällä hevosissa ja marjassa.

Niin tuli hänestä talon perheen jäsen. Vartuttuansa sai hän palkkaa työstänsä ja tuli talon vakituiseksi palvelijaksi. Hän sai samanlaisen kasvatuksen kuin talon omat lapset, rukoili yhdessä niiden kanssa aamuin ja illoin ja oli kaikessa heidän vertaisensa. Palkan hän säästi, ja kun hän kaksikymmenviisivuotiaana meni naimisiin Tuukkalan torpan ainoan tyttären kanssa, voi hän säästöillensä ostaa torpan pienet tilukset omaksi konnuksi. Ranniston talosta saadut myötäjaiset, raamattu niiden mukana, lisäsivät torpan irtaimistoa.

Tällä Tuukkalan talon kanta-isällä oli tapa sanoa, kun hän puhui elämästänsä:

— "Minä olen Ranniston talosta saanut paljon, mutta suurimmat sieltä saamani aarteet ovat raamattu ja ahkeruus."

Eikä hän puhunut perättömiä, siitä oli Tuukkalan entinen torppa todistuksena. Sen niityiltä hävisivät pajupehkot. Missä ennen kasvoi siankarvaheinä lyhyenä, palaneenvärisenä takukkona, siellä aaltoili kohta mehevä apilas. Pellolla, jossa ennen piipotti joku rukiintähkä rikkaruohon ja pitkän kastikaisen seasta, nousi nyt syksyllä rukiin-oras mustanpuhuvana, ja kesällä korsi tuskin jaksoi jyväpainoansa kantaa. Viljelykset laajenivat, karja lisääntyi ja torpan sijalle kohosi uhkea talo.

Siitä lähtien Ranniston ja Tuukkalan talot ikäänkuin kilpailivat hurskaudessa ja työn kunnioittamisessa. Ne eivät kilpailleet kateudesta, vaan kuten kaksi kukkaa, jotka kilpaa koristavat nurmea. Rannisto, vanhempana, kulki edellä ja molempia taloja sitoivat toisiinsa mitä hellimmät ystävyiden siteet.

Ensimmäisen omistajan kuoltua peri talon hänen ainoa poikansa. Hänen eläesssänsä vaurastui talo, niin että se oli Ranniston jälkeen seudun rikkain.

Nykyinen Tuukkalan isäntä oli syntynyt samana päivänä kuin Ranniston Tuomas, ja kasteessa tehtiin heistä kaimat. Heistä tuli jo pienestä pojasta eroamattomat ystävät. Yhdessä viettivät he lapsuutensa ajan, löivät palloa ja piippaa, kävivät ongella ja laskivat talvella mäkeä. Yhdessä olivat he kierrelleet seudun kaikki polut, käyneet joka aholla ja uineet joka uimarannassa. Samana päivänä pääsivät he ripille ja samana päivänä viettivät molemmat häitänsä. Muutenkin oli heidän elämässsänsä hyvin paljon yhtäläistä. Tuukkalan samoin kuin Rannistonkin kaksi vanhinta lasta kuolivat nuorina. Nuorin poika Oolavi oli hänen ainoa elossa oleva lapsensa.

Mutta kumminkin oli Ranniston ja Tuukkalan olemuksessa paljon toisistansa eroavaakin. Rannistoon verraten oli Tuukkala kuin teräksestä tehty luonne, jättiläinen, joka kulki vuori hartioilla. Hänen käytöksesssänsä oli ryhtiä ja voimaa. Katse oli rauhallinen, mutta samalla käskevä, ja harvaksen lausutut sanat putoilivat kuin harkittu tuomio. Kantoja maasta irti vääntäesssänsä oli hän kasvanut mieheksi, joka ei ole tottunut väistelemään ja jolle kaikki vastukset olivat kuin heikko ruohonkorsi, jota hän astuesssänsä ei huomaakaan. Jos Rannisto oli talonpoikana hengellinen ruhtinas, Lutherus tai apostoli Pietari, niin oli Tuukkala talonpojaksi Napoleon Bonaparte. Heidän elämänsä oli suurta runoutta, koristelematonta ja jaloa. Kumpikin he olivat ylpeitä ammatissansa, ruhtinaita kutsumisessansa, miesten miehiä työsssänsä ja elämässsänsä ja miehekkään nöyriä Jumalansa edessä. Heissä ei ollut merkkiäkään siitä pöyhkeilystä, joka aina puhkeaa pienen ihmisen sielusta välttämättömänä pienuuden verhona.

Oolavi oli perinyt paljon isänsä luonteesta. Hän oli voimakas, miehekäs, rehellinen. Silmä oli kirkas ja katse avoin, ja hänen luonteesssänsä helisi jotain puhtaimman teräksen jalointa sointua. Siinä ei värähtänyt ainoatakaan rumaa piirrettä.

Mutta samalla oli hän perinyt paljon äitinsä hilpeyttä ja lempeyttä, tunteellisuutta ja herkkyyttä ja Tuukkalan kosken kuohujen levottomuutta. Hän oli vanhempiansa ilo ja toivo, niiden maallinen aarre.

Hän oli lahjakas, tiedon haluinen, paljon lukenut, ikäistensä kaikkialla kaivattu ystävä ja vanhojen rakastama. Selvä katse ja korkea otsa jo sanoivat, että hänessä piilevät henkiset aarteet odottaen vain hetkeä, jolloin ne voivat purkautua joko hyvän tai pahan palvelukseen. Kotona oli hänellä ollut koti-opettaja lukuja opettamassa, samoin kuin Ranniston Martvallakin. Itseksensä oli hän perehtynyt kieliin. Tuomas Tuukkala katsoi häneen kuin Aleksander Suuren isä poikaansa.

— "Hän vääntää ne kannet, jotka minulta jäävät vääntämättä", — oli hän kerran pojastansa sanonut.

* * * * *

Oli lauantain iltapäivä, ilta-askareiden aika.

Poukaman yläpuolelta, niiltä main, missä joenjuoksun tiedettiin olevan, kuului väen iloista laulua, joka solui taloa kohti, tienä joen-uoma. Välistä helähti nauru tai heleä huudahdus. Kohta laski poukamaan kokonainen veneistö, veneet väkeä täynnä. Jokaisen veneen kokassa oli purjeena pieni pihlaja tai koivunlatva. Miehet soutivat paitahihasillaan. Naiset istuivat, ken kukalla, ken lehvällä koristettuna, huivi hatuksi solmittuna tai tukka valloillansa.

Laulajat olivat Ranniston ja Tuukkalan heinäväkeä, joka palasi takamaalta heinänteosta.

Aurinko kallistui koivun korvalle, kun veneitä solahti virrasta sen poukamaan. Laulu oli lakannut. Väki istui iltaa ihaillaksensa. Joku soitteli putkipilliä kesäillan kauneuden lisäksi. Maukas sävel hyväili lehtevää vaaraa ja veneistö solui poukaman tynnellä sinellä kuin vesikuvastimella, jonka puitteina riippuvat rannikon vaarojen kauniit kuvaiset.

— "Johan se heinäväki tulee", — lausui Tuukkalan isäntä, astuessaan portaille juuri silloin, kun veneet tulivat näkyviin. Viimeisenä pujahti koivujen alta pieni vene, jota sousti Oolavi, Ranniston Martvan perää pitäessä. Sen veneen oli Oolavi itse tehnyt itseänsä varten. Sillä oli hän Tuukkalan koskea laskenut kuin suksilla jyrkkää mäkeä, missä on hyppyri vähä-väliä. Se kantoi paraiksi kaksi henkeä ja siksi sousti hän siinä kahdenkesken Martvan kanssa.

— "Kuka ennen rannassa!" — kuului äkkiä eräästä veneestä huudahdus.

— "No, koitetaan", — vastattiin kaikista muista veneistä. Alkoi kilpasoutu. Aivot notkahtelivat voimakkaista vedoista. Vesi kohahteli kokan edessä ja veneet aivan nytkähtelivät nopeasta lähdöstä.

— "Pidäppä, Martva, perää!" — pyysi Oolavi, joka oli hyvän tovin muista jälellä.

— "No!" — naurahti Martva tarttuen melaan täysin voimin, ilosta loistavin silmin. Oolavi vetäisi täyttä voimaa. Aivot vääntyivät luokiksi. Vene hyppäsi aivan kohona ja suhahti sitten veteen halkoen sitä kuin veitsi sumua.

Synty miesten ottelu. Alituisen helisivät nauru, huudahdukset ja kehotukset:

— "Kovemmin!... Älä päästä rinnalle!... Melo lujemmin!... Varo että ei päälle aja!"

Oolavin vene lensi, aivot siipinä, kuin vedenpintaa pitkin lennossa sujahtava vesilintu. Poukaman puolitiessä oli se jo saavuttanut toiset veneet. Lastuna keikahteli se niiden nostamien aaltojen yli ja ajoi edelle. Martvan posket punottivat ja silmä säteili mielenjännityksestä, kun hän, mela heikossa kädessä, kiikkui veneen perässä sen kiitäessä toisten ohi.

— "Martva!... Martva!... Martva!" — helisivät kilpailevista veneistä naisten ihastuneet äänet ja liinat huiskuttivat hänelle onnea. Jokainen olisi tahtonut itse voittaa, mutta vielä mieluummin suoda voiton Martvalle, kaikkein silmäterälle.

Ja Martvan vene voitti. Kun se pääsi rantaan, oli se jo monta mittaansa kaikkia muita edellä.

— "Martva voitti!... Martva ja Oolavi voittivat!" — kaikui raikas palkintohuuto. Oolavi heitti veneen veden ja aivot omaan varaansa, nousi ylös, heilautti lakkiansa toisille ja ylpeili:

— "Perämiehen varassahan se vene on!... Kenellä se nyt oli paras perämies?"

Martva naurahti hienolle kohteliaisuudelle, joka oli yhtä koruton kuin heidän lapsipuheensa marjamatkoilla. Vene oli veden varaan jääneenä ulonnut taas rannasta ja heilui hiljaa lähellä koskenniskaa. Toiset veneet olivat jo maalle vedetyt ja Ranniston veneitä varustauduttiin vetämään kosken alle maata myöten, sillä Tuukkalan koskea ei ollut vielä kukaan muu kuin Oolavi laskenut.

Oolavi aikoi jo kääntää veneensä uudelleen rantaan, kun muisti kosken. Veri kiehahti. Koski veti häntä. Hän nyökäytti päätään Martvalle ja kysyi:

— "Uskallatko, Martva, niin minä vien sinut veneellä kosken alle?"

Martva katsahti koskea. Se näytti vaahtoivalta. Hän arkaili.

— "En minä tiedä", — vastasi hän epäröiden.

Mutta sitten sattui hän katsahtamaan Oolavia.

Hän näytti niin voimakkaalta ja luotettavalta. Niin monesti oli hän nostellut häntä aitojen ja ojien yli ja aina oli hän tuntenut hänen käsivarsillansa olevansa turvassa. Nytkin tuntui kuin olisi hänellä Jumala turvana Oolavissa, kun tämä oli peräsिमessä. Viattoman lapsen tavoin myönsi hän, nyökäyttäen:

— "No!... Sinun kanssasi minä uskallan."

Ja Oolavi oli valmis. Hän nosti Martvan kainaloista ohitsensa teljolle ja tarttui melaan, kääntäen nopeasti veneen kokan koskenniskaa kohti.

— "Oolavi!... Oolavi!... Oola-vi!" — varottivat hätäiset äänet rannalta yhtenä humuna, kun väki näki minne vene viilsi.

Mutta se oli jo myöhäistä. Oolavi ei kuullut mitään muuta kuin kosken huumaavan kutsun. Voimakkailla melanvedoilla ohjasi hän venettä jo koskeen... Martva oli aivan painautunut teljolle, kuin varpusenpoika oksalle haukan ylhäältä uhatessa. Avuton, hiukan hätäytynyt katse oli kiintynyt Oolaviin rukoilevana. Poski punotti, mieli oli hehkuna ja hän kyyristyi hiukan kokoon. Rannalta katselijat eivät uskaltaneet henkeä vetää... Kuului hätäilyjä... Jotkut juoksivat pitkin kosken rantaa hätään... Putous nieli jo venettä... Jo syöksyi vene siihen aivan nuolena... Se viskautui kuin mäenlaskija hyppyrystä ja upposi kokonaan vaahtoon... Hätäytyneinä juoksivat katsojat putouksen alle... Naiset kiirehtivät miehiä... Luultiin jo onnettomuuden tulleen.

Mutta äkkiä sukelsi vene vaahton alta ja syöksyi sukkulaisena koskeen, joka alkoi putouksen alla. Nyt alkoi se hyppiä kosken kuohuilla, heittäytyen aallolta aallolle. Väliin näytti se olevan aivan ilmaan hyppäämisillensä: enempi puoli venettä oli ilman varassa, ainoastaan perä otti vielä veteen... Mutta taas painautui se aaltoon, näytti syöksyvän suoraan syvyyteen... hyppäsi taas aallolle... vältteli kiviä ja lensi lintuna ryöppyjä pitkin, turvaton tyttö linnunpoikana teljolla ja voimakkaiden melanvetojen vauhtia yhä lisätessä. Väki katseli sydän kurkussa hurjaa kulkua.

Jo pääsi vene kosken alle... Nuolena hyppäsi se viimeiseltä aallonselältä, paiskautui tyveneeseen, teki äkkimutkan ja suhahti peräänsä myöten kuivalle rantahiekalle. Ja kun Oolavi nosti vapisevan Martvan veneestä, painautui tämä vaistomaisesti hänen syliinsä, jossa tuntui olevan turva kaikkea vastaan. Posket paloivat punana ja vasta hetken kuluttua, kun hätäytynyt hengitys hiljeni, sai hän lausutuksi:

— "Kiitos, hyvä Oolavi!... En minä peljännytkään, vaikka luulin..."

— "Hyvä!... Hyvä!" — huusi väki uskaliaalle koskenlaskijalle. Ja kun Ranniston veneet taas lähtivät matkaansa jatkamaan ja Oolavi poistui, kuuli Martva vanhan palvelijansa Kaisan, jota hän tädiksi sanoi, Oolavia katsellessansa itseksensä lausuvan:

— "Ei ole se tyttö hunningolla, joka on hänen turvissansa."

* * * * *

Seuraava päivä kallistui illaksi. Tuukkalan talossa oli jotakin autiota. Nuori väki oli pyhäisillä kisamaillansa, vanhat istuivat kirja kädessä. Kartanolla ja kaikkialla oli sama kaihoisa tunnelma kuin kirkkomäellä, josta on kirkkoväki jo tyyten lähtenyt koteihinsa ja enkeli tuntuu hiljaa hiipivän koivikossa koivun oksien lomissa, kuin etsien sieltä jotakin. Koko talo oli pyhäpäivän kaipuuta tuvat tulvillaan, pihat täynnä. Ainoastaan koski kuohui, mutta ei sekään aivan ennallansa: Kuohussa oli jotakin kummaa, pehmeätä ja salaperäistä.

Tuukkala itse puheli kamarissansa Oolavin kanssa, järjestellen viikon töitä. Oolavi oli ehdottanut, että ruvettaisi kesätöiden kuluttua kuivaamaan viljelysmaaksi takaamaan suurta rimpisuota, Hallanselkää. Kun isä mietti hänen rohkeaa ehdotustansa, jatkoi Oolavi:

— "Siitä on nyt ainainen kiusa koko ympäristölle: Halla nousee siitä kuin sumu järvestä."

Tuukkala mietti yhä. Oolavi jatkoi taas:

— "Onhan viisaampaa antaa siinä kasvaa viljaa ja heinää, kuin nostaa hallaa."

— "Niin!" — alkoi Tuukkala hitaasti — "kyllähän se on totta, mutta..."

Hän keskeytti ja mietti taas.

— "Mitä, isä, arvelet?" — tarttui silloin Oolavi.

— "Sehän on niin vetelää rimpeä, että kurjetkin siihen hukkuvat... Jaksaaako siitä saada urakkaa... Se on kovin suuritöinen tehtävä..."

Oolavi innostui. Reippaana selitti hän isällensä:

— "No sen parempi!... Minulla on kaksi joutilasta kättä, sillä talon kaikki muut suot ovat jo kuivatut... Pitäähän minunkin käsilläni olla jotain tehtävää."

Tuukkalan karkeille, jaloille kasvoille nousi isän ilo. Ylpeänä katseli hän poikaansa ja kysyi:

— "Sinä siis uskot voitavasi saada Hallanselästä heinämaan?"

— "No miksi ei, isä?... Suon vesi lasketaan järveen. Auringossa on valoa, pilvessä vettä ja suon pohjalla mutaa... Ei tarvita muuta kuin käsivartta ja siementä. Edellistä on, Jumalan kiitos, minulla ja jälkimäistä on sinun salvossasi", — vakuutti Oolavi.

Tuukkala katsoi poikaansa kuin toivorikkaaseen valta-istuimensa perijään. Hän uskoi jättävänsä Tuukkalaan suuremman perinnön kuin kukaan edellisistä: paraan isännän. Kuin ruhtinas käveli hän huoneensa pariin kertaan edes-takaisin, istahti sitten ja lausui:

— "Tee nyt, Oolavi, miten haluat! Yritys on kyllä rohkea, mutta minä luotan siinä sinuun täydellisesti..."

— "Kiitos, isä!... Sinä tietysti autat minua neuvoillasi!" — lausui siihen Oolavi.

Kun kuunteli näiden kahden miehen puhetta, ei voinut muuta kuin uskoa, että kuuluisan Hallanselän kohtalo oli päätetty asia. Niin paljon voimaa ja miehen mieltä keksi joka sanassa. Oolavi selitteli suunnitelmiansa ja ihastunut isä iloitsi poikansa miehekkyydestä ja kiitti hänestä Jumalaa.

* * * * *

Jo lähestyi lypsy aika. Karja kantoi rikkautta kotiin. Kylläisenä odotti se lypsäjä lauluinensa ja raintoinensa.

Metsäpoluilta ja teiltä kuului jo kotiin palaavan Tuukkalan väen puhelua ja iloista naurua. Toisaalta kuului laulua pehmeän koivikon sisästä. Lintu kävi virkeämmäksi, paarma surisi äänekkäämmin ja kohta oli pihamaa iloa ja elämää täynnä. Jo kuului karjapihalta lypsäjän laulu, johon tipahti silloin tällöin hiljainen, rauhallisena märehähtävän lehmän kellon kilahdus.

Maantieltä kuului hiljaista jymyä. Se lähestyi. Kuului jo hevosen kavion pehmeä kopse. Kohta ilmestyivät näkyviin Ranniston komeat rattaat, takana harmaa tomupilvi. Uljas hevonen ravasi kuin huviksensa, komeat silat selässä. Se syöksyi tienhaarasta kartanolle, rattaat miltei kohona, ja päristeli riemusta, puistellen tuuheaa harjaansa.

— "Poikkesin sinua tervehtimään... ja hevosta lepuuttamaan", — tervehti Rannisto portailla vastaan tulevaa Tuukkala.

— "Sepä hauska! Käy nyt taloon!" — vastasi Tuukkala, avaten vieraallensa oven.

Molemmat miehet astuivat Tuukkalan vierashuoneeseen, jossa kaikki osotti talon varallisuutta, mutta samalla yksinkertaisuutta. Jykevät aistikkaat huonekalut olivat arvokkainta visakoivua, missä käki on koskaan kukkunut, ja lattia leveintä honkaa. Huone muistutti vanhaa ruhtinaan asuntoa. Pöydällä oli Rannistosta tuotu myötäjais-raamattu. Seiniä koristi pari arvokasta hengellistä maalausta ja auringonpaisteessa, vähän loitompana akkunasta, kukki komea ruusu.

— "Kävin tilaamassa Martvalle vähän kirjallisuutta ja viivysin matkalla uuden papin luona", — selitti Rannisto, istuutuen ja pyyhkien hien otsaltansa.

Huoneessa kävi tuulen veto: Perkele sävähti avonaisesta akkunasta sisälle ja asettui näkymättömänä seisomaan kukkivan ruusun taakse, vähän viistoon Rannistosta.

Tuukkala terottui yhdeksi kuuloksi, Martva oli hänelle enemmänkin kuin oma tytär. Hän oli ihaillut sen enkelisielua. Sen kauniista silmistä oli hän katsellut puhtainta päivää. Hän oli sitä katsellut, ja muistellut Oolavia. Hän oli joskus ajatellut, että Martva päivänä valaiseisi sekä Ranniston että Tuukkalan maita. Mutta se ajatus oli salainen ja pyhä. Hän ei ollut siitä puhunut Rannistollekaan. Martvan sielu ja koko olemus oli hänelle jotain pyhää, johon ei saa semmoisella sanallakaan koskea.

Hän vastasi Rannistolle:

— "Vai niin... Vai kirjallisuutta! Martva näkyikin olevan kirjoihin kiintynyt... Heinäntekomatkalla kun poikkesin toissapäivänä takamaalla teidän heinäväen luona, niin luki minullekin muutaman sadun... Miehet olivat hänelle vitsaksista laittaneet keinun parhaan putkikon keskelle... Siinä hän vain keinui ja lueskeli... Sievä lähde oli vielä aivan keinun vieressä... 'Se on minulla kuvastimena', sanoi Martva minulle. Vanha Timo toi hänelle syömään tullessaan aika kimpun kukkia."

Akkunassa helähti valo kirkaammaksi. Jumalan henki oli käynyt läpi huoneen, varottaen, muistuttaen. Sen vaikutuksesta pysähtyi Tuukkala äkkiä, nopeasti, jotain muistaen. Tuntui kuin olisi näkymätön aave ilmestynyt hänelle. Hetkisen hän oli hämmästynyt ja tapaili jotain muistaaksensa...

Viimein hän sai hapuilemansa kiinni: Hän muisti viime-öisen unensa. Hän oli nähnyt unissansa Ranniston, joka toi mustan käärmeen putkikkoon, jossa Martva luki. Sen unen oli hän aamusella muistanut ja aikonut kertoa Rannistolle. Mutta sitten oli hän miettinyt ja purkanut päätöksensä, peljäten sen herättävän levottomuutta Rannistossa. Päivemmällä oli uni jo unohtunutkin, mutta nyt se muistui mieleen ja hän sovitti sen kirjan ostoasiaan vaistomaisesti, Jumalan käskystä. Mutta edelleenkin hän sen salasi, peljäten sen tuottavan turhaa rauhottomuutta ja sen kautta ehkä unen mustan käärmeen: onnettomuuden.

Hänen puheensa johdosta Rannisto muisteli tytärtänsä ja sen keinuja ja kukkia. Harvakseensa lausui hän:

— "Niin... Se pyrki heinäväen matkaan ja oli siellä koko viikon... Työväkikin sanoo olevan itsellään ikävän, jos ei Martva ole mukana."

Pää kallellaan tarkkaili Perkele Rannistoa. Tuukkalan ajatuksissa häilyi yhä Martva. Uni nosteli jo aaveita. Ei hän tiennyt mistä se johtui, että hänestä tuntui kuin nousisi lähteestä tai matelisi putkikosta musta käärme Martvaa pistämään. Sydän käski häntä joutumaan apuun. Aavistus sanoi Jumalan äänenä, että unen musta käärme on juuri kirja, jonka Rannisto oli tilannut. Hänen ajatuksensa johtuivat samalla Oolaviin. Martvaa ahdisteleva mato oli hänestä myös Oolavin onnettomuus. Se oli vaistomainen tunne. Molemmat lapset olivat hänen ajatuksissaan jo yhteen kiedotut. Ikäänkuin kääntääkseen puheen pois ikävästä asiasta, ja hiljaa, huomaamatta, saadakseen Ranniston vieromaan koko kirjallisuutta, alkoi hän puhua Oolavin luvuista:

— "Oolavikin on kirjoihin innostunut, mutta hän lukee yleensä jotain opettavaista. Joskus on yrittänyt kaunokirjallisuutta lukemaan, mutta ei se hänelle maistu... Hän sanoo sitä jonnin joutavaksi juoruaiseksi... Ja kyllä minäkin olen vähän sitä mieltä."

Rannisto ajatteli. Nuoren papin rippisaarnasta lähtien oli hän entistä enemmän ajatellut kirjallisuuden vaikutusta, tullut entistä varovaisemmaksi. Ajatuksissansa vastasi hän:

— "Kyllähän siinä on perää... Jos kirjan henki ja vaikutus on epäsideellinen, niin myrkkyyhän se on, turmiollisempaa kuin väkijuomat... Mutta voihan niissä olla — ja onkin — semmoisia, joiden henki on jalostava..."

Ja hiukan mietittyänsä lopetti hän:

— "Vaikka mitään erityistä oppia ja viisautta niistä ei voi saada, koska sitä kaunokirjallisuudessa yleensä hyvin harvoin on... Mutta kun nuori ihminen kaipaa jotain ajankuluketta, niin onhan jalohenkinen elämänjuorukin parempi, kuin joku muu sitäkin huonompi huvitus."

Perkeleen kasvoissa häilähteli ivanhymy. Leuka kädessä tarkasteli hän puhujaa, tunkien katseensa jo sielun sisimpiin.

Tuukkalasta tuntui kuin olisi Martva hänellä suojeltavana, painautuen hänen syliinsä, avuttomana, turvattomana. Hänkin muisti Aamuston rippisaarnan kirjallisuudesta Hän puhui kirjallisuudesta jo aivan sitä vihaten:

— "Minäkin olen aikoinani kaunokirjallisuutta lueksinut, mutta suoraan sanoen minä olisin nyt säkki päässä kuten aivan lukutaidoton, jos en olisi muuta lukenut. Sillä en todellakaan osaa sanoa, minkä tiedon tai opetuksen siitä kirjallisuudesta olen saanut. Kun olin aina kirjan loppuun lukenut, tuntui kuin olisin kuullut juoruttavan jonkun tapauksen... jonkun Mikkosen tai Mattisen elämäkerran tai rakkausseikkailun... Mutta samaa opetustahan voi saada miltä juorueukolta hyvänsä."

Perkeleen silmissä välähti vihainen salama. Hän katsahti Tuukkalaan kuin päästelisi se hyvää saalista hänen verkoistansa. Tuukkala jatkoi ikäänkuin harmistuneena, vaistomaisesti taistellen Martvan puolesta sitä uhkaavaa vaaraa vastaan:

— "Yleensä — jos tarkkaa — huomaa että ne kirjat eivät ole monesti kirjoittajiinsakaan voineet mitään hyvää vaikuttaa... eivät edes sen vertaa, että ne ymmärtäisivät kohteliaina tarjota opetustansa. Semmoisesta helmestä kuin nöyryydestä nyt ei ole puhuttakaan. Varsinkin näkyy viime aika muuttuneen aivan surulliseksi. Äsken silmäilin erästä kirjaa, eikä tarvinnut monta lausetta lukea, kun jo kiitin Jumalaa, että kansamme ei ole yhtä sairas kuin ne, jotka tarjoutuvat sitä parantamaan. Jokaisesta lauseesta huokuu semmoinen kirjoittajan pöyhkeys ja rikkiviisuus, että huomaa selvästi hänen uskovan olevansa maailman suurin nero ja tulvillaan viisautta, ja neron rinnalla kaikki muut ovat tomppelleita... Siinä pöyhkeilyssä on jotain niin hullunkurista, että minulta aivan itsestään pääsi huokaus: 'Voi maailmaa parantajiensa tähden!... Minä sitten aivan otin selon tämän viisautensa turmeleman miehen opinnoista ja elämänkokemuksista, ja kyllä nekin osottautuivat semmoiseksi, että hän omaksi vahingoksensa on noussut Gamalieliksi, jonka jalkoihin pitäisi kaikkien muiden istuutua.'

Perkele ojentautui ylpeäksi. Viha välähteli hänen silmissänsä.

Rannisto tuli hiukan levottomaksi, punnitsi naapurinsa sanoja, ajatteli kirjallisuudesta yhtä ja toista teosta ja muisteli, mitä tiesi niiden kirjoittajista. Hän ajatteli samalla tytärtänsä ja häntä kauhistutti ajatus antaa puhdas tyttärensä sen ja sen ja senkin jalkojen juureen istumaan. Vakavana myönteli hän:

— "Kyllä minä myönnän puheessasi olevan perää, mutta ei yhden tähden sovi kalkkia tuomita... Onhan suomenkielellä jo kirjoja, käännöksiä ja alkuperäisiäkin, joiden kirjoittajat ovat neroja ja niiden elämä puhdas ja kirjat ylevähenkisiä."

Rautainen Tuukkala miltei kiihtyi, tietämättänsä, kuin Jumalan käskystä. Isä näytti nyt taistelevan häntä vastaan, kun hän puolusti Martvaa, joka istui putkikossa vitsakeinussa, turvattomana, lähteensilmä kuvastimena, silmä sulona, sielu yhtenä puhtautena. Uni nosti entistä mustempia aaveita, loihti näkyviin suuria käärmeitä. Hän käveli huoneessa mieltävänä ja jatkoi keskustelua:

— "Onhan nyt joukossa jotain... en minä sitä kiellä, mutta siinäkin osottautuu oikeaksi Jumalan sana: 'Monet ovat kutsutut', tai kutsu'utuneet, 'mutta harvat ovat valitut'."

Hetken väitelyä syntyi äänettömyys. Iltapäivän surunsekainen hiljaisuus painosti Rannistoa, kuten ukkosen edellä ilma on raskasta ja kaikki vaiennut, niin että itikan ininä kuuluu huilunäänen-kovuisena valittavana säveleenä ennustaen salamasaan tuloa. Hänen silmiensä edessä näytti seisovan Martva, anoen hänen suojelustansa, sillä ympärillä oli pensaikko mustia matoja täynnä. Ajatus hajanaisena selitti hän Tuukkalalle:

— "Martva pyysi tilaamaan hänelle erään uuden kirjailijan Harhaman kirjoittaman 'Varotushuuto'-kirjan... Kristillismielisessä lehdessä sitä suositellaan hyvänä kirjana ja minä lupasin sen tilata tai oikeastaan jo tilasinkin. Puhuin siitä nuoren papin kanssa ja hänkin suositteli sitä... Luki myös muutamia kohtia ja en minä niissä mitään pahaa löytänyt, kun kumminkin kirjan henki on jumalallisen siveellisyyden ehdoton tunnustus ja samalla tarkotus paljastaa, että mikä ei ole rakennettu sille peruskivelle, joka on Jeesus, se romahtaa raunioiksi."

Ilo ja riemu säteili Perkeleen näkymättömästä haamusta. Hänen henkensä repesi kaikkeudeksi ja samalla se kutistui käärmeeksi Ranniston ympärille.

Tuukkalan kasvoille ilmaantui rautainen, kova sävy. Hän käveli jyrkein askelin huoneen poikki moneen kertaan, hilliten kiihtymystään. Hän katsahti Rannistoon. Se oli hänestä armoton isä, joka tuo kaupungista tulijaisiksi lapsellensa myrkyllisen matelijan. Rauhotuttuansa istahti hän taas ja lausui, sanat harvoina iskuina:

— "Kun et sinä olisi tilannut myrkyllistä käärmettä kotisi!"

Rannisto mietti, Martva silmien edessä, sen elämä hänen päivänsä valona, sen onni hänen kotinsa kevätkäkenä. Perkeleen haamu veti sormensa iskuun, kuin pitelisi hän saalista pihdissä. Tuukkala jatkoi:

— "Minä olen sitä kirjaa selaillut ja minun ajatukseni on, että sitä tilatessasi olet taloosi, jossa ei ole sairasta, tilannut ruton siemenet."

Rannisto hämmästyti ja kuunteli vakavana. Näkyi, että oli armainmasta kysymys. Tuukkala jatkoi:

— "Siitä kirjasta tuoksuaa porttoloiden ilma. Kirjoittajan *kodissakin* jauhaa Hiiden mylly. Hänen sanovat paljastavan omaa elämänsä. Jos niin on, olisi hänet asetettava syytteeseen siitä, että on tarttuvan taudin saastuttamana hiipinyt ihmisten koteihin, eikä paennut sairaalaan. Se elämä on täynnä alhaisimpia rikoksia, varkautta, murhia, murhapolttoja ja huoruutta ja petosta. Sen eräät henkilöt ovat koira-kopla, joka näyttölee ilkeintä näytelmää... Millä oikeudella hän vetää saastaisen elämänsä ilmaa myrkyttämään? Jos sinun elämäsi olisi ilkeätä likaa, vetäisitkö sinä sen ihmisten nähtäväksi?"

Ei koskaan ollut Rannisto kuullut naapurinsa puhuvan niin rautaisella äänellä, eivätkä hänen sanansa olleet usein tuntuneet niin kumoamattomilta kuin nyt. Ne putoilivat kuin rautakappaleet helähtelevälle teräspaadelle. Martvan kuva ilmestyi hänen eteensä. Se leikki lattialla, soperteli hänelle ensimmäisen: "isä". Se lauleli hänelle lapsilaulujansa, etsi turvaa hänen polveltansa. Se ilmestyi hänelle Jumalan lahjana, josta hänen piti kerran tili tehdä. Perkeleen katse imeytyi Rannistoon kuin mato maankoloon. Kun Rannisto yhä istui ääneti, jatkoi Tuukkala:

— "Äskettäin luin jonkun lausuneen, että mielenjalous on meille suomalaisille aivan tuntematon. Häntä on lausunnostansa moitittu. Mutta jos tarkastaa Harhaman elämää, täytyy myöntää, että lausuja on oikeassa. Onni on, että kieltämme ei yleensä tunneta, sillä jos sitä osattaisiin ulkopuolella maattamme, niin saisivat vieraat kansat Harhaman kautta meistä suomalaisista sen käsityksen, että me olemme koirakansaa..."

Hän pysähtyi hetkeksi, mietti ja lopetti:

— "Ja millä oikeudella hän on mennyt antamaan kansasta semmoisen kuvan? Onko hänellä oikeus paljastaa maailmalle kansan häpeä, varsinkin kun sinä häpeänä on hänen näyttelemänsä elämännäytelmä?"

Rannisto tajusi naapurinsa olevan oikeassa, kuten aina vaistomaisesti tajutaan totuus. Hän tuli levottomaksi. Perkele oli rauhaton. Rannisto oli jo uuden päätöksen tekemäisillänsä.

Mutta sitä tehdessä välähti hänen edessänsä Perkeleen haamu kuiskauksena, että hän oli jo antanut lupauksensa Martvalle. Tämä olisi ensi kerta, jolloin hän sanansa söisi. Sitä ajatellessansa näki hän jo Martvan mielipahan. Eikä hän olisi tahtonut hänen mieltänsä pahoittaa. Isän tunteet joutuivat ristiriitaan... Perkele väräsi odotuksesta... Rannisto mietti ja taisteli... Hän etsi puolustusta teollensa. Hän muisteli "Kristillisen kuukauslehden" arvostelua, hän punnitsi pastori Aamuston puheita. Sitä kaikkea vertaili hän siihen, mitä oli kirjasta kuullut nuoren papin lukevan. Hän muisteli myös nuorta pappia ja tämä tuntui olevan oikea Jumalan puoltaja. Tuukkala jatkoi:

— "Se oli juuri hän, josta minä mainitsin, että otin selon hänen opinnoistansa. Mies ei ole viitsinyt itse lukea ja oppia ja suorittaa niitä tutkinnoita, joita jo säädyllyisyys vaatisi siltä, joka astuu maailmanparantajana koko kansan koulumestariksi. Lieneekö edes malttanut odottaa, että olisi saanut tilaisuuden harjaantua parturiksi... Ne ne sitten röystäälevät elämässä kirjanoppineina... Kiertokouluseminaarin tutkintoa eivät ole viitsineet suorittaa... Ja kumminkin hän riehahtaa opettajaksi kokonaiselle kansalle, jossa on toki vanhoja professoreja ja muita, jotka ovat raivanneet itsellensä tien sivistykseen tutkimuksien kautta tutustumalla ajatuksen ja tieteen maailmaan... Ajattele sitä hullunkurisuutta!"

— "Niin! Se on totta", — myönsi Rannisto ajatuksissaan.

Perkeleen näkymätön haamu iski kostonhimoisen katseensa Tuukkalaan. Käsi pystyyn nostettuna vannoi hän tuhoavansa hänet hänen oman poikansa kädellä.

Tuukkalan edessä häilähtelivät unen äänet Jumalan varottavana äänenä. Hänen harminsa kääntyi koko kaunokirjallisuutta vastaan. Hän jatkoi:

— "Minä en yleensä ole kaunokirjallisuuden ihailija, sillä joutavaa lorua se monesti on. Mutta jos sitä kerran pitää olla, niin onhan meillä toki kirjailijoita, joista jokainen on Harhaman rinnalla nero. Miksi juuri hänet valitsit?"

Rannisto mietti asiaa. Perkele kiihotteli puhalluksillansa hänessä isän rakkautta. Omaksi puolustukseksensa ja kirjallisuuden puolesta lausui Rannisto:

— "Sinä ehkä arvostelet nyt liian ankarasti Harhamaa... ja kirjallisuutta yleensä. Onhan se kansan kulturin, sivistyksen edustaja ja mitta..."

Ne sanat aivan ärsyttivät Tuukkala. Hän tarttui puheeseen nopeasti, selittäen:

— "Kaunokirjallisuus on kaikkea muuta kuin kansan sivistyksen, kulturin mitta... Se on sen arvottomin osa. Älä oudostu! Minä selitän sinulle: Unkarin mustalaiset ovat erinomaisia viulutaiteilijoita, mutta ovatko ne sivistyskansa?"

Rannisto vastasi kieltävästi. Lämmennyt Tuukkala jatkoi:

— "Kansan sivistyksen muodostaa sen jokaikinen peltotilkku, tehdas, koulut, kirkot, rautatiet ja sen oppi ja kyky hallita luontoa ja sitoa luonnonvoimia palvelukseensa. Me voisimme olla maailman sivistynein kansa, vaikka meillä ei olisi yhtä ainoaa romaania. Sillä et kait uskone, että Espanjan sivistystä mitataan sen kirjailijoiden mukaan tai että Tanska ei pysyisi ensimmäisenä sivistyskansana,

vaikka sillä ei olisi ainoatakaan Harhaman laista romaaninseppustajaa... Sivistys on jotain, joka vaatii työtä ja tutkimista, ja se saavutetaan kirjastoissa, laboratorioissa ja kokemuksessa, eikä se tule romaaneja lukiessa, vielä vähemmin niitä kirjoittaessa, kuin manna taivaasta..."

Hän pysähtyi, mietti hetkisen ja lopetti närkästyneenä:

— "Jos tarkastat elämää, niin huomaat, että ne, jotka vievät ihmiskunnan kulturia eteenpäin, eivät koskaan luekaan kaunokirjallisuutta, sillä niillä ei ole niin hyödyttömään työhön aikaa. Kuka tutkija esimerkiksi suostuisi lukemaan romaania, jotain tukkijätjän rakkausseikkailuja yöjalkajuoksulla piikatytöiden aitoissa? Semmoiset runot ovat ihmishengen alhaisoa, sen yöjalassa kulkijoita, irtolaisia varten. Ja sitä runoutta, joka kelpaa ihmishengen aatelille, ei kykene kirjoittamaan jokunen Harhama, joka on pari vuotta koulun penkillä istunut ja sitten imenyt viisautta kynän varresta... Semmoisen 'kulturin edustajan' sinä viet lastasi jalostamaan! Jos todellakin se, joka osaa ja ilkeää juuruta jonkin tapauksen romaaniksi, on kansan kulturin edustaja, niin silloin se kulturi ei ole minkään arvoinen..."

— "Puheessasi on paljon totta!" — myönteli Rannisto masentuneena, ajatuksiinsa uponneena ja horjuen päätöksissään. Tuukkala näki aaveita ja harmistui Martvan puolesta. Hän jatkoi halveksivasti:

— "'Sivistyksen edustaja!'... Jos eivät oikeat sivistyksen edustajat olisi suurilla hengen ponnistuksilla keksineet ja valmistaisi hänen pilattavakseen paperia, kynää ja mustetta, niin hän kirjoittaisi hassuja kerskailujaan hiilellä uunin rintaan tai sormellaan hiekkaan, kuten Afrikan neekeri... Huutaa hänkin kyllä voi sivistyksestään, sillä henkisesti vaivaiset eivät koskaan kykene itseensä tuntemaan."

Levoton Perkele loihti silloin taas Ranniston eteen Martvan kuvan. Isä näki nyt tyttärensä mielipahan, joka on heräävä, jos hän ei lupaustansa täytä. Hän horjui nyt toisaanne päin... Perkele loihti hänen eteensä nuoren hurskaan papin, jonka avoimesta katseesta säteili rehellisyys ja totuus. Rannistosta oli väärin tehty olla häneen luottamatta. Hän alkoi taas puolustautua. Näkymätön Perkele käveli ylpeänä huoneessa.

Ja kun puhelu jatkui, Tuukkala tyyntyi ja Rannisto sai aikaa puolustautua itsensä edessä, lausui hän varovasti:

— "Kyllä asiassa voi olla kaksikin puolta... Judas Iskariot, joka itsensä hirttämällä paljasti elämänsä, on tehnyt maailmalle suuremman palveluksen kuin monta tuhatta kirjailijaa, jotka kiittävät itseensä siitä, että he eivät ole niin tyhmiä ja huonoja kuin muut. Samoin voi Harhaman elämän paljastus herättää inhon pahaa vastaan."

Voiton-ilo välähti taas Perkeleen kasvoille. Halveksuen katsahti hän Tuukkalaan. Rannisto lopetti selityksensä:

— "Minä luulen, että monen monet kirjailijat tekisivät Jumalalle ja ihmisille palveluksen, jos Judas Iskariotin tavoin nostaisivat *itsensä* kirjoituksissansa julkisuuden hirsipuuhun: paljastaisivat omat siveelliset ja tiedolliset puutteensa, eivätkä tulisi sairain käsin toisia parantamaan... Rutto ja väärät profeetat ovat vaarattomia, kun ne kulkevat tunnettuina, ja tauti on voimaton, kun sen basillia löydetään..."

Perkele seiso ylpeänä, kuin olisi Jehovan pää ollut hänen kantapänsä alla. Tuukkala oli hetken vaiti. Hän muisti taas putkikossa keinuva Martvaa. Se tuntui hänestä jo hänen omaltansa, Oolavin morsiamelta, jota hän oli velvollinen suojelemaan isänkin erehdyksiä vastaan. Hän hehkui kuin äiti, joka suojelee lastansa petoa vastaan. Hiukan mietittyänsä lausui hän:

— "Kulkeeko sitten Harhama oikeissa vaatteissa? Kirjastansa päättäen hänen pitäisi olla Jumalan lapsi. Mutta onko se kääntymisen oikea, joka tehdään turuilla, kuin teatterilavalla temppu? Eikö siinä piile ehkä halpaa ihmisten kunnioituksen onkimista?... Kun muut tiet eivät enää vetele, koettaa sitä... Eikö ihminen kääntyessään jo välttää jumalisuudellansa loistamista?"

Ranniston ajatukset hajosivat. Perkele leimahteli täynnä kiukkua ja vihaa. Tuukkala jatkoi:

— "Sinä puhuit jostain varotushuutojen-tapaisista kaakinpuihin ripustautumisista... Onko sitten 'Don Quijoten' ja 'Don Juanin' kirjoittajat kirjoillansa saaneet kansansa inhoamaan heidän kuvaamaansa narrimaisuutta enemmän kuin Jeesuksen: 'Voi Jerusalemiä!' on saanut Israelin järkiinsä? Voiko siis kenenkään pelastus olla Harhaman paljastuksissa?"

Ranniston täytyi itsensä edessä myöntää, että naapuri oli oikeassa. Perkele seiso jäähylmä ilme kasvoillaan. Tuukkala näki Martvan kyyristäytyvän hänen suojaansa, kuten oli nähnyt hänen hätäytyneenä painautuvan veneen teljolle Oolavin laskiessa hänen kanssansa koskea alas. Hän jatkoi kyselyänsä:

— "Ja jos hänen Herranansa olisi ollut Jumala, olisiko hän julkaissut kirjaa, joka tuoksuaa saastaa?"

Syntyi hiljaisuus, jommainen syntyy aina silloin, kun totuus helähtää eteen ilmi-selvänä, päivänpaisteena, jota silmä vaistomaisesti ihailee. Perkele liekehti vuoroin ylpeytenä, vuoroin vihana.

Ja Rannistoa painosti se vaistomainen aavistus, joka aina käy onnettomuuden edellä, sama, joka varottaa eläintä, kun sitä uhkaa vaara, teurasta, kun sitä viedään teurastushuoneeseen. Hän oli alakuloinen. Tuukkala lisäsi puheeseensa:

— "Korttipakka on paljon vaarattomampi ja jalompi ajankuluke kuin huono kirja, jonka on kirjoittanut tyhjäpäinen maailman parantaja. Minä luulen, että korttipeli kehittää järkeäkin, mutta kehittääköhän sitä kirja, jossa kerrotaan joku arvoton juttu..."

Niin jatkui puhelu iltamyöhään. Rannisto taisteli omaa taisteluansa. Ja lopulla hänestä tuntui kuin olisi Tuukkala liioitellut. Kristillisen kuukauslehden ja nuoren papin suositus häilähtelivät tuontuostakin hänen sielussansa. Tuukkalakin jo alkoi myöntyä, osaksi ikäänkuin väsyneenä jatkamaan, osaksi luottaen pastori Aamuston suositukseen.

Oltiin jo illansuussa, kun Rannisto lopetti:

— "Sydämen puhtaudessahan se täytyy olla turva, eikä pakkokeinoissa ja pahan salaamisessa... Eihän Jumala peittänyt hyvän- ja pahantiedonpuuta. Jos on sydän puhdas, niin ei kapakan eikä porttolan ovi ole vaarallinen, vaikka ne ovatkin auki... Jos taas sydän on paha, ei mikään voi lankeamasta estää."

— "Hyvää iltaa, setä Rannisto!" — lausui silloin Oolavi, joka tuli huoneeseen, pysähtyi ovensuussa, kumarsi syvään ja tulollansa käänsi puheen toisaalle. Illanviileys tuulahti huoneessa ja voitonvarmana hävisi Perkele tuulahduksen mukana. Oolavi oli tullut keskeyttämään juuri silloin, kun Tuukkala alkoi myönnellä asialla olevan toisenkin puolensa.

Puhe kääntyi nyt muihin asioihin ja äskeinen keskustelu alkoi hiljaa unohtua, hautautua muistiin. Ja kun Ranniston hevonen hirnahdellen ja päätänsä puistellen juoksi kotitietä, iloista ravia hölkytellen, oli aurinko jo maillaan, yö jakeli untaan ja hämäriänsä. Kaste nousi kukkiin, runo rannoille ja metsissä hiipivät henget, karkeloiden sen päivän muistolle, jona oli ratkennut Litvan paratiisin kohtalo ja monen ihmisen elämä ja onni.

2. Korkeudessa.

On sydän-yö. Jo kaikki Tuukkalassa sikeintä unta nukkui. Taivahalta, miss' ainoaakaan pilvenhattaraa ei nähnyt silmä, punakirkas hehku sävähti silloin, kirkas poudantuli, valaisten taivaan, Sävähteestä sen nyt nousi korkealle kaikkeuteen ja riukusuoraan, Öiseen avaruuteen, kohdalle Tuukkalaa taas Perkele. Hän loisti yläpuolia atmosfäärin kuin taivaankannen kirkkain tulitähhti, kun vaipastansa huikein tulihohde säteili. Siinä suurna loistaessaan hän katsoi maahan, Litvan paratiisiin, sen Tuukkalaan ja Rannistoon, ja riemuin hän nautti hetken yksin voitostaan. Alhaalla, Litvan maalla, rauhallisina suojissa suuren kaikkivoivan Luojan lymyili vaanimansa naapur'talot, kuin kaksi rauhallista pääskynpesää, ja niissä ihmishenki tuskatonna joi suurta rauhaa siitä elonveestä, mi kaikki raskaat mielet virvottaa. Ne eli siellä, niin kuin pääskysperhe, jok' elää pesässänsä tietämättä, ett' ympärillä pesän musta käärme jo kiemurtelee sitä vaanimassa ahnaana, myrkyllisnä, kavalana lymyillen läheisimpään pensastoon.

Siellä ihminen söi leipää paratiisin hiessä otsan. Suurna, riemumielin se kantoi vaivannäkö-uhriaan, kuin neito, joka uhrialttarille tuo poltto-uhrin: puhtaan kyyhkyläisen ja onnellisna, kun on Jumalalle uhrinsa halpa, pieni kelvannunna, nyt siitä vastalahjaa odottaa. Niin eli päivin ihminen. Ja öisin hän nukkui rauhan unta, turvanansa se Luojan silmä, jok' ei milloinkaan ummistu, sekä taivaan korkeudessa armailla lauluillansa enkeljoukko puhtaimmat unet loihti nukkuvihin herättäin heidät taaskin aamun tullen ylevin mielin, jaloin kiitosvirsin valoa aamun vastaanottamaan ja juomaan sitä onnen siemausta, jonk' uusi huomen aamuruskosiivin taas hänelle Kaikkivaltialta tuo.

Sen kaiken näki Perkele, kun hohti ylhäällä tuolla voitonriemussaan. Hän kuuli riemulaulut suuret, joilla toi Kaikkivaltiaalle ylistystä unesta herättyään ihmislapsi, Hänestä onnen siemausta juoden ja Hänelle kantain suurta uhriansa. Hän näki ihmis-onnen sekä rauhan. Ja nähdessään, hän oitis taaskin tunsu, ett' on hän pakolainen rauhaton, mi sotii koko kaikkeutta vastaan ja niin kuin riehahtava tuulihenki on joka hetki koko kaikkeudessa yht'aikaa kaikkialla. Pakolainen katsellen ihmishengen suurta rauhaa kateisin mielin lausui loistostaan:

"On ihmishenki taaskin Hänen kanssaan sovinnon tehnyt. Litvan paratiisin Hän lahjukseksi

sille luonut on kuin ilkkuakseen mulle. Sillä lailla Hän houkuttelee luonaan viihtymään ja Hälle hiki-otsin uhriansa kuin nöyrä orja, sekä rukousta ja ylistystä aina kantamaan..."

Hän vaikeni ja nousi ylemmäksi zenithi-suoraan. Olemuksestansa nyt nousi katkeruus kuin savu karvain ja vihanpilvi hänen ympärillään leijaili niinkuin synkin ukkospilvi, mi tulisalamoihin pakahtuen jo uhkaa purkaa tuhotulen maahan. Hän jatkoi puhettansa raivoissaan:

"Ma pelastan jo Hänen kahleistansa pois ihmishengen: Minun toimestani läks' Hänen luotaan pois jo kerran Kainkin ja päätti olla aina pakolainen, mi katkonut on poikki orjasiteet, ne jotka häntä liitti Jehovaan. Hän päätti olla *vapaa*, kulkevainen, ja käydä tietään, niin kuin taivaan tuuli, mi orjatiekseen yhtä ilmansuuntaa ei tunnusta, vaan aina riemumielin puhaltaa sinne minne mieli tekee... Niin Kainissakin lähti ihmishenki vapautta suurta kohti ylpeänä mun seuraajaksein... Mutta raukka taaskin on palannut jo Hänen kahleisiinsa Litvassa, jättäen mun yksinäni, ja noussut vastustamaan mua, joka oon vapaus ja jonka oikeudetkin kaikkeuteen ainut eittämätön on."

Hän loisti hohteessansa paikoillansa ja katse niinkuin kirkas tulisade maan päälle painui, painui kateellisna suorasti Litvan paratiisiin. Siellä rauhassa nukkui Martva. Unet armaat korkeuteen kohosivat nukkuvasta, kuin pyhä, kaunis uhrisavu, joka keskeltä paratiisiin, alttarilta kirkkaaseen poutasäähän kohoaa, saa siinä pyhän, taivaallisen hohteen ja nousee sitten Kaikkivallan eteen kuin enkelien kaunis riemulaulu, mi kunniata Hälle maasta tuopi.

Kiukkuisna silloin haamu Perkeleen tulista valtikkaansa välähytti valaisten sillä koko kaikkeuden, kuin poutasalamalla, hetkiseksi, mi silmänräpäystä lyhemp' on.

Vavahti silloin aine kaikkeudessa ja ympärille suuren Perkeleen kohahti heti lauma enkeleitä harteilla hohtavimmat tulisiivet, kädessä pasuunat ja tulimiekat sidottu käärmevyöllä vyötäisille ja päässä kirkkaat tuliseppeleet. Soi suuri soitto. Pasuunoista tulvi säveltä virtanansa. Sävelpilveen se kietoi Perkeleen ja riemulaulu sekottui sävelpauhuun. Kunniata niin herrallensa kantoi enkel'joukko ylhäällä kauniin Litvan zenithissä. Punainen hohde, joka ympäriinsä siivistä enkelien tulvi yöhön, muodosti kimmeltävän tulikehän, min keskiössä hohti ylhä valo säteillen olennosta Perkeleen. Se valo laski Litvan paratiisiin näkyen sinne niinkuin kesätähti, mi kiiluu valoisalla taivahalla sen valohämyyn aivan sulaneena tuikuttain kuten tulikipinäinen, mi juuri sammuu mustaan hiillockseen. Ahnaana, kiukkuisena, kateellisna kaikkeuden sinen iki-korkeudesta katseensa tunki Litvan paratiisiin nyt soiton sekä laulun pauhatessa vihainen haamu viekkaan Perkeleen.

Vaan silloin kauniin Litvan yläpuolle kohdalle kahden hurskaan sisartalon ilmestyi kaksi Luojan enkeliä suojaksi niiden sekä ihmishengen, mi rauhallisna kantoi uhriansa kaikkeuden Valtiaalle autuaana. Kädessä risti, kaunis enkelpari nyt polvistui jo kukin paikallansa ja korkealla heidän yläpuollaan leijaili puhdas, kaunis unipilvi, mi kietoi pienen parven enkeleitä utuihin taivaan. Niissä leijaellen se enkelien parvi pasuunoilla puhalsi rukousta totisinta puolesta Litvan hurskaan väen. Martvaa he soittaessaan katsein säälivimmin kietoivat unipilveen hurskaimpaan.

Mut enkelien soiton hyminässä kaks' enkeliä, jotka polvistuivat kohdalla Litvan, rukoilivat näin:

"Oi, Kaikkein-Korkein! Kuullos meitä. Martvalle korkein onni suo! Sä ällös häntä yksin heitä, vaan johda niinkuin virranvuo tienänsä häntä! Polkunansa Sa solu! Silloin kulkuansa ei harhansuuntaan mikään saa. Sä hälle armoasi ja'a!

Sä suojassasi häntä hoida,
kuin linnunpoikaa armaimpaa!
Ja'a hälle aamuin aamunkoita
ja päivin päivää puhtaimpaa!
Suo illoin kauniin ruskon loistaa
ja iltatähden huolet poistaa
häneltä! Unta kauneimpaa
Sa hälle öisin viljoin ja'a!

Sä murskaa vainoojasi kurja!
Lyö rikki mustan käärmeen pää!
Hän vaani turvatonta... hurja
vihansa on kuin rajusää.
Vaan ällös Martvaa harhanteille

Sä yksin heitä! Anna meille
nyt valta olla turvanaan!
Ei riitä siksi voimat maan."

Sen suuren rukouksen kuultuansa ylpeillen lausui hohdekehässänsä ylhäällä tulihaamu Perkeleen:

"Hän tunnustaa noin sitä kaikkivaltaa, mi mulla koko kaikkeudessa on. Noin enkelinsä rukouksellansa nöyrästi, avoimesti tunnustavat kuin vankka perustus mun vallallani on ihmissydämessä: Yksin jääden hän oisi vallassani kokonansa, hän jonka kerran kuvakseen on luonut. Hän hyvän Henki, Henki kaiken vääran, Mun työni kulkee nyt jo itsestensä jokainen päivä aina eteenpäin."

Nous' ihmeen suuri riemumyrsky silloin, kun sankat enkelien sotajoukot siivillä tulisilla kohahdellen ja tulihohteen heitä valellessa pasuuniin puhalsivat, taasen toisten sen soiton säesteellä veisatessa herransa kaikkivaltaa ylistäen ja hälle tehden kunniata kulkein ohitse hänen, miekkain välkkyessä koholla, hohtain tulivälkähteinä seassa ihmevalon, säveleen. Sen laattua, kun hiljaisuus taas syntyi, nyt Litvan paratiisiin osottaen herransa suuri heille lausui nain:

"Hän itse, enkeleineen Litvan kanssa, voimaani Harhamassa tunnustaa kuin luonto valon voiman, jota kuullen se virkoo ja ryhtyy elontoimeen totellen sitä kuten orja ruoskaa. Niin ennen aikaan munkki Jehovaansa Herraansa kiitti muka voitostansa, Sen kautta palveljaani Harhamata hän puki Hänen enkeleinsä kaapuun niin että rohkeana, huomaamatta hän voi nyt mataa Litvan paratiisiin. Noin, katsokaa!"

Ne sanat lausuttuaan avasi näyn eteen enkeljoukon, mi ukkoshymnein sulosointuisimmin taas herrallensa kantoi kunniata. Ja kun jo oli laannut riemulaulu, herransa ympärillä enkeljoukko koholla siivin, paljastetuin miekoin tarkasti näkyä, min äsken heille osotti ruhtinaansa päältä maan: Siell' uinui Litvan kaunis paratiisi hämyissä armaimmissa, joita seuloi sen yli Yötär, joka seuloinsensa, harteilla hieno, kaunis hämyharso ja siipi iltaruskon punaa, joka yön hämäräksi juuri kelmenee, nous Litvanjärven länsirannan takaa ja liiti korkeudessa, enkelinä, kuun näkymätön sirppi veneensä. Hän rauhallisna laski runollista kuupurttaan yli kesäoisen taivaan alitse pilven, jossa enkeljoukko säesti soitollansa rukousta, min rukoeli kaksi enkeliä puolesta Martvan. Runoseulastansa hän seuloi Litvan rannat hämäräksi, sen veden selät salaperäisiksi ja runoutta täyteen koko maan.

Pimeyden herra antoi tulimerkin, sävähti ydin pimeän, ja päästi kätöksensä salaisimman valloillensa. Nous' uusi riemuhuuto. Kun se taukos, taas antoi merkin haamu Perkeleen ja sitä kuullen pimeyden ydin pois heitti valhepuvun. Alastonna, lihaksi muuttuneena seisoi siinä elämä Harhaman, ja käskettynä se otti suuren, mustan käärmeen muodon, mi kooltaan miehen mittaa pitemp' oli... ja kulki kuten kulkee ihminenkin pystyssä seisten, jaloillansa käyden, tok' oli ryhti velto, retkahtava. Selässä oli evämäiset siivet. Ne vereslihasina, ärtyneinä riippuivat, ilkeästi räpytellen, ja avoimesta suusta verikieli inhoisin riippui, kun se läähättäen myrkkyyistä hengitystään, harppoi kuin haudan riena. Riettain kaksin jaloin ja pyrstö ilkeästi vettä viiltäin se juoksi yli Litvan järvenselän ja pitkin virtaa, aina Tuukkalaan. Se juoksi vinhoiin vauhdin niinkuin tuuli arkaillen, itseänsä inhoskellen ja rientäin, kuten haudan haamu, joka töyttäilee piiloon päivää, ihmissilmää. Se loikki vedenselkää, hypähdellen varassa evämäisten siipiensä harppauksin ihmeen pitkin. Askelista pärskähti rauhallisen järven vesi, kun käärme syöksyi suoraan taivaltaan. Kauhuissaan katsoi sitä ruma yökkö, ja kaikki öiset aaveet säikkyellen luoliinsa kiireen kautta lymysivät. Myös musta korppi, joka rantamalla sikeintä unta nukkui rauhallisna latvassa kuivan kelon, kauhuissansa parahti sekä oitis pakoon lensi kuin kauhun lyömä aave, rääkynnällään herättäin lintuparvet. Rietas käärme juoks halki kosken kuohon Tuukkalaan. Arkailen, pelokkaana hiiviskellen se tarkasteli tienotta ja ryömi taatse pensaikoiden rehevien nyt alle akkunat. Ja tähyellen se lähettinä Perkeleen niin vaani saalista sekä etsi väijyipaikkaa ilkeillä siivillensä räpytellen. Näin lausui silloin haamu Perkeleen:

"Niin tahdostani aseekseni muuttui elämä ihmisen, sen työt ja mietteet. Sen aseeni nimi 'esimerkki' on... Sen aseeni mulle antoi jo se Eeva, min kuvaksensa loi Hän, vääran Henki. Kun Eeva söi, niin esimerkki miehen sai seuraamaan. Nyt en ma enää itse oo pakotettu Häneen langenneita käärmeenä ohjaamaan takaisin minuun, kun ihmishengen työt, ne esimerkit, käärmeinä kietovät jo jokahista, vetäen heitä minun yhteyteeni."

Ja pysähtyen korskeana hetken, hän vihjasi ja enkelien eteen niin loitsi muinaisuuden menneet päivät, ne päivät jolloin Jeesus tuskissaan söi ehtoollista, puhui lähdöstänsä ja pesi itse kuulijainsa jalat, olemus ylhä täynnä ylevintä nöyryyttä jumalaista, hengen suuruus niin

korkeimpana runoutena nousi: nous *nöyryytensä*, ihanaisimpana suuruuden, jalouden kukkasena, mi nostaa maasta taivaan korkeuteen, miss' eivät kadesilmäykset loista ja maine, ylvästely, kaikki himot halvinta ovat tomun tavarata. Sen näyn näyttäin suuri henki lausui:

"Jehova myös on esimerkin kautta valtaansa väärää tukenut. Hän kurja Poikansa sitä varten ihmislihaan on suonut tulla. Katsokaa: kun Poika noin Getsemanen kautta Golgatalle nyt lähtee, niin Hän ennen lähtöänsä kalleimman perun jättää ihmisille kuin suuren testamentin, joka tehdään viimeisnä. Noin Hän antaa *esimerkin* aseeksi Jehovan. Niin Harhamakin mun aseekseni antoi elämänsä. Ei kätkenyt hän sitä niinkuin kätki pahansa Saulus Tarsolainen, joka on langennut pois luotain. Tuliterä on esimerkin miekka, jonka mulle valittunani Harhamani antoi. Hän kurjaa Tarsolaista suuremp' on."

Niin lausui hän. Viisautta katse loisti. Ja enkelten taajat laumat silloin herransa viisautta ihaellen sävel- ja tulipilven pauhinassa leijaillen veisasivat ylistystään.

Ja laulun jylhä pauhu korkeudessa jyrisi, niin kuin vuoret vierreet oisi, repeillen riekaleiksi kuten liina, ja oli kuin ois suurin ikivoima repinyt kivivuorta. Ylpeänä niin pimeyden herra enkeleiltään kiitosta kantoi. Pauhun vaiettua hän vihjasi ja käskystänsä oitis pois Tuukkalasta riensi musta käärme: elämä Harhaman. Se metsän kautta, riettaana, siipiänsä räpytellen nyt juoksi Rannistoon. Sen kulkiessa värisi puhdas luonto. Pakanuuden jumalat, jotka yöllä Unholasta olivat nousseet taaskin retkellensä maillensa entisille, kauhuissansa taa pensasten ja puiden piiloutuivat tai lymysivät luoliin, kivenloviin, väristen, inhoten ja hämmästyen lihaksi muuttunutta, ellottavaa tulosta harhautuneen ihmishengen, aseeksi jok' ol' alennut sen käteen, mi rauhatonna, kaikkein kammoomana ja vainottuna, Kaikkivaltaa vastaan yöt päivät nousee käärmekavalana kaikkeuden herravaltaa tavottain.

Ranniston talon päällä runojansa yön ihmeenkaunis tyttö surullisna purrestaan kuussa seisoin seuloi maille, ja enkelien kirkas laulupilvi leijailli täynnä huolta sekä tuskaa, kun saapui Martvan turmioksi vaara. Soi enkel'soitto tuskansäveleenä ja enkeli, mi soiton säesteellä rukoili turvatonta vartioiden, laskeusi polvilleen ja tuskaisena hän anoi Luoja auttajaksi näin:

"Poloinen uinuu turvatonna,
oi ethän häntä heittää vois!
Se karvas malja, jota konna
hänelle tarjoo, käännä pois!
Vie pois... vie pois se, Herra taivaan
Oi, ällös anna jäädä vaivaan!
Oi tahdothan Sä juonet estää,
Ei yksinään hän saata kestää..."

Vaan silloin liihotteli korkeudesta taas enkeli, luo rukoilijan. Hälle se lohdutellen, häntä vahvistaen käskystä suuren Luojan lausui näin:

"Hän viisas on. Hän yksin tietää tien oikean. Me emme saa. napista. Kuinka paljon sietää juomaansa, joka jalostaa, maan ihmishenki, siin' ei harhaan Hän osu. Sillä aina parhaan Hän osan suuren valmistaa. Me tutkia sit' emme saa.

Hän lausui kerran: 'Syö'ös puista *vapaasti!*... Siihen muistutus myös liittyi: 'Mutta myöskin muista, ett' tuskaa suur' on lankeemus'. *Vapaaksi* ihmishengen luonut Hän on. Sen suuren lahjan suonut Hän ihmiselle yksin on. Se osa suur' on, verraton."

Niin lausui enkeli ja toinen silloin alistui alle tahdon Kaikkivallan. Ja silloin musta käärme metsän halki ylitse kivikoiden loikahdellen harppaili Rannistoon. Sen suusta kieli verisnä, kaksihaaraisena riippui, kun ympärilleen vilkuin, lähättäen se rantatöyrään alta ylös nousi ja taitse puiden, piillen, inhoisana luo talon saapui. Havutemppeleihin se rietastellen syöksyi, viskautuen apina-ketterästi ylös kuuseen, sen pimeimpähän piiloon kätkeytyen, kyyryillen, liehakoiden, puuskuttaen, hapuillen kuusen havulymyloissä repalla siivet, pyrstö kiemurana ja katse ilkeyttä tulvillaan.

On hiljennyt jo sävel taivahalta. Pilvistä valui soitto enkelien kuin lapsen itku, joka äidin korviin tuo viestin, että hänen armastansa vierellä kehdon vaanii mato musta, ja tuskissansa enkeli nyt vielä puolesta Martvan rukoeli nain:

"Jos, Kaikkein Korkein, tiedonpuusta Sä syödä sallit neitosen, jos sallit viettelijän suusta Sä hänen kuulla neuvon sen, mi hälle varman turman tuottaa, suo hänen toki Poikaas luottaa! Mi tahtos' on, se tapahtuu ja turhaan haihtuu kaikki muu."

Vaan rauhallisna nukkui hurskas Martva ja kulki unissansa niillä mailla, miss' ikionni joka aamu uunna, helähtää jalon sielun puhtaudesta. Hän Jumalaansa katseli kuin lapsi mi aamu-unestansa havahtuen armasta päivänkehrää ihalee silmistä unta kädellänsä hieroin. Kuin enkeli hän nukkui. Mutta häntä aseena Perkeleen nyt vaani, kurkistellen työt Harhaman, se rietas, musta käärme, mi kuusen pimeässä kyyristellen niljaista kieltä lipoi, tutkiellen niin tietä ihmissieluun puhtaimpaan. Ja silloin kauniin Litvan zenithissä, hohteessa tulen, ikikavalana ja armotonna taaskin enkeleilleen järkeili suuri henki Perkeleen:

"Hän valittuni, Harhama, viel' äsken ain' asti siihen päivään jolloin alkoi hän psalmejansa muka Jehovalle kirjoittaa — niin: hän silloin oli vielä aseeni, jok' ei kauvas ulottunut: Hän ympäristöönsä vain mulle käänsi töillensä. Mutta näkymättömänä siivillä enkelein jo kulkee hän: Kirjansa kautta on hän elämänsä nyt muuttanut jo siksi käärmeheksi, jok' ilman häntä teilläni jo mataa Jehovan linnaan, Litvan paratiisiin. Ei ilman kirjaa siihen konsanansa hän oisi päässyt. Nyt hän yhtä aikaa tuhannet paratiisit samoelee. Mun suuren henkeni hän kaikkialle niin levittää: Hän esimerkillensä tuhannet kääntää kohta Jehovahasta, vie vapahduksen Hänen orjilleen."

Kuin vetten pauhu laulu sekä soitto pauhahti silloin. Laumat enkelien herransa ympärillä leijaellen hänelle veisasivat riemuissaan:

"Sinä ihmishengen työt käärmeeksesi väännät. Niillä Jehovalta syöt kantapäähän. Sä käännät omiks kiitoslauluiksesi psalmit Hältä. Viisautesi suuri on ja verraton. Valtasi sun luja on, ihmisessä perus sen järkkymätön on. Jos ken yrittääkin sitä kaataa, hän sun tehtävilläs raataa."

Ja silloin röyhkeilevä paholainen pauhussa laulun nousi ylpeänä ja heitti katseen koko kaikkeuteen. Hän antoi merkin. Tulivaipastansa hulmahti lieska. Soiton hyminässä nyt riemuitseva enkelien lauma herransa suuren johdolla jo lensi kuin tuliviima, aatosnopeana ylemmä luotisuoraan äärettyyteen, kaikkeuden pakenevaan zenithiin.

Kun tyttö tuli kiikulta kotiin.

Ei rakkaus ole sama kuin lempi, eikä lempi rakkautta.

Sunnuntai helotti taas kuin viikonvarresta puhjenneena kauniina kukkana. Poutaisen ilman rasvatyven kiteili auringon valosta. Lintu torkkui, kukka uinuili, metsä seiso i hiljaisena kuin Tuonen lehto, koivulla lehti, kuusella pehmeä, vielä punainen käpy koruna. Pihlajan kukan sijalla nypötti marjan-alku pienoisena nyppylänä. Herne teki litua ja ruis pääsi vesijyvältä kovalle jyvälle.

Lehtevimmässä koivikossa, Ranniston ja Tuukkalan talojen välillä, oli vaalukiikulla kylän väkeä. Yhdeltä puolen näkyi kiikulle Litvanjoen vesiallas, toisella puolen reunustivat metsänsilmäkettä pihlajat, jotka olivat lehtirikkauteensa pakahtua. Väliin kiikuttivat miehet naisia, väliin lasketteli joku miehistä yksinensä hurjaa vauhtia ympäri. Nauru helisi, poski punotti. Mielet olivat keinun heilahdusta.

Hetkisen ajaksi oli kiikku jäänyt tyhjäksi. Kiikkujat istuksivat pihlajikossa. Joku laski sukkeluuksia. Toiset sitoivat kukista kuka mitäkin, tai leikkivät sananjalalla "Lempii, ei lemmi "-leikkiä. Joku tytöistä hyräili kukkia sitoessaan jotakin säveltä, joka syntyi itsestensä, eikä kaivannut sanoja.

Ranniston Martva nousi joukosta ja istahti kiikkuun sananjalka kädessä, rinnassa myöhästynyt hernekukka. Ajatuksissansa, sananjalkaansa sommitellen heilautti hän kiikun hiljaa heilumaan ja antoi sen sitten itseksään heilahdella. Itse oli hän mietteissensä, oli niihin uponnut kuin vedenkukka veden sinipinnan alle aallon vettä nostaessa. Kiikku heilahteli kuin aikansa kuluksi.

Hetken kuluttua tuli Oolavi hänen luoksensa ja kysyi kuin sivumennen:

— "Kiikutanko, Martva?"

Martva katsahti häneen poski hehkuvana. Hieman päätänsä nyökäyttäen vastasi hän tovin päästä:

— "No... hiukan!... Mutta ei vain kovasti..."

Oolavi tarttui kiikkuun, voimakkaasti, kuin aikoi si hän sen kerrassaan heittää ympäri vaalun menemään. Martva puristautui molemmin käsin käsitankoa vastaan, pelokkaana, kuin ei hän olisi Oolavin leikkiä ymmärtänyt.

— "Hopsis!" — huudahti Oolavi heittäen muka täyttä voimaa, leikillä, kiikkua. Mutta kun kiikku

heilahtikin hiljaa, kuin autere hienon tuulenhengen käsissä, päästi Martva käsitangon käsistänsä ja katsahtaen Oolaviin, naurahti sievän lapsenaurun.

Kun heidän katseensa silloin kohtasivat toisensa, värähti joku salainen kieli molemmissa, kuten kerran veneessä joella, kun Martva kiitti vedenkukasta ja tyttönen sitten lauloi "Litvan laulua". Nyt oli värähdys vain entistä tajuttavampi. Katse kääntyi arkana katsetta pakoon ja poskelle helähti perhona entistä lämpöisempi puna.

Molemmat tajusivat aivan luonnon pakottamina, että rakkaus alkoi muuttua lemmeiksi. Ihmishengen korkeimman avun, rakkauden sijalle alkoi puhjeta luonnontunne, lempi, jalo tosin ja puhdas kuin lapsen uni, kuten kaikki oikea luonnossa. Mutta se ei ollut enää vapaaehtoinen, kuten on jalo rakkaus. Se oli luonnon pakkokäskey. Se oli sitä mikä ihmisessä on maantomua, eikä sitä, mikä on Jumalan elävätä henkeä. Se oli jaloa, viatonta ja puhdasta, kuin kukan väri sen äityymisaikana, mutta se ei ollut enää siveellistä, kuten kukan jalo tehtävä ei voi olla siveellistä sen sanan korkeimmassa, eikä sen *oikeassakaan* merkityksessä, koska se on ainoastaan luonnonlain vaistomaista ja sen kautta pakollista tottelemista. Se oli luonnonsiveellisyyttä, yhteistä ihmiselle ja eläimelle ja koko luomakunnalle, puhdasta, kun se on vielä kukassansa, ihmisen alhaisinta, kun se on kukkalehtensä menettänyt ja joutunut lemmen kukka-ahoilta aistillisuuden maille. Se oli rakkauden joku vastakohta, sillä siinä oli lopulta ja perinnä vaistomainen oma mieliteko kaikkein ylinnä.

Niin: se oli puhdasta lempeä, joka väärin kulkee rakkauden nimellä, ja jonka nimeä taas himo ja irstaus vieläkin törkeämmin väärin käyttävät.

Ja siksi värähti nyt sielu, ja katse kävi araksi, kuten aina silloin kun ensi kertaa tavataan teosta, joka ei ole korkean ihmishengen arvoinen. Vaisto ja hengen ylevyys sanoi, että lempi ei puhtainnakaan ole sukua rakkaudelle. Se sanoi, että nyt oltiin menossa alas: korkeasta rakkaudesta laskeuduttiin lemmen maille. Se sanoi, että oli edessä pakko mennä ylevästä ihmisestä kukkasen olotilaan.

Oolavi joutui hämille, tyttö kainoksi. Kiikku heilahteli hiljaksensa ja jotakin puhuakseen virkkoi Oolavi Martvalle jonkun sanan sananjalasta, sen runollisuudesta: yksinäisyydestä kaikkien muiden seassa, ja siitä kuinka se on hyljätty, unohdettu, mustalainen kasvimaailmassa. Martva katseli sananjalkaa, luki sen lehtiä ja kuunteli puhetta mieli somana kuin perhosen elämä ensi kukan puhjettua.

Ja kun sielu värähteli hellimmillänsä, sydän sykähteli, mitä puhdas veri käski ja katse oli arka lintu, alkoivat nuoret pihlajan alla soitella lemmen kelloja ikäänkuin rientäen avuksi. Nuori tyttö alkoi kukkia sitoessansa hyräillä kaunista laulua "Mirja." Se laulu tuli hänelle suuhun, kuin olisi sen tuonut tuulen henki. Yksi ja toinen yhtyi hyräilemään laulajan apuna ajatus laulun sanojen mailla, ympäristö unohtuneena.

Martva kuunteli laulua mieli hajalla. Hän nojasi kiikun tankoon, haaveillen sen olevan joku oksa, jolle lintu lentää etelästä... oksa, jolla oli luullut onnen olevan... Hän haaveili jotakin, mitä ei tajunnut... Oolavin mieli oli kevään herkintä tuulta... Hän kiikutti Martvaa hiljaa ja hellävaroen kuin lasta, kun sen silmä on umpeen menossa... Hän ajatteli sen onnea, kuin äiti lapsensa tulevaisuutta... Laulu säesti kiikun heilahtumia.

Kädet helmassa kuunteli Martva Mirjan tarua. Hän istui kuin tyttö lähteellä, odottaen puoli-yötä, jolloin lähteessä näyttäytyy tuleva onni, metsässä hiipii lempeä noita, joka osaa kaikki lemmentarinat, ja lemmenkelloina soivat pihlajankukkien teriöt, oksat notkuen niiden alla. Hän ei uskaltanut enää katsahtaa Oolavin silmiin.

Laulu loppui. Sen tarusta oli puhjennut Martvan sieluun hento lemmenkukka. Se kukka oli vielä tajuton. Se ei tuntenut värejäänsä ja arasteli yksinpä puhdasta auringon valoa, jota se kaipasi, joka oli sen elämä ja joka sille tarjoutui. Siinä ei tuoksahtanut aistillisuutta, joka muuttaa lemmen irstaudeksi, likaisemmaksi eläimen lempeä. Kiikku heilahti vielä kerran... pysähtyi...jäi yksin.

Tyttö hyppäsi kiikkulaudalta. Hän oli sille istahtanut *lapsena*... tyttösenä... hän hyppäsi siltä maailman puhtaimpana *tyttönä*...

— "Kiitos, Oolavi!" — kuiskasi hän päätänsä nyökäyttäen, arka katse hernekukassa.

Mutta Oolavi ei kuullut kiitosta. Hän mietti jotain hajamielin. Hänessäkin oli puhjennut puhdas lemmenkukka.

* * * * *

Väki hajosi kiikulta tavallista hiljaisempana. Mieli oli ikäänkuin väsyksissä, ajatus harhateillä ja metsä näytti murheiselta.

Se oli niitä hetkiä, jolloin soivat sydämen arimmat kielet, ja joku kukka muuntuu muuksi kukaksi. Se oli hetki jolloin talosta on kuollut entinen eläjä, sen elämäntekijä, kannettu paareilla pois, ja talo tuntuu sen johdosta tyhjältä, päivänpaiste surulliselta, huone autiolta ja kartanolla riippuvat nuorilla sinne tuuleutumaan ripustetut kuolinliinat, lisäten mielen surullista runollisuutta. Martvan ja Oolavin elämässä oli kuollut jotakin: oli kuollut rakkaudenkukka ja sijalla kukki lemmenkukka.

Kun Oolavi saattoi Martvaa kotiin, kävelivät molemmat vaiti, kuin sopimuksesta, hartioilla Litvan kaunis runovaippa, kesäisen illan sulo. Ensi kertaa elämässään eivät he löytäneet mitään sopivaa mistä puhua, vaikka heistä oli ennen helähdellyt puhe kuin perhosparvi päivänpaisteeseen. Kumpikin kainosteli toistansa, pelkäsi sanovansa jonkun tuumuuden, etsi sopivaa sanaa, eikä löytänyt. Lemmenkukka uinui nupussansa.

Vaistomaisesti, uutta kukkaa hellien tahtoi jo kumpikin toistansa miellyttää, karttaen kaikkea, minkä luuli rumaksi. Lemmenvaistot alkoivat siten herätä. Avolehtinen, korkea rakkaudenkukka, siveellisyyden ydin ja ihmishengen jaloin, jumalallinen olio kuihtui ja tukahtui jo pakollisen luonnonsiveellisyyden tukehduksena.

He kulkivat joenrantatörmää pitkin. Eräässä paikassa näkyi joen vedestä laskevan auringon tulipunainen kuvain, karvakortteikon keskellä avautuvasta selvästä vedestä. Yksinäinen sorsa uiskenteli keskellä tyyntä jokea. Sen uinnista väreili vesi. Väre ajoi värettä rantaan ja punainen päivän kuvain leimusi aivan ilmitulena, kun pienten väreiden karehtiminen pani vedenpinnan sen punaa tulihulmeeksi heiluttelemaan.

— "Miten kaunis on nyt joki", — huomautti Oolavi.

Martva ei osannut mitään vastata. Joki oli hänestäkin kyllä kaunis, mutta sana arkaili kielellä, ei uskaltanut sitä tunnustaa. Oolavi luuli jotain tyhmää sanoneensa ja pahotteli itseksensä:

— "Miten minä nyt niin joutavasta rupesinkaan puhumaan!... Joki kuin joki!... Onhan se jo sadasti nähty..."

He tulivat aidan luo, jonka yli oli noustava portaalta. Sadasti oli Oolavi nostanut Martvan sen yli sylissänsä, jo pienenä ollessansa, mutta kun hänen nyt piti auttaa häntä, arasteli hän. Martvan käsi oli hänestä liian puhdas, pehmeä, heikko enkelin käsi hänen siihen koskea. Martva seisoi jo aidalla. Hän epäröi.

Silloin ojensi Martva hänelle kätensä apua pyytäen, tuttavallisesti, puhdas katse kainona, tarttui Oolavin ojennettuun käteen ja hyppäsi maahan ilosta huudahtaen.

He astuivat jyrkkää ylämäkeä, kapeaa jalkatietä myöten. Pehmeä lehtimetsä näytti tavallista lehtevämmältä, ruoho rehevämmältä. Kaikessa oli enemmän runoa kuin ennen. Kun he tulivat vaaran päälle, avautui heille näköala, joka lainehti ja loisti kauneutta ja leimusi tulena ja runona: Mailleen menevä, tulipunainen aurinko upposi Litvanselän takana kesän lämpimiin ilta-autereisiin kuin harmaisiin kaskisavuihin, leimusi tulipalona ja hohti kultana. Litvanjärvellä uivat sadat pienet saaret veden rajassa, kukkuroillansa viheriyttä, ulappaan uppoamisillaan. Lahdella näkyi onkijan vene, joka ei näyttänyt veteen ottavan. Nuottakotien kuvat riippuivat vedessä rauhallisina puiden seassa. Siellä täällä uiskenteli sorsa iltansa kuluksi. Jostain kuului hiljainen laulu, Ranniston pellot levisivät viljavina, kierrellen vaarojen lomissa, ja läntinen järvenranta liekehti tulipunaisena vesipalona laskevan auringon punasta.

Suomi säteili kauneutensa huumaamana tyttönä, onnestansa ihastuneena morsiamena.

Sanattomina pysähtyivät molemmat hetkeksi katsomaan loistavaa näkyä, kuten pysähdytään, pakostakin, katsomaan naista, joka säteilee onnensa terällä: morsiamena. Sitten laskeutuivat he verkalleen alamäkeä Ranniston taloa kohti. Tienviereltä taittoi Oolavi kaksi hernekukkaa halmeesta, ja kun he tulivat talon rappujen luo ja Martva nyökäytti päätänsä, lausuen hiljaa kiitoksensa, ei Oolavi hänelle nyt mitään vastannut, kuten aina ennen, vaan ojensi hänelle hernekukat, nosti lakkiansa ja poistui nopein askelin oikotietä pellonpiennarta myöten.

* * * * *

Päivän loistava iltapalo oli jo aikaa sammunut. Metso nukkui oksallansa, teeri korkeimman koivun latvassa. Nurmilla sinersi lämmin suosumu ja illan kauneus tummeni ja ummistui viimein yöksi.

Mutta yhä istui Martva huoneessansa avatun ikkunan edessä. Hän katseli vuoroin hernekukkaa, vuoroin järvenselkää, jossa saaret nukuivat vedenpovella... Litvan tarut alkoivat taas kietoa häntä... Hän ajatteli "Litvan laulun" veden naista... Nyt kaipasi hänkin jotain, kuten se nainen karilla... Silmä kiintyi järven sineen, ajatus kulki tarun teitä... Se kulki siellä kuin lapsen mieli satulinnan kammioissa,

missä tontut ja aaveet asuvat hyvinä henkinä, joulupukkeina, kuninkaan poikina ja muina.

Ja sitten kääntyi ajatus elettyyn päivään... Hän muisteli kiikkua... Kiikusta johtui mieli Mirjan tarinaan... Monesti oli hän sen ennen kuullut, vielä useammin oli hän sitä itse laulanut, mutta ei hän ollut koskaan sitä ennen kuullut samoilla korvilla kuin nyt äsken... Hän ajatteli Mirjaa, suri hänen kanssansa... Hän hoiteli hänen apunaan rakkaudenkukkaa, näki Mirjan nousevan kilpaa päivän kanssa, kastelevan kukkaa kyynelillänsä... Hän olisi tahtonut antaa omansa hänen kyyneliensä lisäksi... Säälä täytti mielen, suru sydämen ja kyynel kostutti armaan, puhtaasti silmän.

Ja sitten muisteli hän Oolavia... Ajatus johtui häneen Mirjan tarusta ja hernekukasta... Hänestä tuntui Oolavi toiselta kuin eilen ja aina ennen... Arkana mietti hän taas, olisiko hän itse siihen syynä, vai mikä oli tullut Oolaville, kun hän näytti niin surullisen ajattelevalta, oli äänetön ja totinen... Hän ei vielä tajunnut, että silmässä oli lemmenkaihi, joka vaikutti, että maailma näytti muulta kuin ennen, levitti kaiken yli runoutta ja hienon hienointa surua.

Naisen sielu on jaloista jaloin, kun se on puhdas. Nuoren tytön ajatus on kukkien kukka, kun on tyttö itse puhdas ja viaton.

Martva oli aina rakastanut Oolavia, kuten isäänsä, äitiänsä ja kaikkia ihmisiä. Se oli hänen sielunsa rakkaudenkukka. Nyt tunsu hän Oolavia kohtaan toisen tunteen, jota hän ei itse hallinnut. Se oli lemmenkukka... Se oli kukka, joka usein menee perhon mukana... vielä useammin muuttuu ihmishengen ilkeimmäksi kukkaseksi: aistipunakukaksi.

Martva nousi, kaatoi vettä lasiin, pani siihen hernekukat ja itse istui vielä ikkunan eteen. Yö ripsehti metsiköissä, taruvakka kainalossa. Järvi oli satuna, vaara henkien asuntona. Kaikki ääni oli lakannut. Ainoastaan ruisrääkkä äänteli hiljaa etäällä ruispellossa, rukiin sisässä. Hän ei jaksanut enää mitään ajatella. Hän oli kuin linnunpoika, joka on tehnyt ensi lentonsa, kun luonto on antanut pienoisen siiven sivulle: Hän oli lennähtänyt lemmenmaille... oli nähnyt siellä semmoista, jota ei ymmärtänyt... Siipi oli väsynyt... se ei kantanut kauvas... Nyt oli hän palannut takaisin pesänreunalle, ja istahtanut siihen entisenä lapsena, odottaen siiven varttumista suuren luonnon vaalimana.

Oli jo puoliyö.

Viereisessä huoneessa löi vanha, jykevä kello kumean kaksitoista. Martva säpsähti. Hän ei ollut usein näin myöhään yksin valvonut ja istunut ilman jotain tehtävää, lukemista tai muuta. Nopeasti nousi hän, luki rukouksensa, riisuutui ja heittäytyi vuoteeseen kuin lapsi kehtoonsa.

Kun enkeli tuli tytön turvaksi.

Kukka nukahti kedolle. Tähti helähti taivaalle. Alkoi ihmishengen oikea, ijäinen korkea runo:

Yön hämyissä nukkui jo kaunis Litva... Yötär istahti jo kelmeänkirkkaaseen kuupurteensa... pursi keinahteli kuin aalloilla kaunis ajatus... Yötär kehräsi runorihmaansa... Laulun hymistessä kiertyi se rihma puolaimelle... Hetki hetken päästä putosi täysi runo-puolain maahan kuin kaunis käämi... Runorukki hyrisi... Kauniit illattaret poimivat runokäämit maasta ja kutoivat niistä kauniin runoharson, levittäen sen Litvan maitten ja vesien runoudeksi: lehtojen hämyksi, notkojen öiseksi taruksi, joen runoksi ja kosken kuohon tummaksi säveleeksi...

Niin solui kaunis kangas... Niin juoksi runotarina...

Silloin laskeutui korkeudesta enkeli Gabriel kauniiseen Litvan paratiisiin... Hän tuli Luojan lähettämänä puhtaana unennäkö-ilmionä Martvan suojaksi... Jo laskeutui hän Martvan vuoteen viereen... Jo huomasi Martva suuren tulijan... Jo oudosteli hän sen tuloa... Enkeli selitti silloin hänelle:

— "Pois heitä pelko!... Minä tulen Jumalan käskystä sinun turvaksesi ja osottamaan sinulle mistä on ihmishengen onni etsittävä... Niin huolehtii Hän sinusta, hoitaa sinua, kuin armas emo pientä pääskynpoikaa..."

Martvan hento ruumis vavahti... Mieli värähti. Jo irtausi henki ruumiistansa... Se sai jo uuden, henkisen ruumiin. Silmiänsä huikaisevalta valolta varjostaen, Luojan lähetti ihmeissänsä tarkastellen, vastasi hän hänelle nöyrin mielin, kuin viaton lapsi:

— "Oi! En minä tohdi mukanasi tulla!... Sinä olet niin suuri ja minä olen rinnallasi tomunlapsi... Suo minun ihailla vain kauneuttasi ja kiittää Häntä, joka sinun salli minulle, mullanlapselle, näyttäytyäkään!"

Autuuden kellot soivat korkealla, siellä, missä Yötär keh räsi runorihmaa kuusirppipurressansa soluen... Suuri enkeli lohdutteli Martvaa, selittäen:

— "Et saa niin itsestäsi ajatella!... Sinä et ole pieni. Sillä muista, että sinä olet Hänen kuvansa... Sinä olet luoduista suurin... Sinä olet suurin Luojan jälkeen... *Ihmishengen* vuoksi on hän enkelinsäkin luonut... Sinua palvelemaan on Hän meidät pannut... Mutta sinä, suuri, ylhäinen ihmishenki et *saakaan* meitä, Hänen enkeleitään palvella, etkä meitä kumartaa..."

Neito hämmästyí... Jokin outo kirkastui hänelle... Hän huudahti ihmeissänsä:

— "Onko se totta, mitä äsken sanoit?"

Surunsuortuva värähti enkelin äänessä, kun hän vastasi:

— "Sinailia kielsi Hän jo sinua pitämästä enkeleitäkään 'muina Jumalina'... Jos uskot olevasi Jumalasta, niin et saa halventaa sen lahjan korkeutta, jonka on sinulle Luoja suonut luomisessa..."

Martvan mieli läikkyi kauniin unen aallokolla. Mietteissänsä, elämä yhtenä runona, vastasi hän enkelille:

— "Sinä, joka tunnet Hänet, Kaikkivallan, sinä tiedät kaiken senkin, jota en minä jaksa käsittää... Minä uskon niinkuin sinä puhut, käsket..."

Uni läikkyi kuin kaunis ulappa... Ranta oli valkea vedenkukista... Mutta selällä läikkyi salainen, outo hämää...

Ja sen hämäään keskellä kukki veden varassa ihmis-elämän selitys... Se kukki siellä silmin näkymättömänä, käsin kiinni saamattomana... Eikä voinut pursi sen luokse päästä...

Enkeli osoitti sitä näkymätöntä ja lausui:

— "Tule! Minä näytän sinulle sen kukan, jonka oikein ymmärtäjä saa aina ikuisen onnen..."

Kukka tuoksahti... Hämäästä vilahdi valo. Enkeli puki Martvan taivaalliseen nunnapukuun ja yhdessä lähtivät he katsomaan itse kukkaa, oppimaan sitä runoa, jossa on onnen avain ja ihmis-elämän selitys...

Mutta heidän seuraansa liittyi silloin Perkelekin, kulkien taaempänä, tulinen vaippa hartioilla... Harhaman elämästä siinnyt käärme seurasi häntä hänen aseensa... Irstaan näköisenä, pelokkaana kätkeytyi se Perkeleen taa, kurkistellen sen kupeiden ohi, kahden luopen... Pyrstö viilti maassa inhottavana... Kieli riippui verisenä ja myrkyllinen hengitys höyrysi avoimesta kidasta.

Hyvä ja paha alkoivat yhdessä laatia runoa. Ne alkoivat laatia sitä ihmispovessa. Ja ihmis-elämä oli sinä runona.

Kun kaksi runoa alkoi solua rinnatusten.

Tyttö oli lähtenyt lemмен maille. Sielläkin keh räili hän ihmishengen runoa rinnan lemменrunon kanssa.

Kaunis pilvi kuljetti kulkijoita... Enkeli vei Martvan lemмен maille, missä ei ole tahraa, ei tunnu aistillisuutta... Lempi oli siellä luonnonpuhdas, kuten on kukan lempi... Jo saapuivat tulijat sinne... Jo avautuu edessä taikalampi... Sen rantavaaranteita peitti lemменlehto lehtiinsä ja kukkaiinsa... Sen siimes huokui salaisuutta... Siellä häilähti häärunous, sillä se lehto oli luonnon suuri häähuone... Sen varjot peittivät jotakin, niinkuin kaunis morsiusuhuntu... Kaikki oli salaperäistä...

Tuuli nukkui... Kukka nautti päivän valosta, rastas pesän lämpimästä... Pehmyt, herkullinen lämpö tuulahti maukkaana kuin pesän lämpö, jossa kuumeinen emo hautoo lemмен hedelmänsä, nauttien äiti-onnestansa... Joka oksan alla hautoi pieni lintuäiti, armas aarre siiven alla... Kaikki kuherti, tai kypsytti jo marjahedelmätänsä, jonka maukas haju: äiteyden ja lemмен tuoksu täytti ilman herkuillansa... Ei hisahtanut... Ei hievahtanut tuulihenki... Ei uskaltanut mikään häiritä luonnon suurta salaisuutta häähuoneen puhtaimmassa pyhätössä.

Hämää huumasi. Elämänkukan selitys sulkeutui salaisuudeksi... Puhtain mielin, ihmeissänsä lausui Martva saattajalleen:

— "Miten ihmeen outo, armas valo täällä nyt minun silmiäni huikaisee!"

Rauhallisena vastasi Gabriel hänelle:

— "Hänen työnsä ovat täynnä salaisuutta... Ei koskaan ihmissilmä voi kestää Luojan valon kirkkautta, eikä nähdä sitä kokonaan..."

— "Niin varmaan on... Sinä tiedät kaikki oikein. En tahdo minä sitä tutkiakaan", — myönteli siihen Martva. Sen kuullen lausui Perkele itseksensä:

— "Se uskosi ei ole pitkä-ijällinen. Se salaperäisyys, jolla Hän on koko luonnon verhonnut, on oiva ase minun kädessäni. Sehän miestä sekä naista kiihottaa tutkimaan sen salaisuutta. Se salaisuus on myös kylliksi syvä. Se ei paljastu koskaan, vaan kiihottaa tunkeutumaan siihen yhä syvemmälle, kunnes lempi vihdoin muuttuu irstaudeksi... Ja siitä alan *minä* työni jo..."

Kulku jatkui... Elämä punoutui runoksi... Sen polut olivat kuituja suuressa elämänrunossa.

Jo tuli vastaan Lemmenlammin ranta... Kuukirkas vene vuotti tulijoita valkamassa... Airon asemesta oli sillä enkelisiivet sivulla... Se souti niillä niin kuin kaunis vesilintu, joka uipi veden koruna, armastansa mairitellen, laulellen luonnon suuren kauneuden lisäksi...

Kala lempi aallon alla, pulpukka veden sinellä... Martva ja Gabriel istuivat jo veneessä... Niin kuin kaunis lemmenlaulu solui vene saarta kohti... Sen runosiipi koski veteen hellävaroen, kuin olisi vesi ollut kaikkein pyhintä... Kaisla heilahti... Korte nyökäytti kulkijoille ja lintu lauloi veneen sivulla...

Mutta veneen vanavedessä seurasi Perkele Lemmensaareen soutajia.

Jo saapui vene saaren rantaan... Se nousi siellä itse maalle, nousi kuin kaunis vesilintu, joka nousee mättäällensä armastansa odottelemaan... Saari kertoi hääsätua... Siellä sepitti kaikki hienoa lemmen runoa... Outo valo huikaisi silmää, joka oli vielä arka lemmen tulen värinälle. Käsi silmän varjostimena, huudahti Martva puoli-aran ihastushuudon:

— "Ai, miten kaunista ja kummallista on täällä valo, lämpö, sekä kaikki!"

— "Niin... Luojan työt ovat aina ihmetöitä, kun niitä kuka katsoo puhtain silmin", — selitti Gabriel.

— "Niin varmaan ovat", — lausui siihen Martva.

— "Oletko sitten epäillyt jo joskus, kun ihmettelit niitä töitä äsken?" — tiedusti Gabriel taas hellin äänin.

— "Epäillyt!... Kuinka?... Mitä tarkotatkaan?... En tiedä mitä onkaan epäily: pahaako vaiko hyvää", — vastaili hänelle Martva. Neitouden ja ihmishengen runokukat kukkivat hänessä rinnatusten, kauneina, viattomina... Rauhallisena selitti Gabriel hänelle:

— "Epäily on samaa, kuin jos kieltäisit jo Hänet ja antautuisit palvelemaan muita..."

Kukasta lähti tuoksua, neidosta puhtautta: Ihastuneen Martvan suusta helähti avomielisin, puhdas tunnustus, kuin kirkas päivän paiste kukkamaalle. Hän selitti saattajalleen:

— "Mitenkäs voisin antautua muille ja kieltää Hänet, kun ei muita ole!... Onhan se teko silloin mahdotonta!..."

Punainen vihanhohde leimahti Perkeleestä, kun hän kuuli, kuinka Martva kielsi hänet kokonansa. Hän vannoi ylpeänä:

— "Sinä kiellät minut, sinä kurja tomu!... Sinä itse olet niin kuin nöyrä orja jo toimittanut minun käskystäni Harhaman työt minun aseekseni. Sinun täytyy vielä tuntea se ase... Armotta on sinua uhannut *epäilyksestäkin* rangaista se Jehovasi, jolle nyt valaasi vannot... Minut sinä kiellät kokonansa. Siis täytyy rangaistuskin suuri olla..."

Armottomana, vihaisena lopetti hän:

— "Sinä tunsit Jehovasi lain. Se sama, suuri, järkkymätön laki on myöskin minun puolellani sama: Ken kieltää minut, sen täytyy tuhoutua... Siksi muista tuhon saapuessa, että kielsit minut kokonansa... Ja vertaa tuhoasi Hänen töihinsä: muinaiseen suureen vedenpaisumukseen ja Sodomian ja Gomorran hävitykseen!..."

Hyvän ja pahan voimat saartoivat siten ihmistä... Mutta ei huomannut vielä Martvan puhdas korva pahan ääntä. Hän jatkoi vakuutustansa:

— "Miten voisinkaan luopua Hänestä, joka on niin hyvä, suuri, jalo, viisas!... Hän on siunannut koko

Litvan kansan... Hän on suonut minun isälleni ja äidilleni ainaisen, suuren armovirran vuotaa... Hän on siunannut heidän kaikki askeleensa, niin että pellonpiennar sekä nurmi on kukkamaata, jossa mettiäiset saavat joka päivä runsaan ravintonsa... Hän laittaa keväisin suuret lintuparvet Ranniston metsiin... Joka koivun latvaan on Häneltä riittänyt kaunis käki, joka kukkuu päivät hopeisiksi... Kuka toinen voisi tehdä sen!"

— "Ei kukaan", — vakuutti Gabriel hänelle.

He kulkivat jo Lemmensaaren pyhimpään. Matkalla jatkoi enkeli puhettansa, neuvoen:

— "Oikein puhuit äsken: Hän on ainoa. Usko aina Häneen, silloin sinulle aina valkenee Hänessä onni, autuus, sekä kaikki... Hän siunaa sinut silloin rauhallaan..."

Lempi läikytteli tytön, enkelin, ihmisen mieltä...

Ihastuneena, taivaan nunnapuvussa hohtaen huudahti Martva saattajalleen:

— "Oi!... En minä enää mitään pyydä!... Hän on minulle jo liian paljon suonut: Hänen lahjojansa ovat hurskas, suuri isä ja jalo, hellä äiti. Ne vaalivat minua silmäteränänsä... Hän kylvää minun yöni kuutamolla... Hän valaisee päiväni päivänpaisteella ja Hänen lahjanansa vanha Mirri minulle hyrrää unilauluansa, kun nukkuu helmaani, tai lattialle... Taivaassa varmaankin on samanlaista: niin kaunista ja aina onnellista?... Vai kuinka?"

— "Se on sinulta vielä kätkeytyä... Tyydy aina elämässä siihen, mitä Hän aikansa ilmottaa!... Jos kysyt liikaa, yli järjen käypää, niin epäilyksen siemenen saat siitä. Se siemen kasvaa aina ohdakkeita ja tukahduttaa ihmishengen onnen", — selitti hänelle taas suuri saattajansa, katsellen suojattiansa säälivin silmin.

Hyvän ja pahan kukkaset tuoksuivat lähetysten. Ilkkuen lausui Perkele itseksensä:

— "Hän itse kylvää minun kylvöäni: Hän kylvää tytön sieluun epäilystä, kun häntä varottelee tutkimasta: Hän sillä peittää Jehovansa ihmeet salaiseen, kiehtovimpaan hämäryyteen... Ja naisen henki on minun toimestani Eevalta jo saanut perinnökseen suuren, palavan halun nähdä, tuta kaikki, mikä on hämäryyteen peitettyä... Se halu saattaa tytön kyselemään ja salaisuuden sisään kurkistamaan. Ja silloin on se aika tullut, jolloin jo minä kysyn: onko totta että Hän on sinulta senkin kieltänyt? Jos aika muuttuikin, niin minun lauluni ja tieni eivät muutu sen mukana..."

Kun lempi jo kukalle pääsi.

Oli lemmen päivän sydänpäivä, lemmen hehkuvien, salainen hetki.

Päivä hellitti valoansa hehkeimmillänsä. Se lämmitti sillä koko luomakunnan, joka nukkui sen riuduttavaan lämpöön, onnellisena, kun sai täyttää suuren Luojan käskyn...

Jo kilahti kaunis kutsukello... Jo vingahti hääviulu... Lempi oli hartaimmillansa... Se oli puhtaimmillansa, pyhimmillänsä... Jo hymisi sen mairein messu... Jo vilahtelivat sen ilta-ihanuudet... Lintunen etsi pesänpaikkaa... Se rakenteli jo vuodettansa: pienoista pesää... Ruohokossa kihisivät hyönteishäät... Kala kuherteli aallon alla, pedonemo imetti pieniänsä onnellisena ja näkymätön esirippu peitti suurta salaisuutta...

Suuri hiljaisuus täytti kaiken... Lemmen sävel hiipi hiljaa soittimessansa... Arkana kosketteli se hentoa, herkkää kieltä... Tuuli oli puhjennut tyveneksi ja hedelmän herkullinen maku tuoksusi kaiken seassa. Ylevänä selitti enkeli Martvalle:

— "Noin raataa täällä koko luonto. Se odottaa yhtenä ainoana morsiamena sen sulhasen suuteloja, jonka nimi on aurinko... Se suuri sulhanen herättää samalla suutelollaan koko luonnon lemmen työhön, niin miehen, kuin myös naisen..."

Martva varjosti silmiänsä auringon valolta... Hän oli saanut siltä jo suutelon: täysikäisyyden, vaikka ei hän sitä vielä tajunnut... Ylevänä jatkoi Gabriel:

— "Ilman sitä suurta suudelmaa ei voisi mikään antaa hedelmälleen elämän ihmeen-suurta olemusta, ei sitä kypsentää, ei siihen luoda ja sille perinnöksi jättää suurta aarretta, jonka nimenä on henki ja jonka sammussa kulta, helmet, ja taide, soitto, linnat, rakkaus, hyve ja kauneus, tiede, sekä kaikki muukin olisi erämaan arvotonta, juoksevaa hietaa, jossa ei ole ollut eikä ole elämää..."

Lemmenlauluksi muuttui jo linnunpoikasen liverrys... Neidon tunne alkoi puhjeta tytön povessa... Molemmat olivat kuulleet auringon äänen... Silmiänsä varjostaen astui Martva häähuoneen suureen salaisuuteen, puhellen:

— "Täällä on outoa ja ihmeellistä!... Valo, lämpö, kaikki täällä on kummaa... Kaikki täällä raataa hartain mielin kuin Luojan temppelissä, tehden jotain runollista, jota en minä jaksa ymmärtää... Varmaankin on tämä joku pyhä paikka..."

Jostain kuului kaunis soitto... Luonto laitteli kaunista tarua ja enkeli iloitsi ihmishengen puhtaudesta. Martvan kättä hellästi puristaen lausui se hänelle:

— "Niin kyllä! Tämäkin on pyhä paikka... *Hänen* palvelustansa on se kaikki, mitä nyt näet tässä edessäsi. Nyt katso: lintu, peto, ruoho, kukka, kala ja pieni hyönteinen, puu, sekä kaikki, joka on Häneltä saanut säilyttääkseen suurimman, arvokkaimman aarteen: *hengen*, nyt sitä aarrettansa säilyttäessä hartaana raataa lemmen temppelissä. Se hänen ensimmäistä, käskyänsä nyt täyttää hartain sekä nöyryn mielin, kuin hurskain kirkkoväki konsanaan... Sinäkin, Martva, tuntenet sen käskyn?"

Lemmenlaulu oli neidolle vasta epäselvää, vaistomaista aavistusta, ihmeen kaunista salaista satua. Ihastuneena vastasi hän enkelille:

— "Oi tunnen!... tunnen... tunnen!... Se suuri käsky kuului: 'Ei sinun pidä muita jumalia pitämään minun edessäni'!... Sen käskyn tunnen minä lapsuudesta asti..."

Luojan kaunis ääni ohjasi neitoa etemmä lemmen poluille; enkeli selitti hänelle:

— "Se käsky on vain kaiken yhteenveto... Vaan *ensimmäinen* käsky, jonka Luoja jo luomispäivänänsä lausui ihmiselle, se kuului: 'Lisääntykää, ja täyttäkää maa!'"

Niin kauneina kuuluivat Jumalan käskyt... Runona vieräi Hän opetuksensa... Martva hämmästyä. Avoimin silmin katsoi hän Gabrieliin kysyen häneltä:

— "Onko sekin todellakin käsky!... Sitä en ole ennen ajatellut!... En tiedä, miten voin sen täyttääkään..."

Lemmenruno jatkui... Jumala herätteli sen tietämystä neidon povessa. Enkeli selitti:

— "Kun Luoja antoi hengen ihmiselle, ei antanut Hän sitä siksi, että ihminen saisi sen heittää huolettomana sammumaan, kuin tulen hiillosporoon... Hän lainasi sen hengen ihmiselle, niin että taaskin, kun on aika tullut, se Häneen palajaisi karttuneena... Tiedätkö, Martva, sen? Tunnetko lemменrunon alkujuuren?"

Tytön povessa soi tajuton lemмен sävel. Hän vastasi haaveissansa:

— "En tiedä, mutta uskon... Se kaunis usko onkin suloisempi, kuin kuiva tieto... Niin, uskohan on tietoon verrattuna kuin ihmeen kaunis sekä puhdas runo kuivimpaan koululäksyyyn verrattuna... Siis: miksi tietämystä kaipaisinkaan ja ihmeen-kauniin, jalon uskonhelmen vaihtaisin arkipäivän tietämykseen, kun molemmat niin aivan samaan vievät!"

Lemmen ja ihmishengen kielet soivat siten samassa kanteleessa... Niissä soi suuri elämän-runo.

Lemmenkukat kokosivat kauneutta entisen lisäksi... Ne somistelivat lehtiänsä. Tyttö arasteli outoa lemмен valoa.

Kulku jatkui.

Hellästi johti enkeli suojattiansa syvemmä Lemmensaaren lumouksiin... Hän puhui hänelle Jumalan antamasta suuresta lahjasta, lainasta, hengestä ja Hänen hyvydestänsä. Hän näytti sen hyvyden runoväreillä maalattuna... Ilostuneena huudahti siihen Martva:

— "Niin... Kyllä!... Hän on ihmeen hyvä!"

Enkeli jatkoi:

— "Sitä elämän suurta aarretta säilyttäesssänsä raataa nyt koko luonto, tunnustaen siten Kaikkivallan käskyn... Se käsky on syvä ja hämärä, kuten Hän itsekin... Sinä tiedät, miten syvä Hän itse on..."

Viattomana selitti Martva hänelle:

— "Minä uskon sen... Minä uskon, että Hän on ihmeen syvä... Hänen syvyytensä on minulle selvän selvä... Hän on minulle kuin viisas isä, joka kuusen alla haastelee minulle vanhaa tarinaa. Jokainen hänen sanansa on täynnä niin selvää viisautta, että minulla ei ole oikeutta niitä tutkiakaan. Joka aamu valkenee Hän minulle kuin kirkkain päivä, jonka valo on iteseselvä... Niin ihmeen syvä on Hän minulle aina..."

Ihmishengen onni ja runo puhkesi siten jumalaukosta kuin runous kesä-illan kauneudesta...

Kun lempi kypsyi jo neidon povessa.

Yhä lyhenteli neito tyttötaivaltansa... Yhä kulki hän morsiamen kukkamaita kohti... Kaikki puhui hänelle Jumalan suuna... Koko elämä johti häntä enkelin kätenä... Hän eli siten omaa hengen runoansa...

Lauluna vierähti matka lemmenmailla. Kulkijat tulivat jo saaren sisään lemmen kirkkoon. Se on tehty ikivalkeudesta... Se lymyytyy saaren hämääjän ja runoon kauniina kuin arka neito... Permanto on neidon puhtautta... Holvissa humisee ainainen, armas lemmenhyminä... Kauniit soitot soivat. Ne herkyttävät hellää kieltä ihmisessä... Ne kutsuvat ihmistä, niin kuin kutsuu kirkonkello, kun viikon työ on suoritettu ja mieli kohoaa korkeutta kohti...

Mutta alttarilla kukkii lemменkukka astiassaan... Valkea enkeli vaalii sitä kukkaa... Se kukka on arin Luojan töistä... Siksi vartioi sitä enkeli, kuin Cherubim paratiisiin vievää tietä...

Valkea lemменkukka tuoksahti... Kaunis esirippu hulmahti... Jo vilahti punainen hämähä... Arastellen lausui Martva saattajallensa kirkon ovella:

— "En minä tohdi etemmäksi tulla... Täällä on kaikki liian pyhää, kummaa ja outoakin... Suo minun jäädä tänne ovensuuhun!... En tahdo nähdä syvemmälle Häneen, ijäiseen, ihmeen suureen Salaisuuteen..."

Surullisena selitti Gabriel lausuen suuren Jumalan runoa:

— "Hänen temppeliinsä sinun täytyy käydä alttarille asti, jos uskot Häneen. Sama sitten onko se temppeli työn, rukouksen, veisuun, uhrin tai lemмен kirkko. Jos sen on Hän säätänyt, niin silloin täytyy sinun rohkein mielin astua aivan sen alttarille. Sinun täytyy se tehdä, vaikka sinne vievä tie olisi niin tuskallinen, kuin se, jonka Jeesus kulki Golgatalle... Sinun täytyy juoda siellä odottava malja. Jos epäröit nytkin, niin kiellät Hänen käskynsä, Hänen säätämänsä lemмен puhtauden..."

Luonnon äänenä soi Jumalan runo... Kukkana kehittyi lemmentajunta neidon povessa... Lapsimielin selitti Martva:

— "En voikaan sitä puhtautta kieltää, kun juuri pelkään sitä puhtautta... Valo on täällä liian pyhä, puhdas... Kenties jo seison Hänen edesssä, enkä jaksa kestää ihanuuttaan, kun silmäni on vielä tottumaton..."

Vieno valo värähti vaaleanpunertavana... Salainen esirippu hulmahti hiljaa... Se antoi neidolle aavistusta, että jotakin outoa oli edessä... Kaunis laulu kertoi lemмен tarua... Ihanat enkelit veisasivat lemменkukan puhtauden ylistystä... Oudostuneena huudahti Martva saattajallensa:

— "Täällä soivat kauniit enkelien laulut... Miksi olet minut tähän pyhään tuonut?... Miksi sulaa täällä mieli?... Miksi ovat tunteet arat?... Ja miksi on kaikki hellää, puhtautta?... Mielessä soipi joku kumma sävel..."

Runo laati jo itseänsä... Neidon povi oli sen runopajana... Enkeli johti hänet kädestä alttarille, osotti lemменkukkaa ja selitti:

— "Täällä lemмен-alttarilla täytyy sinun vielä kerran Hänen käskyjensä täyttäen Häntä kiittää... Tuo lemменkukka täytyy sinun kerran taittaa ja sen tuoksu tuntea, vaikka se olisi karvaskin... Kun se aika tulee, älä silloin pyydä Häntä ottamaan sitä maljaa pois sinulta! Sillä sinua varten ei voi Hän käskyjensä muuttaa..."

Lemmen runo sepittäytyi yhä tajuisemmaksi neidon povessa. Hän vastasi enkelille ihastuneena, avoimin katsein:

— "Miksi minä sitä pyytäisinkään, kun käskynsä ovat aina ihmeen-armaat... Ne ovat niin kuin kaunis aamuvalo, joka kesäaamun purppurasta helähtää kauneimmaksi kirkkaudeksi, herättäen lintuparvet

laulamaan... Mutta yhtä asiaa en jaksa ymmärtää: en jaksa käsittää tuon kukan tuoksumista, en myöskään sitä, mitä äsken lausuit..."

Lemmen runo kyseli jo olemustansa... Jumalan käsky kirkastui runona... Suruisena, kauniin laulun hymistessä selitti enkeli hänelle:

245

— "Näit äsken, kuinka koko luomakunta täytti riemumielin Hänen käskyänsä: häärinoutta... Siten täytyy sinunkin se käsky vielä täyttää... Ne toiset — kukka, eläin sekä kaikki muukin — *pakosta* täyttävät sen käskyn ajallansa... Sinulle antoi Luoja siinäkin vapauden: Saat täyttää sen, tai jättää täyttämättä. Jos täytät sen, niin saat myös siunauksen: saat äiti-onnen, jalon, pyhän onnen... Jos rikot sen käskyn, niin *uhkaus* odottaa... Kaikessa olet *vapaa*. Valitse!... Sinä tiedät miten suuri ja jalo on äitionni..."

Jalo kukkanen alkoi puhjeta jo neidon poven runoudesta: äidin jumalallinen runo alkoi sepittäytyä... Se puhkesi tosin tajuttomana... Lehdet olivat vielä väriä vailla... Ihmeissään lausui puhdas Martva:

— "Minä tiedän sen onnen, olen nähnytkin sen: Kun pääskyn sievä emo räystäään alla kaunista poikuettaan lentoon laskee, ah, miten onnellisena se silloin pesänsä reunalla visertää!... Niin monesti jo sitä nähdessäni olen nauttinut pääskys-emon onnesta ja kiittänyt Jumalaa, joka taivaastansa on sille pikku-armaat lähettänyt... Ja enemmänkin Hän on lähettänyt: Hän on lähettänyt sulhasen pääskys-emolle, on lähettänyt sen apuna poikuetta hoitamaan..."

Luonnon jaloin soitto helähteli... Äidin jalo ja lempeä runo soi siten lemmen kanteleen säveleenä...

Mutta suru sumensi Gabrielin silmiä, kun hän muisti sen osan, jonka oli lankeemus tuonut ihmishengen kannettavaksi... Hän ajatteli lemmen teitä... Sydän vuoti silloin verta... Ei olisi hän hennonnut paljastaa, että ihminen on parhaassansakin jo muun luonnon tasalle mennyt, on jo sitäkin alempi... Hän sääli Martvaa... Hän antoi ainoastaan aavistuksen siitä, millä on äiti-onni ostettava. Hän selitti ylevänä:

— "Kauneimmat kukat ovat aina liasta poimittavat... Ne kasvavat ainoastaan höysteisessä, lantaisessa maassa... Jaloin kivi tarvitsee ikikuumuuden muodostuaksensa jaloksi... Niin on myöskin korkea, jalo äiti-onni aina liasta otettava... Siitäkin on se aina tuskan kautta nostettava. Siksi se ehkä onkin onnista jaloin..."

Äiti läikkyi lemменrunossa... Se läikkyi siinä tuutulauluineensa, värisi siinä kipuineensa. Surullisena jatkoi enkeli selitystensä:

— "Eevan lankeemisesta asti on äiti-onnenkin tie kasvanut ohdaketta ja orjantappuraa. Vaan jos se suuri onni täytyykin sinun, Martva, liasta ottaa, niin älä pelkää, vaan ota se siitä *puhtain käsin* ja *jaloin mielin*. Silloin et tahraannu, sillä sielun puhtauteen ei lika tartu. Silloin on sinulle myös lupaus varma: äidin alennus ja kärsimyksetkin jalostavat sinut naisesta vaimoksi ja vaimosta vielä jalommaksi: *äidiksi*... Äiti-onnen tiet nyt, Martva, tunnet, sekä tiedät myöskin Luojan suuren käskyn..."

Neidon povi sepitteli jo edelleen suurta äiti-runoa... Luonto teki opetustansa tajuttavaksi. Ihmeissään selitti Martva saattajalleen:

— "Kun sinä sanot sen, niin uskon tietäväni äitionnen salaisuuden. Se on tämä: Luoja Itse tuopi pääskyn emolle sievän pojan pienen siiven alle... Hän tuo sen sille niin kuin isä muinoin toi minulle kauniin nukun kaupungista... Niin tuopi suuri Luoja äiti-onnen... Siis suotta puhut, että se suuri onni olisi muka liasta otettava... Niin: miten ihmeen puhdas on se tie!"

Niin lennähti neidon mieli suuren ihmishengen maille... Mutta lyhyt oli vielä siiven kantomatka... Oitis palasi hän taas neidon lemмен runomaille. Murheisena lopetti Gabriel selityksensä lausuen:

— "Hän näyttää oikean tien ajallansa, Hän, joka salaisuudet ilmi tuopi... Se aavistus, jonka sait nyt lemмен mailta, on siemen, josta kasvaa tietoisuus *oikeasta* tiestä... Siis laskeudu nyt jo nöyrin mielin eteensä tänne lemмен alttarille, jossa Hänen tiensä sinulle valkenevat verkalleen!..."

Aalloilla lauloivat silloin lempivät allit... Pikku rastas kiitti Luojaa äiti-onnestansa... Kukka vaali hedelmätänsä, sotka aarrettansa... Äidin ja neitosen lemменrunot sointuivat samoiksi...

Luonto soitti suurta ja jaloa kanteletta: puhdasta ihmispovea.

Ja sen soiton kaikua etsiesssänsä vaipui Martva lemмен alttarille: Hän vaipui niihin lemмен maailmoihin, joissa puhdas tyttö elää häittänsä edellä, kun näkee unta sormuksista, häistä ja hääkukista... Sulhasen ikävä alkoi... Alkoivat soida kauniit lemмен soitot... Luonto laulatti

lemmenlaulujansa... Alttarilla kukoisti lemmenkukka entistänsä kauniimpana...

Mutta punaperho tarkasteli sitä kaunista kukkaa...

Käki kukahti... Se kukahti allin laulujen aameneksi... Lemmenlammin sinivedestä lehahti kaunis, lumivalkea perhosparvi ja laski rantavaaraan lehdikön koruksi... Koko vaara oli niistä valkeana... Kuin morsian katseli runolehto kuvaistansa lammikosta... Lehdon takaa kuului kaunis sulhon laulu, jota säesti etäinen kaiun hyminä... Kirkon kello kumahti...

Se kumahti hääkellona... Se kutsui neitoa hääalttarille, ottamaan sieltä suuren onnen...

Mutta tuntematon oli vielä ihmishengen onnentie... Tuntematon oli vielä onnikin, jota se henki uneksi...

Outoja satamavalvoja.

Kaunis Litvanselkä hymyili kuun ja päivän kuvastimena... Se levitti laajoja vesiänsä ihmishengen purjehdittavaksi... Se levitteli niitä onnenteiksi näytellen rauhansatamaa jokaisen tien päästä...

Mutta etsityksi onnenteiksi tarjosi se yhdelle kirkkotietä, toiselle jotakin tuntematonta...

Jo oli ulappa saanut aaltojensa kauneimman korun: purtensa... Jo oli pursi saanut istujansa: ihmishengen... Yhdessä ne, ulappa, pursi ja ihminen alkoivat laatia ihmishengen suurta runoa.

Purren perässä istui Oolavi, eläen ihmishengen mailla tarkastellen purrelle tietä, tähystäen satamavalvoja, mitä kohti ohjata elämän pursi... Mutta tietön oli ulappa... Ei näkynyt sillä tienviehkaakaan... Omin neuvoin oli etsittävä elämänpolku.

Mutta korkeudessa kohahtivat suuret voimat. Ne lähtivät taistelemaan ihmishengestä, joka istui purressansa tiettömällä ulapalla... Ne alkoivat taistelunsa siitä hengestä siinä hengessä itsessänsä...

Yhä istui Oolavi... Yhä katseli hän elämänjärven selkävesiä... Taivaasta laskeutui silloin enkeli... Se kantoi hänen korviinsa Litvan kirkonkellon kumahduksen... Se kohotti lehdon keskeltä kaunista ristiä... Ne olivat merkkejä, jotka ilmottivat, että sielläpäin on onnen satama...

Taas kulki kohina korkeudessa... Loistavana, ylpeänä katseli Perkele Litvan selälle, jossa näki Oolavin purressansa istumassa... Hän katsoi tutkivammin ja näki Martvan lemмен mailla, elämässä lemменrunoa, puhtaana jumalaisena runona...

Hänen kädessänsä välähti silloin kirkas miekka... Hänen voimanansa olivat ikuiset, suuret pahan voimat...

Miekka hohti jo tulisenä. Ylpeänä laskeutui Perkele alemma ja loihti uudet salamavalot Oolaville: Litvanjärven rantalehdot olivat nyt täynnä ihanimpia elämänpuita... Jokainen puu hohti tuli-omenaisena... Jokaisen latvassa kukkui kaunis lemмен käki... Jokaisen oksalla keinui ihmeen kaunis neito...

Ja siellä satumetsiköissä kohisi kaikkialla kumma ja huumaava koski, joka kutsui kuin kaikkein kaunein neidon laulu...

Ylpeänä katsoi Perkele valojansa... Yhä kumisi kirkonkello... Yhä loisti risti... Mutta yhä kauniimpana hohti myös ihana tuntematon metsäranta...

Ja Oolavi istui yhä purressansa... Ja ihmetteli ja mielti ja epäröi jotakin.

Matka tytöstä morsiameksi.

1. Maassa.

— "Takimainen pari ulos!" — helähti Ranniston kartanolla, jossa työväki ruokaleponsa lopussa juoksi leskeä, odotellen työkellon kilahdusta. Pari syöksähti lesken ohi. Alkoi ahdistelu, pako ja yhteen kierteleminen. Vanhemmat työmiehet lepäsivät ruohokossa katsellen nuorempien leskenjuoksua ja neuvoen ja kehotellen. Koko pihamaa helisi naurusta. Työn tuottama väsymys hälveni unena. Poika oli

reipas ja tyttö nauroi vallatonna.

"Takimainen pari ulos!" — ryöpähti taas kehotus. Martva ja Oolavi, joka oli matkalla taloon poikennut ja leikkiin joutunut, syöksähtivät juoksuun.

— "Martva!... Martva!... Martva!... Juokse kuusen ympäri, Martva!... Juokse sinne, Martva!" — sekaantuivat kehotukset ja neuvot yhtenä helinä. Koko joukko oli Martvan puolella, kun leski häntä ahdisteli.

Eikä Martva nyt neuvoja tarvinnut. Hänestä tuntui, että hänen *täytyi* pysyä Oolavin parina. Hänen rinnallansa oli hauska seistä, parempi kuin kenenkään muun rinnalla. Hän juoksi henkensä edestä.

Mutta leski oli reipas, nuori mies. Se ahdisteli vuoroin Oolavia, vuoroin Martvaa. Syntyi oikea taistelu, jota nauru, huudahdukset ja neuvot säestivät. Koko kartano oli ilonhirskeenä. Leski oli jo Martvan kiini saamaisillansa, mutta silloin teki Martva jyrkän käänteen sivulle. Soleva vartalo notkahti luontevasti, ja kauniina heilahduksena livahti tyttö lesken edestä, tämän syöksyessä omaa vauhtiansa eteenpäin.

Syntyi uusi ahdistelu. Leski ajoi takaa Oolavia. Martva riensi ahdistetulle avuksi, koettaen kiertää häntä vastaan. Hän hehkui ja punotti. Hän oli ilona ja onnena kuin lapsi. Hän tahtoi nyt pitää parinsa, Oolavin, vaikka olisi mikä. Koko väki katseli juoksua, mielet jännitettynä ja yhä innokkaammin neuvoja antaen.

Oolavi oli taas päässyt lesken käsistä, joka nyt alkoi uudestaan Martvaa ahdistella. Mutta Martva oli nyt tyttö, joka vaistomaisesti pakenee omansa syliin. Hän livahteli lintuna aina käsistä pois. Kaunis vartalo notkahti käänteitä tehden milloin oikeaan, milloin vasempaan. Käsi taittui heilahduksien lisäsulona. Tukka hajosi ja häilähteli hartioilla, kun hän hyppeli polvia tehden, vallattoman puron tavalla, avuksi rientävää Oolavia kohti. Puuttui enää viime syöksähdys.

— "Oolavi!... Oolavi!" — huudahti hän, ojentaen kätensä Oolaville, ja aivan syöksyi tämän syliin.

Ja kun he olivat yhteen päässeet, katsahti Martva Oolavia silmiin, katse täynnä taivaallista iloa ja onnea. Poski oli yhtenä punana ja mieli kiurun kauniina liveryksenä, joka valuu korkeasta kevätseinästä. Päätensä kiitokseksi nyökäytettyänsä satoi hän tukan taas laitteeksi, yhä Oolaviin katsoen ja jonkun kepeän sanan lausuen. Oli kuin olisi hän nyt omansa saanut.

Hän oli viime päivinä, kiikkukohtauksen jälkeen, ujostellut Oolavia, mutta nyt oli taas kaikki avointa. Kaikki oli puhtaan tytön iloa, tytön, joka on äkkiä huomannut oman sulonsa ja siksi on varma sulhostansa, odottaa vain sen tuloa, onnellisena, nauttien omasta armaudestansa.

Reippaana asettui hän taas Oolavin kanssa riviin. Lemmen ensi tulehdus oli hävinnyt ja se muuttui nyt terveeksi, puhtaaksi, jaloksi, luonnon pakkosiveellisuuden jaloimmaksi, puhtaimmaksi kukaksi.

Mutta jo kilahti työkello. Väki lähti reippaana työhönsä ja kartanolta haihtui ilo ja nauru, kuin kaiku aikansa helistystänsä.

Lemmenkukka avautui rohkeampana, sen värit iloisempina.

Martvasta tuntui kuin olisi hänen sieluunsa tulvinut jotain hyvin kepeää ja iloista. Koko illan hän eli kuten se, joka on vilpoisesta aallosta juuri uimasta noussut, pukeutunut köykäiseen pukuun ja kävelee uimarannasta kotiin lehtevimmän metsän läpi kulkevaa polkua myöten, tulisena hehkuvan auringon valon pujotellessa oksien lomitse valoriekaleena, ainoastaan mauksi pehmeän varjon ja lehtien miellyttävän tuoksun sekaan. Eikä hän tiennyt ilonsa syytä. Se ilo oli tullut kutsumatta kuin kevät. Koko elämä oli auteretta, joka tuskin jaksaa maassa pysyä. Kukka oli nyt värillisempi, päivänpaiste kirkkaampi kuin ennen, ja huoneet helisivät äskeisen leskenjuoksun muka jatkuvasta ilosta. Koko elämän taivas oli yhtä kiurun laulua.

Jo tuli karja kotiin, jo soi iltakello. Martvan elämä hyppeli yhä kevätpurona. Hän seisoi kuvastimen edessä, ensikertaa kuten nainen: Hän huomasi olevansa kaunis... Kuvastin näytti olevan aivan tulvillaan suloa, kauneutta, iloa. Hän korjasi kiharansa, ihaili kätensä armasta liikettä ja vartalonsa hentoutta ja kainouttansa ja sielunsa puhtautta, joka tuoksui kuvaisestakin.

Hän oli onnellinen.

Samoin oli Oolavinkin laita. Kun hän kulki kotiinsa, tuntui polku olevan laulua. Metsä tuntui olevan runoa tulvillansa. Hänen suonensa pullistui voimasta. Hallanselkä näytti liian vähäiseltä hänen työmaaksensa. Hän uskoi voivansa nostaa vuoret hartioillensa ja kantaa ne pois maailmasta. Korvissa humisi yhä Martvan iloinen huudahdus: "Oolavi... Oolavi... Oolavi!" ja silmissä heilahteli se terve, puhdas puna, joka oli Martvan posket punannut, kun hän ojensi kätensä hänelle, syöksyen hänen syliinsä. Maailmassa ei tuntunut olevan orjantappuraa, ei ohdaketta. Se oli uusi paratiisi, Luojan palkka

ihmistyöstä. Se oli onnea täynnä ja sen keskellä hohti elämänpuu, oksat notkuvina onnen ja rauhan antimien hedelmäpainosta.

* * * * *

Oli kesän kypsän aika. Litvan paratiisissa korjasi väki maan hedelmää.

Ranniston pellolle ilmaantuivat ensimmäiset kuhilaat. Alottajaiskahvit oli juotu ja väki leikkasi ruista kilpaa, vedon perästä, kullakin yhtä leveä eteinen, ja onni vedoksi pantuna: Se, joka ensiksi pientareeseen pääsi, oli saava siksi vuodeksi paraimman onnen.

Jo pääsi ensimmäinen pientareeseen. Leikkisanat satelivat hänelle. Iltarupeama oli leikattu levälleen. Kappaleen päähän, pientareeseen päästyä ryhdyttiin sitelemään. Kuhilas nousi kuhilaan viereen. Sirpit loistivat kiemuroina kuhilaan päässä. Kypsyneen rukiin ja sängin miellyttävä haju täytti ilman, levontarve mielen, ja kotiin kulkevan karjan kellot sointuivat seudun runollisuuteen yhtenä helinäpaljoutena. Koko luonto soi, ikäänkuin korkeudesta tulvivana enkelilauluna.

Tämä päivä oli Ranniston talon juhlapäivä: se oli Martvan syntymäpäivä. Vanhan tavan mukaan alettiin talossa rukiinleikkuu joka vuosi sinä päivänä, eikä koskaan oltu tarvittu siitä tavasta poiketa. Joka vuosi oli ruis joutunut siksi päiväksi sirppiä vaille. Työ alettiin sinä päivänä tavallista myöhempään, lopetettiin ennen ihan tuloa ja väki leikkasi pyhävaatteissansa, juhli ennen työlle menoa, teki työtä kuin huviksi, vanhan tavan vuoksi, ja lopetti päivän juhlimalla.

"Kuhilas pellolle, päre tupaan", oli ollut vanha tapa Ranniston talossa. Rukiin leikkuuta alkaessa alettiin joka vuosi puhdetta valvoa, tehdä puhdetöitä. Vanhan tavan mukaan sytytettiin nytkin päre pihtiin. Se oli Ranniston talon runoutta, hienoa, ja suurta yksinkertaisuudessaan. Päre valaisi joka vuosi yhden illan ajan talon vanhaa muinaisuutta, toi tuulahduksen niiltä ajoilta, jolloin tulukset ja päre olivat talon valovaroina.

Ranniston talo oli yleensä vanhaa satua ja runoutta täynnä, kuten vanha paratiisi ainakin.

Nyt olivat taas suuren tuvan lumivalkeat lattiapalkit havuilla sirotellut. Ruislyhde koristi puhtaaksi pestyä peräseinää, tähkät valkeaa lakea. Pitkillä pöydillä olivat valkeat kotikutoiset liinat, punainen tervakukka sinne tänne liinalle siroteltuna. Ikkunoilla tuoksusivat ruiskukat ja seinänraossa siellä täällä pieni pihlajan lehti. Päre paloi kirkkaalla valolla ja lyhde levitti rukiin maukasta hajua lattiahavujen tuoksun sekaan.

Väki oli jo koolla. Silloin saapui oman väen lisäksi Tuukkalan isäntäväki. Muut vieraat olivat käyneet päivemmällä.

"Oolavi!... Terve tuloa!" — helähti Martvan iloinen ääni Oolavin astuessa tupaan. Se huudahdus pääsi häneltä kuin naurahdus hauskan sadun lomassa.

Oolavi ojensi Martvalle ruusukimpun, jonka ruusut hän oli omasta puutarhasta poiminut.

— "Onneksi ja iloksi!" — lausui hän sitä ojentaessansa, kumartaen sievästi.

— "Miten kaunis!" — huudahti Martva. Silmä loisti ilona ja huulelle helähti armain hymy. Ja ojentaen huolettomasti siron kätensä Oolaville, kiitokseksi ja tervehdykseksi samalla, lausui hän:

— "Kiitos, Oolavi!"

Ja oli kuin olisi käsi ollut käden lahjaksi jääpä. Koko Ranniston väki katseli, kun hän seisoi pärevalossa ruusukimppuansakin kauniimpana, käsi parhaan pojan kädessä, elämä yhtenä satuna edessä, ja takana yhtenä kauniina runona, vartalo soleana, silmä kirkkaana.

Hän kiitti vieläkin Oolavia kukista ja jatkoi:

— "Minä olenkin saanut nyt niin paljon lahjoja, että väsyisi luetellessa: Siltä sen... ja siltä sen... ja sen... Ja entäs, sanonko minä?"

Hän naurahti ja ikäänkuin odotti käskyä.

— "No, mitä sitten?" — naurahti Oolavi.

— "Minä sain isältä Harhaman kirjan 'Varotushuudon'", — lopetti Martva ja nyökäytti päätänsä tavalla, jossa sulous ja pieni leikkillisuus sulivat yhdeksi kauneudeksi.

— "Sitten ei puutu muuta kuin yksi", — tarttui Oolavi.

Martva katsahti häneen kysyvästi. Oolavi katkaisi ruiskukan, ojensi sen Martvalle ja vastasi hänen kysyvään katseeseensa:

— "Onnellinen kirjanmerkki."

Ja kun Martva kiitti häntä uudesta lahjasta, jatkoi hän:

— "Mutta se on onnellinen ainoastaan yhdellä ehdolla."

Martva naurahti ja katsoi häneen taas kysyvästi.

— "Sillä ehdolla, että luet minulle kirjastasi joskus ääneen", — selitti Oolavi.

— "No pyytämättäkin toki", — myönsi Martva. Ja poistuen kukkinensa lisäsi hän iloisesti:

— "Mutta kun ensi kerran luemme, emme sytytä lamppua, vaan päreen.

Se on niin runollista... Eikö totta, Oolavi?"

Oolavi oli yhtenä onnena. Hänestä oli nyt kaikki totta ja runollista ja kaunista. Koko väki huomasi, että Martvassa oli muutos tapahtunut. Hänessä oli jotain kypsyyttä. Vartalon liike oli naisen suloutta, katseessa oli kukkaansa puhjenneen sielunjalouden puhdas ja armas, mutta tietoisin kainous. Hän tajusi — tunsu tiedottomasti jo seisovansa miehen, eikä lapsuuden leikkitoiverin edessä. Hän käytti jo olemuksensa viehkeyttä, hymyänsä, puhtauttansa, kauneuttansa, vartalonsa vielä puoli-lapsimaista suloutta, käytti sitä pakosta kuin kukka, joka ei voi väriänsä salata, kun aika tulee ja luonto koskee.

Äidin silmä huomasi sen kaiken, ja kun Martva lennähti kukkinensa huoneeseensa, katseli äiti häntä iloisena kuin emä linnunpoikaa, joka on juuri saanut pienen siiven ja katselee pesänreunalta maailmaan. Sitten katsahti hän Oolaviin ja mieheensä. Rannisto ymmärsi vaimonsa ajatukset ja vaimo hänen mielteensä. Oolavi tuntui jo heidän omalta pojaltansa.

Sillä hetkellä tunsu Rannisto talonsa onnen olevan täyttymäisillänsä. Jumalan suuruus ja armo valkeni hänelle korkeana ja hän kiitti sydämässään:

— "Nyt Sinä, Herra, voit päästää minut jo Sinun suureen rauhaasi, sillä minä olen saanut jo nähdä Sinun armosi ja Sinä olet suonut minun lopettaa elämäni päivätyön, jonka minulle sääsit..."

* * * * *

Pääskynen on kevään, käki kesän ja ensimmäinen pärevalo syksyn hienoin runous. Niin oli nytkin Ranniston talossa. Yö muuttui pehmeän-tummaksi, kun ei ollut silmä tottunut päreen valoon. Kuusi oli salaperäinen, koivu ja pihlaja yön hämärän istuinpuita, ja yölepakko, joka lenteli ilmassa, lisäsi syysrunoa lennollansa.

Se runollisuus tarttui juhliwaan väkeen, Martvaan ja Oolaviin eniten. Tyttö sulii ja poika oli hellä. Mielet lämpenivät. Vanhat muistelivat nuoruuttansa ja katselivat nuorten iloa ja yhdessä oloa kuin tyttöstä, joka tulee lapsuuden ja nuoruuden kevätmailta, kaikkia vanhoja muistoja helman täysi. Se tyttönen käveli lattialla, kutrit hajalla, mieli kukissa, joita sirotteli lattialla tuoksuviiden katajanhavujen sekaan, hyräili jotain sanatonta lapsen laulua, ei itsellensä, ei kukille, mutta vain ilman aikojansa.

Hetkeksi poistuivat nuoret pihamaalle, yksi toisensa perästä. Yön pehmeät hämärät heilahtelivat. Taivaanrannalta kohosi kuu vaaleanpunertavana sirppinä.

Puutarhan käytävällä puheli Oolavi toisten keralla, kun Martva lähestyi puhelijoita. Ja kun puhelu vaikenä ja yksi ja toinen alkoi poistua, lähtivät Martva ja Oolavi yhdessä kävelemään kuin tehdystä sopimuksesta tai asialle. Oli jo jotain, joka sanoi, että heillä on yhteistä asiaa, josta heidän on puhuttava, ei tosin vielä sanoilla, vaan sillä, joka jätetään sanomatta, tai sanotaan silmäyksellä, kävelyllä, mielialalla, puheen aiheilla ja muilla. Martvasta oli Oolavin kanssa käveleminen nyt huvi.

Kaunis puistokäytävä kierteli tuuheiden puiden alla kuin lehtiholviin kaivettu tunneli, jonka holvausta paikoin kannattivat pylvinä valkeatuohiset koivunrungot. Paikoin oli seinänäkin pehmeä ja lehtevä pensasto. Käytävän päähän tultuansa pysähtyivät molemmat. Heidän edessään avautui yön hämyihin uponnut, saarilla kukitettu Litvanselkä. Saarien välivedet näyttivät loppumattomalta salmisokkelolta, johon ajatus ja tuulikin eksyivät, saati sitten pursi. Siellä salmien pohjukoissa, jonne ei kukaan osaa, piti olla "Litvan laulun" kuuluisa kari. Martva seisoi puun pehmeässä varjossa, Oolavi nojasi puunrunkoon ja ylhäällä puun latvassa, sen näkymättömässä lehtipiilossa istui Perkele.

Ja molempien mieleen johtui "Litvan laulun" tarina, ikäänkuin aavistus olisi heille sanonut, että he seisovat suuren elämänsadun edessä, joka heidän oli yhdessä eletävä — eletävä ja elämällä maailmalle kerrottava. He aavistivat hyvän- ja pahantiedonpuun olevan likellä, oksat täynnä tuli-

omenoita. He seisoivat sen kamppailun edessä, jota ihmishenki on taistellut maailman alusta, toisessa olennossa rajummin, toisessa heikommin voimin. He elivät niitä hetkiä, jolloin heidän piti vuorostansa ihmishenkinä astua hyvän ja pahan väliseen ikuiseen taisteluun.

Kun Martva nyt ajatteli Litvan tarua, muuttui mieli yön hämäräksi ja silmää sumensi kaiho. Hänen teki mieli koskea siihen taruun, eikä tahtonut uskaltaa. Se arkailu oli vaistomainen, kuten aina suuren salaisuuden edellä. Syntyi vaiti-olo. Elämä tuntui hämärältä, metsikkö henkien lymylehdolta.

Viimein tohti Martva koskea tarua. Katkaisten lehden puusta ja sitä sormin nyplien, lausui hän arkailen:

— "Minä, Oolavi, en tiedä miksi olen viime aikoina usein ajatellut Litvan tarua... sitä veden naista... Siinä on jotakin niin selittämätöntä ja hämärää."

Niissä sanoissa ilmeni hänen henkensä suuruus: hän käsitti elämän *hämäryyden*. Hän kykeni ajattelemaan, että ihmishengen elämä ja historia on ongelma, suuri selittämätön kysymys. Hänen suuret henkiset lahjansa, jotka uinuvat vielä kukkanupussansa, kertoivat hänelle heräävänä tietoisuutena, aavistuksena, että ihmis-elämä, kun ihmishenki kykenee nousemaan yläpuolelle aisti-elämää, on korkein historia, ongelmien ongelma ja arvoitusten arvoitus. Nyt alkoi hänen henkensä puhjeta kukkaansa: arvoitus alkoi muuttua kyselyksi. Hän valmistui elämään suurta tarua.

Oolavi oli vaiti. Hänenkin sielussansa uinuvat ihmishengen suuret aarteet. Hän oli lahjakas kuten Martva. Hänen, samoin kuin Martvan lahjakkuus ilmeni jo siinä, että he molemmat kykenivät näkemään — tai vasta aavistamaan — että elämässä on tutkimaton salaisuus, ikuinen ongelma. Heidän henkensä olivat niitä suuria henkiä, jotka eivät suurisiipisinä koreile maailman valona, markkinatavaraksi koristettuna aurinkona, vaan kykenevät tunkeutumaan rahtujen salaisuuksiin, näkevät tarujen hienojen ikirunojen kuidut, inhoavat markkinalavoja ja kätkevät omaan elämäänsä kaikkeuden suurimman aarteen: hyvän ja pahan välisen taistelun: ihmishengen pyrkimisen jumaluuden yhteyteen.

Kun Oolavi yhä vaikenä ja mietti, jatkoi Martva:

— "Siinä tarussa on omituista ensiksikin se kuvaisensa kaipaaminen ja ikävöiminen."

Oolavi oli joskus itse tutkinut tarun henkeä ja luullut löytäneensä jonkun hämärän kohdan, nurinpäisen viittauksen ihmishengen Jumala-kaipuusta, hyvään ja puhtauteen pyrkimisestä, josta hän oli kuullut isänsä ja Ranniston usein puhuvan. Mietteissään lausui hän Martvalle:

— "Siinä on samaa, mitä isäsi on puhunut. Ihminenhän kaipaa aina jotain puhdasta ja jumalallista... Se on vain tässä nurin päin: ihminen kaipaa kuvaansa, vaikka oikeastaan hän itse on se kuvainen: Jumalan kuva..."

Viime aikoina oli Oolavi alkanut kohota Martvan silmissä nuorukaisesta mieheksi. Häneen oli ilmaantunut entistä suurempaa merkillisyyttä ja vakavuutta. Äänensävyistä oli hävinnyt nuorukaisen pehmeys, katseesta sen kepeys. Nyt kohosi hän taas suuren askeleen. Hän nousi mieheksi, joka ymmärtää syviä asioita, on ajatellut elämänkysymyksiä. Martva näki myös suuren vilahduksen hänen sielunsa puhtaudesta. Itse hän silloin kutistui Oolavin edessä, hänen turvaansa, kuten koskea laskiessa oli häneen luottaen kyyristynyt veneen teljolle. Ajatuksissaan lausui hän:

— "Kyllähän minä sen kaipuun ymmärrän... tai miten sanoisin: Minä tunnen, että on joskus semmoinen kaunis kaipuu, mutta..."

Hän pysähtyi, mietti ja lisäsi ajatuksiinsa:

— "Tämäkin on kyllä samaa, mutta se on samalla aivan toista..."

Suuri elämänkysymys alkoi näille kahdelle kirkastua ongelmaksi, viritä siksi tuleksi, jossa heidän piti kerran palaa. Ihmishenki alkoi janota sitä hämärää, joka houkuttelevana valona tai pakkona johtaa sille paikalle, jossa silmät avautuvat näkemään korkeimman valon ja pimeyden, hyvän ja pahan erotuksen. Järvenselälle katsellen ja miettien virkkoi Oolavi Martvan puheeseen:

— "Kyllähän siinä on toista..."

Mutta hetken perästä hän lisäsi:

— "Mutta kyllähän se voisi niinkin olla, sillä ovathan aina kuva ja itse esine samanlaiset..."

Martvan vielä lapsekas henki ei jaksanut sitä käsittää. Kun hän oli selityksen juuri saamaisillansa, hävisikin se, repesi salamannopeana merenseläksi, jota hänen ajatuksensa ei ylettynyt käsittämään, hämärtyi ja hävisi. Jällelle jäi ainoastaan tarun ydin: kaipuu, puhtaan ja jalon ikävöiminen. Hän luuli,

että Oolavi käsitti sen kaiken, ja yhä korkeammalle nousi tämä sen johdosta Martvan silmissä miehenä.

Ja kumminkin oli ikuinen elämän ongelma Oolavillekin ainoastansa kajastus, ihmishengen syntyperäinen aavistus. Molemmat he seisoivat suuren pulman edessä. Martva mielti kuin lapsi, joka arvoitusta arvailee. Mutta molemmista tuntui kuin olisi sen ongelman ratkaisu heidän yhteinen tehtävänsä. Se tuntui heille yhteistä olevan, kuten kaikki muukin elämässä.

Hetken ääneti seistyänsä, Martva vavahti kuin olisi vilun väre kulkenut hänen hennon ruumiinsa läpi. Hän säpsähti jotain näkymätöntä.

— "Mennään, Oolavi!" — pyysi hän nopeasti ja poistui Oolavin mukana. Arkana katsahti hän taaksensa. Hän luuli siellä jonkun aaveen hiiviskelevän puiden tummassa varjossa.

Tupa oli tuoksua tulvillansa, kun Martva palasi Oolavin keralla. Päre paloi kirkkaana, pyhänä tulena aivan. Sen valossa hohtivat puhtaat seinät ja valkeat, puhtaan hongan väriset lattiapalkit, tavallista valkeampina, kun ei silmä ollut vielä tottunut pärevaloon. Kukat tuoksusivat katajan havun seassa. Väki piti iloa. Mieli oli juhلاميeltä ja hilpeyttä.

— "Onnea!" — hoettiin Martvalle.

— "Päivänpaisteisia polkuja!" — toivottivat vanhat miehet.

— "Kuunvaloa, kesää ja pitkää ikää!"— toivotettiin toisaalta. Kaikki äänet olivat ystävän ääniä. Jokainen sana oli rehellinen, jokainen toivotus vilpiton. Kaikkiällä paistoi pärevalon kirkkauden tavalla rehellisestä sydäimestä lähtenyt:

— "Onnea Martvalle!"

Ja Martva oli onnellinen. Hän säteili ihmis-onnena, suloisuutena ja puhtautena. Tulevaisuus avautui kirkkaana kuunvalona, eletty elämä jäi taakse käkien kukuntana. Isän suuret rikkaudet ympäröivät häntä ja koti huokui hurskautta ja rakkautta. Hän ei tiennyt mitä oli huoli, ei tuntenut vihaa, ja pahe ja väärä olivat hänelle tuiki-tietämättömiä. Hän oli kukkaansa puhjennut kauneus, jota elämä hellitteli morsiamenansa, puhtaus, jota enkelit vartioivat.

Mutta morsianta odottavat tuntemattomat huolet, tai onnet, tai molemmat, ja Martva seiso i sinä morsiamena elämän kirkkaat kihlat käsissä, tietämättä huoliko häntä odotti vai ilo.

Ja sitten pyöri piiri ja laulu helskyi ja parit pyörivät. Koko Ranniston talon tulevaisuus ja nykyisyys oli pärevalon kirkkautta, joka valaisi eloajan runoutta.

Vieraat olivat jo poistuneet, päre sammunut. Sen hiilessä ritisi vielä heikko tulituike. Vanha Rannisto nukkui rauhallisena, varmana, että enkeli vartioi hänen taloansa.

Martva istui taas yksin pehmeään sohvaan vaipuneena, Oolavin kukat edessänsä. Elämä oli hänestä niin kaunista, ettei hän olisi raaskinut siitä erota, yöksikään, kuten lapsi ei malta uudelta lelultansa maata mennä. Hän aivan keinui onnen helinän sävel-aalloissa, unohti itsensä ja kaiken.

Mutta yö kului syvemmälle ja kun katse koski Oolavin kukkiin, värähti mieli. Hän alkoi muistella Oolavia ja huomasi taas, että hän olikin jo mies. Hän laski:

— "Hän oli ennen kokonaan toinen... Kun esimerkiksi siellä ja siellä olimme, niin hän oli aivan kuin poika..."

Hän istui ajatuksissansa ja muisteli edelleen ja laski:

— "Vielä silloinkin, kun olimme viimeksi kiikulla, hän oli aivan toisenlainen: ihan kuin semmoinen vaan... ei ollenkaan niin ajattelevan näköinen ja vakava."

Hän oudostui aivan muutosta, ihmetteli mistä se oli johtunut ja jatkoi:

— "Nyt hän jo kumartaakin ihan toisella tavalla... ja puhuu niin vakavasti ja omituisesti..."

Hän mielti ja vertaili nykyistä Oolavia entiseen, löysi yhä uusia miehen piirteitä ja lopuksi huudahti hämmästyneenä:

— "Hyvä isä, että minä en ole sitä ennen huomannut!"

Ja sitä mukaa kohosi Oolavi hänen silmissänsä. Hän kohosi mieheksi, jonka edessä Martva tuns i täytyvänsä ajatella jokaista sanaansa, jokaista liikettänsä. Hän muisteli nyt ensi kertaa seurusteluansa hänen kanssansa, etsi, eikö hän ehkä ollut käyttäytynyt rumasti: niinkuin nainen ei saa käyttäytyä

miehen edessä. Hän muisteli äskeitä kohtausta puuholvissa, ajatteli miten hän oli seissyt ja mietti olikohan se oikein, mitä hän oli puhunut.

Siitä johtuivat hänen ajatuksensa "Litvan laulun" taruun ja siihen, mitä Oolavi oli siitä sanonut. Joku kaunis kaipuu täytti silloin mielen. Hän koetti miettiä tarua ja selittää sitä. Hän etsi Oolavin selityksen ajatusta, mutta ei jaksanut sitä löytää; käsitti sen, eikä käsittänyt. Ajatukset hajosivat ja väsyivät. Sielun eteen levisi joku hämäryys, jota ei ajatus jaksanut selittää. Raukeana irroitti hän valkean ruusun kukkakimpusta, katseli sitä mieltivänä, ja taas kiintyivät ajatukset Oolaviin, mutta väsyneinä, kuin kauniiseen uneen nukkumaisillansa ollen.

Mutta ikäänkuin joku pahan enne olisi lennellyt huoneessa, tunsu hän taas olevansa levoton. Hän oudosteli mistä se johtui. Huonekalut näyttivät vähän toisilta kuin tavallisesti: ne näyttivät salaperäisiltä ja äännettömiltä. Martva aivan hätäytyi ja hengitti hätäisenä.

Ikäänkuin rauhottuakseen otti hän Harhaman kirjan ja aikoi avata sen ja ryhtyä lukemaan. Jo tarttui käsi kansilehteen avataksensa sen. Mutta samassa säpsähti Martva uudestaan, hätäytyi entistä enemmän, eikä uskaltanut avata kirjaa. Hän pelkäsi sitä nyt kuin olisi se ollut huone, jossa on kerrottu tonttuja asuvan, eikä sentähden uskalla sen ovea avata, vaikka olisi huoneeseen asiaa. Vaaran edellä heräävä vaisto varotti häntä Jumalan äänenä. Hän oli taas kuin ennen aikojansa pesästä lentoon lähtenyt linnunpoikanen, joka hätäytyy, huomattuansa siipensä heikkouden. Arat ajatukset tarttuivat joskus "Litvan laulun" taruun kuin oksalle hätäytyneenä istahtava lintunen. Väliin kiintyivät ne taas Oolaviin. Suurten elämänkysymysten salaperäisyys alkoi häntä kietoa. Hän mietti niitä kauvan, kunnes väsymys toi rauhan.

Rauhattomana nousi hän ylös, pani kirjan paikoilleensa ja ajatteli:

— "Kun Oolavi tulee, niin sitten yhdessä alamme. Minähän jo lupasinkin hänelle lukea."

Hänestä tuntui taas turvalliselta, kun oli Oolavi. Hänen kanssansa hän uskaltaisi mennä kummitushuoneeseen ja vaikka minne, sillä Oolavi oli hänestä taas miehekäs ja luotettava ja jalo.

Hän luki rukouksensa, rauhottui siitä ja uinui uuden ikävuotensa ensi yön valoisiin uniin.

Samana aikana istui Oolavi kotonansa yksin. Hänen ajatuksensa olivat kiintyneet samoihin asioihin kuin Martvan ajatukset. Hän ajatteli Martvaa, oudosteli, että tämä nyt näytti toiselta kuin ennen. Hän muisteli Martvan jokaista sen-iltaista liikettä ja naurahdusta ja kaikkea. Hän huomasi, että Martva ei enää ollut lapsi, ei tyttönen. Jokaisessa liikkeessä oli jo naisen suloa ja arvokkaisuutta...

— "Tai on hän sillä rajalla... Hän on vielä osaksi lapsi", — tutki hän itseksensä.

Sitten muisteli hän Martvan puhetta "Litvan laulun" tarusta. Sekin osotti Oolaville, että Martva oli jo nainen, joka ajattelee elämänkysymystä. Viimein tuli hänelle mieleen huoli hänen elämästään. Ensikertaa elämässään ajatteli hän:

— "Mitenkä nyt Martva nukkuu? Onkohan turvassa..."

Hän tunsu jo olevansa velvollinen hänestä huolehtimaan. Pieni mielenpainostus ja ikävä täytti hänen mielensä. Hän kaipasi Martvaa, muisteli minkälaisena tämä oli seisonut puun alla puhuessansa hänelle "Litvan laulusta". Ajatukset hajosivat. Hän tuli vakavaksi.

Ja "Litvan laulun" johdosta johtui hän lopuksi ajattelemaan elämänkysymystä yleensä. Se ei ollut uusi ajatus. Hän oli paljon lukenut ja tutkinut. Synnyynnäinen nero oli hänelle avannut kirjoista niiden ajatuksien ytimen ja monesti oli hän elämän-ongelmaa ajatellut, vaikka vielä tosin nuorukaisen kepein mielin. Nyt se ongelma avautui hänelle tavallista suurempana ja syvällisempänä. Hän istui kauvan, ajatukset kiintyneinä siihen kysymykseen, joka kirkastuessaanakin himmeni.

Hän ajatteli ja sotkeutui ajatuksiinsa. Hän alkoi miettiä arkipäiväisiä asioitansa, viikon töitä ja Hallanselän kuivausta, elämänsä suurtyötä, isänmaansa suurta kulturitehtävää, jonka hän oli päättänyt suorittaa, mutta aina vain hajosivat ajatukset. Ne lensivät Hallanselästä Martvaan, tämän uniin ja olemukseen, siitä "Litvan lauluun", elämän suurkysymyksiin ja taas uudestaan Martvaan. Ne eivät olleet enää ainoastaan sen-iltaisia ajatuksia. Ne olivat jo useana iltana häntä myöhään yöhön valveilla istuttaneet, vaikka ne nyt tänä iltana olivat tavallista voimakkaampia.

Viimein unohtui Hallanselkä ja arkiasiat kokonaan. Hän eli yksinomaan lemмен ja elämänkysymyksien mailla, sotkeutuen niiden hämääriin entistä syvemmälle. Itäinen taivaan ranta vaaleni jo aamuheleydeksi, kun hän painui lyhyt-aikaiseen uneensa.

* * * * *

Litvan kirkkopihalla hymyi koivu syyskesän tulolle, harsona kaartansa joka päivä alentavan päivän kirkas valovaippa. Pihlaja koreili siellä täällä koivujen lomissa, ruskeana raakaleista. Kastikainen seisoi kallellapäin, sekin jotakin surren ja kaivaten. Kaikki oli hiljaa. Kaikki pelkäsivät herättää surullisessa päivänpaisteessa nukkuvaa tuulihenkeä. Ainoastaan sininen kissankellokukka soitteli äänetöntä säveltä pois aikovalle kesälle. Se soitteli surullisena, kellonkupu kallellansa.

Kirkossa vihittiin nuorta paria. Lumivalkeassa puvussa seisoivat morsian alttarin edessä sulhonsa rinnalla. Hänestä oli elämä täynnä onnea, kirkko tulvillansa pienten urkujen ääntä. Hän nautti elämänsä suurimmasta onnesta: onnesta saada avautua kukkanupusta äidin jaloille tehtäville, ihmis-elämän jalolle luonnontyölle, joka korkein ruumiillinen onni on mieheltä ijäksi riistetty ja jätetty yksin naisen osaksi. Siitä onnesta vaistomaisesti nauttiessansa unohti morsian sen tienkin, jota myöten on sinne kuljettava elämän likojen kautta, poiketen eläinmaailman poluille, joilla ei koskaan kulje se henki, joka on jo täysin Jumalan henki.

Morsiustyttönä seisoivat myös Martva, Oolavi parina. Eikä hääväki tiennyt kummasta enemmän nauttia: morsiamen onnestako, vaiko Martvan sulosta, Litvan ylpeyden kauneudesta. Lumivalkeaan pukuun puettuna seisoivat hän taas alttarin edessä, kuten ripille päästessänsä, mutta ei enää ainoastaan tyttönä, vaan puhtaimpana naisena, jalona nappuna, joka tajuttomana odotti elämänsä suurta onnea.

Nuori pastori Aamusto toimitti vihkimisen. Hän puhui hehkuvan, puhtaan sydämensä koko lämmöllä avioliiton jumalallisesta runoudesta. Hänen puheensa oli avomielistä, kuten puhtaan apostolin ja hurskaan munkin puhe. Hän selitti:

— "Avioliiton, ollakseen oikea, täytyy olla perustettu ihmishengen suurelle runoudelle: sille tunnustukselle, että ihminen on Jumalasta ja sen kautta korkeampi kaikkea muuta."

Martva tajusi papin puheet syvällisemmin kuin ennen. Mutta hän tajusi ne, kuten viaton tyttö kauniin runon, josta hän löytää ainoastaan aurinkoisia salamoita... korven tuoksua... kevättä... ritareja ja puhtautta, joka kaikki peittää elämän todellisuuden: sen väärän olemuksen. Vaistomaisesti katsahti hän Oolaviin ja heidän katseensa kohtasivat silloin toisensa... huomasivat olevansa samoilla runomatkoilla... arastuivat ja painuivat ujoina maahan. Pastori Aamusto jatkoi:

— "Jos avioliitto on ainoastaan lempeä, on se väärä, alhainen ja ruma. Sillä katsokaa karjaa: eikö sekin lemmi kedolla? Ja voiko kukaan teistä siinä lemmessä runoa nähdä?"

Hän puhui hitaasti, pysähtyen ja antaen kuulijoiden miettiä. Nyt hän taas jatkoi:

— "Maallinen lempi ei ole korkeimpaan ihmishenkeen oleellisesti kuuluva, vaan on se syntiinlankeemuksen kautta siihen tullut välttämättömyys. Se on lihan, eikä ihmishengen runoutta."

Martvan puhdas sielu tajusi puheesta sen puhtaan runohohteen, ja värisi sille kuin kukan valkea väri valolle. Sen runouden huonoa puolta hän ei vielä käsittänyt. Nuori pappi jatkoi:

— "Jos siis avioliitto ei ole kelle jumalallinen: ihmishengen korkea runous, ei se voi silloin olla muuta kuin sitä, jolle puhdas sielu ja korkea ihmishenki vaistomaisesti silmänsä sulkee. Jos se on muuttunut maalliseksi lemmeksi, on se alentunut karjan rakkaudeksi. Ja eikö se ole silloin vienyt ihmishenkeä niiden maailmaan, jotka lempivät siellä, missä kukka ja kaikki muu luotu lempii orjana, luonnon ruoskaa totellen?"

Yksinkertainen väkikin käsitti nuoren papin puhuvan oikein, Martvan poskille nousi helein puna. Hän ajatteli nuorta morsianta — yleensä vain morsianta — joka elää jumalallisen runouden kauneinta hetkeä, urkujen soidessa, kukkien tuoksutessa ja ihmisten häntä ihaillessa ja onnitellessa. Pappi lämpeni edelleen:

— "Hyvin monet tahtovat kumminkin alkaa avioliittorunonsa luonnonrunona. Hyvin monet tahtovat astua liittoonsa solmiamaan sen pöydän ääreen, jonka edessä aina seisoo ihmisyyden häpeä: Sillä eikö oikeuspöytä ole se alttari, jonka edessä seisovat varkaat, murhapolttajat, portot ja muut pahantekijät? Eivätkö sen eteen kokoonnu ne, jotka taistelevat maailman kullasta, perinnöistä, vieraasta omaisuudesta ja muusta alhaisesta? Eikö sen pöydän edusta ole herjaajien ja muiden rikollisten kokouspaikka?"

Väki hämmästyi. Papin puhe oli kuin uutta ja samalla vanhaa viisautta. Se oli kodin kallis, unohdettu helmi, jonka nyt hurskas pappi puhdisti kuin Jeesus temppelein. Pappi jatkoi vakuuttavasti:

— "Oikeudenpöytä ja vankilat ovat niitä mustia penkkejä, joilla istuu näytteillä ihmiskunnan erehtynyt aines, ihmishengen alhaiso. Ne ovat halpamaisuuden taistelukenttiä. Kuka teistä tahtois viedä puhtaan morsiamensa sieltä siunausta hakemaan?"

Hän puhui auringon valon kirkastamana. Posken puna hehkui. Sanat huokuivat lämpöä ja puhtautta. Väki oli ihastunut, Martva ihmeissään. Pappi jatkoi:

— "Jumalan alttari on se paikka, jolla palaa pyhässä maljassa ainainen ihmishengen korkein runotuli. Se tuli on puhdas ja ijankaikkinen. Miten sen alttarin ulkonaiset muodot muuttunevatkin, sen tuli ei sammu, runous ei sen maljasta lopu, sillä korkea ihmishenki ei voi koskaan lakata pyrkimästä Jumalan yhteyteen. Kummanko eteen te siis toisitte puhtaan morsiamenne: Jumalan puhtaan alttarinko, ihmiselämän pyhitetyimmän paikan, vaiko oikeuspöydän eteen, josta varkaat ja portot, herjaajat ja muut semmoiset myötäänsä lähtevät, toisten tullessa sijalle?"

Kaikkien henget aivan kuin ylenivät. Martva näki jo alttarin pyhyttä ja puhtautta säteilevänä. Siellä oli ikuinen rauha ja hiljaisuus. Rippikalkissa paloi ikäänkuin näkyvä runotuli, jonka savu nosti ihmishenkeä korkeuteen Jumalan luo. Pappi jatkoi:

— "Ne toiset sanovat, että pappi ei ole puhdas. Minä sanon: ei tuomarikaan ole puhdas, sillä puhdas on ainoastaan yksi, Jumala. Eikä se myös ole pappi, joka täällä vihkii, vaan sen tekee Jumala ihmisen itsensä kautta. Minä sanon teille, että monet vihityt lähtevät täältäkin vihkimättöminä pois. Sillä se korkein vihkiminen täällä on siinä, että ihminen *itse* tunnustaa avioliittonsa jumalallisen runouden, korottaa sen itsekkin siten yläpuolelle eläimen lempeä ja sitoutuu sitä pitämään jumalallisena, puhtaana runona. Kun hän on sen kerran siksi runoudeksi tunnustanut, eikö hän silloin sitä vaali kuin alttarin pyhyttä? Ja jos avioliitto saa alttarin pyhyden, eikö sitä suojele sama Jumalan käsi, joka suojelee alttariakin, niin että se, joka sitä häpäisee, katsotaan pyhyden raiskaajaksi..."

Kirkko oli pyhyttä tulvillansa. Monen silmissä kiilsivät kyyneleet todellisina uhrivesinä. Papin lempeä, ylevä ääni liikutti väkisinkin mielet ja nosti sielun korkeimman runouden maailmoihin. Pappi jatkoi:

— "Täällä, Jumalan edessä, solmittu avioliitto ei — jos se on oikein solmittu — ole rakennettu lemmen, vaan jumalallisen rakkauden ja ihmishengen korkean taivaallisen runouden varaan. Lempi haihtuu sumuna. Lihan runous on öistä usvaa, joka hehkuu, kun uutimet ovat alhaalla. Mutta aamu sarastaa, ikkunan uutimet vedetään syrjään ja kun auringon kirkas valo tulvaa huoneeseen ikkunan täydeltä, haihtuu se, häpeillen päivän valoa, oman alhaisuutensa siten tunnustaen. Ainoastaan se runous, joka on Jumalasta: ihmishengen korkea pyrkimys Isään, on todellista ja pysyvää."

Martva kuvitteli, että morsiamen henki nousee jo alttarilta kohoovan runosavun kantamana pilveä kohti, jossa enkeliparvi sitä odottaa. Hän itse liiteli mukana. Hän olisi tahtonut olla morsian. Pappi teki kysymyksen:

— "Kumpaa lapsista te ihailisitte tai kadehtisitte: sitäkö joka alkaa päivänsä kauniilla lapsen rukouksella herttaiset kädet ristissä, vaiko sitä, joka sen alkaa rivolaullulla?"

Kaikkien äänetön vastaus oli valmis. Pappi jatkoi kysymystänsä:

— "Eikö se, joka alkaa avioliittonsa luonnonlempirunona, ole verrattava jälkimäiseen lapsista?"

Jokaisesta oli vertaus sattuva.

— "Ja" — jatkoi pappi, — "eivätkö silloin ne, jotka alkavat avioliittonsa Jumalassa, ole verrattavat lapseen, joka alkaa päivänsä kuin kauniin virren, rukouksella ja kädet ristiin pantuina?"

Ja kun kaikki olivat saaneet aikaa ajatella ja äänettöminä myöntää niin olevan, lopetti pappi:

— "Te, nuori pari! Älkää siis lähtekö täältä pois vihkimättöminä, täyttäen ainoastaan ulkonaisen menon! Alkakaas suuri päivänne ihmishengen korkeana runona, josta minä teille juuri puhuin! Silloin varisee teistä kaikki lempikin, kaikki aistillisuus, ja sijalle jää puhdas rakkaus, joka on Isästä ja joka kestää myrskyssä ja jalostaa ja puhdistaa hengen silloinkin, kun sen täytyy alistua välttämättömyyden pakottamana lihan tasalle. Teidän oma henkenne kirkastuu ja jalostuu silloin ihmishengen kauneissa jumalallisissa runotulissa siksi ihmishengeksi, joka aina pyrkii korkeuteen, pois maan tomusta."

Pienet urut alkoivat taas soida, kuin olisivat pikkuiset enkelilapset puhaltaneet pieniin pilleihinsä. Väki rukoi yhdessä vihityn parin kanssa onnea sille ja uusi elämä alkoi kauniina lauluna ja runona. Martvan posket punottivat. Hänessä alkoi herätä itsetiedoton käsitys siitä, että rakkaus ja lempi eivät ole samaa. Hänelle alkoi kuvastua selvyyksiä siitä, miksi Oolavi oli hänestä näyttänyt toiselta kuin ennen. Mutta se tajunta ilmestyi hänelle kauniina ja puhtaana kuin kirkas päivänpaiste, joka puhkeaa pilvestä urkujen ihanan äänen samalla aikaa helähtäessä. Hän huomasi rakastavansa, sillä hänen lempensä oli puhdas kuin rakkaus. Siinä ei ollut aistillisuutta, ei tietoakaan siitä. Hän uskoi vieläkin, että enkeli Gabriel tuo hänelle äiti-onnen kuten isä nukun.

Hetken kuluttua helisi morsiamen koti hääilosta. Kukka jakoi tuoksua, viulu säveltä ja häähuone tulvi väliin täynnä onnentoivotusta.

Ilta kului syvemmälle. Neito heltyi, poika rohkaistui. Ihastuneet silmäykset laskivat sateena morsiuspariin.

— "Onnea, onnea!" — säteili kaikkialta.

— "Onnea, onnea!" — vinkui viulunkieli.

Tanssi alkoi. Neito heltyi, poika lämpeni. Morsian unohti elämän ja nautti onnestansa, ei muistanut, ei ajatellut huomisen aamuun asti. Sulhanen eli hänkin avioelämänsä puhtainta hetkeä.

— "Onnea ja onnea!" — helisi ja häilähteli kaikkialla.

Martva tanssi muiden mukana. Mutta hänen ilonsa oli nyt toista kun ennen: Hänestä oli niin onnellista saada tanssia Oolavin kanssa. Hän aivan vaipui hänen kainaloonsa, antautui hänen käsivartensa varaan kokonansa... Hoikka vartalo heilahteli kepeänä... Jalka tuskin otti maahan... Katse oli arkana lattiaan luotu... Sydän sykki, poski hehkui punana... Morsiankin unohti hetkeksi onnensa, kun katseli Litvan kauneinta paria. Koko hääväki ajatteli silloin yhdessä:

— "He ovat toistensa omat."

* * * * *

Ilta pimeni. Yöviile peitti maita ja vesiä. Viulu väsyi. Tanssi herkesi ja heikko tähtikylvö kasvoi taivaalla runsasta valosatoa.

Ulkona häätalon pihamaalla ja puistossa käveli nuori väki. Poika kietoi tyttöä, tyttö kulki pyytäjensä paulana sen edellä. Sanoin puhuttiin vähän, silmäyksin paljon ja äänettömyydellä ilmoitettiin hellimmät salat.

Muista vähän erillensä käveli Martva Oolavin keralla. He kävelivät ikäänkuin tien huviksi ilman määrää. Sanattomina, mutta mieli täynnä sanottavaa, loittonivat he polkua myöten korkeaa joenrantaa pitkin metsään. Ilma oli leuto. Syyskesän lämmin yö oli lempeimmillensä. Metsä oli hämärää täynnä ja tyyni ilma tulvillansa kirkkainta syyskesän kuutamaoa.

He tulivat polun päähän, marjaisimman pihlajan alle. Vaaleanpunertava kuu nousi joen takaa ja hopeoi valollansa joen vesikalvon. Sen kuvainen painautui sitä mukaa syvyyteen, hopeavyönä valuvan joen pohjan alle. Joki välkkyi hopeakuvastimena. Rantavaara kurkisti siitä tyttönä kuvaistansa ja hopeanheleänä helisi kuiva kuunvalo, kuin olisi kuu soinut kanteleena, riippuen taivaanlaessa.

Martva seiso pihlajan alla kuutamon hopearepale hartioilla. Eikä ollut helppo sanoa, kumpi häntä paremmin puki: varjoko, vaiko kuutamovalo. Hän seiso siinä kuin metsän tyttö linnansa ovella, helyinä öisen taivaan kirkkaat hopeat, harsoina metsän tummat varjot. Posken kukkana oli puna, jota kuun valovale kelmensi. Silmä oli kirkas, katse ujo ja mieli oli tulvillansa hääiloa. Luonnon ja lemmen runous kosiksivat toisiansa ja sielussa kuvastuivat vielä hääiltoilla palavat jumalallisen runouden ikikauniit tulet.

Jo alkoivat soida hellimmät lemmenkielet. Yön kauneus välkytteli herkkää mieltä kuin vesi kalvollensa satavaa valonvälkettä... Hääviulun sävel puheli vielä korvan keralla... Morsiamen onni ja unelmat häilähtivät kaikkialla... Syli kutsui, veri käski... Lempi puhkesi nupusta kukaksi. Se puhkesi kauniina kuin ilo onnesta.

Molemmat katselivat kauvan yön kauneuden rikkauksia, katselivat eivätkä nähneet niitä... Silmä harhaili vain niissä... Ajatus kulki muilla mailla... Se kulki siellä missä unohtuu muu kaikki ja lempi on ainoa näkyvä, ainoa, jolle ei silmä ole sokea... Molemmat arastelivat katsahtaa toistensa silmiin... Siksi jäi silmä jouten... Siksi harhaili se yön aarteissa: sen kuutamoiissa ja varjoissa...

Kun Oolavi vihdoin tohti katsahtaa Martvaan, kohtasivat heidän katseensa. Ja silloin helähti posken puna kirkkaammaksi, mieli herkemmäksi, veri aremmaksi... Katse kääntyi katseen tieltä... antoi muun puhua... arkaili... pakeni... odotti sitä, jota muka pakeni.

Ja sillä hetkellä oli Martva Oolavista kaunis ja hurmaava. Hän se oli puhdas ja pyhä... Hän katsoi häneen uudestaan, eikä saanut enää katse kylläänsä hänestä... Hän ei katsellut häntä kuten naista, vaan puhtaasti kuin tyttöä, jota aikoo kosia. Hän unohti metsän varjot ja taivaan valohopeat, hääviulut ja morsiamet... Hän kuunteli verensä kaunista kertomusta... näki häntä onnen odottavan ainoastaan suukon matkan päässä. Mutta hän ujosteli vielä, ei ollut kylliksi varma ja rohkea...

Ja Martva aivan tunsi Oolavin ajatukset... Veri ymmärsi veren äänen... Hän odotti ja arkaili, ujosteli ja toivoi... Lempi hymyili hänelle sinä suurena runoutena, josta oli äsken pappi puhunut... Hän näki ainoastaan sen runon kauneutta... luuli ettei lemmessä olekaan muuta... ei tuntenut sen rumia teitä... Vaimon osa ja elämä oli hänestä ainaista morsiamena oloa... puhdasta kukka-aikaa, ja äiti oli hänelle vielä outo ja vieras käsite, yhtä vieras kuin oli vaimokin sitä.

Ja silloin hän sulki kuin vaha ja raukesi ja olisi tahtonut Oolavin syliin vaipua... Ja Oolavi lähestyi häntä ja lausui:

— "Martva!"

Ei hän muuta enää odottanut. Käsi kietoutui hänen vyötäisillensä. Hän nojasi Oolavin rintaan avuttomana ja luottamuksella ja oli kokonansa hänen.

Hän oli morsian... Hän oli antanut lupauksensa, jossa ei sanoja tarvittu.

Oolavin oikea käsi oli yhä hänen vyötäisillensä kiedottuna. Vasen tarttui hänen hienoon lumivalkeaan käteensä, nosti sen ylös ja kohta tunsi hän kädessänsä Oolavin palavan suutelon.

Silloin putosi heidän hartioiltansa kokonansa pois se arkailu ja kainostelu, joka oli heitä painanut ensin enemmän, sitten vähemmän siitä lähtien, kun tyttö lauloi kiikulla "Mirjan laulua" ja lemменkukka alkoi nuppuunsa kehittyä. He olivat taas samat avomieliset läheiset ystävät, kuin olivat olleet koko ikänsä yhteisillä marja- ja kirkkomatkoilla, kiikuilla ja veneretkillä. Elämä helähti heidän eteensä kuutamosta kirkkaimmaksi päivänpaisteeksi. Sydän pulppusi iloa täynnä, suoni elämänhalua... Puhe otti taas sujuaksensa, kuten ennen sitä iltaa, jolloin "tyttö tuli kiikulta kotiin"... Ei ollut enää kanto sanan tiellä, ei kieli köyhä, mistä puhua.

Ilosta loistavin silmin ojensi Martva viimein kätensä Oolaville, jonka syleilystä oli irtaantunut, ja lausui, ääni ilonheleänä:

— "Mennään, Oolavi, toisten joukkoon!... Ne kaipaavat ja... luulevat..."

Hän naurahti ja jätti sanomatta, mitä ne "luulevat".

Ja käsi kädessä, ilo ja onni mielessä ylinnä, poistuivat he pihlajan alta, jossa oli loppunut matka työstä morsiameksi...

2. Korkeudessa.

Luonnon ja hengen kauneus sirottelivat sekaisin kukkiensa... Hengen ja luonnon runous kutoivat yhteistä verkkoansa...

Yösydän oli jo ohi mennyt.

Yötär laski kuupurrensa aamumäkeänsä myöten päivän valo-vaikamaa kohti... Jo nousi se valkamaranta veneen edessä aamuruskoisena, yö-ulapasta kohoten... Jo laski yöttären kirkas kuuvene sen valkaman valoon kelmenemään.

Mutta korkealla Litvan paratiisin päällä souteli nyt kaunis Unetar unien Jumala ruusun-värisessä veneesssänsä... Ei ollut airoa veneessä, ei melaa sen perässä, vaan vei purtta purren siipi, joka nousi airon asemesta sen sivulla... Somasti solui kaunis vene... Sievästi ohjaili sitä Unetar... Hänellä oli kultainen vakka edessä, kauniissa kannattimessa riippumassa... Hänellä oli tähden valoa runovaippana hartioilla ja kuutamoa oli hänellä hameena... Hänen veneensä oli taivaan kaunis runohely ja hän itse oli veneensä korea koriste...

Yö kokoili jo hämäreänsä... Hengen ja luonnon runous kulkivat yhä käsi kädessä, luoden ihmis-elämää osaltansa... Unetar kylvi vakastansa kaunista kylvää maahan. Väsyneisiin kylvi hän unta, nukkuneisiin kylvi hän unia... Siemen putosi sinne, toinen putosi tänne. Mikä putosi hyvään omaantuntoon, siitä kasvoi kaunis uni, vieden ihmisen unien ja unelmien ihanimpiin maailmoihin... Siellä eli henki kahleetonna... Se eli siellä aineetonna, kulki ruumiitta, eli enkelien elämää ja muodosteli näkyvän kohtalonsa näkymättömässä maailmassa, hengen ja runouden mailla...

Niin syntyi kaunis tarina... Niin muodosteli taru todellisuutta. Ja itse oli se taru ja todellisuus samalla.

Kun tienhaara jo oli edessä.

Hyvä ja paha laittelivat polkujansa. Ne asettelivat paulojansa poluille. Niiden veräjät avautuivat kaikkialla ja joka taholla...

Niiden eksyttävässä tienristeyksessä oli aina ihmishenki, kulki hän missä tahansa...

Taas hymisevät salaiset matkalle lähtölaulut. Kaunis Martva seiso i enkeli Gabrielin edessä taivaan nunnapukuun puettuna, kirkkaissa silmissä puhtaan neidon ihastus ja mieli kesäaamun armautena. Suurena puhui hänelle hänen saattajansa:

— "Nyt lähde taaskin minun kerallani, niin näytän sinulle pienen vilahduksen elämän ikuisista ongelmista... Ne ongelmat ovat niitä loukkauskiviä, joihinka ihmis-henki kompastuu, jos se ei niitä osaa kiertää, välttää, tai jos ei tunne niiden olemusta..."

Suuri matka alkoi. Kaunis utupilvi kantoi kulkijoita hengen mailla. Enkelisiivin pysytteli suuri saattaja pilven varassa, kannattaen kaunista suojattiansa... Turvallisena antautui ihmishenki Martvassa hänen hoiviinsa... Luonnon runous haihtui hetkiseksi. Se suli hengen runouteen kuin kelmenevä kuu suuren päivän kirkkauteen... Aika hävisi, aistillinen haihtui... Jällelle jäi suuri ihmishengen ikuinen hämärän maa.

Jo olivat kulkijat hengen mailla. Tien kahden puolen liitelivät valkopilvet ja enkelit katselivat niistä kulkijoita... Ne katselivat ja veisasivat tervehdystänsä, soittaen sen säestykseksi... Ikiatuaina lauloivat ne Martvalle tervehdystänsä:

"Onnellinen matkas' olkoon ihmis-onnen syiden luo! Siellä sulle kirkastukoon päivänselväksi se vuo, joka ihmishengen kantaa onneen, sekä rauhan antaa sille, joka vuon sen suo häntä johtaa Luojan luo!

Vaan ne onnensyiden juonet vievät kaikkeinsyvimpään. Ongelmoiden salat suuret johdattavat eksymään ihmishengen, salanjuuriin liian syviin, liian suuriin, jos ne pyrkii katsomaan. Niihin näkee Luoja vaan.

Siksi elon ongelmointa uskon silmin katso vaan! Ällös tutkiskella koita järjelläsi milloinkaan syvyiksiä syvimpiä, niitä kaikkeinpyhimpiä, joista ihmis-onni saa ravintoa ammentaa.

Nyt ja ennen, sekä yhä juuret onnen-ongelmain ovat Isän tahto pyhä. Niihin uskoa on vain sulia lupa, selvää joskaan niistä et voi saada koskaan. Yksinkertaisuudessaan ne on selvät ainiaan."

Korkeuden mailla kulkijat saapuivat jo unohdettuun paratiisiin. Päivä paistoi siellä taivaan runona. Ihmistä odotti koti-onni, lintua metsän rauha ja tuulta ikuinen tyven. Suurena selitti enkeli suojatillensa:

— "Näet, kuinka täällä puhkeaa ainainen *kotionni*. Se puhkeaa kuin kukka. Se odottaa poimijaksensa ihmistä, joka tyyten nääntyy onnenkaipuun janoon, kuin matkustaja kaikkein kuivimmassa, helteisessä erämaassa nääntyy veden puutteessa päivänpaisteen polttamana, kun ei tiedä, että käden ylettymän päässä odottaa raikas, vesirikas lähde, ja lähteen reunalla lippu, jolla voi mielin-määrin ammentaa lähteen vesiantimia..."

Jo lähde lorahtikin ihmishengelle... Jo lähteen pohjalta kuului kaunis, salainen soitto... Siellä soi koti-onnen kannel. Se soi puhtaan neidon polven päällä ja sen sormien soittamana... Martva tajusi sen soiton... Ihmishenki, joka oli hänessä, ei siis ollut vielä sitä lähdeä unohtanut. Enkeli jatkoi puhettansa:

— "Viime matkalla sait kuulla suuren lemmeenkäskyn, Luojan käskyistä ensimmäisen. Sen on Jumala luomisessa terottanut ihmiselle terävämmin, kuin omantunnonlain, josta Hän *sanoin* vasta Sinailta puhui. Luomisessa Hän painosti sanoin ainoastaan lemmeenkäskyn... Miksi Hän niin teki, se jääpi Hänen salaisuudeksensa..."

Hän vaiken i. Martva lausui hänelle hiljaa:

— "Enhän sitä koskaan kyseleäkään... Minä tiedän nyt sen käskyn ja siinä on kyllä minulle... Ja oikeastaan tiedän enemmänkin; Minä tiedän miten ihmeen armas ja puhdas on sekin Luojan käsky... Sen täyttäminen on minulle suurin maine onni..."

Ihmishenki laati siten hyvän runoa. Ja itse oli se sinä runona. Pahan laulu ei saanut vielä säveltänsä hänen poveensa kiinni. Viisaana selitti enkeli ihmisonnen ongelmaa, puhuen:

— "Tältä elämäsi kohdalta alkaa uusi polku. Se johtaa lapsuutesi jo tyttö-aikasi unelmista morsiamen kukkaista tietä myöten sinne, jossa *koti* odottaa satamana. Siellä odottavat kodin aarteet: Niinä aarteina on äidin-onni ja se suuri osa, jonka Jumala on suonut vaimolle, kun Hän sääsi, että miehen on

vaimonsa tähden erottava yksinpä isästään ja äidistänsäkin... Niin suurta uhria ei ole kenellekään muulle kuolevalle säädetty... Niin korkealle on Jumala korottanut vaimon..."

Mutta koti-onnen kukkamailla hiipivät jo pahan voimat. Salama sävähti. Perkele otti taas oman muotonsa ja lausui ylpeänä enkelille:

— "Se on totta, että Hän lupasi sen suuren osan vaimolle Aadamin suulla... Mutta kohta oli Hän taas pakotettu tunnustamaan minun voimani ja kiroamaan vaimon miehen *vallittavaksi*, samaten kuin Hänen täytyi kirota maakin, *omien kättensä työ* orjantappuroita kasvamaan... Hän säätää, mutta minä kumoelen... Sinä ajot tytölle valmistaa paratiisin elämässä, mutta tulee aika, jolloin Herrasi on sen hänelle ohdakkeiseksi kiroava..."

Hyvän ja pahan miekat varustautuivat iskemään yhteen tulisina, terävinä... Ne varustautuivat iskemään ihmissydämessä. Ylevänä vastasi Gabriel Perkeleelle:

— "Jumalan työt kulkevat radoillansa... Sinä itse olet tekosi johdosta pakotettu kirotussa maassa kirottuna matamaan."

* * * * *

Kulkijat kulkivat edelleen onnenlähdeä kohti. Kahden puolen tietä olivat morsiamen unelmien ihmeseudut, ne seudut joissa morsian vaeltaa unelmissansa, nähden ne aina semmoisena kuin on vaeltajan oma sielu...

He laskeutuivat vaaran jyrkännettä myöten ikuisen laakson rauhaan... Vaaran alla koreili lampi laakson koruna, alli lauleli lammen runona... Rantaa koristi kaunis runolehto, koristi sitä kuin kukkalaite... Lehdossa sitoivat morsiusneidot seppelettä... Kevät kylvi kukkiansa, kesä laitteli heilimäajan runoa, laitteli sitä lemменrunoksi... Lintu istui äänetönnä, kuin olisi kieli lauluihin väsynyt, siipi uupunut lentäessä... Unena häilyi ilma, unelmana päivänpaiste ja kaikki oli outoa, pyhää, kummaa ja puhdasta, kuten Tuonen elottomilla mailla, missä on lakannut ihmishimo ja kuolleet odottavat metsiköissä, Luojan luoksi ikävöiden, unohtaen Hänen vuoksensa omaisetkin, jotka jäivät haudan reunalle itkemään omaisen pois menoa...

Siellä oli onni ja rauha kaiken ylinnä. Siellä ei tuntenut janoa ihmishenki... Ihmeissään lausui Martva saattajallensa:

— "Täällä on kaikki outoa ja ihmeellistä... Lehto on täynnä hellyyttä ja puhtautta... Tuuli on varmaan nukahtanut, tai on muuanne matkustanut..."

Mutta vaaran alla oli tiehaara. Tie, joka erosi siitä oikealle, kulki puhtaan runolehdon läpi... Ja siinä lehdossa oli ikuinen siimes, siinä oli rauha ja siinä oli puhtaus... Se lehto oli tulvillansa kaipausta... se oli täynnä ikävää ja odotusta ja jaloa murhemieltä... Se murhemieli nousi valkokukkien tuoksuntana ja se täytti koko kauniin lehdon... Ei soinut siellä soitto, ei helähtänyt siellä ilolaulu... Lintu lauloi siellä armaallensa kaihoisinta virttä, surren sen kanssa jaloa elämän surua... Käki istui siellä koivun latvassa äänettömänä, kaipaillen sekin... Se kaipasi ihaninta onnenkukkaa: jalointa suurta äidin nautintoa, jonka oli kadottanut silloin, kun oli luovuttanut pesä-onnen vieraille emolle, sekä lennähtänyt tiehaarasta vasemmalle, missä jalon äiti-onnen asemasta odottaa alhainen lempi... Erehdyttänsä surren istui nyt käki, lintukunnan kepeämielinen portto, ainoana ajanvietteenä se mielipaha ja katumus, joka seuraa aina sitä, joka on vaihtanut elämän korkeimmat ja jaloimmat hetken halpaan nautintoon, ja on pettymyksensä liian myöhään havainnut...

Oli ihmishengen ensimmäinen valinta-aika... Oli se tiehaara, jossa paha tarjoutuu kauneimpana: Lemmenrunot pukuinansa:

Vasemmalle erosi toinen tie. Se vei aistipunalehtoon. Se vei kuuluun Harhasaareen... Sen portti narahti lemмен runona... Se lehto hohti punaväreissänsä... Kaikki oli siellä puettu hää-illan hienoon iltaruskoon... Kaikki oli kääritty herkulliseen värisointuun... Pehmeä, lämmin valo valui kaiken yli. Iloisimmat laulut helskyivät... Puiden siimeksestä vuoti hellin huilun ääni soinnuksi laulun sekaan... Siihen laulu- ja soittomereen laskeutui hiljaa puiden joka oksan päästä, lintujen ihana laulusade. Jokainen tirskahdus tipahti laulajan suusta hellään aistipunapaloon, putosi siihen, kuin kallis helmi punaiselle sametille...

Se saari oli lemmensumujen saari. Sen siimeksissä käveli lempijöiden joukko punaisissa pukimissa, lymyillen kukkaisimpiin pensastoihin... Lämpö uhkui outona ja huumaavana... Se lämpö oli marjankypsymiskuumetta... Se oli lemмен lämpöä... Nurmen ruoho oli hellää, hivelevää pehmeyttä... Se tarjosi hipiälle herkullisinta hivelyä... Kaikki suli hienouteen, hohteeseen, soittoon, lauluun, värisointuun, lempeen... Kaikki nautti, väsyi, levähti hetken, nautti taas... Ne levähtivät kauneissa keinoissa kauniin Hurmanlähteen luona... Lähteestä pulppusi viini iloisina, helskyen niin kuin soiva

kannel... Pienet enkelit kantoivat viinin vaahtoa janoisille... Ne janoiset joivat siitä uutta voimaa, nautinnoihin, joivat sitä kauneissa keinoissa keinuen... Viinin vaahtoa tarjoillessansa lauloivat enkelilapset lemmen huilun säestyksellä:

"Juo viiniä lähteen lapsonen maan! On taivahan tähteen huolista maan tie liiksi pitkä ja mahdoton myös. Sen vuoksipa turha on työs, jos lähdet nyt, sä väsynyt, niin kaukaa onnen hakuun. Sä täällä jo pääset sen makuun, saat juoda sen pohjaankin asti, ja nauttia armaimmasti, kun suonissa viini juoksee ja kiini saat siepata suutelon hennon. Ken alkaisi turhan lennon taivahan tähteen, kun luona tän lähteen on tarjolla onnen huuli ja autuutta huokuvi tuuli? Lyhyt on toki ihmisen ikä ja pitkä on polku se, mikä vie tähteen. Luo lähteen vain ehtivi ihminen käydä. Siis täällä sä maljasi täytä ja pohjaan juo, niin onnen luo oot ehtinyt aikansa."

Pahan voima kukki koreimmillansa... Sen sävel soi suloisimmillansa... Mutta ei tajunnut sitä vielä neidon sielu... Se oli liika puhdas punavalolle. Katseillansa kysyi hän sen selitystä saattajaltansa ja rauhallisena selitti enkeli hänelle:

— "Tässä erkanevat hyvän ja pahan tiet. Oikealle lähtee hyvän ja puhtauden tie. Sen tien varrella ovat kaikki maisemat täynnä ihmishengen jalointa kaipausta, ikävää, jopa tuskaakin, joka polttaa ihmisestä pois alhaisuuden ja pahan ja jalostaa sen hengen suureksi, korkeaksi ja yleväksi, joka pyrkii aina Luojaan luo... Mutta vasemmalla ovat pahan maat, kuulu Harhasaari. Siellä saat sinä hetken herkullisen hedelmän syödäksesi. Mutta syötyäsi tunnet olevasi petetty, kuten Eeva, joka uskoi käärmettä. Sinä olet nytkin vapaa. Hän ainoastaan *varottaa* sinua. Kuten Hän varotti Eevaa: 'Älä syö', niin varottaa Hän nyt sinua lausuen; 'karta pahan tietä, sillä siellä odottaa kuolema!'"

Hyvän ja pahan laulut alkoivat soida neidon povessa miltei jo tajuttavina... Elämä teki siten suurta työtänsä. Se kasvatti jaloa hedelmäänsä: ihmishenkeä, kasvatti yhtä toisen kustannuksella: jalosti yhden, antoi toisen työn huonona mädätä... Ylevänä lopetti Gabriel:

— "Siis päätä tässä kumpaa tietä tahdot käydä! Oikealla odottaa elämä ja ihmishengen onni... Vasemmalla odottaa kuolema hetken onneen kätkeytyä. Ja sekin täytyy sinun siellä omin käsin liasta ottaa... Valitse siis hyvä, taikka paha!"

Yhä viettelevämpänä soi pahan lemmenoitto... Sen laulu oli lumousta... Suuri tiehaara odotti... Mutta rauhallisena selitti Martva:

— "Miksi minä valitseisin pahan, jota en edes tunne?... En tiedä mitä on paha, kun olen elämässä aamusta iltaan nähnyt pelkkää hyvää... Miksi valitseisin pahan, kun kerran olen hyvään tyytyväinen?... Minun mielestäni on hyvä kaikkein paras elämässä. Se on parempi kauniin käen kukuntaakin, kauniimpi kevään kukkaa, pääskynpoikaa ja mieluisampi vanhaa Mirriäkin, joka helmassani nukkuessaan hyrrää... Suo minun siksi sinun kerallasi nyt käydä oikealle, hyvän tielle!"

Hyvän kukkaset iloitsivat. Jalona lausui Gabriel:

— "Nyt kiitos Sinulle, Isä maan ja taivaan!... Sinä olet taas osottanut, että Eevan synti ei kaada Sinun valtakuntaasi. Sinä olet osottanut, että ihmishenki ei voi unohtaa paratiisiansa, vaan pyrkii sinne takaisin tuskienkin tietä käyden... Mutta tule, Martva, kerallani puhtaiden morsius-unelmien maille!"

* * * * *

Lemmen runous helskyi taas hengen runouden säveleen seassa. Kulkijat tulivat Lemmenvirran rantaan. Siinä antoi enkeli merkin. Oitis ilmestyi kaunis pursi. Purtta osottaen kehoitti enkeli suojattiansa:

— "Astu veneeseen! Sinä olet valinnut hyvän osan, kuten Maria muinoin Jeesukselta..."

Martva astui veneeseen asettuen teljolle... Gabriel ohjaa kulkua, viitaten kädellensä virralle, mihin on venettä vietävä... Vesi on vaaleaa, virta soluu aallotonna... Rantalehdossa ovat puut puhtaanpunaisia, latva latvan tasalla... Punavuorena kohoaa niiden peittämä rantavaara... Rannoilla pesivät valkeat linnut, toiset uivat laulellen joella... Ranta kasvaa kortteikkoja, ei harvaa, ei tiheää, vaan semmoista, joka sopii rannan kauneudeksi... Korte on itse kauneutta, päässä valkoperho kukkaisena... Virta ei tee värettä, ei tuuli aaltoa nosta... Keskijoki on punaisilla rakkaudenkukilla harvakseensa siroteltu.

— "Täällä on niin ihanaa!" — kuiskasi Martva silloin hiljaa. Gabriel hymyili ylevänä, rauhallisena ja johti purtta aina edelleen.

Vene solui säveleenä... Se viilsi vettä äänetönnä, aivot siipinä sivulla... Ei ottanut airo veteen... Koholla kulkivat ne kuin peljäten kastuvansa... Rantalehdossa lauloivat valkeat linnut... Ne lauloivat

onnea häihinsä soutajalle... Pilvi punoitti, päivä paistoi pilven raosta... Takana olivat lapsuuden muistot, edessä lemmen unelmat... häärunous... morsiamen iki-onni... Tahraa ei näkynyt missään... Sielu oli puhtaampi kuin valkolintusen väri punaisessa rantalehdossa...

Metsä alkoi vaalentua... Vene solui niinkuin ennen, valkoista jokea myöten... Jo olivat rannat lemmen lehtoloina... Metsävaara kohosi kuin valkokukkanen joen tyynestä vedestä... Joka puu oli valkeatakin valkeampi... Joka puussa istuivat pienet punaiset linnut...

Aivot levällä solui yhä Martvan vene... Hän odotti häitä unissansa... Jo oli hän morsiamena, istuen veneessä, Oolavi Jumalan, vene Oolavin varassa. Puhdas oli hänellä puku, puhtaammat pukua unelmat...

Jo kuuluivat hääkellot, jo oli virta valkeilla lemmenkukilla kylvettyinä... Oolavi taittoi niistä hänelle paraimmat, kuin muinoin vesikukan Litvan joesta, kun hän lauloi "Litvan laulua"...

Vaan ei pysähdy vene, jossa on puhdas tyttö vihille menossa, puhdas sulho sulhaisena... Martvalle avautuivat jo ihmishengen ihanat runot: Koti odotti kukkaisissa... Häähuone oli täynnä onnea ja iloa... Sävel soi niin kovin somasti, viulu puheli, mitä vain parasta taisi... Vene liukuu virran varassa... Virran vesi on muuttunut punertavaksi... Kuin morsian katselee siitä kuvaistansa lumivalkea lehtovaara... Lintu vaikenee, korte seisoo hartautena ja valkeat lemmenkukat paistavat punertavalla virran kalvolla.

Martvan vene liitelee punertavaa vettä myöten... Jo avautuivat hääilojen takaiset runot... Jo vilahti ijäinen onni ja puhtaus... Virta leveni, metsässä soi armas sävel ja taivaalla hohti kuutamoväriäinen pilvi.

Jo saapui vene onnenrantaan... Virran levenemässä oli kaunis onnen saari... Vene laski sitä kohti... Kaikki on siellä puhtautta, kaikki korkeinta runoutta... Metsä on valkopuvussa, puut täynnä perhosia... Oksa ei liiku, ei lintu laula... Se istuu vain ilman ollaksensa...

Rannalla istuvat enkelit valkokallion kielekkeellä, kädesssä runomaljat, joista pappi kirkossa puhui... Kauneina palavat runotulet, hienoina nousevat niiden savut... Enkelit laulavat onnestansa uneksivalle morsiamelle tervetuloa.

Martva näkee edelleen unta onnestansa... Vene nousee airosiipiensä varassa lemmensaaren lumivalkealle rantahietikolle... Oolavi nostaa hänet kuin lapsen maalle... Kukkaista tietä kulkevat he häiden takaisessa elämässä... Ei sorahda soraääni, ei huoli ole taivaalla pilvenä sitä pimittämässä... Lempi jatkuu yhtenä puhtaana runona... Enkelit laulavat ainaista tervetuloansa.

Jo saapuu Martva morsius-unelmoin ikävöidyille perille... Siellä odottavat häntä kukkakiikut... Koti on saaren perällä, kiikku kodin pihamaalla... Rauha on lehdossa, onnenperho joka oksanpäässä ja elämä on oloa Oolavin sylissä... hänen veneensä varassa... hänen turvissansa, hänen kiikuteltavanansa.

Hän tulee jo kotiinsa... Runotulena palaa siellä rakkaus... Huoneessa on alttari vuoteen asemasta. Runomaljassa alttarilla palaa ikuinen puhdas lemmentuli, palaa vielä kuin ihmishengen suuri puhdas runous... Se palaa, nousten hienona savuna kohti taivaan kaunistaneine... Se nousee sinne, koska siinä ei ole vielä muuta kuin sitä, mitä on hänessä ja Oolavissa jumalallista...

Lummekukat kukkivat kauneina... Koti on täynnä jumalallista aviorunoa... Oolavi istuttaa hänet kukkakiikkuun... Silmä puhelee silmän kanssa, kaikki muu vaikenee... Korkeuteen ilmestyy parvi pikku enkeleitä, vihreät lehdet käsissä... Keinuu heilahtaa ja enkelit laulavat pilvestä hänelle:

"Tervetuloa, puhdas tyttö, lemmen kukkakiikkuun! Runona, lauluna elämäsi armainen kodissasi helskyköön! Lemmen kiikun heilahdusta olkoot kaikki päiväsi! Iltasi, aamusi lemmentähti valaiskoon! Lemmenkukan tuoksua olkoot kaikki yösi sun!"

* * * * *

Lehdon siimeksessä oli kaunis koti. Se oli Josefin ja Marian maja. Se peittyi kukkiin, köynnökseen ja öljypuun kauniiseen varjoon, lymyytyen niihin runollisena, kuin pieni linnun pesä, tai kuin nuori, puhdas neito, joka istuu yksinänsä puiden peitossa, johon on paennut maailman kateista silmäystä, saadakseen rauhassa antaa sulaa kauneutensa soinnuksi kesäisen illan suloon, kuin kaiun kankaan kauneuteen.

Koti-onni kukki... Luontokin laati kodin suurta ja jaloa runoa: Pääskynen rakensi pesänsä, rastas huolehti poikueestansa... Keskellä kodin pyhättöä oli kaunis kotiliesi alttarina ja sillä valkoinen malja, jossa paloi ainainen tuli puhtaana vaimon vaalimana. Sitä osottaen selitti enkeli saatettavallensa:

— "Tuo tuli tuolla on suurta kodin runoutta: Se on *rakkautta*, joka on polttanut pois jo lemmenkin, Luojan luontoruoskan, jonka Hän sääsi vaimoon lausuessaan hänelle: 'Miehesi puoleen pitää sinun halusi oleman'!... Niin riisti Hän häneltä suuren vapauden siinä asiassa. Hän riisti sen rangaistukseksi

Eevan rikoksesta... Mutta sinä, Martva, olet siitä ruoskasta vapaa, sillä Eevan siemen on sinun sielussasi musertanut käärmeen pään, pahan vallan ja puhdistanut sinut, vapauttaen ruoskasta, jonka Eevan rikos tuotti kaikille hänen jälkeläisillensä... Sinä olet taas korkea ihmishenki..."

"Sinä saat taas nähdä onnen ongelmaita, saat nähdä koti-onnen alkusyyt... Niin yksinkertaiset sekä selvät ovat ne sille, joka ei Isää vastaan tahdo napista, eikä tyytymättömänä Hänen luotansa lähde, luullen muiden luona suuremman onnen häntä odottavan... Mutta jos ken ei siihen selvyteen tyydy, vaan enempää odottaen ryhtyy Hänen viisaita tekojansa syvemmä tutkimaan, hän itse niihin sotkeutuu. Sillä muista, Martva, että selvyuden alla alkaa hämäryys, kuin veden pinnan alla hämy, joka lisääntyy syvemmälle tunkiessa, soaisten sen, joka valon etsintään on lähtenyt syvyydestä, vaikka pinnalla oli valon iteseselkeys... Nyt katso: Marian koti-onnen juuret ovat niin iteseselvät kuin kirkas päivä: Hän oli koti-onnen perustanut rakkauteen, eikä lempeen... Hän uhrasi Jumalalle ja kotiliedessään paloi yöt päivät kaunis hengenrunous, ei lihan himotuli, joka sammuu, kun päivän valo siihen hieman sattuu... Siksi antoi Luoja hänelle suuren palkan: rakkauden töistä nousi koti-onni ja hyvä omatunto, rauha, autuus, kuin savu uhritulen palannasta... Niin puhkee töistä, *elämästä*, onni tai rangaistus... Hän on sen säätänyt... Ja Hän on viisas..."

Kodin runo jatkui. Se loi ihmishenkeä sekin, sääsi ihmiskohtaloa. Ajatuksissaan lausui Martva:

— "Minä tiedän ettei Hän jätä hyvää palkkiotta. Sen on jo isä minulle opettanut... Mutta siinä, josta nyt puhuit, on minulle outoa ja kummaa. En tiedä, mikä on se toinen tuli, himontuli, josta puhut... Tai minä tiedän sen nimen, mutta en tunne tulta..."

Pahan kukasta puhkesi väritön lehti. Ihminen tiesi jo sen lehden nimen. Gabriel jatkoi:

— "Näät täällä kodin. Uutimien takaa, kun aika tulee, täytyy sinun nähdä se, jota et vielä tunne... Muista silloin: Kaksi alttaria on edessäsi. Luoja sinun sallii valita kotilieden alttariksi tämän alttarin, tai tuonkin toisen, vuoteen... Valitse oikein!..."

— "Mutta miten tiedän valita oikein?" — keskeytti Martva avoimin katsein, mutta ihmeissänsä. Hänelle siihen lausui Gabriel:

— "Hän neuvoa sen, jos vain itse pysyt Hänessä. Kodin suurin runous on pääskysparin huoli pesuudestaan: On sinä pienen pesän tekeminen ja emon huoli lemменhedelmistään, joita hän on koonnut siipityngän alle; sinä runoutena on puolison liverryys armaan emon kiitokseksi, ja sitten yhteishuoli poikasista, ja ilo, jota he nauttivat silloin, kun pieni saapi siiven sivullensa ja lähtee maailmaan sen kantamana... Sen kaiken runouden korkeimpana tulena palaa puolisoitten usko, että se runous on jumalainen, jopa myös korkeakin... Se usko tuo kotiin puhtauden suuren runon, rauhan, onnen ja kaiken hyvän... Siitä runoudesta, *uskosta*, puhkeavat naisen sieluun korkeimmat avut, naisen ihanimmat koristeet ja sen jalon olemuksen kauneimmat kukat: puhtaus, uskollisuus ja äidinrakkaus... Katso, itseselvä ja yksinkertainen on onnen vyyhti... Siis laske kaiken onnen perusteeksi se korkein runous, mutta älä lähde valoa tavoittamaan syvyydestä ja hämärästä selvyyttä, niin onni uskosta Häneen helähtää sinulle joka päivä Hänen lahjanansa..."

Kodin runokellot soivat. Hyvän laulut hymisivät. Haaveillen, puhtaan katseen maahan luoden virkahti Martva:

— "Minulle selkenee nyt Hän jo kaikkein kirkkaimmaksi auringoksi... Hän onnen syytkin näyttää nyt jo minulle, joka ennen tiesin, mitä on onni, mutta en tiennyt, mitä tietä myöten johtuu se ainoastaan Hänestä ja Hänen lahjanaan..."

Niin jalostui taas lemмен runo takaisin suureksi hengen runoksi. Enkeli jatkoi selitystensä, puhuen:

— "Jo paljon on antanut sinulle Luoja: Hän on siunannut sinun elämäsi kauniiksi hyminäksi, jota tuhannet ihastuneet kuuntelevat. Ei kadesilmäyksen ole Hän suonut sinuun päästä. Rakas isän koti on sinulla turvallisin pääskynpesä, joka on rakkautta tulvillaan. Hän ei ole päästänyt pahaa sydämeesi... Se on lahjoistansa suurin... Hän on suonut sinulle kauneuden ja jalon sielun. Hän on hoitanut sinua niinkuin lastaan kehdosta asti. Nyt on Hän sinulle suonut puhtaan sulhon... Onnen ongelmoihin Hän on sinun suonut heittää silmäyksen, niin että tiedät karttaa pahaa, tiedät niin välttää sitä puuta, josta Hän on kerran kieltänyt ottamasta... Siten on Hän sinulle tahtonut taata sen onnen, jonka oli jo suonut... Siispä kiitä Häntä niistä lahjoistaan!"

Rauhallisena totteli tyttö Jumalan ääntä.

Kaunis rukous sekottui enkelien soittoon nousten taivaan korkeuteen kauniina, niin kuin unelmoivan

neidon unelma kulkee armaan hengen luokse runojen maailmoinhin... Gabriel seisoj Martvan takana, kädessänsä valkoinen kaunis risti, ja alttarilla palavan kodin-runotulen hohde valaisi heitä runohohteellaan.

Mutta jo nousi musta lippu.

Käärme nosti päätänsä. Musta vaate hulmahteli vihaisesti. Se hulmahteli pahan voimien lippuna...

Etäisyydessä, siellä missä kuoleman ja kaikenhäviön viikate on jo niittänyt pois elämän, seisoj Perkele yksinänsä ikipimeydessä. Suuri autius ja tyhjyys ympäröi häntä. Avaruus oli hänen ympärillänsä kolkko kuin hauta, josta on vainajakin pois paennut ja jonka on kuolemakin kylmille jättänyt.

Majesteetillisena katseli Perkele alas maahan. Siellä riehui valon ja pimeyden, elämän ja kuoleman ainainen taistelu. Sukupolvi vaelsi sukupolven jäljestä hautaan. Koko ihmiskunta kulki yhdessä jonossa kalmistonportteja kohti... Sitä suurta näkyä katsellessansa lausui Perkele kateisena:

— "Ah! *Jehova* johtaa tuota kuoleman kulkuettakin. Kuoleman väkikin ylistää Häntä!..."

Kuolemaan kulkijat polvistuivat Jumalan edessä. Kuolema itse totteli Häntä. Entistä kateisempänä jatkoi Perkele:.

299

— "Hän on noussut elämän ja kuoleman Herraksi... Siksi en minä voi *kuolemall* ihmistä lyödä ja hävittää ja siten tuhota Jehovan valtaa... Siksi täytyy minun lyödä ihmiset *toinen toistensa* kädellä... Ja siksi taistelee koko ihmiskunta hyvän ja pahan sotaväkenä..."

Viisauus ja voima välähtivät hänestä. Kiukkuisena katsahti hän maahan... Siellä pauhasi nyt hyvän ja pahan sotalaulu... Koko ihmis-elämä oli sinä pauhinana. Se laulu hymisi elämän iloissa ja se värisi elämän suruissa. Se sotalaulu oli koko elämän ytimenä. Se pauhasi taistelujen mainingeissa ja se soi jokaisen runon säveleenä...

Koko elämä paloi, raivosi hyvän ja pahan sotana, leimusi ihmishengen kiirastulena...

Yhä yltyi se taistelu... Tuhannet sortuivat ja toiset, vielä useammat tuhannet, astuivat sortuneiden yli, ehkä itse sortuaksensa. Voitokkaana katseli Perkele sitä suurta taistelua... Yhä koveni sen taistelun pauhu... Kuoleman laulutkin hävisivät kuulumattomina siihen pauhuun... Kaiken uhallakin pyrki ihmishenki ratkaisemaan hyvän ja pahan suuren kysymyksen... Polttoroviot paloivat... Ristinpuita pystytettiin. Hyvän ja pahan voimat seisoivat vastatusten... Miekat iskivät yhteen ihmispovessa...

Mutta rauhallisina astuivat suuret ihmishenget polttorovioille... Tyyninä kituivat ja kuolivat ne ristillä, vieden hyvää voittoon kuolemallansa. Kateisena, mutta kylmänä järkeili Perkele silloin:

— "Noin astuvat eksytetyt Jehovan polttorovioille... Ah, mikä suuri voima onkaan Hänen aseensa!... Ja minun täytyy houkutella heitä aseikseni elämän herkuilla, nautinnoilla, rikkaudella ja kunnialla!..."

Lumoavat soitot soivat maassa... Elämänpuut hohtivat hekkumaisina... Tuhannet armeijat syöksivät niiden hedelmiä tavottamaan... Ne tallasivat kaiken, joka sattui tielle... Joukottain sortuivat ne toistensa jalkojen alle... Ylpeänä lausui Perkele silloin:

— "Mutta rovioton en minäkään ole! Noin marssivat joukot minun roviolleni: siihen hekkumaan, joka polttaa Jehovan hyvän pois ihmispovesta!... Noin kauniina ja valtaavina palavat minun roviot!"

Mutta Litvanjärven selällä seisoj yhä Oolavin pursi ja mies istui purressansa... Ihmishengen ikuinen tarina oli hänen edessänsä ja sen tarinan eläminen oli oleva hänen elämänsä.

Ranta hohti. Elämänpuun hedelmät olivat kypsimmillänsä hänelle. Puiden varjoissa lymysivät ihanat immet. Ne kutsuivat Oolavia ottamaan oman hedelmänsä ihanasta elämänpuusta... Hän istui ja epäröi... Hän eli kahden kauniin voiman välillä.

Litvan kirkkorannassa istui enkeli ja kutsui Oolavin purtta... Ja aina kääntyikin sen purren kokka sitä kutsua kohti, vaikka pursi pysyikin paikoillansa.

* * * * *

Perkele katseli näkyä jääkylmänä. Hän näki Martvan polvillansa Jumalain alttarilla, elämässä lemmerunoakin, korkeana, jumalallisena runona. Oolavin hän näki epäröivänä, sen veneen näki hän

kääntävän keulaansa sitä rantaa kohti, jossa liehui hyvän voimien lippu...

Yhä korkeammalle kohosi silloin musta vaate pahan voimien lippuna. Käteisenä, voimansa tuntien vannoni Perkele julman valansa. Hän vannoni tuhoavansa Oolavin ja Martvan toinen toisellansa.

Pahan lippu liehui yhä valtaavampana ja korkeudessa leijaili rietas käärme, Harhaman elämä.

Kun alkoivat näkyä kiehtovat hämärät.

1. Maassa.

Syksy toi viestiä talven tulosta. Elämän hämäryydestä tuikahtivat ensimmäiset kutsuvat valot.

Litvan pappilan vaatimattomasti sisustetussa vierashuoneessa puheli nuori pappi epäilijän, mutta epäilyssään rehellisen Aatteelan kanssa, kun ovelle koputettiin ja luvan saatuansa astui Oolavi huoneeseen.

— "Tervetuloa, herra Tuukkala!" — vastasi nuori pappi Oolavin tervehdykseen. Ja osoittaen hänelle tuolia lisäsi hän:

— "Istukaahan!... Oli hauskaa, että tulitte... Me herra Aatteelan kanssa juuri keskustelimme oppineista asioista... On hupaista, että tulitte ottamaan siihen osaa..."

Pöydällä oli Harhaman kirja "Varotushuuto." Oolavi istahti ja otti kirjan käteensä, ei lukeaksensa, vaan ikäänkuin jotain kädessänsä pidelläksensä tai vilkaistaksensa kirjaan.

Hetkisen kuluttua johtui puhe kirjallisuuteen ja erittäin Harhaman kirjaan. Oolavi silmäsi sen kuluessa kirjasta jonkun rivin sieltä täältä. Silmiin sattui aina joku lause, joka kiinnitti mieltä. Mielenkiintoa lisäsi vielä se seikka, että kirja oli Martvan merkkikirja. Sitä lisäsi myös pastori Aamuston ja Aatteelan nerokas keskustelu. Kirja muuttui hänelle hetkessä joksikin salaperäiseksi syvyydeksi, johon kurkistamaan vetää aina salainen voima.

Mutta kun oli siitä joku aika puhuttu, siirtyi puhe itse kirjasta Harhaman maahan haudatun teoksen aiheeseen, josta hän oli lyhyesti kirjassansa maininnut. Aatteela oli paljon lukenut, tutkinut darwinismia ja kielteistä filosofiaa, epäili Jumalan olemassa oloa, ja kun hän oli käsittänyt, että Harhaman teoksessa jumaluuden kehittyminen tietoisuuteensa oli ajateltu tapahtuvan sillä tavalla, että sen ajatuksella ja Darwinin opilla oli hiukan sukulaisuutta, käänsi hän sen johdosta puheen sanottuun kysymykseen. Hän lausui puheen alussa ikäänkuin anteeksipyyntöksi:

— "Pastorin ei pidä pahastua, että minä ajatukseni lausun aina rehellisesti, vaikka tiedän, että Te olette niiden jyrkkä vastustaja. Mutta minusta tuntuu, että Darwinin kehitys-oppi — jota Harhama tuntuu jossain määrin seuranneen — olisikin oikea ihmisen luomisen selitys."

Oolavi jännittyi keskustelusta. Hänkin oli itseksensä paljon lukenut. Hän oli lukenut harvoja kirjoja, mutta sen sijaan niistä rivien välitkin. Hän ei lukenut niin kuin henkinen hottentotti, joka palvelee omaa päätänsä puujumalana ja nostaa sen muidenkin ihailtavaksi, vaan kuten mies, joka lukee viisastuaksensa jäsen tähden etsii kaikessa oikeutusta. Mutta se tieto oli hänessä kumminkin vielä kepeää. Se oli vasta syvemmän tiedon janoa, janoa, joka juodessa yhä yltyy.

Hän selaili nyt kirjaa ja seurasi keskustelua. Nuoren papin posket hehkuivat. Hän vastasi Aatteelalle innostunein mielin:

— "Olen iloinen, että saan kanssanne asiasta puhua. Minä en ollenkaan kiellä, ettei Darwinin oppi siitä *tiestä*, jota Jumala on käyttänyt ihmistä luodessansa, olisi tai voisi olla oikea."

Molemmat kuulijat hiukan oudostuivat Oolavi oli kyllä tutustunut Darwinin aatteisiin ei ainoastaan nimeltä, kuten miljoonat, vaan paljon syvemmin. Mutta hurskas kasvatus ja sen luoma raamatullinen mieliala ja usko olivat vaikuttaneet, että hän jo vaistomaisesti piti niitä aatteita todistamattomina ja varsinkin raamatun opille ja jumalan-uskolle vihamielisinä.

Kun nyt nuori, hurskas pappi myönsi niiden oikeuden mahdolliseksi, jännittyivät hänen sielunsa voimat heti täyteen vireeseen. Pastori Aamusto huomasi sanojensa vaikutuksen ja jatkoi:

— "Ei raamattu kiellä sitä, että Jumala on pitkien aikojen kuluessa kehittänyt maan tomun ihmiseksi. Päinvastoin: Jumala ei ole mikään katastrofisti, joka tekee hetkessä tehtävänsä. Jotka opettavat muka raamatun ilmottavan, että Jumala loi ihmisen silmänräpäyksessä, ne valehtelevat, sillä sekin vertaus,

että 'tuhannen ajasta on Jumalan edessä kuin yksi päivä', on aivan vertauksellisesti käsitettävä. Sekin vertaus voi olla vielä liian lyhyt..."

Oolavi katseli nuorta pappia ihmeissäänsä. Puhuja lisäsi:

— "Sillä käsitättehän Te, että Hänelle, joka on ijankaikkinen, ei voi olla aikaa, vaan kaikki on Hänelle yksi hetki. Meidän tuhatvuotemme eivät voi olla ijankaikkisuudessa verrannollisesti sen pitempiä, kuin on olevan rinnalla olematon, tai äärellinen rahtu äärettömään verrattuna."

Aatteela mietti. Hänen epäilynsä oli syvällistä. Sillä ei ollut mitään yhteyttä niiden kanssa, jotka ovat varmat kaikesta, mitä eivät ole viitsineet koskaan ajatella ja mitä ei kukaan ole kyennyt tutkimaan. Hitaasti, joka sanaa punniten alkoi hän kuivalla äänellä väittää:

— "Kyllä siinä, Teidän ajatuksessanne, pastori, on jo sitä makua, että... ei se vain ole ihminen muuta kuin sitä mitä siitä on Harhama teoksessansa järkeilyt... ja samaa mitä on Darwinkin puhunut."

Oolavin mieleen muistuivat hänen viime-aikaiset mietteensä "Litvan laulun" ajatuksista. Hän oli yhtenä korvana. Nuori pappi iloitsi, että sai tilaisuuden tunnustaa rohkean uskonsa, vakuuttaa, että Jumala pysyy maailmoidenkin eikä ainoastaan eri oppien hävitessä. Hän selitti:

— "Miksi vanhinta tai alku-ihmistä sanotaan: ihmisapinaksi vaiko apina-ihmiseksi, se on saman tekevä. Raamatun mukaan on pääasia se, että ihminen ei ole korkealle kehittynyt apina: tavallinen elukka, vaan on hän kuolematon henki, joka on Jumalasta lähtenyt. Mitä tietä hän on Jumalasta lähtenyt ja nykymuotoonsa kehittynyt, siitä ei raamattu hiiskahdakaan..."

Aatteelan katseesta voi lukea, että hänen aivoissansa oli kokonainen järjen työpaja täydessä työssä.

Vilkkaasti, ikäänkuin jotain uutta muistaen, kysyi häneltä nuori pappi:

— "Eikö kehitys-opin ja geologian mukaan korkein laji ole ilmestynyt viimeisenä?"

— "Kyllä, kyllä!" — myönteli Aatteela hitaasti.

Pastori Aamusto tarttui nopeasti:

— "Ja eikö kehitys ole pysyväinen?"

Aatteela myönsi niin olevan. Suuret kysymykset nousivat aaveina Oolavin eteen. Pastori Aamusto jatkoi:

— "Jos siis otaksumme, että nykyiset apinat olisivat samaa lajia, — ainoastaan kehityksessään myöhästyneitä — kuin ihminen, miten on selitettävä että ne *kaikki* ovat jääneet niin paljon jäljelle ihmisistä? Miksi ei ole välimuotoja? Sillä sehän olisi aivan luonnollista, jos kehitys-oppi hyväksytään äärimäisenä järjellisytenä, ja ehdottomana..."

Aatteela vaikenä. Hän etsi elämässä totuutta. Siksi ei hän nytkään sokean taistelijan vimmalla puolustanut omaansa, vaan miehekkäästi aivan *odotti*, että pastori Aamusto selittäisi hänelle elämän suurkysymyksestä vaikka vain rahtusen, osottaisi hänen erehdyksensä ja valaisisi totuuden. Kun hän mietti vastausta, jatkoi pastori Aamusto:

— "Jos taas nykyiset apinat ovat eri lajia kuin se alku-ihminen, täytyy niiden olla sitä *alhaisempi* laji, sillä tieteen mukaan ei — tietääkseni — alhaisempi laji ole voinut ilmestyä myöhemmin kuin korkeampi... Eikö niin?"

— "Niin... Kyllä se on oikein", — myönnytteli Aatteela.

— "Mutta koskeehan kehitys kaikkia lajeja... Miksi eivät silloin apinat, jos ne ovat vanhemmat ihmistä, ole kehittyneet sen edelle?" — jatkoi pastori Aamusto.

Oolavi selaili Harhaman kirjaa ajatuksissansa. Hänen sielunsa laskeutui niihin hämäriin syvyyksiin, joissa piilevät elämän juuret ja ihmeen selitys. Aatteela muisteli yhtä ja toista lukemaansa, mutta ei löytänyt tyydyttävää selitystä vastaukseksi kysymykseen. Oolavin sielunvoimat raatoivat, minkä jaksoivat. Hänen henkensä oli aina jannonnut elämän selitystä, vaikka se jano uinaili vasta vaistona, joka pulahdi pinnalle ainoastaan ajoittain, nuoruuden ja elämän ilojen väliin sattuneena vakavana hetkenä. Hänenkään henkensä ei ollut sokea turnailija, joka markkinoilla taistelee jonkun korvakuulemansa puolesta. Hänessä oli pohja ja siemen tutkimukselle ja epäilyllekin. Pastori Aamusto kysyi edelleen:

— "Ja eikö, jos kehitys-oppi semmoisena kuin Te sen käsitätte on oikea, apinoista silloin aikojen kuluessa ole kehittyvä uusi ihmiskunta, joka palvelee Jumalaa kuten mekin?... Minun käsittääkseni se on kehitysopin ainoa järjellinen johtopäätös..."

— "Niin... Niin... Niin!" — tapaili Aatteela ajatuksissansa, löytämättä mitään selitystä, jolla olisi voinut todistaa Harhaman teoksen ajatuksen oikeaksi.

Mutta pastori Aamuston sielu hehkui. Hän tunsu Jumalaan luottamuksensa yhä lisääntyvän. Hänen henkensä rohkaisemana jatkoi hän kyselyään:

— "Ja lisäksi: Kehitys-opin mukaan on elämä, elämän alkusolut, ilmestyneet itsestensä ilman Jumalan käskyä, ja niistä on sitten muka kehityksen lakien kautta, niiden itsensä kautta syntyneet ihmisen ja muiden alkumuodot, jotka taas ovat itse itsensä nykytilaan kehittäneet. Mutta minä kysyn Teiltä, herra Aatteela: Eivätkö nykyhetkenä ole olosuhteet elämän syntymiselle suotuisimmat kuin alkuaikoina esimerkiksi tertiäri-aikoina ja myöhäisempinäkin — vanhimmista ajoista puhumattakaan?... Eikö kehitys-oppi jo sitä — että suotuisemmat olosuhteet muodostuvat viimeisimpinä — edellytäkin aivan itsensä ytimenä, samalla kun se sen myöntääkin tuloksenansa?"

— "Se on totta", — vahvisti Aatteela. Oolavin sielun eteen nostettiin ijankaikkisuuden pimeimpiä syvyyksiä. Koskenlaskijan rohkeudella halusi hän niihin kurkistaa, syöksyä niihin. Ne alkoivat vetää kuin Tuukkalan koski. Nuori pappi teki johtopäätöksensä:

— "Kehitys-opin mukaan on nykyhetki sopivampi korkeamman elämän syntymiselle, kuin vanhin. Mutta miksi ei silloin synny maantomusta, itsestensä, uusia lajeja? Pitäisihän kehityksen olla ikuinen ja kehitysopin järjellisen johtopäätöksen mukaan siis nyt ilmaantua vielä nykyihmistäkin korkeamman lajin alkumuotoja... joten me siis aikansa jäisimme uuden ajan apinoiksi. Miten Te tämän selitätte?"

Hänen ajatuksensa leikkasi armotta kuin terävin veitsi. Aatteela oli hämmästynyt, Oolavi vireessä. Nuori pappi hehkui Jumalansa asian puolesta ja Hänen rohkaisemanansa. Hän jatkoi:

— "Tai jos ajatellaan nykylajien kehityksen jatkuvan, miksi ei ihmiskunnassa synny välimuotoja, ei myös eläinlajeissa? Ihmiskunnan tietämys on jo niin pitkäaikainen, että se tapaus olisi huomattu, mutta nyt ovatkin lajit pysyneet samoina halki ihmiskunnan muistin... ei ole vuosituhannen kuluessa ilmestynyt yhtään ainoata, ei alhaisemmankaan eläimen alkumuotoa, vaikka olosuhteet, kuten sanoin, ovat sen muodostumiselle tuhannesti suotuisimmat kuin silloin, jolloin otaksutaan ihmisen alkumuodon siinnee maan tomusta."

Ja taas seisoi hän Jumalansa asian voitosta riemuiten, ja Aatteelan vaijetessa ja miettiessä elämän salaisuuksia. Hetken kuluttua hän jatkoi:

— "Kehitys-opissa on kymmeniä asioita, jotka puhuvat sen puolesta, ja tuhansia, jotka puhuvat sitä vastaan. Aikamme tieteellä ei ole elämän synnystä mitään todistettua tietoa, ei pienintäkään... Vai voitteko mainita jonkun?" lopetti hän vilkkaasti.

Oolavi odotti vastausta uteliaampana kuin itse Aamusto. Aatteela ajatteli ja vastasi epäröiden:

— "Niin... Mitään kokeilla todistettua tietoa ei tiede nykyään voi tarjota..."

— "Anteeksi että keskeytän", — tarttui pastori Aamusto innoissansa. — "Tietääkseni on tiede jo kerran päässyt kokeellisissa todistuksissansa niin pitkälle, että osattiin valmistaa virtsaa... Mutta myöhemmin olen kuullut, että ilo olikin ennenaikainen, sillä virtsa ei ollutkaan elimellistä... Minun tietääkseni on siinä kaikki, mitä tiede tietää elämän synnystä..."

Syntyi jännittävä vaiti-olo, pieni levähdys. Kellon naksutukset kuuluivat selvinä, voimakkaana raksahduksina. Pastori Aamusto käveli huoneen edestakaisin, pysähtyi ja lisäsi:

— "Me emme tiedä ihmisen ja elämän synnystä mitään muuta kuin sen, mitä raamattu sanoo: 'Jumala loi'... Siinä kaikki... Siinä on aikamme tieteen kaikki tietämys... Jotka sanovat tieteen siitä muuta tietävän, ne eivät tunne aikamme tiedettä... Raamattukaan ei meille sanallakaan ilmoita, miten ja mitä tietä kulkien Jumala elämän ja ihmisen loi."

Palvelija toi kahvia. Kun Aatteela pani sokeria kahviinsa ja kaatoi siihen kermaa, jatkoi hän palvelijan tulon johdosta keskeytynyttä puhetta:

— "Niin!... Kyllä minä myönnän, että Te, pastori, olette oikeassakin... Mutta..."

— "Anteeksi!" — keskeytti pastori Aamusto, poistuen hetkeksi huoneeseensa, jonne joku tuli asialle. Kun hän palasi, kysyi hän vilkkaasti Aatteelalta:

— "Mitä Te äsken tahdoitte muistuttaa?"

Aatteela jatkoi keskeytynyttä puhettansa:

— "Minä puhun Teille ajatukseni suoraan. Raamatun oppi joutuu monessa kohti ristiriitaan

semmoisen todellisuuden kanssa, joka on itseselviö, vaikka ei tiede ja järki kykenekään sen syntyä selittämään..."

— "No, esimerkiksi?" — katkaisi pastori Aamusto, sielu yhtenä hehkuna.

Oolavi ahmi joka sanan. Hän punnitsi jokaista ajatusta. Koko hänen sielunsa oli työssä. Aatteela alkoi selittää:

— "Esimerkiksi se raamatun kertomus, että Jumala muka loi ainoastaan yhden ihmisparin. Miten on silloin mahdollista, että ihmiset ovat erirotuisia?... Ja mikä vielä vaikeampi selittää — rotukysymys nyt ei ole vielä mitään — miten yhdestä parista syntynyt ihmissuku voi levitä yli maailman: esimerkiksi purjehtia Austraaliaan, jonka alkuausukkaat eivät vielä nytkään kykenisi semmoista matkaa tekemään? Itse asia, ilman tiedettäkin, todistaa, että kullakin maan-osalla on täytynyt olla omat... aboriginit... mitä se on... alkuausukkaat."

Mutta Jumalan palvelijan lujudella ja varmuudella vastasi pastori Aamusto:

— "Missä on raamatussa sanottu, että Jumala loi ainoastaan *yhden* Adamin ja Eevan?"

Molemmat kuulijat oudostuivat, ikäänkuin hölmistyivät, eivätkä käsittäneet. Syntyi odotus ja äännettömyys.

Mutta pastori Aamusto oli *oikea* Jumalan palvelija, joka oli tutkinutkin Hänen sanaansa eikä sitä vain julistanut. Hän oli mies, joka uskalsi Jumalansa kanssa vaikka temppelinharjalta alas astua. Rauhallisena selitti hän:

— "Loiko Jumala ainoastaan *yhden* Adamin, vai loiko Hän esimerkiksi kullekin rodulle tai maan-osalle oman Adaminsa, siitä ei raamattu puhu sanaakaan."

Hänen äännessänsä oli varmuutta. Hän uskalsi epäroimättä tunnustaa, että me ymmärrämme raamattuakin vasta puolittain. Koko hänen rauhallisesta olemuksestaan paistoi se vakaumus, että Jumalan työt ovat meille tutkimattomat ja että Hän ei kaadu ja häviä, vaikka ihmiset Häntä ja Hänen tointansa väärinkin ymmärtävät. Kuulijat aivan hämmästyivät hänen rohkeutensa ja kumminkin tuntui se, mitä hän sanoi, sopivan täysin yhteen raamatun luomiskertomuksen kanssa, vieläpä olevan sen aivan luonnollinen selitys.

Heidän vielä oudostellessansa jatkoi Aamusto:

— "Sanotaan tosin raamatussa: *'Yhden* ihmisen kautta on synti maailmaan tullut', mutta sen ei tarvitse merkitä muuta kuin: Jokaisen Adamin kohtalo, — jos ensimmäisiä ihmispareja oli useampia — on ollut sama, kuten kaikki maailmassa on yhtenäisten lakien ja kohtaloiden alaista."

Ja kääntyen Aatteelaan kysyi hän rauhallisena:

— "Mutta miten Te selitätte tieteen kannalta? Kaikenhan pitäisi kehitys-opin mukaan olla kehittynyt yhdestä alkusolusta, protococcus-solusta. Jos nyt niitä soluja oli suuri määrä, kuten olisi luonnollista otaksua, eikö ihmisiä jo pitäisi olla aivan lukematon paljous?"

Kysymykset tulivat Aatteelalle odottamatta kuin pistot. Hän ei kyennyt antamaan tyydyttävää selitystä. Oolavi oli unohtanut Martvan ja kaiken muun ja imi sieluunsa kysymyksiä, joita hän ei kyennyt nyt äkkiä vastaamaan. Elämän syvyys avautui huumaavampana entistään. Ne vastaamatta jääneet kysymykset alkoivat hänen huomaamattansa itää epäilyn siemeninä. Pastori Aamusto jatkoi:

— "On siis tieteenkin kannalta hyvin mahdollinen sekin otaksuma, että koko ihmiskunnalla oli yksi ainoa kanta-isä, mutta ei ole myös raamattua vastaan se selitys, että Jumala on luonut kullekin rodulle tai ihmisryhmälle oman Adaminsa, joiden kaikkien vaiheet suhteessa Jumalaan ovat olleet samat kuin raamatussa kuvatun."

Puhelu jatkui. Nuori pastori tunsu puhuvansa Jumalansa puolesta ja hän nautti siitä onnesta. Oolavi otti jo osaa keskusteluun, varovasti, tehden jonkun kysymyksen. Silloin tuli puheeksi kertomus vaimon luomisesta miehen kylkiluusta.

— "Miten Te, pastori, sen — anteeksi! — tarun selitätte?" — kysyi sen johdosta Aatteela.

Pastori Aamuston kasvot aivan kirkastuivat, kun sai taas todistaa uskonsa asiassa, johon koskemista moni muu pappi olisi peljännyt Jumalansa tähden. Kirkkaalla äänellä selitti hän:

— "Minun mielestäni se ei ole mikään muu kuin runollinen kuvaus sukupuolisuuden synnystä

ihmisessä, tai viittaus siitä tiestä, jota Jumala käytti sukupuolta luodessansa. Se on — toistan vielä — kuvaus ihmisen monistumisesta yksisukuisesta — tai sekasukuisesta — mieheksi ja vaimoksi. Se on kuvaus Jumalan käsissä ihmiseksi kehittyvään maantomuun ilmestyvästä naisen ja miehen sukupuolesta ja niiden erkanemisesta... Raamatun kertomus on siinä päivän selvä. Ensimmäisessä luvussa sanotaan: 'Jumala loi heitä mieheksi ja vaimoksi', siis olennoksi, jossa olivat sukupuolet yhtyneet... Seuraavassa luvussa kuvataan runollisesti niiden erkaneminen eri olentoihin... Niissä ensimmäisen luvun sanoissa on myös viittaus, joka voidaan selittää niin, että Adameja on useampia. Siinähan sanotaan: Hän loi *heitä*... puhutaan monikossa... Minä kysyn Teiltä, herra Aatteela: Mitä väärää ja tarua Te siinä näette?"

Aatteela mietti sanoja ja vastasi venyttävällä, epäröivällä äänellä:

— "No miksi nyt kuvata nainen syntymään miehestä?"

— "Anteeksi, että kiirehdin miltei keskeyttämään", — tarttui nuori pappi hehkuvana, tehden lyhyen, kuivan kysymyksen:

— "Miksi ei miehestä?"

Oolavin sielu imi itsensä täyteen vaikean kysymyksen henkeä. Aatteela yritti selittää jotain, että se otaksuma jo muka loukkaa naista. Mutta pastori Aamusto oli heti valmis oikaisemaan:

— "Se ei loukkaa ketään, ei ollenkaan. Jokaisen on täytynyt kehittyä omaa tietänsä, ja jokainen Jumalan tie on kunniallinen."

Hän vilkastui yhä enemmän ja teki taas nopean kysymyksen:

— "Miten Te tiedemiehet sitten selitätte sukupuolen synnyn ja ilmestymisen?"

Aatteela oli vaiti. Pappi jatkoi:

— "Tiede ei siitä tiedä mitään, ei ole edes yrittänytkään sitä kysymystä ratkaista. Raamattu toki tietää sen verran, että Jumala kehitti alkuaan molemmat sukupuolet yhdessä olennossa. Ja kumminkin te tiedemiehet ivailette raamattua. Ja jos tiede jotain siitä asiasta otaksuisi, niin eikö mielestänne tieteinkin kannalta ole ainoa oikea se selitys, että Jumala on antanut molempien sukupuolien kehittyä alkuasteillansa yhdessä ja sitten myöhemmin toisen sukupuolen erota toisen 'kylkiluuna'... Jos otamme sen teidän tiedemiesten soluteorian, eikö se otaksuma ole ainoa mahdollinen, että molemmat sukupuolet halki luomakunnan, kasveissakin, kehittyivät ensin yhdessä, kunnes Jumala — tai se teidän kehityksenne — otti äitisukupuolen 'miehestä' sen kylkiluuna? Ovathan alhaisten kasvien — ja muutamien korkeampienkin sukupuolet vieläkin tavallaan yhtenä, yhdessä oliossa."

Hän puhui kuin apostoli Johannes: lempeänä, puhtaana ja hehkuvana. Pienen vaiti-olon jälkeen myönteli Aatteela:

— "Niin... kyllä se *voi* niinkin olla... Minä ainakaan en voi millään kumota sitä, mitä pastori puhuu... Toinen asia on sitten, onko se kaikki oikeaa."

Ja Oolavin sielu oli jo tulvillaan suuria kysymyksiä. Hurskaan mielensä vaistolla asettui hän aina nuoren papin puolelle, mutta samalla tunsu hän, että hänen järkensä jo alkoi jotain varovasti kysellä. Puheen jatkuessa selitteli pastori Aamusto:

— "Raamatun oppi elämän synnystä on runollista, mutta syvää filosofiaa. Se on perinnäinen tieto, jota ainoastaan kepeä-aatteinen tieteilijä voi halveksia. Sen tiedon häviäminen olisi aivan korvaamaton... Itse asiassa ei aikakautemme tieteillä ole syvissä elämän kysymyksissä mitään tietämystä, jonka kumoamattomuudesta olisi muuta varmuutta kuin usko siihen..."

Ja kun Aatteela yritti väittää vastaan, innostui hän ja selitti:

— "Kyllä on tieteellä syviäkin tosiasioita, joita *pidetään* varmoina. Mutta niinhän on ollut jokaisella ajalla, kunnes myöhemmän ajan tietämys on sen totenapitämisen kumonnut. Mainitsen likeisen esimerkin: Kymmenen vuotta sitten olisi jokainen tiedemies vannonut alkuaineiden muuttumattomuuden olevan tieteen viimeinen sana... Nykyään olen kuullut, että se usko olikin väärä, ja että muka radiumi voipi jo muuttua heliumiksi... Ja paljon muuta... Minä uskon, että elämän syntyä tutkiessa tieteen *täytyy* nöyränä palata raamattuun... Ymmärtämättömät sitä halveksivat ja kumminkin kaikki korkeampi on rakennettu raamatun perastukselle ja kieppuu sen ympärillä."

Aatteela oudosteli. Aamusto lisäsi:

— "Älkää oudostuko, mutta tarkatkaa elämää. Katsokaa raamattua ivailevaa kirjallisuuttakin: Jokainen maailman merkkiteos on raamatun aiheen jäljittelyä. Niin on Goethen Faust, Miltonin

Kadotettu Paratiisi, Danten Divina Comedia, Byronin Kain... Kun te ne otatte maailman kirjallisuudesta pois, niin mitä sanottavaa Teille enää jää jäljelle?"

Kuulijat joutuivat hiukan ymmälle. Nuoren papin loistava puhe ja rohkeus lumosi heitä. Puheen yhä jatkuessa nykyajan tietämyksestä, todisteli pastori Aamusto hehkuvasti raamatun suuruuden syvimpien elämänskysymysten tietoaarteena. Hän lopetti:

— "Minä myönnän sen, että aikamme yleinen tieteellinen tietämys tietää jo koko paljon luonnollisia asioita, mutta syvimmissä elämän ja kaikkeuden ongelmissa sillä ei ole pienintäkään muuta tietoa kuin se, mikä on raamatussa sanottu. Meidän aikana kyllä on nuorukaisia, jotka aivan vakavina puhuvat tieteen ja tutkimuksien syvyyksistä ja niitä selittelevät, mutta se väki nyt on yleensä kahden- ja neljäkymmenen ikävuoden välillä olevaa luku- ja varsinkin kirjoitustaitoista väkeä... *Tutkijoiden* ette kuule sanoja: 'tieteen syvyys' käyttävän koskaan syystä, että he tutkiessaan ovat huomanneet, että yhdessä ihmis-ijässä ei ehdi nerokkainkaan saada kuin pienen pisaran siitä verrattain vielä vähästä tietämyksestä mikä on koko ihmiskunnalla yleensä."

Elämänskysymysten syvyys hämärtyi Oolaville edelleen. Niiden tutkimaton salaperäisyys veti voimakkaammin kuin pauhaavin koski. Ajatukset hajosivat. Nuori pappi säteili ilosta.

— "Kyllä Te siinä olette oikeassa", — myönteli Aatteela mietteissäänsä. Aamusto innostui ja lisäsi:

— "Ja kumminkin ne samat, jotka laulavat ylistystä raamatusta ammennetulle kirjallisuudelle, ne ivailevat alkulähdettä raamattua, vieläpä tekevät sitä muka suurhenkinä!... Oletteko te ajatellut, miten Jumala on siinä taas lyönyt Sauluksen sokeudella ja todistanut voimansa?..."

Syntyi vaiti-olo. Nuori pappi oli todellakin Jumalan voimalla ikäänkuin lyönyt sokeudella kuulijansa. Niin hämmästyttävän terävällä äänellä hän puhui. Nyt hän taas lisäsi:

— "Raamattu on ihmishengen historioiden historia. Se on koristelematon ja runollinen. Se on raakuuksiin asti rehellinen, eikä kuvaa ihmishenkeä siksi, mitä se ei ole. Lootin häpeän omien tyttäriensä miehenä se paljastaa, samoin kuin Noankin ja kaikkien alhaisuuden... Samoin paljastaa se Salomonin aistillisuuden hänen korkeassa veisuussansa... Niin suuri on raamattu... Ja samalla se on hienointa, korkeinta runoutta..."

Oolavi painautui mietteisiinsä, joi täysin siemauksin elämänskysymyksen hämäryyttä. Puhelu jatkui vielä kauvan. Tuli taas puheeksi Harhaman teoksen ajatus jumaluuden kehittymisestä ja Jumala-ajatuksen heräämisestä ihmisessä. Aatteela punnitsi taas ajatuksiansa, mielti ja lausui:

— "Kyllä se Harhaman ajatus tuntuu luonnolliselta, että luulo Jumalan olemassa olostä syntyi sitä ja sitä tietä... Ei sitä voi aivan kokonaan kieltää... Että siis jumalakäsité onkin ihmisen oma kuva..."

Oolavin mieleen välähti "Litvan laulun" tarina, jota hän oli viime aikoina paljon miettinyt. Aatteela lopetti:

— "Siten olisikin *ihminen* luonut Jumalan omaksi kuvaksensa..."

— "Harhama itse" — tarttui Aamusto — "on tunnustanut erehdyksensä Jumalan pakottamana... Jos niin olisi, että Jumala on mielikuva, miksi ei se ole syntynyt mihinkään muuhun kuin ihmiseen? Tajuavathan eläimetkin kuoleman ja elämän, mutta eivät etsi Jumalassa pelastusta... Ja edelleen: Miksi ei ihminen kaipaa Jumalan sijasta jotain muuta, esimerkiksi tähtiä, joissa odottaisi taivas?"

Syntyi äänettämyys, jonka katkaisi Aamuston jatkuva kysymys:

— "Eikö ihminen olisi voinut kuolemattomuutta ajatella ilman Jumalaa? Tietysti olisi... Mutta niin ei ole ainoakaan kansa etsinyt kuolemasta pelastusta. Miten olisi *saman* olemattoman kaipuu syntynyt *jokaisessa* kansassa, jos sitä kaivattavaa ei olisi? Sillä ei ole pakanakansaa, jolla ei olisi jumalakaipuunsa, Jumalansa ja käsityksensä Hänestä."

Elämän suuri ijäisyyskysymys alkoi Oolaville laajeta suuremmaksi kuin hän jaksoi käsittää. Kaikki himmeni jo omaan suuruuteensa ja tutkimattomuuteensa. Sitä lisäsi vielä Aatteelan lyhyt myönnitys:

— "Niin... Se on käsittämätöntä..."

— "Ei se ole käsittämätöntä", — oikaisi pastori Aamusto selittäen: "Kun ihmishenki kaipaa Jumalaa, aavistaa Hänen olevan olemassa, samalla kun koko muu luomakunta ei Häntä tajua, todistaa se, että ihmishenki kautta ihmiskunnan on Hänestä... Ja *ainoastaan* ihmishenki on Hänestä, koskapa se yksin Häntä ihannoii... Lihallinen vietti ei voi kaivata sitä, joka ei ole sen kanssa samaa lajia. Niin on hengenkin kanssa. Jos Jumala ei olisi ihmishengelle sukua, tai jos Häntä ei olisi, miten voisi ihmishenki Häntä ikävöidä ja aavistaa Hänen olemassaolonsa... Eihän viettikään voi olematonta kaivata..."

Aatteela vaikenä. Oolavin sielun eteen levittäytyi vähin Litvanselkä, sen kari ja sen veden nainen kuvaisinensa. Väliin hapuili hän ääretöntä Jumalaa, sotkeutui hieman mietteisiinsä ja istui ääneti. Nuori pappi nousi innostuneena ylös, käveli huoneessa ja selitteli Jumalaansa, ajatellen, ikäänkuin hieman väsyneellä äänellä:

— "Järki, joka on äärellinen, kompastuu aina omaan itseensä, kun se lähtee tutkimaan ääretöntä. Sillä äärellisillä ei voida ääretöntä mitata, ei tutkia. Ja ihmisessä on äärellistä kaikki muu, paitsi henki, joka on Jumalasta. Järkemmekin on äärellinen..."

Hiukan mietittyänsä jatkoi hän selitystensä:

— "Puhutte Harhaman teoksen juonesta... Se itse kumooa itsensä. Hänhän näkyy siinä otaksuneen Jumalan ja kaiken olevan ijankaikkisen kehityksen alaisen. Mutta minä kysyn Teiltä, herra Aatteela: Eikö jo nyt kulunut ijankaikkisuuden jakso ole niin pitkä, että suurimmatkin aikajaksot, tuhannet ja tuhannet miljoardit vuodet ovat siihen verrattuina lyhempi aika kuin silmänräpäyksen olemattomin osa?"

— "Kyllä!" — myönsi Aatteela. Aamusto kyseli edelleen:

— "Mutta eikö kehitys tapahdu rajallisessa ajassa?"

Aatteela myönsi niin olevan. Nuori pappi jatkoi:

— "Jos nyt sitten olioiden nykyinen tila on kehitykseensä tarvinnut vaikka tuhannen tuhatta miljoardia vuotta — puhutaanhan vain maapallonkin kehityksestä puhuessa korkeintaan muutamasta miljoardista — niin eikö se olisi silmänräpäystä lyhempi hetki ijankaikkisuudesta?"

Ijäsyysskysymys alkoi levittäytyä Oolaville kaikessa valtavuudessaan. Aatteela vastasi kysymykseen myöntävästi. Pappi jatkoi:

— "Jos siis kehitys — kuten Harhama otaksuu — alkoi ja on ijankaikkinen, on sen täytynyt alkaa lukemattoman lukemattomia kertoja aikaisemmin kuin mitä me voimme ajatellakaan. Eikö niin?"

— "Kyllä!" — myönsi Aatteela.

— "Mutta" — teki Aamusto johtopäätöksensä — "silloinhan olisi kehitys jo kestänyt lukemattomia kertoja kauvemmin, kuin mitä se on tarvinnut päästäksensä siihen missä se nyt on... Ja silloinhan me olisimme jo mittaamattomia aikoja sitten sivuuttaneet nykyisen tilamme ja olisimme jo jumalia... Eikö totta?"

Kaikki tuntui repeävän ja paisuvan ja lähtevän etsimään olematonta reunaansa. Ikäänkuin sitä pakenevaa kiinni tapaillen vastasi Aatteela:

— "Siinä on niin paljon käsittämätöntä..."

— "Järjellä käsittämätöntä", — oikaisi pastori Aamusto, lisäten: "Äärellisellä järjellä on mahdoton käsittää mitään ääretöntä. Ettekö ole huomannut, että ihminen *ei* käsitä omaa henkeänsä, oman henkensä olemassaoloa?"

Aatteela aivan säpsähti. Ensi kertaa ajatteli hän nyt sitä kysymystä ja huomasi ihmeekseen, ettei hän järjellensä käsitä, ei tajua, eikä ymmärrä omaa henkeänsä, enemmän kuin Jumalaakaan.

Kun pastori Aamusto huomasi hänen ajatuksensa, selitti hän:

— "Se johtuu siitä, että ihmishenki on Jumalasta, jota ei voida järjellä mitata ja tutkia..."

Syksyisen, hiljaisen päivänpaisteen tavoin täytti taas äänettömyys huoneen. Oli kuin olisivat puhujat väsyneet, järki ja ajatukset rauenneet ja henki ylennyt korkeuksiin. Varsinkin näyttivät vieraat hajonneilta, miettiviltä. Nuori pappi sensijaan hehkui kuin hyvin suoritettun, väsyttävän työn jälkeen, kun iltakello soi ja väsymys ja mielenrauha, joka on johtunut hyvin suoritettusta työstä, täyttävät mielen.

Mutta Oolavin sielussa alkoivat kehräytyä mietteet rihmoiksi... Ne kertautuivat... vyyhteytyivät... keriytyivät... kutoutuivat verkoiksi ja taas purkautuivat, hänen itsensä sitä täydellisesti tajuamatta, tai voimatta sitä estää. Melkein kuin päästäksensä niistä vapaaksi nousi hän ja lausui hienosti hieman kumartaen:

— "Saisinko minä puhutella pastoria?... Minulla olisi asiaa..."

Kun he olivat tulleet pastorin työhuoneeseen ja istuutuneet selitti Oolavi:

— "Tuon Teille terveisiä Rannistosta ja isältäni ja samalla ilmoitan kihlauksestani Martvan kanssa, pyytäen hänen kanssansa siunaustanne..."

Nuoren papin silmät loistivat ilosta. Hän ojensi kätensä Oolaville ja lausui siunauksensa:

— "Jumala siunatkoon avioliittosi!... Hänelle olkoon kiitos siitä, että on Martvalle valinnut puhtaan sulhasen ja hurskasmielisen miehen. Hänelle olkoon myös kiitos siitä että Hän on sinulle lahjoittanut morsiamen, jolla on puhtain ihmissydän!"

— "Kiitos, pastori siunauksestanne!" — lausui Oolavi kohteliaasti, luontevasti kumartaen. Hän uskoi nyt itsellensä olevan kaikkea, mitä hän maailmassa voi toivoa. Hän uskoi elämänsä olevan rakennetun ikivuorelle, joka on maailmojen perustuksena. Hän oli samalla matkalla saanut poveensa siunauksen tuottaman rauhan ja keskustelun avaaman elämänskysmyksen pohjattoman syvyyden.

* * * * *

Oli jo iltahämy. Laskevan auringon iltapuna purppuroi syyskellan kultaamaa lehtoa. Syksyn tuore maku tuntui ilmassa. Järvellä oli autiota, metsässä syysrunoa.

Oolavi ajoi Aatteelan kanssa kotitietä myöten. Uljas hevonen juoksi minkä mieli käski: käveli väliin, väliin ravasi tovin, ilosta päristellen. Ajaja ei häirinnyt sen kulun nopeutta: ei pidättänyt, ei liioin kiirehtänyt. Molemmat miehet miettivät äskeistä keskustelua.

Väliin taas alkoi Aatteela sen johdosta jotain puhua. Hän kumoili yhtä ja toista pastori Aamuston väitteistä, käyttäen tieteen huomautuksia apunansa. Joskus hän löysikin aivan kumoamattomalta näyttävän vastatodisteen ja kun ei nuori pappi nyt ollut sitä taas kumoamassa, alkoi Oolavi yhä enemmän sotkeutua suurten elämänskysmyksien ongelmoihin. Kysely ja tutkiskelu hiipivät hänen sieluunsa hänen sitä huomaamatta. Ne hiipivät kuin kesä kevään työmaalle, tai halla kyntäjän viljelyksille.

Hevonen käveli taas kuin vain kävelyn vuoksi. Aatteela oli lopettanut jonkun todistelunsa ja Oolavi mietti sitä. Hän mietti, eikä jaksanut selviytyä. Ajatuksissansa huomautti hän:

— "Siinä on niin paljon hämärää ja niin monta 'toista puolta', että on vaikea sanoa sitä tai tätä..."

Ja taas vaikenivat molemmat. Hevonen oli päässyt pienen mäen päälle ja nähdessänsä alamäen edessään hirtti ilosta ja aivan syöksähti seuraavalle törmänteelle, alkaen taas kävellä. Aatteela alkoi taas puhua:

— "Kyllä elämässä on tutkimatonta, mutta juuri siksi täytyy sen kuoreen koettaa tunkeutua..."

Ja kääntyen Oolaviin ryhtyi hän kuin kädestäpitäen selittämään:

— "Sillä, katso, Oolavi: eihän sokea usko ole siveellinen... Ota elämästä esimerkki: Pahantekijä, joka istuu linnassa, *ei voi* varastaa. Hän on siis pakosta varastamatta... *pakosta* täyttää seitsemännen käskyn... Mutta onko semmoinen Jumalan käskyjen täyttäminen siveellinen teko, tai hurskaus?"

Oolavi mietti, eikä hän voinut olla kieltävää vastausta antamatta. Aatteela teki johtopäätöksensä:

— "Niin on sokea uskokin epäsideellinen... Se ei voi olla Jumalan edessä — jos Hän on olemassa — otollinen!... kuten sanotaan. *Rehellisyys* on hyve. Olen lukenut Harhaman kirjan ja oli miten oli, ja sanottakoon siitä kirjasta mitä hyvänsä, niin siinä kuvattu epäily on jaloa... se on pakkosiveellisyydestä tietoiseen, vapaaehtoiseen uskoon pyrkimistä. Sillä pakkosiveellisyys tai sokea usko, joka on samaa... mitä ne ovat! Pahetta, paljasta pahetta ne ovat!..."

Ne sanat olivat Oolaviin heitetty siemen, joka alkoi oitis orastaa, heikosti tosin arastellen, mutta sen kautta sitä puhtaampana. Se oras ei ollut rikkaruohoa, hetken luomaa muoti-epäilystä ja henkisen rahvaan sokeaa kielteis-uskoa. Se oli puhtaan, jalon epäilyn voimakasta orasta. Hevosen huviksensa juosta hölkötellässä myönteli hän:

— "Kyllä siinä ajatuksessa on perää."

Niin alkoi hänessä epäily päätänsä nostaa. Hän käsitti sillä hetkellä, että hän on juuri *Jumalan* tähden velvollinen tutkimaan ja pyrkimään siten sokeasta, epäsideellisestä uskosta tietoiseen, siveelliseen uskoon. Aatteelan sanat olivat ikäänkuin hänen sielunsa tappuroihin pistetty tuli, tappuroihin, jotka nuori pappi oli kuivannut.

Hevonen käveli taas ajajan sitä häiritsemättä. Aatteela jatkoi puheluansa, lausuen lopuksi:

— "Mistään ei pääse selvyteen, ennenkuin saisi selvän koko elämästä... Ennen kaikkea täytyy syventyä elämään, oppia se tuntemaan joka puolelta, sillä siinä on tutkimisen arvoista... Harhaman kirja on siinä hyvä opas... Mutta miten täällä metsässä sitä voi tutkia, kun täällä kerran ei ole muuta elämää kuin ojanakaivaminen!"

Se puhe alkoi sytytellä Oolavin sielussa uusia tappuraläjiä. Elämä, jota hän oli miettinyt, kuvastui hänelle yhä salaperäisempänä, kiihottaen hänen halujansa syventymään siihen. Samalla kietoutui Harhaman kirja hämäriin ja kiihotti sillä. Salainen voima alkoi häntä vetää pois Litvan metsistä. Se aivan riuhtasi hänen sieluansa sieltä, kuten kotikoski. Hänen sielunsa valmistui. Kaikki halut kokosivat siinä voimiansa. Hänessä alkoi nostaa päätänsä voimakas halu syöksyä elämän tuntemattomiin pyörteisiin, sukeltaa aivan niiden kurimusten pohjaan, noutamaan sieltä kallista helmeä: elämän arvoituksen selitystä.

Äänettömänä räpsäytti hän ohjaksien perillä hevosta. Hevonen hirahti. Kärrit hypähtivät kohona ja kiitivät vinhaa vauhtia Tuukkalan taloa kohti.

* * * * *

Yö oli maata menon ajoilla. Kuuttomalla, mustalla taivaalla kiteili öinen tähtikylvö heikosti tuikkivana tulituksena. Metsät ja maat näyttivät autioilta mailta, joilla on käynyt kuoleman viikate.

Oolavi istui yksin huoneessansa. Syys-yön viileydestä huolimatta oli hän avannut ikkunan, sillä hän tarvitsi nyt ilmaa. Päivän keskustelut sytyttelivät hänessä edelleen niitä kuivia aineita, joita hänen sieluunsa olivat viime aikoina koonneet "Litvan laulu" ja moni muu seikka. Hän tunsu jo sen tulipalon polton, vaikka ei vielä tajunnut sen syitä, eikä aavistanut sen suuruutta, sen tuskaa, sen runollisuutta ja onnettomuutta samalla.

Hän istui kauan ja mietti jotain suurta, joka aina ja aina kirkastui ja himmeni. Hän *kyseli* jo. Hän ei kysellyt vielä onko Jumala olemassa vai eikö, sillä Hänen olemassaolonsa oli hänestä vielä varma asia. Mutta hän mietti jo niitä asioita, jotka olivat Hänen olemuksensa osa. Ennen kaikkea hän mietti kysymystä sokeasta uskosta.

Mutta mitä enemmän hän mietti, sitä himmeämmäksi kaikki kävi. Jokaiselle asialle löysi hän sen vastakohdan, vastaselityksen. Kun hän luuli jotain käsinpideltävää jo löytäneensä, huomasi hän sen olevan olematon. Hengen suuri taistelu alkoi hänessä koota voimiansa.

Ajatukset aivan hajalla käveli hän huoneessa, kunnes muisti Martvan. Silloin häntä oudostutti miten Martva oli nyt niin häneltä unohtunut mahdottomien kysymyksien tähden. Heti irtautuivat hänen ajatuksensa äskeisistä suurista asioista. Hän suuteli Martvan kuvaa, rauhottui, käveli reippain, vilkkain askelin, sulki akkunan ja valmistautui maata menemään. Yö oli jo yli puolen, kun hän nukkui. Ja silloin, hänen ollessansa juuri nukahtamaisillansa, muistui hänen mieleensä Harhaman kirja ja joku lause, jonka hän oli siitä huomannut. Hän nukkui sen kirjan kuva sieluun painautuneena. Viimeisinä hymisivät hänen korvissansa Aatteelan sanat: "Siinä" — Harhaman kirjassa — "kuvattu epäily on jaloa sokeasta epäsiiveillisestä uskosta tietoiseen, vapaaehtoiseen uskoon pyrkimistä."

2. Korkeudessa.

Outo ääni kulki kaikkeuden halki... Hyvän ja pahan yhä uusia sotalauluja sepitettiin... Miekkoja terotettiin... Jo olivat keihäät karaistut...

Jo hävisi aika... Yö vierähti outovaloiseksi... Tuli alkoi jo puhjeta punakukkana vedestä...

Jo oli vesi sen kukkanupuksi muodostanut...

Vesi pulahti... Väre vierähti... Suuri lieska leimahti silloin Litvanselän vedestä... Se leimahti keskellä selkää, syvimmän veden kohdalla, siinä missä luultiin kuuluisan karin olevan ja veden naisen kaipaavan kaunista kuvaansa...

Hyvän suruvirsi virittäytyi järven veden värinäksi... Syvällä aallon alla veisasivat enkelit, surren ihmishengen kohtaloa... Litvanjärvi itketteli aaltojansa... Se suri, kun tiesi, että nyt ovat menossa sen ihanimmat rantakorut, armaimmat aallon helyt: ihmisonni...

Vesi paloi punatulena... Suuri liekki hohti ja leimusi veden tulikukkasena... Savu suhahti... Lieska hulmahti... Kuului pahan voittolaulu...

Silloin leimahti Perkeleen haamu tulilieskaan... Hän seiso tulessa voimallisena... Hän katseli ympärillensä kuin kuningas, joka astuu taas voittajana valta-istuimellensa, josta hänet on kerran karkottanut hänen oma väkensä vallan-anastajan johdolla... Ylpeänä katsahti hän Litvaa... Niin oli kuin

olisivat hänen edesssänsä jo polvistuneet hänen entiset palvelijansa, ne samat, jotka hänet kerran karkottivat, liittyen hänen verisimpään Viholliseensa... Mieltivänä, suurena ja viisain elein lausui hän lieskassa seisten ja Litvaa katsellen:

— "Tämä paratiisi on oikeastaan minun. Ei Jehovahalla ole täällä mitään, jos oikeus taas kerran vallan saa..."

Litvan kirkon kello kumahti... Sen kirkas sävel vei ihmishengen huokauksen ylös Luojan asunoihin... Risti vilahti... Se heitti välkkeensä ihmishengen iki-ikävän, heitti sen korkeutta kohti, lahjaksi Jumalalle... Urut soivat... Niiden sävel vei kiitosta Hänelle... Kuului kaunis kirkkolaulu... Rukous kohosi hartaana kuin ihanin uhrisavu... Kaikki palveli suurta Jumalaa...

Sen kaiken näki Perkele... Kateellisena jatkoi hän silloin puheluansa:

— "Hän kantaa täällä Litvan kuninkaana nyt kunnian ja kiitoksen ja kaiken!... Hänelle humisevat kirkonkellot... Hänelle soivat täällä kauniit urut ja pappi sekä eksytetty kansa veisaavat hartain mielin kiitosvirttä..."

Korkeudessa leijaili ihmishengen jumala-ikävä... Se leijaili kauniina rukouksena, ihanimpana ihmishengen runoutena... Ihmis-elämä oli ainaista onnea, ainaista kotiin kulkemista... Yöllä se kulki unina tai hengen suurena rauhana... Päivin nousi se Häneen rukouksena...

Kateisena jatkoi Perkele sitä katsellessansa:

— "Ah, rukouksen harras, pyhä henki, tuo herkullisin, armain uhrisavu kohooa Hänelle täältä yötä päivää!... Se jalo, maire rukouksen pilvi nyt ympäröi kuin pyhä savu Häntä, leijaillen sävelissä Hänen päällään... Ah, mikä kalliin voiteen maire tuoksu!"

Viha leimahti hänestä... Liekki hulmahti punaisemmaksi... Perkele antoi salaisen merkin... Syvyys kohahti silloin... Lieska sammui ja sen sijalle kohosi kuulu "Litvan laulun" kari... Sille istahtaen ja kaunistaa Litvaa tarkastaen järkeili Perkele kivikova ilme kasvoillansa:

— "Mutta täytetty on nyt jo toki aika!... On tullut hetki, jolloin voin jo nousta Jehovan lujaa linnaa kukistamaan... Vihdoinkin minulle on Harhamani avannut oven kuuluun Tuukkalaan... Mies nukkuu siellä nyt jo rauhatonna. Jo itää hänen povessansa siemen, se siemen, jonka häneen äsken kylvi Aatteela papin luota palatessa..."

Salat aukenivat... Näkyviksi rihmoiksi muuttuneina näyttäytyivät Perkeleelle Oolavin ajatukset... Rihma kiertyi ja värisi... Ihmishengen himot ja halut kiertyivät kuituina siihen... Niitä katsellessansa jatkoi Perkele järkeilyänsä:

— "Harhamani kirjasta kylvi Aatteela epäilyn siemenen Oolavin poveen: Siitä kirjasta otti hän sanat: 'epäily on jalo: siitä kasvaa siveellis-usko'..."

Ihmishengen haluista punoutunut rihma kiertyi yhä monivärisemmäksi... Epäily ja elämänhalu vilisivät siinä päivärinä... Riemastuneena jatkoi Perkele puhettansa:

— "Se Harhamani raottava ovi on neulansilmä, jonka läpi mahdun, rikkaana, kamelilla ajaenkin... Nyt suuri tie on auki ihmispoveen... Jerikon muurit seisokoot paikoillansa Ranniston sekä Litvan ympärillä!... Niiden *sisäpuolella* teen minä nyt jo työni..."

Pieni tuli nousi vedestä. Se kohosi kruunuksi Perkeleen päähän. Pahan voimat ajelivat vihaisina suhahduksina Litvan selän veden pintaa pitkin. Onnenkaiku alkoi jo rantalehdoista hävitä. Ylpeänä jatkoi Perkele puhettansa kerskatien:

— "Jehovan *oma*, kaikkein *paras* pappi on suositellut minun Harhamaani tämän erehtyneen Litvan enkeliksi... Niin Hänen *valittunsa*, parhaimpansa tekevät tiet ja portit avariksi, kun minä saavan milloin paratiisiin valtaani siellä uudistamaan taas..."

Pahan viimat suhahtelivat yhä kiivaammin. Autiona ja tyhjänä levittäytyi järven vesitanhua. Ylvästellen jatkoi suuri puhuja:

— "Niin, *pappi* oli minun aseeni!... Vaan eipä toisenlaista suosittajaa olisi uskonutkaan Litvan kansa. Hän, pappi, Jehovaansa puolustaessa epäilyn kylvi äsken Oolaviin!... Se kylvö itää nyt jo kyselynä..."

Hän mielti sekä jatkoi puhettaan:

— "Nyt on jo voitto varma, saavutettu... Hän lausui ensi iskun saatuansa: 'Minä panen *vainon* sinun ja

vaimon välille'... Niillä sanoillaan Hän jätti käsiini vaimon *vihollisenani*. Ei vainon vallitessa ole säälin aika..."

Suuri viha välähti hänen silmistänsä. Kostonhaluisena vannoi hän:

— "Jos Martva nyt ei kohta minuun suostu, niin hänen kohtalonsa sekä Litvan osa on ratkaistu: se päättyy häviöön..."

Hän nousi mahtavana ja vannoi:

— "Armotta tuhosi Hän kaupunkini: Sodomana sekä kauniin Gomorrani... Nyt hänellä on täällä vuorostansa Tuukkala Sodomana, Rannisto Gomorrana... Ne tuhoan nyt *minä* vuorostani..."

Hän katsahti ympärillensä. Ihmishengen onni vierähti virtenä, nousi öisenä kauniina unena... Martva eli Litvan rantojen runona. Kiukustuen jatkoi silloin Perkele valaansa:

— "Jos Hän täältä 'Lootin' pelastaakin, ja vaikka vaimo miestään seuraisikin, niin *tytär*, Martva, nyt ei seuraa häntä... Hän tällä karilla on ijät kaikki kuvaistaan kaipaava kuin suolapatsas, kuten jo 'Litvan laulu' ennustaa..."

Rantalehdoista nousi "Litvan laulun" sävel... Sen kaiku heräsi kallion koloista... Surullisena ennusti se ihmishengen kohtaloa... Kaiku ja sävel sulivat yhdeksi suruksi... Kerskaton lausui silloin Perkele:

— "Tuo laulu hämärine aatteinensa on minun tahdostani Litvaan tullut... Se avasi jo ensimmäisen raon Martvaan ja myöskin hänen sulhaseensa: Se saattoi heidät ensin *kyselemään*, mikä on kuulun Litvan laulun henki... Sen johdosta voi minun Harhamani vapaammin heihin henkeäni kylvää..."

Ranta itki jo runonsa, ihmis-onnen lakastumista... Se tajusi suuren taistelun tulon... Elämän suuri hämäryys etsi jo itsellensä lymysijoja ihmis-onnen asuinmailta. Ylpeänä lopetti Perkele järkeilynsä:

— "Nyt täytyy joutua jo Tuukkalaan... Mies odottaa siellä vastausta hämariin ihmishengen kysymyksiin, joita hän ei itse jaksaa ymmärtää... Hän epäilee ja nuori epäilijä on harhaanjoutuneista kaikkein sokein. Hän umpimähkään, aivan sokeana epäilee päivänselvääkin ja uskoo valhetta sekä järjettömyyttäkin, varsinkin jos se epäily on pelkkää semmoista pientä muotitavaraa, jommoista se on muoti-epäilijöille, jotka epäilevät mitään mieltimättä, omaksi henkiseksi koruksensa, tai viisaudeksi, hengen peruukiksi, kun milloin hämmästyttävät seurapiiriänsä suurella henkisellä 'aarteellaan', jossa onkin kalju tekotukan alla..."

Hänen äänensä väreili suuri iva. Jumalien kylmillä eleillä lopetti hän:

— "*Ne* epäilijät ovat arvottomia... Tytölle kelpaavat ne, eivät jumalille... Ne selittävät ikivarmuudella syvintä olemisen ohjelmaa, jota *ei kukaan* ihmisistä tunne... Vaan Oolavi on toki aivan toista: Hän ei koskaan kaada leilistänsä syvien ongelmoiden selitystä, ennen kun leilin täyttäneitä on... Vaan kumminkin on Oolavikin vielä jaloista, kaiken tiedon kysyjistä toki nuori sekä vasta-alkavainen... Semmoiseen juuri pystyy kuiskaus... jo on aika hänen luokseen rientää..."

Hän lähti... Suuri elämä alkoi laskeutua hämäränä sumuna Litvanselälle... Järven rantojen runouden, Martvan, onnen ratkaisu alkoi jo lähetä... Järven syvyydessä virittelivät hyvän ja pahan voimat viulujansa...

Kun elämäkoski vei jo venettä.

Kello löi puoli kahta yöllä... Yön sumut muuttuivat elämän hämäräksi, unet ihmiskohtaloiksi.

Taivaanrannan alta nousi kuun reuna valokannikkana. Se levitti punakirkkaan valonsa taivaalle, peittäen syys-öisen tähtikylvön, joka iti korkeudessa. Ihminen eli unessa. Salaiset voimat tekivät työtänsä hänessä.

Oolavi nukkui sikeintä untansa. Hänen vuoteensa vierellä seisoivat taas rietas käärme, Harhaman elämä, vaanien uhriensa pahan voimien aseena. Turhaa oli toki ollut sen vaiva tähän asti. Jaloon sieluun ei pystynyt paha.

Mutta nyt oli jo pahan pisto sattunut: Oolavi näki unta Harhaman kirjasta. Hän näki unta epäilystä ja

elämän salaisesta kysymyksestä, jonka hän oli unohtanut olevan siihen kirjaan kätkeytyä...

Rietas käärme lirutteli inhottavaa pyrstöänsä lattialla. Se lipoi kieltänsä, joka riippui leuvalla verisenä...

Kuun valopallo oli jo noussut kokonaan taivaanrannan yläpuolelle. Se loisti siinä, kuin alustalle asetettu tulikoru. Oolavin uni jatkui... Käärmeen hengähdys loihti hänen eteensä huumaavia kuvia: Epäily muuttui jalokiveksi... Joskus taas availi se hänelle enkelinä ihanimpia syvyyksiä... Käärme hymyili... uni jatkui: Syvyyksien pohjalla kimaltelivat elämänongelmat armaissa, salaperäisissä elämähämärissä... Ne kimaltelivat kuin ihanat helmet... Ne odottivat häntä poimijaksensa... Hän oli valmis... Hän halusi heittäytyä syvyyteen, kauniiseen elämän salaiseen hämäärään, ottamaan siitä ihanan helmen...

Hyvän ja pahan voimat taistelivat... Rietas käärme iloitsi... Elämä kuvastui Oolaville yhä ja yhä kiehtovampana... Sen salaisuus veti kuin koski venettä... Hän hapuili jo käsin kaunista hämää kiinni.

Mutta silloin ilmestyi enkeli, varottamaan vaarasta, joka uhkasi. Se heitti silmäyksen elämän kiehtovaan hämäärään ja oitis muuttui se oikeaan muotoonsa: Siitä sukeutui vihainen suuri, musta käärme. Se käärme kiemurteli ruumistansa lattialla, nukkuvan vuoteen vierellä... Se uhkaili nukkuvaa... Oolavi hätäytyi... Hyvän voima oli paljastanut hänelle paheen tien... Taistelu jatkui... Käärme matoi likemmäksi... Mairitellen liurutteli se häntäänsä... Kavalana valmistautui se jo pistoon... Oolavi oli jo likomärkä tuskanhiestä... Kauhu tukki häneltä suun...

Yhä lähestyi vihainen, kavala käärme... Turhaan koetti Oolavi paeta sitä... Jäsen ei hievahtanut, ei irronnut hätähuuto kielenpästä... Hirmu jähmetti hänet kokonansa... Käärme kohottautui jo pistoon... Sen pää nousi jo vuoteen reunan yli... Jo oli se kyljen tasalla... Jo avasi se kitansa... Jo näkyi sen verinen kieli... Se tähtäsi pistonsa suoraan sydäntä kohti... Oolavi kiemurteli kauhuissansa... Hän tunsii käärmeen kylmän hengityksen... Nyt oli sen verinen kita jo ammollansa...

— "Oi!" — huudahti Oolavi kauhuissansa.

Silloin kierähti tulikieli käärmeen avatusta kidasta, ja sen sävähteestä leimahti outo, viisaan näköinen mies Oolavin eteen, ja käärme hävisi.

Perkele oli ilmestynyt ihmispoveen hyvän voimien aseesta, sen varottavasta käärmeestä.

— "Luoja kiitos!" — huudahti kauhusta vapautunut Oolavi ja katsoi outoon tulijaan kuin suureen, taivaalliseen pelastajaan. Rauhotellen, oikean olemuksensa salaten lausui Perkele jatkoksi Oolavin sanoihin:

— "Niin... Saakoon Luoja aina ylistyksen!... Ei toki *väärä*, olematon Luoja!..."

Oolavi seiso i hänen edessään uudessa, henkisessä ruumiissa. Ihmetellen lausui hän hänelle:

— "Nyt näen varmaan jotain ihmeellistä!... En muista, missä olen sinut nähnyt... Myös ovi, josta tulit, oli outo..."

Suuri viettelys alkoi. Kavalana vastasi hänelle hurskaaksi tekeytynyt viettelijä:

— "Niin ehkä... Mutta tässä maailmassa ei ole viisaalle mikään ihmeellistä... Ja mitä oveen tulee: eihän viisas käy koskaan tavallista, tyhmän tietä, kuin lammas, joka seuraa kellokasta suin-päin ja aivan mitään miettimättä... Jos kellokas vain hyppää riuvun yli, niin koko lauma seuraa johtajaansa ja hyppää hypyn aivan sillä kohtaa, vaikka riuku onkin aikaa ollut poissa..."

Hänen katseensa oli lumoa täynnä. Terävä iva tunki hänen aseensa ihmispoveen... Ihmeissään katsoi Oolavi häneen, lausuen:

— "Sinä et nähtävästi tahdo milloinkaan hypätä tielle pannun riuvun yli, et myöskään kellokasta jäljitellä... En totisesti ole vielä nähnyt kenenkään käärmeen suusta taloon käyvän... Oletko ehkä joku suuri viisas?"

Nerokkaana, mutta vaatimattoman näköisenä myönteli Perkele hänelle:

— "Ehkä!... Mutta viisaudella kerskuminen ei ole toki minun ammattini... Se työ on aina ollut tyhmän työtä. Sen verran sentään tässä uskaltanen sanoa, etten koskaan vielä ole hypännyt, enkä hyppää riuvun yli, vaan potkaisen pois tieltä moisen kepin, ja kuljen suoraan, kuten tekee mies..."

Kohtalon rihmat punoutuivat. Ne alkoivat kiertyä vähäpätöisistä säikeistä, ettei sitä huomaisi ihmishenki. Perkeleen miehuus lumosi Oolavia. Hän huomautti ihmeissäänsä:

— "Mutta entäs jos riuvun päässä onkin aikamies, joka ei salli sinun 'keppiänsä' noin ilman muuta potkaista vain pois?"

— "Niin riuvun alitse silloin pujottaudun", — vastasi suuri kiusaaja, selittäen: "Kuuluisalla viisaudella on aina ollut tämä tunnusmerkki: Se antaa hullun häntä narrinansa pitää ja sillä aikaa tekee narraajastaan sen puuhailuiden kautta aika narrin... Kai on myös tässä maassa viisaitakin, siis niitä, joilla on ikää hartioillaan?... Tietysti nuoret ovat viisautta täynnä siihen asti, kun huomaavat jo että raukat ovat harteillaan tyhjää leijaa kanneksineet... Viisaus on aina pitkän ijan lahja..."

Salaperäinen valo peitti puhujat hämyihinsä. Siellä täällä heilahti jotakin silmiin tuskin näkyvätä, Perkeleen sanat leikkelivät Oolavia, joka lausui mietteissänsä:

— "Ei minullakaan ole liikaa ikää... Siis ehkä olen mielestäsi hullu?"

Salaisen hämärän valot vaihtelivat... Kuului etäinen veden kohina. Sen humistessa selitti kiusaaja hänelle:

— "Ei nuoruus ole toki oma vika. Se on ainoastaan pieni välttämätön paha... Se kyllä itsestensä ohi menee... Se tuottaa hyötyäkin elämässä, jos sitä itse tahdot oikein käyttää: et *opeta*, vaan *itse* opit, tutkit ja tunkeudut suureen salaisuuteen, kuin toukka joka puuhun tunkeutuu... Siis tutki, sekä tartu miehekkäästi viisauden jaloon, suureen *epäilyyn!*..."

Se sana pisti Oolaviin kuin puukon terä... Hän vavahti... Yhä koveni salainen veden soitto... Se muuttui jo koskenkohonaksi, joka kutsui... Yhä himmeni outo valo... Perkele loihti siihen himmeät elämän ihanuudet... Sanojensa vaikutusta lisätäksensä asetti hän kädet ristiin rinnoillensa ja lausui hurskailla eleillä:

— "Kaikkeuden *oikealle* Jumalalle olkoon kiitos jalosta epäilystä!"

Hän painosti sanan "oikealle", tarkottaen sillä itseänsä. Yhä lähempänä humisi huumaava koski. Oolavi alkoi hiljaa lumoutua. Sana "epäily" soi yhä hänen korvissansa. Perkele jatkoi hartaana:

— "Se epäily vie kyselyjen kautta syvimmän salaisuuden tutkimiseen... Niin avautuu suuri viisaus ja ihmissilmä oppii näkemään kaikkeuden ihmeet niin kuin Jumalakin..."

Kosken kohina soi kuin kaikkein kaunein soitto... Epäily sai kauniin ruumiin. Se häilähteli oudossa valossa elämän ihanuutena... Se kutsui ja veti... Perkele näytti Oolavista pyhimykseltä. Oudostellen lausui hän hänelle:

— "Sinä taidat olla pyhiinvaeltaja, kun Jumalaa noin hartain äänin kiität!..."

Valo muuttui. Sen lumous lisääntyi... Kavalana vakuutti Perkele:

— "En ole ikänäni muuta tehnyt, kuin perustanut suurta valtakuntaa hänelle: *oikealle* Jumalalle, ja kumonnut sen *väärän* kaikkivaltaa, joka kavalana räökkää ihmislasta pimittäen siltä järjen kokonaan..."

Yhä lumoutui Oolavi. Hän huomautti Perkelettä tarkastaen:

— "Äänestä päättäen olet hurskas munkki."

— "Kaikista puhtain mitä olla voi", — huudahti Perkele, lisäten:

— "Naisesta en tiedä enempää, kuin tiesi muinoin Neitsyt Mariakaan miehestä, nähdessänsä Gabrielin..."

Yhä kauniimpana vilahteli epäily ihanassa elämän hämärässä... Sillä oli jo koruina kaikki elämän ihanuudet... Se häilähteli kuin kaunis neidon kutri... Kosken kohina soi kuin kaunis taikasoitto... Sekin oli epäilyn suurta kutsua... Huumautuneena alkoi Oolavi jo epäilystä puhua... Hän lausui:

— "Niin: kyllä kunnioitan hurskauttasi... Vaan sinä puhuit äsken epäilystä... Se sana ei nyt ole aivan selvä: en tiedä mitä olisi epäiltävä... Pitäisikö minun sitä tehdessäni epäillä Häntä, suurta Kaikkivaltaa, joka on luonut taivaan sekä maan?..."

Valo vierähti punertavaksi... Koski soitti kauneinta kanneltansa... Kaikki se oli epäilyn kutsuvaa ääntä, ja se soi koskenlaskijalle... Kiehtovana selitti Perkele hänelle:

— "Varmaankin epäilet Hänen olemustaan, kun et uskalla Häneen luottaen laskeutua tempelinharjalta alas maahan asti: Et tohdi epäillä Hänen olemustaan... varmaankin pelkää, että hän

on heikko, semmoinen joka kaatuu taikka häviää, kun sokeasta uskostasi luovut ja alat Hänen töitään tutkistella... Tai et luota siihen, mitä kerran Hän on luvannut sanassaan, kun lausui: 'Hän lähettää enkelinsä vartioimaan sinua, ettet jalkaasi kiveen loukkaa'..."

Syvydestä kuului kaunis laulu... Sieltä näkyi ihanin elämän hämärä, jossa nuoret naiset karkeloivat... Ne huiskuttelivat limoinansa suurta elämän salaisuutta... Koski kohisi yhä kuumemmasti...

Jo värisi Oolavin sielu... Jo veti sitä salainen voima... Nuhdellen lausui Perkele hänelle:

— "Sinä epäilet siis Hänen lupaustaan tai voimaansa, kun et niihin luottaen uskalla sokean uskon temppelinharjan päältä epäilyn jaloön kuiluun heittäytyä, töitään ja ihmeitönsä tutkimaan... No sekin 'epäily' on 'epäilystä'... Mutta muista: *sokea* epäily ei ole siveellistä, vaan on se aivan yhtä arvoton kuin sokea usko..."

Entistä lumoavampana nousi soitto syvydestä... Yhä armaampana huiskuttivat neidot siellä liinojansa... Elämän salaisuus nousi huumaavana höyrynä kultaisista kattiloista... Koski veti jo yhtenä lumona... Perkeleen viisautta ihailien lausui Oolavi hänelle:

— "Sinähän olet pieni filosofi..."

Salaperäisenä selitti suuri henki siihen:

— "En sitä kiellä, enkä kerskaa sillä... Se vanha, kuulu filosofin arvo on miekka, jossa on kahdenlainen terä: Hulluuden filosofi tuntee tutkimatta syvyyden kaikki salat juurtajaksain... Järjen suuri filosofi pukee taas viisauden kaikkein konstikkaimpaan vaikeuden narraikaapuun... Hän tietää, että *salaperäisyys* on aina kiehtovinta... Sillä myöskin on helpoin peittää pieni järjen puute... Edellinen saa viisautensa äitinsä kohdussa ja halveksii tutkimista... Jälkimäinen kokoaa sen epäilyn ja tutkimuksen kautta... Kummanko tien ja arvon sinä tahdot?... Tohditko epäillä ja tutkistella?"

Hän loihti Oolaviin viisauden ja tiedon janon... Se jano poltti... Mutta syvydessä lori jo kaunis tiedon lähde... Nuoret neidot istuivat sen ympärillä, kultaiset harput käsissä... Lähteestä näkyi neidon kuvain... Harput säestivät sen lorisemista... Kaunis neitonen jakoi lähteen vettä kultalipillä... Mutta minkä se vesi sammutti tiedonjanoa, sen syytti sitä harpun ihana soitto...

Yhä kaunistui elämän hämärä... Yhä kiehtovampana kutsui epäily Oolavia. Hän lausui jo mietteissänsä:

— "Ei minulta koskaan rohkeutta puutu... Jo tuhannesti olen Hänen varassansa laskenut kotikosken suuret kuohut... Vaan enhän ole toki oikeutettu nyt Hänen armoaan ja kaitselmustaan niin julkeasti väärin käyttämään ja uskon temppelinharjalta epäilyn syvään kuiluun heittäytymään... Jeesuskaan ei kiusannut niin paljon suurta Isää, kun seisoi temppelinharjalla kiusattuna..."

Hyvän ja pahan voimat taistelivat hänen sielussansa... Mutta yhä kauniimmin soivat harput syvydessä... Jano yltyi soitannosta... Lähde tarjosi vilpoista vettä... Iki-kavalana selitti Perkele hänelle:

— "Jeesus on toista, toista olet sinä... Se mikä sopi kerran Jeesukselle, ei sovi toki koskaan ihmiselle... Hän *itse* käski kerran Pietarinsa koettaa Luojan sanan pätevyyttä: Hän käski hänen käydä haahdestansa myrskyiseen mereen... Kirkonharjajuttu siis oli siinä aivan pilkulleen..."

Tiedonlähteellä istuva neito ojensi jo Oolaville kultalipillä vettä... Harppu soitteli häneen yhä uutta janoa... Jo veti koski koko huumeellansa... Yhä kavalampana puhui kiusaaja hänelle. Se selitti:

— "Epäilyn kautta silloin Pietarille avautui jalo, siveellinen usko: Hänhän sen jalon epäilyksen kautta sai *todistuksen* Hänen voimastansa ja tuli kaiken uskon kallioksi... Epäily jalostaa siis heikon uskon, kuin tuli kullan..."

Pietarin suuri elämäntyö oli loihdittu Oolavin eteen... Se alkoi Genezaretin järveltä, jossa Pietari kävi veden päällä, epäili ja rupesi vajoamaan... Sumuna puhalsi Jeesus hänestä epäilyn...

Näky jatkui... Miljoonat kirkonkellot soivat. Miljoonat seurakunnat veisasivat kautta aikojen... Kaikkien niiden perusteena oli entisen epäilijän Pietarin usko...

Silloin kirkastui Oolaville epäilyn jalous. Se kirkastuminen tuli kuin kirkkain salama, joka iskee kuivaan keloon... Jo seisoi hän koskenniskan luona... Jo veti vesi venettä... Miehen veri kuohahti suonissa... Mieli hapuili korkeutta tavotellen... Suuri henki janosi nähdä syvimmät salat... Veren kuohuessa lausui hän kiusaajallensa:

— "En pelkää hänen töitään tarkastella... Nyt minulla on myöskin rohkeutta epäilyn koskeen syöstä veneineni, kun näytät vain sen kosken kuohut nyt... Vaan enhän voi laskea koskea kalliolta, jossa ei ole

edes vedentilkkää: ei ole pienintäkään epäilystä. Vaan näytä nyt se koski vesinensä, vie minut temppeleinharjalle, jonka alla on se koski, niin oitis olen valmis viskautumaan epäilyn kosken kuohuvimpaan ryöppyyn... Minä en arkaile Pietarin lailla, sillä minä olen Oolavi..."

* * * * *

Syvyydestä näkyivät elämän suuret työpajat... Salaperäiset olennot takoivat oudossa satumaisessa valossa. Neidot lauloivat ja lähde lorisi...

Oolavi seisoj jo matkavalmiina suuren saattajansa edessä. Kummat voimat vetivät häntä. Perkele heitti sauvansa maahan ja oitis leimahti siitä palava pensas. Hämmästyneenä huudahti Oolavi:

— "Kas sitä!... Tämä peli oudostuttaa. Puutarhan pensas palaa, eikä kulu!... Sehän jo ihmetyötä muistuttaa!..."

Rauhallisena selitti Perkele hänelle:

— "Joka lähtee ihmeen syitä tutkimaan, hän saa nähdä ihmeitä itseäänkin..."

Huumaava savu nousi tulesta... Siinäkin soi kaunis soitto. Ihastuneena lähestyi Oolavi lieskaa ja koski siihen kädellensä, mutta silloin hävisi tuli kuin rajutuulen sieppaamana ja sen sijalle avautui kuilu, johon laski vuolas koski, häviten kuilun pilkkopimeyteen: Suuri ihme oli Oolavin edessä. Hämmästyneenä huudahti hän:

— "Suuri Luoja!... Nyhän muuttuvat jo alkuaineet!... Tulesta syntyy vesi!..."

Entistä viisaamman eleillä selitti Perkele:

— "Ei tämä ole vielä mikään ihme, vaan vanha, ennen tapahtunut seikka..."

Hän loihti Oolavin eteen maailmoiden syntymistoimen. Sitä osottaen selitti hän:

— "Maakin oli kerran tulinen pallo. Mutta eikö vesi nyt jo peitä sitä? Se vesihän on *tulen* synnyttämä. Ei ole se voinut tulla sateena avaruuden ikityhyydestä..."

Kauniit neidot soittivat syvyydestä tiedon ja elämän suloista virttä... Koski kutsui laskijaansa... Suuri lumous veti Oolavia ottamaan salaisuutta käsin kiinni. Huumautuneena huudahti hän Perkeleelle:

— "Nyt jo luotan sinun puheisiisi!... Vie minut syvemmälle ihmeen sisään! Suo silmin nähdä ihmeen syyt ja juuret ja näytä miten oleva syntyy olemattomasta ja elollinen alkaa elottomasta! Minä tahdon nähdä kaikkeuden salat..."

— "En jätä pyyntöäsi täyttämättä", — vakuutti Perkele. Voiton-ilo kirkasti taas hänen kasvojansa.

Suuri kulku aikoi.

Perkeleen käskystä syöksyi syvyydestä koskenniskaan tulinen vene... Sen hohde huikaisi silmää. Se keikkui kepeänä kuohujen päällä, koreili siinä kuin tulinen kukka...

Jo astui Oolavi veneeseen... Hän astui siihen rohkeampana, kuin oli tähän asti viskautunut veneesssänsä kotikosken kuohuihin, koettelemaan siinä käsivarren voimaa... Vene keikkui kepeänä...

Jo syöksyi vene maan alle pimeään kuiluun... Kamala koski syöksyi synkkää tietänsä peninkulmittain, kierrellen maan pimeissä onkaloissa... Väliin viskautui se kalliolta äkkijyrkästi alas... Hyrskyn heittämänä syöksyi se taas toisten kallioiden yli, viskautuen oman vauhtinsa voimalla... Se teki äkkimutkia: raivoisana heittäytyi se joskus aivan päinvastaiseen suuntaan... Mutta aina syöksyi se toki alaspäin... Ryöppy ajoi ryöpyn päälle... Hirmuisimmat hyökyaallot löivät toisiansa kumoon... Ne paiskailivat toisiansa vesipaljouksina pimeään, jylhän holvin vuoriseinämiin... Kaikki ryski... huusi... ulisi... ärjyi... Kamala vesipahuu täytti holvin... Se tuntui repivän vuoria... Se vapisutti kaikkea hirmuisuudellansa... Se syöksyi syvyyteen kuin raivostunut vesipeto, kiemurrellen kamalaa tietänsä pitkin kuin hirvittävä vesikäärme, joka tulipihdissä raivostuu, nostaa harjansa ja yrittää kietaista kiusaajansa ruumiinsa hirmuvoimien rusennettavaksi...

— "Tämä on toista kuin Tuukkalan koski", — huudahti hämmästynyt Oolavi.

Koski ärjyi yhä vimmatummin... Holvin kiviseinät viskoivat sen hyökyaaltoja kauvas luotaan... Pimeyden vimmastuneet voimat tappelivat keskenänsä... Joskus syöksähti koskeen sivulta pienempi koski... Hyrskke pieksi silloin hyrskettä... Joskus kaareutui itse koski monikymmenhaaraiseksi, hajoten pimeisiin onkaloihin, kunnes taas kaikki yhtyivät ja syöksyivät kiljhdellen syvyyttä kohti... Holvi oli

haljeta pauhinaansa... Pieni tulivene valaisi pimeyttä himmeällä valollansa, joka hohti punaisena ryöpyn seasta, joskus aivan häviten siihen... Sen valon hämärässä häämöittivät rosoiset kiviseinät kuin hornan jättiläiset... Vähin taas irvistelivät vuoren halkeamat kuin ammottavat pimeyden kidat... Ne uhkasivat joskus niellä veneen ja kaiken... Kaikki huusi, ärjyi, ulisi... Koko holvi oli voimaan haljeta.

Kävi outo viima. Tulinen vene lensi nuolena kuohujen halki, Oolavi teljolla, Perkele perää pitämässä. Huumaavasti kiusattavaansa katsoen kysyi hän:

— "Pelkäätkö?... Epäiletkö?"

— "En", — vastasi Oolavi. Koski veti ja huumasi häntä. Kiehtovana selitti Perkele hänelle:

— "Turhaa onkin katumus ja pelko sille, joka on kerran kosken kuohuun syössyt. Nääs: koskessa ei voi kukaan venettänsä kääntää ja vastakoskeen laskea. Siis täytyy koskelle herruus antaa..."

Leimuavan tulen lailla ajeli vene aaltoja pitkin. Viisaana jatkoi Perkele:

— "Sitäpaitsi on hulluutta lähteä tyventä kosken yläpuolelta etsimään, kun *alapuolellakin* on tyven... Se tyven on tuntematon ja siis ihana ja siihen vie myötävirta..."

Hän karkotti silmäyksellensä viimeisenkin arkailun Oolavista. Kosken alapuolelta, tyvenestä, kuului jo heleä soitto... Sieltä vilahtelivat kauniit, kutsuvat tulet... Oolavin rohkea henki nautti kosken pimeyden voimaa... Salaisuuden ikävä täytti koko hänen sielunsa.

* * * * *

Outo tuuli puhalsi... Tulinen vene viskautui jo valtavaan luolaan, jonka holvit kohosivat suunnattomaan korkeuteen... Ne holvit nojailivat taitteissansa sateenkaaren-värisiin kaariin, jotka viskautuivat yli luolan valaisten sen salaisella värivalollansa... Kaikki peittyi sen valon himmeään hämärään... Vesi vilisi surullisena, seinät vanhoina satuina... Luola näytti autioksi jätetyltä jumalien asuinmaalta... Silmä etsi siellä kaikkialla jumalien vainajia, tai niiden hautuumaata...

Pauhu lakkasi... Alkoi ikityven. Tulinen vene solui hämärissä luolan läpi, niin kuin kaunis vesilintu... Omin voimin suhahti se rannan hiekkaan runollisessa onkalossa... Käskevästi lausui Perkele Oolaville:

— "Astu maalle! Nyt on laskettu pieni koski..."

Ihmeissään huudahti Oolavi hänelle:

— "Ei aivan pieni!... Riittää kerraksensa!... Sanopas miten monta peninkulmaa alemmaksi jo laskeuduimme!..."

— "Emme tuumaakaan", — vastasi Perkele kuivasti. Kuului oudon linnun laulu. Oolavi tunsi seisovansa elämän ja kuoleman rajamailla, tai ihmeiden kotiperillä. Perkeleen vastaus ei häntä tyydyttänyt. Hän intti loukkaantuneena:

— "En usko sitä... Varmaankin teet nyt pilaa minusta!..."

Loukkautuneeksi tekeytyen selitti kiusaaja:

— "*Minäkö* ivaa! Ensi kertaa kuulen siitä puhuttavankaan. Iva on pikkusielun tavaraa. Se sekä suuret sanat ovat huntu, joilla peitetään älyttömyys ja tiedon puute, kuten nainen peittää hunnulla rumuutensa. Vannon sinulle että emme tulleet rahtuakaan alemmaksi emmekä etemmäksi, sillä eihän äärettömyydessä voi olla paikkaa eikä ylä- ja alapuolta..."

Outo valo välähti. Se sokaisi Oolavia. Hämmästyneenä huudahti hän:

— "Sitä en ole ennen ajatellut!... Nyt näen ettet kulje ensi kertaa järjen teillä..."

— "En viimeistäkään... Järjen tie on aina ollut tienäni", — vakuutti suuri henki.

He tulivat salaperäiseen luolaan. Siellä raatoivat salaisimmat luonnon voimat. Hämärässä ei erottanut silmä mitään selvästi nähtävää. Kaikkea peitti suuri salaisuus. Se salaisuus pani Oolavin sielun värisemään kuin puhtaan kukan, joka juuri avautuu auringon valolle ja lemмен ensi suutelolle, pelkää ja odottaa sen antimia. Hän vapisi ja herkkeni... Hän odotti hengen lemмен antimia: syvimmän salaisuuden tietämystä, Jumaluuden olemusta. Värisevänä, janon polttamana kuiskasi hän:

— "Täällä on varmasti ihmeen alkukoti."

Kylmänä selitti kiusaaja hänelle:

— "Täällä on vasta ihmeen esihuone. Ihmeen juuret kiinnittyvät kaikkeen jokaiseen rahtuun..."

Salaiset voimat raatoivat taas Oolavissa... Taas levisi hänelle tiedonlähde... Taas kuului kaunis harpun soitto... Taas tarjosi kaunis tarutyttö kultalipillä vettä... Taas kuiskaili kiusaaja hänelle:

— "Sinä saat nähdä kaikki salaisuudet, jos itse tahdot... Sinun tarvitsee ainoastaan ottaa salaisuuden avaimet pois Jumalan käsistä ja itse nousta niiden herraksi Jumalan sijalle..."

Outo kello kumahti... Oolavin sielussa värähti salainen kieli... Yhä lumoavammin jatkoi silloin Perkele. Äänensävyä muuttaen selitti hän:

— "Hänellä onkin liian paljon työtä, kun kaikki on jättänyt Hänen rasiukseksi: Hänen täytyy hoitaa pilven kulku, hoitaa linnunpoika ja pitää huolta ihmisestä... Hänen täytyy johtaa luonnon salaista työtä, kun ihminen on suruttomana jättänyt kaikesta huolenpidon ristiksi Hänelle... Kukaan ei tahdo auttaa Häntä kuten hyvä poika, joka ottaa isän talon hoitaaksensa, kun on päässyt isän turvissa miehen ikään..."

Usko ja kieltämys alkoivat suuren taistelunsa Oolavissa. Perkele oli puhunut hänelle vanhan asian uusilla sanoilla. Keskeyttäen huudahti kiusattava:

— "Nyt sinä puhut minulle himmeästi... Pitäisikö minun nousta *Hänen* istuimelleen ihmeen herraksi?... Ei Hän toki herruuttansa ihmisille luovuttane!..."

Yhä enemmän huumasi salainen soitto ja hämärä. Tiedonlähteestä nousi ihmeen kaunis sumu... Murheissansa selitti Perkele Oolaville:

— "Järkeä on aina sanottu himmeäksi... No, monelle se lieneekin himmeää. *Sinun* uskoin kumminkin käsittävän asian, mutta petyin. No katso: Eikö Hän kerran Itse luovuttanut Pietarille *taivaan* valtakunnan avaimia? Ja jos Hän Pietarille uskoi taivaan, eikö Hän silloin sinulle tarjota maan ja ihmeen avaimia?..."

Harpun salainen ääni hiveli Oolavin korvia... Tiedonlähteen höyry huumasi häntä... Salaisuus tarjoutui hänelle ihanana... Hän näki kauniita näkyjä. Perkele lopetti kavalana:

— "Luomisesta asti on Hän sinua kehittänyt sitä varten, että julistaisit itsesi täysi-ikäiseksi, ottaisit ihmeen avaimet haltuusi ja päästäisit Hänet lepoon..."

Tiedonlähteellä karkeloivat kauniit neidot... Ne huiskuttelivat suurta salaisuutta liinoinensa... Kaikki kutsui Oolavia... Perkele lisäsi vielä:

— "Hän lausui luomisessa; 'Tehkää maa alamaiseksenne!'... Tahdotko totella Häntä?... Haluatko nousta Hänen istuimellensa, jonka Hän on *tarjonnut* sinulle?..."

Hänen sanansa ja katseensa lumosi... Oolavi värisi. Hän tahtoi. Sokeana lausui hän:

— "Sinun puheesi on kaikki oikeaa, vaikka se on sumuun käärittyä. Näytä minulle nyt koko ihmeen syvyys!... Minä tahdon tietää kaiken sen, mitä Hänkin tietää... Silloin voin päättää onko minulla oikeutta nousta Hänen istuimelleen... Minä tahdon nähdä kaikki... Kuuletko!... Näytä minulle nyt kaikki!"

Hän puhui kiihkoissansa, katse hurjana. Lumous painoi häntä. Kylmänä vastasi Perkele hänelle:

— "Minä en vielä tunne sinua... Suuriin tehtäviin ei kelpaa tuntematon toveriksi... Muistathan miten Judas petti kerran Mestarinsa suuressa tehtävässä..."

Se vilahti kuin salainen punainen vaate Oolavin edessä. Hän kiihtyi... Hän tavotti jo salaisuutta käsin kiinni. Sormet paloivat. Kaunis soitto tuntui olevan hänen käsistensä pois pääsemäisillänsä... Kiihkoisena huudahti hän Perkeleelle:

— "Epäiletkö sinä minua nyt jo petturiksi?... Uskallatko?..."

Kauniimpina ja aina kauniimpina huiskivat salaiset liinat neitojen käsissä... Oolavin vavistessa vastaili Perkele hänelle:

— "En epäile, mutta en voi myöskään varomaton olla... Mutta jos vannot ja lupaat kuolemaasi asti olla altis, uskollinen ystäväni, niin tahdon koettaa..."

Oolavin ohi suhahti kaunis sävel... Hänen henkensä tapasi sitä kiinni... Sävel pääsi pakenemaan... Se

lisäsi sielussa paloa. Kiihkoissansa huudahti hän:

— "Mies ei koskaan ystävänsä petä..."

Tiedonlähteestä nousivat salaiset suudelmat. Harppu ei soinut enää säveltä, vaan lumoa.

— "Vannotko siis?" — kysyi Perkele lumotulta.

— "Minä vannon. Näytä nyt kaikki minulle!" — lausui Oolavi valansa.

Tiedonlähteellä lauloivat neidot ylistystä ikuiselle hämärälle.

Soitto soi. Se jakoi ainaista janoa. Lähde lorisi ja neito kurotti siitä kultalipillä vettä.

Mutta yhä janoisempänä kärsi ihmishenki juotuansakin...

* * * * *

Kulkijat tulivat ihmeen suureen kiviluolaan. Kaamea puoli-pimeä täytti sen suunnattoman suuruuden... Pelottava hiljaisuus näytti asustavan sen onkaloissa.

Kylmänä, suurena puhui Perkele uudelle ystävällensä:

— "Tähän asti olet uskonut ukkos-ilmaa Jumalan ihmetyöksi... Ja uskosi olikin oikea, sillä se on Jumala, joka hallitsee ihmettä. Nyt saat *sinä* nousta sitä hallitsemaan... Saat nousta Hänen valtaistuimelleen... Ota tämä tomu ja heitä ilmaan, niin olet tehnyt ihmeen, kuten Jumala, ja olet tullut Jumalaksi..."

Oolavi totteli ja heitti tomun ilmaan. Se herätti oitis sähkön toimimaan... Kirkas salama sävähti. Hirmupauhu riehahti ankarana, kuin olisi se vuotta reväissyt. Salaman huikaisemana säikähtynyt Oolavi huudahti kauhuissansa:

— "Oi, ukkonen!... En tahdo minä nähdä enempää."

Uusi salama sinkosi korkeudesta. Pauhu räjähti entistä hirvittävämpänä... Vuoren kiviseinät huusivat ja ulisivat sen raikua kerraten ja lisäten. Peljästyneenä huudahti Oolavi Perkeleelle:

— "Jo riittää!... Riittää!... Riittää!... Kuule!... Lakkaa!"

— "Ei vielä riitä... Tämä on vasta alku", — vastasi Perkele kylmänä.

Salamat sinkoilivat... Koko luola hohti jo tulena... Hirmuräjähdykset ulvoivat vuoren onkaloissa... Yhä yltyi tuli... Koko luolan holvi sylki jo salamoita... Pauhu huusi maan allakin... Kumea kaiku repi vuoren seinää... Salamoita vältellen huusi Oolavi:

— "Sinä olet minut hornan maille tuonut... Jo riittää tämä!... Pysähdytä ihme!"

— "Se teko olisi taas uusi ihme", — ilmoitti Perkele vastaukseksi.

Tulipunaisena hohti jo koko holvi... Virtanaan valui sieltä salamoita... Niiden iskemistä sinkoilivat kivet säpäleiksi... Kaikki pursuisi tulta... Koko luola oli jo helvettinä... Pauhun seasta huusi Oolavi:

— "Minä pelkään!... Helvetissäkään ei ole moista!"

— "Se paikka on sinulle vielä tuntematon", — huomautti Perkele, katsellen tulisadetta.

Tulisade yltyi... Jo pamahtivat kivet halki... Aivan Oolavin vieressä räjähti tulinen pallo... Kivilohkareet sinkoilivat pienien sirujen tavalla... Yhä sakeni salamasade... Jo tuli tulta rankkanansa... Pauhu löi pauhun kumoon... Yhä kiihtyi tuli... Sitä katsellessansa lausui Perkele tyytyväisenä:

— "Mikä lempeä ja kaunis keväinen tulisade!"

Tuhannet tulet huikaisivat ilmaa... Kuin moukarit löivät ne kovaan kiveen... Pirstaleina sinkoilivat suuret paadet... Jo oli kaikki tuleen hukkumassa... Kyyristellen, kauhistuneena huusi Oolavi hirmuisen jyrinän seasta:

— "Minä pelkään tätä!... Auta!... Auta oitis minua!"

— "Ystävän *rukouksen* minä kuulen aina", — lausui silloin Perkele hänelle.

Hän puhalsi. Oitis asettui silloin salamasade. Pauhu taukosi ja äärimäinen hiljaisuus täytti koko

luolan. Joku kolkko aave tuntui liitelevän puolipimeässä. Oolavi tunsu olevansa henkien ja jumalien mailla.

Kuului joku ijäisyys-ääni. Perkele astui Oolavin eteen ja lausui hänelle:

— "Nyt näet, etten hylkää ystävääni... Siis uudista nyt vielä lupauksesi, että olet ikuinen ystäväni, niin saat nähdä kaikki salaisuudet... Sinä saat nousta ihmeen herraksi Jumalan valta-istuimelle..."

Taas lorisi tiedonlähde... Sen höyry muuttui huumaavaksi, ihanaksi hämäräksi... Jumalan valtaistuim näkyi sen hämärän takaa... Ihanimmat neidot polvistuivat sen istuimen edessä... Ne polvistuivat siinä ihmishelminä... Jo *elämässä* tarjosivat ne enkelit autuuden... Soitto sulatti mieltä... Laulu hellytteli miehen haluja ja kaunis istuin kutsui...

— "Lupaatko?" — humisi Perkeleen kysymys.

Oolavi soi jo herkimpänä säveleenä... Kiihkoissansa huudahti hän:

— "Minä lupaan... Minä vannon... Minä vannon vereni kautta..."

— "Siis kättä päälle!... Käsi on miehen pontta", — lausui Perkele ojentaen kätensä Oolaville.

Oolavi ojensi kuumeisen kätensä Perkeleelle. Mutta kun hän koski Perkeleen käteen leimahti suuri lieska... Hänen johtajansa hävisi ja muuttui silmänräpäyksessä suureksi tuleksi... Kauhun-huudahdus pääsi silloin Oolavilta...

Mutta ennen kun hän ehti vielä mitään ajatella sammui tulenlieska ja sen sijalla seisoi nyt Perkele omassa hahmossansa, Perkeleenä. Hämmästyneenä huudahti viety hänelle:

— "Kas sitä!... Tämä vasta oli ihmeen ihme!... Sinähän oletkin Perkele, pimeyden ruhtinas, vanha käärme!..."

Rauhallisena vastasi Perkele hänelle:

— "Siis en tullut luoksesi petturina: En valehdellut itseäni suuremmaksi kuin olen, vaan päinvastoin tulini luoksesi *alhaisempana* oikeaa suuruuttani... Moni kerjäläinen hiipii taloon kuninkaan väärässä nahassa kavaluudella kuin susi lammaslaumaan... Minun tapani on päinvastainen: Minä tulen *huonompana* itseäni, että ilosi olisi suurempi silloin kun suuruuteni paljastuu..."

Outo ääni humisi Oolavin korvissa... Suuri henki tuntui leijailevan hänen päällänsä... Harppujen sävel riutui ja herkesi kokonaan... Alkoi ikihiljaisuus.

Mutta äkkiä paukahti pasuunien soitto. Sen pauhatessa lausui Perkele kiusattavalleen:

— "Heitä pois hämmästyks, äläkä ujostelee suuruuttani!... Meidän kesken on vala vannottu... Ja se vala pitää myös, sillä Jumalille annettua sanaa ei ole voitu vielä koskaan ottaa pois ihmisen omilla voimilla..."

Ja tyttö se uudisti lupauksensa.

Taas hyrisivät yön runorukit... Taivaan tähtipaljous julisti Jumalan rikkautta. Yön runous kertoi Hänen olemuksensa kauneutta.

Kaunis tähdenlento kulki taivaan halki... Punaviivalla merkitsi se enkelin kulkeman polun. Gabriel saapui taas Martvan luo. Hellin käsin puki hän hänet taivaan nunnapukuun. Ihastuneena huudahteli kaunis puettava suurelle pukijallensa:

— "Sinä tulet taas minua ohjaamaan!... Kiitos olkoon siitä Jumalalle!... Minun halvat rukoukseni ovat varmaankin Hänelle kelvanneet, kun on taaskin suuren enkelinsä lähettänyt minua johdattamaan hyvän tiellä... Kiitos sinullekin johdostasi, niin entisestä kuin myös nykyisestä!"

Murheissaan selitti suuri enkeli hänelle:

— "Hänelle on syntisenkin pienin huokaus kuin kaikkein kallein, otollinen uhri... Hän rakastaa sinua niin kuin isä lastaan..."

Hän antoi Martvalle pienen kukkasen käteen... Kukka tuoksui nyt tytön kädessä... Tyttö itse hohti puhtautena... Hänen elämänsä oli ijäisyyden suurta kaunista runoa... Kainona vastasi hän enkelin puheeseen:

— "Hänellä on niin paljon minusta suremista!... Liian paljon tuhlaa Hän minulle armoansa... Siksi ei Häneltä riitä kaikille kylliksi sitä... Hän saisi nyt jo minut unohtaa ja pitää huolta muista paremmista..."

Hienoimmat elämän runokielet soivat... Hellin käsin hoiteli enkeli hentoa ihmishenkeä. Hän puhui:

— "Ei koskaan lopu Jumalalta armo, ei aika, eikä myöskään rakkaus, hyvyys... Jokaiselle riittää Häneltä armorikkautta... Hänen pilvensä kantaa vettä väsymättä. Päivä jakaa valoansa, yö runouttansa... Hän antaa rauhan sille, joka ei luovu Hänestä eikä kuule kiusaajaansa... Lähde mukanani, niin saat nähdä miten *hyvä* Hän on ja miten *kaunis* on Hänen olemuksensa... Äsken näit jo miten viisas Hän on."

Hän antoi merkin... Silloin laskeutui kaunis punainen pilvi... Se kääri heidät utuihinsa... Se vei heidät sinne, missä ihmishenki saapi nähdä vilahduksen Jumalan suuresta hyvyydestä ja kauneudesta.

Suuri kaikkeuden runous alkoi suoltua kehiltänsä. Sitä osottaen selitti Gabriel saatettavallensa:

— "Nyt näet kuinka hyvyys Jumalasta tulvaa, kuin armain aamuvalo auringosta... Se peittää seudut illoin iltaruskoon ja aamuin ihanimpaan aamun punavaloon... Ja päivin taas Hänestä tulvaa valo ja öisin rauha sekä runous..."

Suuret ruskoliinat hulmusivat... Aurinko kantoi valoa, kuu kirkkautta, tähdet öistä runoa maahan... Ihastuneena huudahti Martva:

— "Niin: Hän on ihmeen kaunis, puhdas runous!... Hänhän se kylvää lehdot lintusilla... Hän soinnuttelee illan ihanuuden kauniiksi kaikupohjaksi käen kukunnalle... Hän laatii suuren taivaan runouden..."

Neidon mieli värisi runona... Kasvon kauneus sointui kädessä olevan kukan väriin, hengen puhtaus kaikkeuden kauneuteen. Gabriel jatkoi selitystensä:

— "Katso: Tuolla raataa Hänen kätenänsä luonnonlaki yöt ja päivät. Se kantaa vettä maasta korkeuteen, muodostaen siellä pilvet... Tuulena kantaa se pilveä kuin suurta vesiseulaa, kastellen kuivan maan... Tuolla puhdistaa Hän ilmaa ukkosella... Tuolla availee Hän ihmissilmää näkemään luonnonvoiman. Siten tarjoaa Hän ihmiselle kättänsä avuksi siinä taistelussa, jolla on erämaa muutettava uudeksi paratiisiksi, jossa ihmishenki nukkuu Hänessä iki-onneen kuten lapsi, joka on päässyt isänsä sylin rauhaan nukkumaan..."

Yhtenä suurena runona kulki Jumalan suuri työ. Martva näki sen ja huudahti ihastuneena:

— "Ai, miten suuri on Hänen hyvyytensä!... Hän antaa kukkaiselle kauniit värit... Hän hoitaa kevättä ja vaalii kesää... Talven ajaksi hän vie kesän lämpimään vuoteeseen nukkumaan... Keväällä hän sen taas herättää lähteiden lorinalla ja käkien kukunnalla... Ja järven rantaan Hän kasvattaa kauniit veden kukat kalojen iloksi... Hän on runollinen ja hyvä..."

Suuri Jumalan johto kulki jo kauniina virtenä. Sitä virttä veisasi kansojen elämä ja vaellus... Sitä osottaen selitti Gabriel saatettavallensa:

— "Tuolla näet miten lempeästi ja kauniisti Hän johtaa langenneet taas luoksensa... Tuolla näet kansan, joka vaeltaa pimeydessä ja eksyy, unohtaa Hänet... Luonnon suuruudella herättää Hän siinä taas aavistuksen, ettei se toki ole orpokansa, eläinkarja, joka elää ainoastaan syödäksensä ja kuollaksensa... Tarkasta miten ihanasti Hän sille valkenee kuin aamurusko!..."

Kaikkeuden ihanin runokukka puhkesi: Kaunis jumala kajastus levisi pimeydessä vaeltavan kansan yli... Toiset runokukat, uhritulet, olivat vielä nupussansa... Nuppuna uinuvat vielä ylistyslaulutkin Hänelle... Mutta ne nuput olivat ihania.

— "Ai, miten kaunista!" — huudahti Martva. Enkeli selitti hänelle edelleen:

— "Nyt etsii kansa jo Häntä. Se etsii kauniisti ikävöiden... Noin suurta runoutta on Luojan kaipuu. Nyt näet, tuolla palaa uhrituli jo tuntemattomalle Jumalalle..."

Lehdon punaisina tulikukkina paloivat kauniit uhritulet... Ne hoitivat metsän koristuksina... Käet kukkuivat, linnut lauloivat. Ihastuneena huudahti Martva:

— "Miten kauneilla tulikukilla on Hän metsän sirotellut!"

Ylevänä jatkoi Gabriel hänelle:

— "Siellä uhraa pakana, joka Häntä jo kaipaa. Se kaunis kaipuu on kuin uniruno, jonka Hän on herättänyt nukkuvassa... Niin kauniisti Hän korjaa eksyneitä..."

— "Niin: ihmeen hyvä, suuri sekä kaunis on Jumala", — huudahti Martva saattajallensa. Enkeli jatkoi hänelle:

— "Suurin, korkein runous ja iki-onni, rauha sekä kaikki on Hänessä... Voitko siis milloinkaan langeta pois Hänestä?"

Pahan kruunu hohti taivaalla himmeästi... Se julisti suurta voimaa... Pahan voittolauluja sepitettiin... Mutta varmana vakuutti Martva:

— "En milloinkaan voi luopua Hänestä... Hän on se kaunis harpunkieli, jossa minun elämäni on aina soiva kauniina säveleenä..."

Pahan kruunu kirkastui hiukan. Ylevänä selitti Gabriel:

— "Se on oikein. Sinä olet Martva, joka on hyvän osan valinnut... Kun kerran tulee kiusaus, niin lausu sille niin kuin Jeesus muinoin: Mene pois Saatana!"

Hyvän ja pahan kruunut himmensivät toisiansa... Niiden voittolaulut sointuivat vielä sekaisin. Varmana vakuutti Martva:

— "Niin lausun. Mutta eihän toki mikään kiusaus voi tulla minun, mullan lapsen luo... Enhän minä ole suuri Jeesus... Ken viitsisikään minulle pahaa tehdä!... En ole myös kellekään mitään pahaa tehnyt. Kuka raaskisi siis minua viekoitella pois Jumalasta!"

Uhritulet punasivat uhrilehdon... Taivaalla hämöttivät hyvän ja pahan sotavoimat... Ihmishenki joi rauhanmaljaansa tyhjäksi... Surullisena selitti Gabriel:

— "Jokainen ihmishenki on ihmeen edessä suuri. Siksi vaanii sitä kiusaus aina. Kerran, Martva, seisot hyvän- ja pahantiedonpuun, tai -kirjan edessä. Muista silloin, miten hyvä ja kaunis on Luoja, sekä miten suuri onni ja rauha on Hänessä!... Lupaa nyt vielä kerran Hänelle, ettet luovu Hänestä koskaan, et usko kiusausta!... Uudista se lupauksesi oman itsesi vuoksi!... Lupaa se Hänelle polvillasasi!"

He olivat laskeutuneet vanhaan uhrilehtoon... Uhrituli paloi siellä vielä... Kansa sanoi jäähyväisiä vanhoille runojumalillensa... Kaunis virsi hymisi... Runojumalat surivat... Suuri, elävä Jumala kirkastui heidän sijallensa.

Puiden välistä kohosi käärmeen pää... Taivaalta kuului enkelilaulu... Martvan mieli nousi maasta kuin ihanin uhrisavu... Hän laskeutui polvillensa ja uudisti suuren lupauksensa, vakuuttaen:

"Ma lupaan Sulle, Kaikkein Korkein:
en luotas luovu milloinkaan...
On eloni, kuin kukka kaunein,
Sun uhrikukkas ainiaan.

Ma sulle suuri Luoja lupaan:
en usko koskaan kiusaajaa.
Jos saapuisi se isän tupaan,
ei tiehensä hän mua saa."

Kauneimmat kanteleet soivat. Enkelien kuoro veisasi:

"Herra taivaan, häntä auta! Kiusaajaltaan hänet peitä! Täytä hauta, ettei suistu siihen Martva! Ällös eitä apuasi hältä, oi! Hälle aina mieleen muistu, että valan pitää voi!"

Laulu hymisi... Kauneus ja ihmis-onni oli kukassansa... Kauniin soiton vaijetessa lopetti Martva suuren lupauksensa vannoen kauniin valan:

"Mä kiitän Sua, suuri Luoja, kaikesta mitä mulle soit. Sa olet mulle ollut suoja... Sa kaiken onnen mulle loit... Siis kiitos, Herra taivaan, maan! En luotas luovu milloinkaan..."

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MARTVA I ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set

forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and

the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation

requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.